

Yəxaya

Hudaning Israiloqa boloqan «dəwa»si həm qakirikçi

¹ Uzziya, Yotam, Ahaz wə Həzəkiyalar Yəhudaqə padixah boloqan wəqitlarda, Yerusalemlə Yəhuda toqrisida, Amozning oqlı Yəxaya kərgən qayıbanə wəhiy-alamətlər:

² «I asmanlar, anglanglar!

I yər-zemin, kulək sal!

Qünki Pərwərdigar söz eytti: —

«Mən balılarnı bekip qong kildim,

Birək ular Manga asiylək kildi. □ ■

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Exəkmü hojayinining okuriqə *mangidioqan yolni* bilidu,

Birək Israil bilməydu,

Əz həlkim heq yorutulqan əməs.

⁴ Ah, gunahkar «yat əl»,

Kəbihlikni toplaş özigə yükligən həlk,

Rəzillərnin bir nəslı,

Nijis bolup kətkən balılar!

Ular Pərwərdigardin yiraklıxı,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — Muxəddəs Kitab boyıqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kərüng. **«Qünki Pərwərdigar söz eytti...»** — muxu kitabta elinqan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yəhwəh» degənnin təjmisidur. «Yəhwəh» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggölük Boloquçi», «Əzüm Bar-durmən», «əhdisidə mənggü Turquçi Huda» degənni bildüridu. Təbirlərnimu kərüng. ■ **1:2** Qan. 32:1

«Israildiki Mukəddəs Boloquqi»ni kəzigə ilmidi,
Ular kəynigə yandi.□ ■

⁵ Nemixka yənə dumbalanoqunglar kelidu?

Nemixka asiylıq kiliwerisilər?

Pütün baxliringlar aqrip,

Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti,■

⁶ Bexinglardin ayioqunglaroıqə sak yeringlar
qalmidi,

Pəkət yara-jarahət, ixxiq wə yiring bilən toldi,

Ular tazılanmioan, tengilmioan yaki ularoıa
heq məlhəm sürülmigən.□

⁷ Wətininglar qəlləxti;

Xəhərliringlar kəyüp wəyrənə boldi;

Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz
aldinglardila yutuwelihatidu;

U yatlar tərıpidin dəpsəndə kılınip qəllixip
kətti.■

⁸ Əmdi üzümzaroıa selinoan qəllidək,

Tərhəməklıkkə selinoan kəpidək,

Muhasirigə qüxxən xəhərdək,

□ **1:4 «Ah, gunahkar «yat əl»...»** — bu həjwiı, kinayilik
gəp. Hudaıa nisbətən İsrail butpərəs bir «yat əl» bolup
kətkənidi. **«İsraildiki Mukəddəs Boloquqi»** — Hudaning yənə
bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Əzining İsrail həlkiğə birdinbir
pak-mukəddəs bolıquqi ikənlikini kərsətkən Huda wə İsrail
arisida pak-mukəddəs turoquqi Huda» degən mənıdə. Yəxaya
pəyoıəmbər Hudani tiloıa alıqanda, bu isimni kəp ixlitidu.

■ **1:4** Zəb. 78:8; Yəx. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yər. 2:30

□ **1:6 «ularoıa heq məlhəm sürülmigən»** — yaki «ularoıa
heq zəytun meyi sürülmigən». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Zionning kizi zəip qalduruldi.□

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar bizgə azoqinə «qaldisi»ni qaldurmioqan bolsa,

Biz Sodom xəhorigə ohxap qalattuk,

Gomorra xəhiringə həlioqa quxüp qalattuk.□ ■

¹⁰ I Sodomning həkümranliri, Pərwərdigarning sözini anglap koyunglar,

«I Gomorraning həlki, Hudayimizning kanun-nəsihitigə kulak selinglar!□

□ **1:8 «üzümzarqa selinoqan qəllidək, tərhaməklikkə selinoqan kəpidək...»** — Yerusalemning əhwalini təswirləydu; u nəhayiti kıl üstidə turoqanlığını, intayin mukimsiz əhwalda qalduruloqanlığını bildürsə kerək. **«Zion»** — yaki «Zion teqi» bolsa Yerusalem xəhiri, xuningdək muqəddəs ibadəthana jay-laxkan taqdur. □ **1:9 «Samawi qoxunlarning Sərdari**

boloqan Pərwərdigar» — «Yəxaya» kitabida kəp ixlitilidioqan Hudaning bir nami. **«Pərwərdigar bizgə azoqinə «qaldisi»ni qaldurmioqan bolsa...»** — «qaldi» (Hudaning «qaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərulidioqan tema yaki mawzudur. Israil həlkinin kəp qismi Hudadin yiraklixip kətkən bolsimu, Hudaning mehir-xəpkiti bilən ularning arisida həman özigə sadik bir «qaldi» bolidu. **«Sodom xəhorigə ohxap qalattuk, Gomorraning həlioqa quxüp qalattuk»** — kona zamanlarda, (İbrahim pəyoqəmbərninğ dəwridə) bu ikki xəhər Hudaning nəziridə nəhayiti rəzil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaoqdurup ularni pütünləy wəyran kילוqan. Ikki xəhərninğ bügüngə kədər həqkandək izliri qalmidi («Yar.» 19-babni kərüng). Yəxayaninğ deməkqi bolqini, Huda Özigə sadik bir «qaldisi» qaldurmioqan bolsa, Israilmu bu ikki xəhərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yokilip kətkən bolatti. ■ **1:9 Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29** □ **1:10 «I Sodomning həkümranliri,...**

I Gomorraninğ həlki, ...» — muxu yərdə, Yəxaya pəyoqəmbər öz həlqini Sodom həm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu.

11 Silər zadi nemə dəp Manga atap nuroqunliqan qurbanliklarni sunisilər?» — dəydu Pərwərdigar.

— «Mən köydürmə qoqkar qurbanliqlərdin, Bordak malning yaqliridin toyup kəttim, Bukılar, paklanlar, tekilərnin qanliridin heq hursən əməsmən. □ ■

12 Silər Mening aldimə kirip kəlgininglarda, Silərdin hoyla-aywanlirimni xundak dəssəp-qəyləxni kim tələp kəloqan? □

13 Bihudə «axlık hədiyyə»lərnə elip kəlixni boldi kilinglar,

Huxbuy bolsa Manga yirginqlik bolup qaldi.

«Yengi ay» həytli ri wə «xabat kün»lirigə, Jamaət ibadət sorunlirigə qakirilixlarə — Kiskisi, kəbihlik tə ötküzülgən daqduqilik yiqilixlarə qidiqulilikim qalmidi. □

14 «Yengi ay» həytinqlərdin, bəkitilgən həyt-bayriminqlərdin kəlbim nəprətlidü;

□ **1:11 «köydürmə qurbanlik»** — muxu hil qurbanlik Hudağa atap toluk köydürülətti. ■ **1:11** Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəx. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dəssəp-qəyləxni kim tələp kəloqan?»** — «dəssəp-qəyləx» degən səz muxu yərdə bəlkim həlk elip kirgən nuroqunliqan qurbanlik mallirinin ibadəthanining hoylilirini dəssigənlikini kərsitidu. Baxka birhil təjmis i «dəpsəndə kəlix».

□ **1:13 «axlık hədiyyə»lər** — «axlık hədiyyə» adəttə «köydürmə qurbanliklər» həm oqə qoxulətti. **«huxbuy bolsa manga yirginqlik bolup qaldi»** — Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan qanunoqə asəsən, hər kün i mükəddəs ibadəthanida huxbuy yeqix kərək idi. **«xabat kün i»** — bolsa xənbə kün i bolup, Israillar üqün «mükəddəs kün»dur, bu heqkəndə ix-əmgək kilməy Hudaqə seqlinidigən, ibadət kildigən kün idi. Yəhudiylar bu künni «xabat kün i», yəni «(hizmətin) dəm elix kün i» dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayətni kəring.

Ular manga yük bolup qaldı;

Ulnarı kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.

¹⁵ Qolunqları kətürüp duağa yayqıninglarda,
Kəzümni silərdin elip qaçımən;

Bərək, köpləp duaları qılqıninglarda, angli-
maymən;

Qünki qolliringlar qanoğa boyaldı.■

¹⁶ Əzünları yuyup, paklininglar;

Qılmixliringlarning rəzillikini kəz aldimdin neri
qilinglar,

Rəzillikni qilixtin qolunqları üzünlər;■

¹⁷ Yahxilik qilixni əgininglar;

Adillikni izdənglar,

Zomigərlərgə tənbiş beringlar,

Yetim-yesirləri nəhəqliktin halas qilinglar,

Tul hotunlarning dəwasını soranglar.□

¹⁸ Əmdi kelinglar, biz munazirə qilixaylı, dəydu
Pərwərdigar,

Silərninq gunahınglar qıp-qizil bolsimu,

Yənıla qardək akiridu;

Ular qizil quruttək tok qizil bolsimu,

Yungdək ap'aq bolidu.□ ■

¹⁹ Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,

Zemindiki esil məhsulattin bəhrimən bolisilər;

²⁰ Birək rət qilip yüz ərisinglar,

Qiliq bilən ujukturulisilər»

■ **1:15** Pənd. 1:28 ■ **1:16** Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9 □ **1:17** «**Zomigərlərgə tənbiş beringlar**» — baxka birhil təjmisı, «Ezilgüqilərgə yar-yələk bolunglar».

□ **1:18** «**Silərninq gunahınglar qıp-qizil bolsimu**» — bu «qizil qurut» Yəhudiylar bu qurutni boyaq yasax üçün ixlətkən.

■ **1:18** Zəb. 51:7-10

— Qünki Pərwərdigar Əz aqzi bilən xundak degən.

21 Sadik xəhər qandakmu pahixə bolup kaldı!?

Əslidə u adalət bilən toloqanidi,
Həkkaniylik uni makan kiloqanidi,
Biraq hazır katillar uningda turuwatidu. □

22 Kümüxüng bolsa daxkaləya aylinip kaldı,
Xarabingəya su arilixip kaldı; ■

23 Əmirliring asiylik kiloquqilar,
Oqrilarəya ülpət boldı;
Ularınq hərbiəri parioya amrak bolup,
Sooqa-salamlarni közləp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üqün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarning dəwasi ularning aldioya
yətməydu. □ ■

24 Xunga — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari
boləyan Rəb Pərwərdigar —

Yəni Israildiki qüdrət Igisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni *jazalap* puhadin qikimən,
Düxmənlirimdin kisas alimən; □

25 Kolumni üstünggə təgküzüp,

□ **1:21** «**Sadik xəhər qandakmu pahixə bolup kaldı!?**» — Yəxaya pəyoqəmbər Yerusalem xəhirini əslidə Hudaəya sadik bir ayaləya ohxax xəhər idi, biraq hazır bir pahixə ayaləya aylandi dəp ohxitidu. ■ **1:22** Əz. 22:18,19; Həox. 4:18 □ **1:23** «**Sooqa-salamlarni közləp yürməktə...**» — ibraniy tilida «Sooqa-salamlarni kooqlap yürməktə...». ■ **1:23** Yər. 5:28; Zək. 7:10 □ **1:24** «**Israildiki qüdrət Igisi...**» — Hudaning yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «Israil həlkiqə Əzining küq-qüdrətini kərsətküqi Huda, Israilda turəyan nəhayiti qüdrətlik, qadir Huda» degən mənidedə. Yəxaya pəyoqəmbər Hudani tiləyə aləqəndə, bu namni kəp ixlitidu.

Seni tawlap, səndiki daxkalni təltöküs tazi-
laymən,

Səndiki barlıq arilaxmilarni elip taxlaymən.■

²⁶ Həkülüran-sorəqiliringlarni awwalkidək,
Məslihətqiliringlarni dəsleptikidək hələqə
kəltürimən.

Keyin sən «Həkkaniylikning Makani», «Sadıq
Xəhər» — dəp atilisən.

²⁷ Əmdi Zion adillik bilən,

Wə uningəqə qaytip kəlgənlər həkkaniylik bilən
kütquzulup hər kəlinidu. □

²⁸ Birəq asiylar wə gunahkarlar birdək
ujukturulidu,

Pərwərdigardin yüz ərīgüqilər bolsa həlak
bolidu.■

²⁹ Xu qəqda silər tənna boləqan dub dərəhliridin
nomus kəlisilər,

Talləqan baqlardin hijil bolisilər.□

³⁰ Qünki özünqlar huddi yopurmaqliri kurup
kətkən dub dərəhidək,
Susiz kuruk bir baqdək bolisilər.

■ **1:25** Yər. 6:29; Mal. 3:3 □ **1:27 «uningəqə (Zionəqə) qaytip kəlgənlər»** — muxu yərdə «qaytip kelix» bəlkim ikki
ixni öz iqigə alidu. Birinqisi, kəlgüsida «towa kəlip, Hudaning
yeniqə qaytidəqanlar»; ikkinqisi, «yirək yurttiki kulluqtin,
sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazalik tərbiyisidin) qikp
Zionəqə qaytip kəlgənlər». **«kütquzulup hər kəlinix»** —
ibraniy tilida pəkət bir sız bilən ipadilənidu. Bu sız həm «bədəl
tələp, kulluqtin kütquzup hər kəlix»nimu öz iqigə alidu. ■ **1:28**
Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29 «dub
dərəhliri ... baqlar...»** — muxu «dub dərəhliri» wə «baqlar»
xühşisizki, xu dərəhdiki butpərəslikkə aləhidə ataləqan jaylarni
kərsitidu. Biləximizqə muxu hil butpərəslik jinsiy əhləksizlik
bilənmu munasiwətlik idi.

³¹ Xu küni küqi barlar otqa xam piliki,
 Ularning əjri bolsa, uqkun bolidu;
 Bular hər ikkisi tənglə köyüp ketidu,
 Ularni əqürüxkə heqkim qikmaydu. □

2

Ahirki zamanlardiki Yerusalem

¹ Bular Amozning oqli Yəxaya Yerusalem wə
 Yəhuda toqrisida kərgən kalamdur: —

² Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning öyi jay-
 laxkan taq taqlarning bexi bolup bekitilidu,
 Həmmə dəng-egizlktin üstün kılıp kətürülidu;
 Barlıq əllər uningə qarap ekip kelixidu. □ ■

³ Nuroqun həlk-millətlər qikip bir-birigə: —
 «Kelinglar, biz Pərwərdigarning teoqıqə,
 Yakupning Hudasining öyigə qikkayli;
 U Öz yolliridin bizgə əgitidu,
 Biz Uning tərıkiliridə mangimiz» — deyixidu.
 — Qünki qanun-yolyoruk Ziondin,
 Pərwərdigarning söz-kalami Yerusalemdin
 qikidioqan bolidu. ■

□ **1:31 «otqa xam piliki»** — yaki «otqa tərmaq». □ **2:2**
Ahir zamanlarda — ibraniy tilida «Künlərnin ahirida». **«Pərwərdigarning öyi»** — Pərwərdigarning ibadəthanisini kərsitidu. **«Barlıq əllər uningə qarap ekip kelixidu»** — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» degən söz adəttə Israildin baxka barlıq həqlərnı, yəni «Yəhudi əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərijmə kilimiz. «Yəxaya» degən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zəb. 110:2

4 U əllər arisida həküm qikiridu,
Nuroqun həlklərninğ hək-naheklirigə kesim
kilidu;
Buning bilən ular kiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini orəqə kiliq soxuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kiliq kətürməydu,
Ular həm yənə uruxni əgənməydu.■
5 — «I Yakup jəmətidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Həzirki Yerusalem

6 — Sən Əz həlking boləqan Yakup jəmətini
taxlap qoydung;
Qünki ular xərktiki hurapatlar bilən tolduruldi;
Ular Filistiylərdək pal salidu;
Ular qətəlliklər bilən qol tutuxidu;□
7 Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;
Bayliqliri tügiməs;
Yər-zemini atlarəqimu tolup kətti,
Jəng hərwiliri həm tügiməs;□
8 Zemini butlar bilənmu lik bolup kətti;
Ular öz kolliri bilən yasioqlirioqa,

■ 2:4 Yo. 3:10; Mik. 4:3 □ 2:6 «Ular (İsrail-
lar) Filistiylərdək pal salidu» — muxu yərdə Yəxaya ki-
nayilik səz ixlitip, əz həlkinginğ hurapiylikni hər tərəptin,
yəni xərktin həm qərəbtin (Filistiylərdin) qəbul qiloqlirini
kərsitidu. □ 2:7 «altun-kümüxkə tolup kətti... bayliqliri
tügiməs... yər-zemini atlarəqimu tolup kətti, jəng
hərwiliri həm tügiməs» — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning
Musa pəyoqləmbərgə tapxuruloqlan qanun — Təwrattiki «Qanun
xərqi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu iqlar Təwrattiki xu
pərmanlarəqa hilap.

Barmakliri bilən xəkilləndürgənligigə səjdə kılıxidu.

⁹ Xuning bilən pukralar egildürüldü,
Mətiwərlərmu təwən kılınıdu;
Sən ularning qəddini ruslimaysən həm heq
kəqürüm kılmaysən. □

«Pərwərdigarning küni»

¹⁰ Əmdi Pərwərdigarning wəhxitidin,
Həywisining xan-xəripidin özüngni qaqur,
Hada taxlar iqiğə kiriwal,
Topa-qanglar iqiğə məküwal!

¹¹ Qünki adəmning təkəbbur kəzliri yərgə
qaritilidu,
Insanlarning həkawurluqi pəs kılınıdu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp
mədhıyılınıdu. ■

¹² Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigarning xundak bir küni təyyar turidu:

—
Xu küni hər bir təkəbbur wə məmədanlarning
üstigə,
Əzini yukiri sanioqlarning üstigə qüxidu
(Xuning bilən ularning həmmisi pəs kılınıdu!), ■

□ **2:9 «... pukralar egildürüldü... təwən kılınıdu»** — bu peilning ikkisi ikki bislik söz bolup, ularning butlarəqa bax uridioqlanliqini həmdə kəlgüsində ular xübhısızki ohxaxla Hudaning oqəzipi aldida yərgə yikilidioqlanliqini bildüridu. **«... qəddini ruslimaysən həm heq kəqürüm kılmaysən»** — muxu ikki ibarə ibraniy tilida ikki bislik birlə söz bilən ipadılınıdu. ■ **2:11** Yəx. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13

13 Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidioğan
barlıq kedir dərəhlirining üstigə,
Baxandiki barlıq dub dərəhlirining üstigə,

14 Egiz taqlarning həmmisigə,
Yukiri kətürülgən barlıq denglərləning üstigə,

15 Hər bir həywətlik munarning üstigə,
Hər bir mustəhkəm sevilning üstigə,

16 Tarxixniki hər bir soda kemisining üstigə,
Xundakla barlıq gözəl kemə gəwdisining üstigə
xu küni quxuxkə təyyar turidu. □

17 Adəmlərləning kərəngliki təwən qilinip
quxürülüp,
İnsanlarning təkəbburliki pəs qilinidu,
Xu künidə yalquz Pərwərdigarla üstün dəp
mədhıyilinidu.

18 Butlar bolsa həmmisi közdin yökilidu. □

19 Pərwərdigar yərnı dəhxətlik silkindürüxkə
ornidin turidioğan qaoqda,
Ular əzlirini Uning wəhxitidin, Uning
həywisining xan-xəripidin qaqurup,
Hada tax qarlırlirining iqigə,
Yər yüzidiki əngkürlərgə kiriwalidu;

20 Xu künidə kixilər əzigə qokunuxkə yasioğan
kümux butliri wə altun butlirini karioqu
qaxqanlaroqa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;

□ 2:16 «**Tarxixniki hər bir soda kemisining üstigə...**»

— qədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangki qıqқан
«Tarxix» dəydioğan üç yurt bar idi. Birsı ximaliy Afrikida,
birsı İspaniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxı mumkin idi.
Tarxixniki kemilər barlıq baxqa əllərləning kemiliridin qong wə
həywətlik idi. «**Xundakla barlıq gözəl kemə gəwdisining
üstigə...**» — yənə birhil təjimisı: — «Xundakla hər bir gözəl
rəsim-həykəllərləning üstigə...» □ 2:18 «**Butlar**» — ibraniy
tilida: — «Ərziməslər...»

21 Pərwərdigar yərnı dəh xətlık silkindürüxkə
 ornıdın turıdıoğan qaoqda,
 Ular əzlırını Uning wəh xitidin, Uning
 həywisining xan-xəripidin qəqurup,
 Hada tax qaklırining iqiğə,
 Yarlarning yerikliriqə kiriwalidu;
 22 Ümidınglarnı nəpisi dimioqidila turıdıoğan
 insandın üzünglar,
 Qünki insan zadı nemə idi?!

3

*Yəhuda-Yerusalemning qəbihlikigə
 qüxıdıoğan jaza*

¹ Qünki, qara! Samawı koxunlarning Sərdari
 boləqan Rəb Pərwərdigar,
 Yerusalem wə Yəhudaqə kuwwət wə yələnqük
 boləqan *barlik nərsilərnı yok kılıdu*,
 — Yəni kuwwət boləqan pütkül ax-nan,
 Yələnqük boləqan həmmə su, □

² Palwan wə ləxkər,
 Sotqi wə pəyoqəmbər,
 Palqi wə aqsakal,

³ Əllik bexi, mətiwər wə məslihətqi,
 Hünərwən ustılar wə jadu kıləquqılarnı yok
 kılıdu.

□ **3:1 «kuwwət» wə «yələnqük»** — bu ikki söz ıbraniy tilida adətə «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, qədimki zamanlarda Yəhudıy həlkı öz nanlırını bir hasida (zihta tiziləandək) kətürüp mangatti. Undaq bolsa bu sözlər ikki bislik bolup, həm muxu «tayaqlar» həm «kuwwət-yələnqük»lərnı təng kərsitidu.

4 — «*Ularning ornioʻa* yaxlarni əməldar kilimən, Bəthuy balilar ularning üstidın idarə kilidu.

5 Pukralar bir-birini ezidu,
Hərbiri koxnisi tərıpidın ezilidu;
Balilar kərilaroʻa,

Muttəhəmlər mətiwərlərgə ədəpsizlik kilidu;

6-7 Xu küni birsi ata jəmətıdiki kərındixini tutuwelip, uningoʻa: —

«Sizning kiyim-keqikingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər kolingiz astida bolsun», — dəydu;

U jawabən kolini kətürüp *kəsəm iqip*:

«Dərdinglaroʻa dərman bolalmaymən;

Öyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yok;

Meni həlkkə yetəkqi kilmanglar!» — dəydu.

8 Qünki Yerusalemlə putlixidu-qüxkünlixidu,

Yəhuda bolsa yikilidu;

Səwəbi, ularning tili wə illətliri Pərwərdigaroʻa qarxi qikip,

Xərəp İgisining kəzliri aldida isyankarlik kildi.□

9 Ularning qirayi əzlirigə qarxi guwahlik beridu;

Ular Sodom xəhiridək gunahini heq yoxurmay,

Oquq-axkara jakarlaydu.

Ularning jeniʻoʻa way! Ular yamanlikni öz bexioʻa qüxürgən!

10 Həkkaniylaroʻa eytkinki,

Ular aman-esənlikdə turidu,

Ular öz əmllirining mewisini yəydu;

11 Rəzillərgə way! Bexioʻa yamanlik qüxidu,

Qünki öz kəli bilən kiləqanliri əzigə yanidu.

□ 3:8 «...*Yerusalemlə putlixidu-qüxkünlixidu...*» — yaki «...Yerusalemlə harab kilinidu».

12 Mening həlkimdə bolsa, balılar ularni har kılıdu,
 Ayallar ularni idarə kılıdu;
 I həlkim! Silərni yetəkləwatқанlar silərni azduridu,
 Ular mangidioğan yolliringlarni yok kılıdu.□

13 Pərwərdigar Öz dəwasini soraxқа оруn alidu,
 Həlk-millətlər üstidin həküm qıqirixқа ərəturidu;

14 Pərwərdigar Öz həlkinin aqsakalliri wə əmirliiri bilən dəwalixip, ularqa: — Üzümsarni yəp tügətkənlər silər özünqlar,
 Ajiz məminlərdin aloğan olja öyünqlarda yatidu, dəydu.

15 — Silərning həlkimni axundak ezip,
 Ajiz məminlərnin yüzlirigə dəssəp zadi nemə kıləninglar? — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Rəb Pərwərdigar.

*Yerusalemdiki «moda qoqlixidioğan»
 təkəbbur qız-ayallarqa qüxidioğan jaza*

16 Pərwərdigar yənə mundaq dedi: —
 «Zion qız-ayalliri təkəbburluq kılıp,
 Qax-kirpiklirini süzöp,
 Kəzlrini oynitip, naz kılıp taytanglixip,
 Putlirini jildirlitip mengip yürixidu;

17 Xunga Rəb Zion qız-ayallirining bax qoqqilirini taz kılıdu,

□ 3:12 «balılar ularni har kılıdu, ayallar ularni idarə kılıdu» — muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padixahining balilik kılıdioğanliqi, öz ayalliri wə kenəzəkliri tərripidin kontrol kılınıdioğanliqini kərsətməqci.

Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu».

□

18 Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məhrum qilidu;

— Ularning oxuq jildiraklirini,
Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,

19 Həlkilirini, biləzüklirini, qümpərdə-
qaqwanlirini, □

20 Romallirini, oxuq zənjirlirini, potilirini,
ətirdanlirini, tiltumarlirini,

21 Üzüklirini, burun həlkilirini,

22 Həytlik tonlirini, yopuqlirini, pürkənjilirini,
həmyanlirini,

23 Əynəklirini, ap'ak iğ köynəklirini, səllilirini
wə tor pərdilirining həmmisini elip taxlaydu.

24 Əmdi xundak boliduki,

Ətir puriğining orniğa bətbuyluq;

Potining ornida arəqamqa,

Qiraylik yasıqan qaqqlirining ornida taz bexi,

Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,

Güzəllikining ornida daqmal taməşi bolidu.

25 Sening yigitliring kiliqlinip,

Baturliring jəngdə yikilidu.

26 *Zionning* kowuqliri zar kətürüp matəm tutidu;

U yalingaqlanoqan həlda yərgə olturup qalidu.

4

□ 3:17 «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu» —
yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək qilidu». □ 3:19
«**qaqwan**» — birhil qümpərdə, niqab.

Dawami

¹ Xu küni yəttə ayal bir ərni tutuwelip, un-
ingdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz, öz kiyim-
keqəklirimizni kiyimiz; pəkət bizni rəsvalıqın
halas kılıx üqün, bizni namingizə təwə
kılıxingizni ətünimiz!» — dəydu. □

² Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning
güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu,
Zemin bərgən mewə bolsa,
Qeqip kutuloqan Israildikilərgə xəhrət wə
güzəllik kəltüridu. □

³ Həm xundak ix boliduki,
Zionda qaloqlar, Yerusalemda tohtitiloqlar,
Yəni Yerusalemda həyat dəp tizim-
lanqlarınin həmmissi pak-mukəddəs dəp
atılidu. □

⁴ Xu qaqla Rəb adalət yürgüzgüqi roql həm
kəydürgüqi roql bilən,
Zion kızlirininin pasiklikini yuyup,
Yerusaleminin qan daqlirini tazilaydu.

⁵ Xu qaqla Pərwərdigar kündüzdə Zion
teqlidiki hərbi öy,

□ **4:1 «bizni namingizə təwə kılıxingiz»** — xu dəwrədə, toy qiloqlandin keyin, ayal erininin ismi bilən qaqirilidiloqlan adət bar idi. □ **4:2 «Pərwərdigarning xehi»** — qoqlum Pərwərdigarning Əzidin qıqlqan bi zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənlili təwəndə eniklinidu. **«Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu** — ibraniy tilida ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərap üqün bolidu». □ **4:3 «...Yerusalemda həyat dəp tizimlanqlarınin həmmissi pak-mukəddəs dəp atılidu»** — ahırqi zamanda Yəhudiylarınin «qaldi»si enik kərunidu.

Xundakla barlıq ibadət sorunlarning üstigə istütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalkunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu.

□

⁶ Xu küni, kündüzdə tomuz issikğa sayə kılıdioğan,
Hətərdin panahlinidioğan, boran-yamoqurlarğa dalda bolidioğan bir sayiwənlik kəpə bolidu».

5

Üzümzar nahxisi

¹ Mən öz səygən yarimoğa,
Mening səyümlüküm üqün öz üzümzari toqruluk bir küy eytip berəy;
Səyümlükümning munbət bir dəng üstidə üzümzari bar idi; □

² U həmmə yerini kolap taxlarni elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tikti;
U üzümzar otturisiqə kəzitix munari saldi,
Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,
Andin üzümdin yahxi həsul kütti;
Birəq buning ornioğa, üzümzar aqqıq üzümlərnilə bərdi. □

□ 4:5 «**xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu**» — demək, Pərwərdigarning Özining xan-xəripı Yerusalemda turidu. □ 5:1 «**Mən öz səygən yarimoğa... bir küy eytip berəy**» — pəyqəmbərnıng eytkən «yar»i bolsa Hudadır.

«**munbət bir dəng üstidə...**» — ıbranıy tilida «bir münggüz, zəytun məylik oqul üstidə...» □ 5:2 «**...üzümzar aqqıq üzümlərnilə bərdi**» — muxu yərdə «aqqıq» ıbranıy tilidiki

«sesik»ni bildüridu.

3 Keni, i Yerusalemdikilər wə Yəhüdaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisidin həküm qikiringlar!

4 Mening üzümzarimda kiloqudək yənə nemə ixim qaldı?

Yahxi üzümlərnı kütkinimdə,
Nemixka pəkət aqqıq üzümnila qikirip bərdi?■

5 Əmdi hazır Əz üzümzarimni nemə kilidioqinimni silərgə eytip berəy: —

Uning qitlaqlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu;

Uning tamlirini qekip oqulitimən, u qəylinidu.□ ■

6 Mən uni qəllükkə aylandurimən;

Həqkim uni qatap-putap, pərwix kılmaydu;

Jioanlar wə tikənlər uningda əsüp qikidu;

Bulutlarqa uning üstigə həq yamoqur yaqdurmanqlar dəp buyruymən.

7 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarning üzümzari — İsrail jəməti,

Uning huxallıqı boləan əsümlük bolsa — Yəhüdadikilərdur;

U adalət mewisini kütkən,

Birəq mana əmdi zulum kərdi;

Həqkanıylikni kütkən,

■ 5:4 Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ 5:5 «Uning qitlaqlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu» — baxqa birhıl təjimi: — «Uning qitlaqlirini elip taxlaymən, u kəydürüldü». ■ 5:5 Zəb. 80:12-13

Birak mana əmdi nalə-pəryad boldi! □ ■

⁸ Həklərgə heq orun qaldurmay əyni-əygə, etizni-etizə ulioqanlarə way!

Özüqlərləni yaloquz zeminda qaldurmakqimusilə? ■

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigar mening kulikimoqa mundaq dedi:

«Kəpligən öylər,

Dərwəkə həywətlik, həxəmətlik öylər adəmzatsiz, harab bolidu.

¹⁰ Bərək, kırık moluk üzümzar pəkət altə küp xarab beridu,

Ottuz kürə dan bolsa pəkət üq kürə həsul beridu. □

¹¹ Məy iqixkə aldirap tang atqanda ornidin turoqanlarə,

Qarangoqu qüxixigə qərimay, xarabtin kəyp boluqə besip olturoqanlarə way! ■

¹² Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;

□ **5:7 «mana əmdi nalə-pəryad boldi!»** — muxu ayəttə wəhiy-həwərnə təkitləx üqün ibraniy tilida ahangdax səzlər ixlitilidu: «adalet» — «mixpat», «zulum» — «mixpak»; «həkkəniylik» — «tsədəkah», «nalə-pəryad» — «zədəkah». Yəxaya pəyoqəmbər hərdəim muxundax səz oyuni qilidu.

■ **5:7** Zəb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10 «Bərək, kırık moluk üzümzar pəkət altə küp xarab beridu»** — muxu ayəttiki «kırık moluk yər» ibraniy tilida «on qox kalilik yər» degənlik bolup, on qox kala bir kün iqidə aqıduralaydioqan yər. «**altə küp**» — ibraniy tilida «bir bat», bəlkim 27 litrgə toqra kelidu. «**ottuz kürə**» — bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibraniy tilida «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibraniy tilida «bir əfah» (30 litr). ■ **5:11** Pənd. 23:29,30

Birak ular Pərwərdigarning kılqanliriŋa wə kıl
ixliriŋa heq etiwar kılmaydu.□

13 Xu səwəbtin öz həlkim bilimdin həwərsiz
boloqanliqi tüpəylidin sürgün bolup ketidu;
Esilzadiliri eqirkixip,
Pukraliri ussuzluktin kurup ketidu.■

14 Xunga təhtisara nəpsini yooqinitip,
Aqzini hang aqidu;
Ularning xəhrətliri, top-top adəmliri, kıkas-
sürən kətürgüqiliri wə nəqmə oynioquqiliri bi-
rakla iqigə quxüp ketidu.□

15 Pukralar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən kılınidu,
Təkəbburlarning kəzliri yərgə qaritilidu;

16 Birak samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar adalət yürğüzginidə üstün dəp
mədhıyılınidu,
Pak-mukəddəs boluquqi Təngri həkəkaniylikidin
pak-mukəddəs dəp bilinidu.

17 Xu qaoqda qozilar öz yaylaqlirida turəandək
otlaydu,
Musapirlarmu baylarning wəyranə öyliridə
ozuklinidu.□ ■

□ 5:12 «lira» — bir hil tarlıq saz. «Pərwərdigarning
kılqanliri...» — bu ibarə bəlkim bipayan aləmning yaritilixi
wə əjayıblıqlirini, «kıl ixliri» bolsa bəlkim uning Israillarıq
kərsətkən nıjatlıq möjizilirini kəzdə tutidu. ■ 5:13 Am. 6:7

□ 5:14 «təhtisara» — ıbranıy tilida «xeol» degən yər, «yər as-
tidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərnıng rohliri barıdıqan,
kıyamət künini kütıdıqan jayni kərsitidu. □ 5:17 «kızilar...
otlaydu,... musapirlar... ozuklinidu» — demək, zemin box,
kırık bolup kətkəqkə, qoylar həm yat adəmlər ərkinlik bilən
həttə baylarning öyliridin ozukluk tapıdu. ■ 5:17 Yəx. 14:30

18 Kəbihlikni aldamqilikning yipliri bilən,
Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartқанlarоqа
way!□

19 Yəni: «*Huda* aldirisun!
İxlirini Əzi ittikrək ada kılsun,
Xuning bilən biz uni kərələymiz!
«İsraildiki Mukəddəs Boluquqi»ning niyət
kiloqini yekinxip ixka axurulоqay,
Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!□

20 Yamanni yahxi, yahxini yaman degüqilərgə,
Qarangoqulukni nurning, nurni
qarangoqulukning orniоqа koyoquqilarоqа,
Aqqikni tatlikning, tatlikni aqqikning orniоqа
koyoquqilarоqа way!

21 Əzlrini dana dəp qaoqlioqanlarоqа,
Əz nəziridə əzlrini əkillik dəp karioqanlarоqа
way!■

22 Xarab iqixkə batur bolоqanlarоqа,
Harakni əbjəx kilixta kəhriman bolоqanlarоqа,□

23 Yəni para üqün rəzillərnı aqlap,
Xuning bilən həkkaniylarning adalitini rət
kiloquqilarоqа way!■

24 Xunga, ot yalkunliri samanlarnı
yutuwətkəndək,
Yalkunlarda mənggənlər solixip yokałoqandək,
Ularning yiltizliri qirip ketidu,

□ 5:18 «**Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartқанlarоqа way!**» — demək, ular gunahlrini hətta öz tenidə kətürəlməydu, kəbihlikliri intayin kəp həm opuquktur. □ 5:19 «**İsraildiki Mukəddəs Boluquqi**» — 1:4diki izahatni kərüng. ■ 5:21 Pənd. 3:7; Rim. 12:16 □ 5:22 «**Harakni əbjəx kilixta kəhriman bolоqanlar...**» — muxular kinayilik sөz, əlwəttə. ■ 5:23 Pənd. 17:15; 24:24

Gül-qeqəkliri qang-tozangdək tozup ketidu;
Qünki ular samawi qoxunlarning Sərdari
boloqan Pərwərdigarning yolyoruk-qanunini
qətkə qakqan,
Israildiki Mukəddəs Boləquqining səz-kalamini
kəzgə ilmiqanidi.■

²⁵ Xunga Pərwərdigarning qəzipi Öz həlqigə
qarap qaynaydu,
U ularqə qarap qolini kətürüp, ularni urup
yikətidu.

Taqlar təwrinip ketidu;
Əlüklər əhlətlərdək koqlar otturisida dəwə-
dəwə bolidu.

Muxundaq ixlar bolsimu,
Uning qəzipi yənəla yanmaydu,
Sozoqan qoli yənəla qayturulmay turidu.■

²⁶ U yiraktiki əllərnə qakirip tuqni kətüridu,
U yər yüzining qət yəqisidin bir əlni üxkirtip
qakiridu;

Mana ular tezdin aldirap kelidu!

²⁷ Ulardin heqbiri qarqap kətməydu,
Putlixipmu kətməydu.

Heqbiri mügdiməydu, uhlamaydu,
Baqlıqan bəlwaoqliridin heqbiri boximaydu,
Qoruklirining boqluqliridin heqbiri
üzülməydu;

²⁸ Ularning okliri ittik,
Barlıq okyalirining kırıqliri tartılıp təyyar
turidu,
Atlirining tuyaklıri qakmaq texidək bolidu,

Jəng hərwilirining qakliri qoyuntazdək aylinidu;

²⁹ Ularning hərkirəxliri xirningkidək bolidu,
Ular arslanlardək hərkirixidu,
Dərwəkə, ular owəqa erixkəndə qaz-quz kılıp
hərpiyixidu;
Owni kütquzəudək heqkim bolmay,
Ular uni elip ketidu.

³⁰ Xu küni ular dengizlar hər kürigəndək owəqa
hərkirixidu;
Əgər birərsi yər-zeminəqa kəriəudək bolsa,
Pəkət qarangoşluk, dərd-ələmnila kəridu!
Hər kəndəq nur bulut-tuman tərpidin
şuwalixidu. □ ■

6

Hudaning Yəxayani pəyoəmbər kılıp qakirixi

¹ Uzziya padixah ələmdin ötkən yili mən Rəbni
kərdüm;
U intayin yukiri kətürəlgən bir təhtə olturatti;
Uning toni məkəddəs ibadəthanəqa bir
kəlgənidi. ■

² Uning üstidə saraflar pərwaz kılıp turatti;
Hər birining altə tal kənitə bar idi;
İkki kənitə bilən u yüzini yapatti,
İkki kənitə bilən u putini yapatti,

□ **5:30** «...ular dengizlar hər kürigəndək owəqa
hərkirixidu» — ibraniy tilida «...ular dengizlar hər kürigəndək
uningəqa hərkirixidu». Ularning owlaydiqini bolsa Israildur.

■ **5:30** Yəx. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7

Wə ikki qaniti bilən u pərwaz qilip turatti. □ ■

³ Ulardin biri baxqa birsigə: — «Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur!

Barlıq yər yüzi uning xan-xəripigə toloqan!» — dəp tolawatatti. □ ■

⁴ Towliquqining awazidin dərwezining kexəkliri təwrinip kətti, Öy is-tütək bilən qaplandi.

⁵ Xuning bilən mən: — «Əzümgə way! Mən tügəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən həm napak ləwlik həlk bilən arilixip turup, öz kəzüm bilən Padixahqa, yəni samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarə qəridim!» — dedim. □

⁶ Xuning bilən saraflardin biri qolida qurbangahtin bir qoqni lahxigiroqə kisiq elip, yenimoqə uqup kəldi; ⁷ u uni aqzimoqə təgküzüp: — «Mana, bu ləwliringgə təgdi; sening qəbihliking elip taxlandi, gunahing

□ **6:2 «Saraflar»** — ibraniy tilidiki səz bolup, «kəygüqilər» «kəyiwatqanlar» degənni bildüridu. Ibraniy tilidiki muxu kəplük isim bolsa «üq yaki üqtin kəp»ni bildüridu. Xübhəsiszki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, biraq zadi qanqisi barlıqini bilməymiz. ■ **6:2** Wəh. 4:8

□ **6:3 «...mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur»** — ibraniy tilida bir süpət ikki ketim təkralansa, intayin yuqiri dərjide boloqanlıqni bildüridu. Pütkül Mukəddəs Kitabta məlum bir süpətning üq ketim təkralinixi pəkət muxu yərdila tepilidu; Hudaning pak-mukəddəsliki, xübhəsiszki, «mukəmməl, insan təssəwur qiloqusiz dərjə»də boloqanlıqini bilduridu. ■ **6:3** Wəh. 4:8

□ **6:5 «Mən tügəxtim!»** — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilininu wə «mən parqə-parqə qilindim!» həm «mən süküttə turoquzuldum» degənnimu ipadiləydu.

kafarət bilən kəqürüm qilindi» — dedi. □ ■

⁸ Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?» degən awazini anglidim.

Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.

⁹ Wə U: «Barəjin; muxu həlkəyə mundak dəp eytkin: — «Silər anglaxni anglaysilər, birak qüxənməysilər;

Kөрүхni көрүсiләр, birak bilip yətməysilər. ■

¹⁰ Muxu həlkning yürükini tax qilojin;

Ularning qulaklrini eqir,

Kөzlirini kor qilojin;

Bolmisa, ular көzliri bilən көrələydiqan,

Quliki bilən angliyalaydiqan,

Kөngli bilən qüxinələydiqan kilinip,

Yolidin yandurulup sakaytiloqan bolatti». □ ■

¹¹ Andin mən: — «Rəb, bu əhwal kaçanoqığə dawamlixidu?» — dəp soriwidim,

U jawabən: — «Ta xəhərlər harab kilinip aqalisiz,

□ **6:7 «... gunahing kafarət bilən kəqürüm qilindi»**

— «kafarət» toqruluk «Mis.» 25:17 wə izahəti, xundakla «Təbirlər»nimu көrüng. ■ **6:7** Yər. 1:9; Dan. 10:16 ■ **6:9**

Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luқа 8:10; Yh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10 «Muxu həlkning yürükini tax qilojin»**

— «yüriki tax» degən söz, ibraniy tilida «yüriki maylıq» dəp elinoqan. **«Kөzlirini kor qilojin; bolmisa, ular көzliri bilən көrələydiqan, ... yolidin yandurulup sakaytiloqan bolatti»**

— muxu қорқунқluk sözlərgə қariqanda, Yəxaya məzkur kitabtiki bexarətlərnı yətküzgəndin keyin uning nətijisi xundak eqinxılık boliduki, Israillarning көpinqisi öz gunahlrıda tehimu qing turup, qalak bolux yolını tallaydiqan bolidu. ■ **6:10** Yər. 5:21

Əylər adəmzatsiz,

Zemin pütünləy qəlgə aylinip boləquqə,□

¹² Pərwərdigar adəmlirini yirəqlərəyə yətkəp, Zemindiki taxliwetilgən yərlər kəp boləquqə bolidu» — dedi.

¹³ «Həlbuki, zeminda adəmlərnin ondin birila qalidu;

Ular *zeminəyə* qaytip kelip yənə yutuwetilidu, Kesilgən bir dub yaki arar dərihining kətikidək bolidu;

Kətek bolsa «mukəddəs nəsil» bolur. □

7

*Dawut jəmətigə selinən təhdit;
Qutkuzəquqi-Məsihinin tuquluxi toqruluk
bexarət*

¹ Yəhuda padixahı Ahaz (Uzziyaning nəwrisi, Yotamning oqlı) təhtkə olturən künliridə, mundaq ix boldi: —

Suriyəning padixahı Rəzin wə Israil padixahı Rəməliyaning oqlı Pikaq Yerusaleməyə qarxi

□ **6:11 «Zemin pütünləy qəlgə aylinip boləquqə,...»**

— «zemin» Israil turuwatqan zeminni kərsitidu. □ **6:13**

«mukəddəs nəsil» — Hudaqə sadıq boləqan, yukirida deyilgən «qaldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaqə sadıq boləqanlarni kərsitidu.

jəng kildi, ləkin üstünlükkə erixəlmidi. □ ■

² Dawutning jəmətigə: —

«Suriyə Əfraim bilən ittipaklıxip birləxmə qoxun kürdi» — degən həwər kəldi.

Xuning bilən padixah jəmətidikilərnin kəngli wə həlkənin kəngli ormanlar xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti. □

³ Andin Pərwərdigar Yəxayağa mundaq dedi: — «Sən wə oqlung Xear-Jaxub qikip, kir yuquqılarnin etizinin boyidiki yoloğa, yukiri kəlcək norinin bexioğa berip, axu yərdə Ahaz bilən kəruxkin. □ ⁴ Sən uningoğa: — «Sən ehtiyat bilən kənglünəni tok tut! Bu ikki kəyməs otqaxning kətikidin, yəni Rəzin həm Suriyənin wə Rəməliyanin oqlinin dəxti-

□ **7:1 «Israil padixahı Rəməliya...»** — «Yəxaya» kitabnin pəkət muxu yeridila wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilnin ximaliy kişim padixahlığını kərsitidu. Sulayman aləmdin otuxi bilən Israil ikkiyə bəlünüp, jənubiy kişim «Yəhuda» (asasən, Yəhuda wə Binyamin kəbilisidikilər), ximaliy kişim «Israil» yaki bəzidə «Əfraim» (Əfraim kəbilisidikilər wə baxqa tokkuz kəbilidikilərdin tərki b tapqan) dəp ataloqanidi. Kitabta baxqa hər yərlərdə, «Israil» on ikki kəbililik pütün Yəhudiy həlkini kərsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5 □ **7:2 «Əfraim»**

— muxu yərdə ximaliy padixahlıktiki «Israil»nin kəp sanlık kəbilisi. Muxu yərdə «Əfraim» baxqa tokkuz kəbilini öz iqigə alidu. «...ittipaklıxip, birləxmə qoxun kürdi» — muxu ibarə ibraniy tilidə bir səz bilənla ipadilinidu. □ **7:3 «oqlung Xear-Jaxub»** — «Xear-Jaxub» «bir qaldi qaytip kelidu» degən məniddə. Yəxayanin bu oqlini billə elip qikixinin səwəbini quxinix üqün, 16-ayət wə izahatini kəring. **«Sən ... yukiri kəlcək norinin bexioğa berip,...»** — xübhəsizki, Ahaz axu yərdə turup, muxu qoxunlar qokum kelip bizni muhasirigə alidu, xunga su məsilisini həl qilixim lazim degən oyda idi.

oʻzəpliridin qorqma, yurəkzadi bolup kətmə!
5 Qünki Suriyə, Əfraim wə Rəmalıyaning oqli
seni kəstləp: —

6 «Biz Yəhudağa besip kirip, parakəndiqilik
tuqdurup, əzimiz üqün talan-taraj qilip, un-
ingə bir padixahni, yəni Tabəəlning oqlini
tikləyli!» degənidi.□

7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydi: —

«Bu səz aqmaydu, heq əməlgə axmaydu;

8 Qünki Suriyəning bexi Dəməxk xəhəri wə
Dəməxk xəhiring bexi Rəzindur, halas;

Wə atmix bəx yil iqidə Əfraim xundaq bitqit
boliduki, ularni «bir həlk» degili bolmaydu;

9 Wə Əfraimning bexi Samariyə xəhiridur,

Samariyə xəhiring bexi Rəmalıyaning
oqlidur, halas;

Silər bularə ixənmisənglar,

□ 7:6 «əzimiz üqün talan-taraj qilip...» — ibraniy tilida
«əzimiz üqün uningə besip kirip,...».

mustəhkəmlənməysilər» — degin».□

¹⁰ Pərwərdigar yənə Ahəzoqa söz kılıp: —

¹¹ «Özüng üçün bexarət sora; məyli yərning tegidə yaki pələkning kəridə bolsun sorawər» — dedi. □

¹² Birəq Ahəz jawabən: «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinəkta qoymaymən» — dedi.□

¹³ Andin Yəxaya: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap qoyunglar, adəmlərninğ səwr-təkitini qoymioqiniqlarni az dəp, silər Hudayimning səwr-təkitinimu qoymioqiliwatamsilər?

¹⁴ Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu:

□ **7:9 «Əfraimning bexi Samariyə xəhəridur»** — Samariyə xəhəri Əfraimning paytəhti. **«Dəməxk xəhərininğ bexi Rəzindur, halas,... Samariyə xəhərininğ bexi Rəməliyaninğ oqlidur, halas; silər bularəqə ixənmişənglar, mustəhkəmlənməysilər»** — həzirkə tətqətkətkə əsaslanəqanda, Suriyə bilən İsrail ittəpakəninğ əsasiy məksiti Asuriyə imperiyəsining təjawuzinings əldini elixtin ibarət idi. Bu ikki dələt Yəhudani ittəpakə qəxuluxqə məjburliməkqi boldi. Ahəz padixah buni rət kildi, qünki u əzi Asuriyələr bilən yoxurun həlda bir «sulh» tüzməkqi boləqan yaki tüzgən. Mana bu uning Yəxayaning səzini rət kələqanlığining, yəni Hudadin bexarət sorimaslığining səwəbidur. Bu ayəttiki ahirkə jümlə: «...ixənmişənglar, mustəhkəmlənməysilər» dēgən səzlər ibraniy tilda ahangdax səz bilən ipədiləngən: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» dēgən səzgə qəriəqanda, bu səzlər pəkət Ahəzoqla əməs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytiləqan bolsa kərək. □ **7:11 «yərning tegi»** — muxu yərdə «yərning tegi» «xeol»ni, yəni «təhtisara»ni, əlgənlərninğ rəhləri baridəqan, qiyamət künini kütidəqan jayni kərsitixi mumkin. □ **7:12 «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinəkta qoymaymən»** — «Hudani sinax» gənəhdur; birəq muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudaning Əzining təklipi bolup, gənəh hesablanmaydu.

Mana, pak kiz hamilidar bolup bir oqul
 tuqidu; u uning ismini «Immanuel» dəp
 ataydu. □ ■ 15 Yahxilikni tallap, yamanlikni
 rət kilixni bilgüqə u pixlak wə bal yəydu. □
 16 Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yaman-
 likni rət kilixni bilgüqə, sən nəprətlinidioğan
 bu ikki padixahning yər-zeminliri taxlinip

□ 7:14 «Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu...»

— muxu bexarət bolsa, ularqa ixinixigə yardım berix üqün
 əməs, bəlki Hudaning ularqa bolğan narazilikni kərsitix üqün
 berilidu. «Immanuel» — «Huda biz bilən billə» degən mənədə.

■ 7:14 Mat. 1:23; Luğa 1:31 □ 7:15 «Yahxilikni tal-

lap, yamanlikni rət kilixni bilgüqə...» — yaki «yahxilikni
 tallap, yamanlikni rət kilixni bilixi üqün». «pixlak wə bal
 yəydu» — bu tamaklar zeminning naqar əhwalə qüxkənlikini
 bildüridu. Adəm az boləaqqa, teriloqu yərlərmu az bolidu.
 Adəmlər pəkət mal bekix bilən xuqullinip, teriloqu yərlər yawayi
 haywnatlar, hərə katarliklarə taxlinip qalidu (21-23-ayətlərnə
 kərüng). Immanuel kəmbəqəl xaraitlarda tuqulidu həm bəlkim
 qong boləuqə xu qərigil yeməklikini janggaldin terip yəydu,
 deməkqi.

qalidu. □ 17 Qünki Pərwərdigar sen-
ing wə atangning jəmätigə Əfrain Yəhudadin
ayriloqan kündin buyan bolup bəkmioqan kattik
künläрни qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning
padixahidin ibarəttur!

18 Xu küni Pərwərdigar Misirning pinhan
erikliridiki paxilarni wə Asuriyədiki həriləрни
üxkirtip qaqiridu; 19 ularning həmmisi ke-
lip hər bir hilwət jiləqilarəqə, taxlarning hər bir
araqlirioqə, həmmə yantəqlərqə wə həmmə
yayləqlərqə oquzzidə konuxidu. □

20 Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin
ijarigə aloqan bir ustira bilən, yəni Asuriyə
padixahı bilən qaq qüxüridu; muxu ustira

□ 7:16 «Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni
rət kilixni bilgüqə...» — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki
bislik söz bolup, bəlkim Immanuelning əzi həm Yəxayaning oqılı
«Xear-Jaxub»nımu kərsitixi mumkin. Demək, «Xear-Jaxub»
qong boluquqə, Suriyə həm İsrail (ximaliy padixahlik) taxlanduq
bolup turidu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə
on üq yildin keyin İsrail zemini Asuriyə padixahı tərpidin
besiwelinidu. Uning tajawuzqılıkı Yəhudadning zeminioqıqə yetip
berip, uni bulap-talaydu, birəq uni igiliyəlməydu. Keyinki
bablarnı, bolupmu 36-37-babni kəring. «Immanuel» degən
balining tuəquluxı həqkədikiki bexarət Ahəzəqə əməs, «Dawut
jəmätigə» qüxidu, deyilidu. Qariəqanda, «Immanuel» Dawut-
ning jəməti iqidiki bir «pak kız»din tuəqulidu. Muxu balining
kim ikənlikini bilix üqün, İnildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqə»
1-, 2-babni kəring. □ 7:19 «Ularning həmmisi kelip
hər bir hilwət jiləqilarəqə, ...həmmə yayləqlərqə oquzzidə
konuxidu» — demək, adəmlər yoxurunmaqçı boləqan hər bir
jay bihətər bolmaydu, düxmən tərpidin ixəqal kəlinidu. Muxu
ayətə ibraniy tilida ahangdax söz ixtililgən boləqəqə, bir top
həxarəttning «oqung-oqung» kəlip əwaz qıqarəqiniəqə ohxitiəqan.

baxning qeqini, putning tüklerini wə saqalnimu
quxürüp qirdaydu; □²¹ xu künlərdə bir kixi yax
bir siyir wə ikki koy baqıdu, ²² ularning xunqə
kəp sūt bərginidin u serik may yəydu; dər wəkə,
zeminda qalqanlarning həmmisi serik may wə
bal yəydu.□

23 Wə xundak boliduki, hər teli bir kümüx
tənggigə yaraydıqan, ming teli bar üzümzarlıq
bolqan hər bir jay jioanliqqa wə tikkənlikkə
aylinip ketidu; ■ 24 Axu yərgə adəmlər pəkət
okya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin
jioanliqqa wə tikənlikkə aylinip ketidu.
□ 25 Ilgiri kətmən qepiloqan hər bir taqlıq
jiloqlarqa bolsa, — ular u yərlərgə jioanlardin
wə tikənlərdin kərkup barmaydu;

Bu yərlər pəket kalilarni otlitidiqan,

Qoylar d ss p-q yl ydiy n jaylar bolup qalidu,
halas.

□ 7:20 «Muxu ustira ... putning tüklerini wə saqalnimu qüxürüp oşirdaydu» — «putning tükləri» muxu yərdə pütün bədəndiki tüklərni kərsitidiqan söz bolup, səl siliklaxturup ipadiligən. Demək, Asuriyə padixahı Israillarning həmmisini bulap ketidu, ularni bəlkim yalingaq qalduridu. □ 7:22 «...u serik may yəydu; dərwxə, zeminda qaloqlarining həmmisi serik may wə bal yəydu» — demək, adəmlər xunqə az, teriloqu yər yok deyərlik, ziraətlərlərnin ornida yawa ot-qəp kəp boloqaqqa, ozukluk əsasən pəkət süt həm bal bolidu.

■ 7:23 Law. 26:22 □ 7:24 «Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu...» — demək, bundak üzümzar yawayi haywanlar turidigən jayoqa aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə baridigən bolsa, özini koqdax yaki ow kilix üqün qorallarni kətürgən haləttila baridu.

8

Asuriyaning tajawuz qilixi tooqrisidiki yənə bir bexarət

¹ Pərwərdigar manga: —

«Qong bir tahtayni qolungqa elip, enik hərplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazoqin» — dedi. □

² Mən xundak qilip özümgə «ixənqlik guwahqilar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kahin bolqan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqli Zəkəriyani qakiriwaldim. □ ³ Andin mən ayal pəyoqəmbər bilən billə yattim. Xundak qilip u hamilidar bolup, bir oqul tuqdi. Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp atioqin; □ ⁴ qünki bala «Dada, apa» dəp qakirixni bilgüqə, Dəməxk bayliqliri wə Samariyədiki olja Asuriyə padixahı təripidin bulap elip ketilidu» — dedi.

⁵ Pərwərdigar yənə manga səz qilip mundak dedi: —

□ **8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz»** — «Oljiqa aldira! Owqə qapsan bol!» degən mənədə. Səzlərnin mənisini qūxinix üqün, 3- həm 4-ayətni kərüng. □ **8:2 «kahin bolqan Uriya»** — «kahin» degən, mukəddəs ibadəthanida puqralar üqün məhsus qurbanliqni kəydürgüqi kixi. **«kahin bolqan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqli Zəkəriya»** — əməliyətə bolsa, Uriya degən kixi Yəxaya pəyoqəmbərgə qarxi bolup qikixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kərüng). Xundak bolqanliqi üqün ular tehimu «ixənqlik guwahlik» süpitidə boluxi kərək idi. □ **8:3 «.. Mən ayal pəyoqəmbər bilən billə yattim»** — «ayal pəyoqəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Biraq nemixka «ayal pəyoqəmbər» dəp atilidu? Yaki u əzi pəyoqəmbər boldi wə yaki uning muxu oqlini tuqkanliqining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluxi boldi.

6 «Muxu həlk Xiloah östingidiki lərzan
ekıwatkan sularni rət kılıp,

Ularning ornida Rəzin wə Rəmalıyaning oqlidin
hursən boləqəqə,

7 Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolkunlap
akıdıqan, əlwək Əfrat dəryasining sulirini,
— Yəni Asuriyəning padixahını toluk həywə-
xəhriti bilən elip kelidu;

U dəryadək barlıq erik-östəngliridin texip
ketidu,

Həmmə kiroqaklırını bösüp taxlaydu;

8 U taki Yəhudaəliqə xiddət bilən texip, hətta
boynioiqə kelidu;

U qanatlırını yayoqanda pütkül zeminingoqa sayə

bolup qūxidu, i Immanuel!□

⁹ — Oʻləzəpliniweringlar, i əllər, birək sundurulisilər!

Jahanning barlik qət jayliri kʻulak selinglar!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!□

□ **8:8 «...U qanatlrini yayoqanda pūtkūl zeminingoqa sayə bolup qūxidu, i Immanuel!»** — 6-8-ayət toqʻruluk qūxənqimiz mundaq: Yəhudadikilər Asuriyə imperiyasidin kʻorqkʻili turdi. «Xiloah» bolsa, Yerusalemdin oʻtidioqan ləzran süpsüzük bir oʻstəng idi. Huda bu oʻstəngni oʻzining hatirjəmliki, Israiloqa bərməkqi boləqan aman-tinqlikioqa ohxitidu. Əfrat dəryasi bolsa, Asuriyə imperiyasidiki qong dəryadur. Xiloah oʻstingining sirtki kʻerūnūxi həywətlik əməs, əlwəttə, birək muxu ləzran aqʻidioqan oʻstəng Hudaning himayisini bildüridu. İnsanlarning mahiyiti bolsa həywətlik nərsigə ümid baqlaxka mayildur; Yəhuda həlki bolsa ixənqini Hudaning himayisigə baqlioqan əməs, bəlki ular: «Suriyə bilən (ximaliy) Israilning ittīpakini Asuriyə imperiyəsigə bir tosaləq» dəp hatirjəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata qoyəqanlikini ularoqa kʻersitix üqün, Asuriyə padixahī silərgə «Boynunglaroqa yətküqə» tajawwuz kʻilidu, dəydu. «boyunoqa yətküqə» — Asuriyə padixahī kəlgəndə, Yəhudaning həmmə yərlirini ixəqal kʻilip, 46 xəhərnī kʻolioqa aldi; pəkət paytəhti Yerusalemlə xəhīrini igiliyəlməy, uni muhasirigə aldi. Ahirda u Hudaning biwasitə jazasioqa uqrap Asuriyəgə kaytti (36-37 babni kʻerūng). 10-ayət boyiqə, Israilning zemini bolsa «Immanuel»ning zeminidur; demək, «Immanuel» Israilning Padixahī, Hojayinidur. □ **8:9 «Oʻləzəplininglar, i əllər...!»** — yənə birhīl tərjimisi: — «Jəm bolup hujum kʻilinglar, i əllər...!». Muxu ayətkə kəriqəndə, bexarət muxu yərdə pəkət Asuriyəning hujumini əməs, bəlki ahirkī zamanda jimi həlk-millətning Israiloqa kʻilidioqan hujumini kʻersitidu.

10 Pilaninglemlarni tüzüweringlar, u bikarəqa ketidu; Məslihətinglarni kiliweringlar, umu aqmaydu; Səwəbi — Immanuel!». □

Hudaning Yəxayaqa yolyoruk berixi

11 Qünki Pərwərdigar küqlük kolini manga təgküzüp,

Mening bu həlkning yolida mangmaslikiməqa yolyoruk berip, mundaq söz kildi: —

12 «Muxu kixilər көp ixlarda «suyikəst bar» desə, silər bolsanglar «suyikəst bar» dəp yürmənglar;

Ularınq kərkkinidin silər kərkmənglar,

Yaki heq wəhimigə qüxmənglar; □

13 Pəkət samawi kəxunlarınq Sərdari boləqan Pərwərdigarnila həmmidin üstün dəp bilinglar;

U silərninq Kərkidiəninglar bolsun,

Silərninq wəhimənglar bolsun! □

14 U bir mukəddəs panahqah bolidu,

Həmdə Israildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmnı yikətidioqan kəoram tax,

□ **8:10 «Məslihətinglarni kiliweringlar»** — ibraniy tilida «bir söz kilixinglar». **«Səwəbi — Immanuel!»** —

okurmənlərninq esidə boluxı kərəkki, «Immanuel» pak kizdin tuquloqan (7-babtiki) bexarətlik bala, ismi «Huda biz bilən billə» degən mənide. □ **8:12 «Muxu kixilər көp ixlarda «suyikəst bar» desə...»** — muxu yərdə «suyikəst»ning mənisi

(bizning kəriximizqə): — Həlk hərhil pitnə-iqlwalarəqa kulak selip: «Ətirapimizdiki baxqa dələtlər yaki öz iqimizdiki hainlar suyikəst kiliwatidu» dəp kərküp yürətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningəqa əgəxkən ihlasmən Yəhudiylar heq kulak salmasliki kərək idi. □ **8:13 «Pəkət... Pərwərdigarnila həmmidin üstün dəp bilinglar»** — yaki «pəkət... Pərwərdigarnila mukəddəs dəp bilinglar».

Yerusalemdikilər üqünmu kıltak wə tapantuzak bolidu; □ ■

¹⁵ Ulardin köplər *Uningoqa* putlixip, yikilip, yan-jilip, kıltakqa quxüp, əsirgə elinidu». ■

Yəxayaning əzigə əgəxkənlərgə gəp kılixı

¹⁶ — «Bu guwahnamini yögəp, Təwrat kanunini mening muhlisirim arisida peqətləp qoyoqin. □

¹⁷ Mən bolsam, yüzini Yaqup jəmətidin yoxu-ruwatқан Pərwərdigarni kütimən;

□ **8:14 «U bir mukəddəs panahgah bolidu»** — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundakla uning qandak ikənlikini kərsitidu. U «mukəddəs panahgah» yaki «mukəddəs ibadətgha»qa ohxax, insanlarning Hudaqa yeqinlixix yolini təminləp beridu. **«adəmnı yikıtidioqan qoram tax»** — bu ibarining yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman kəridioqan qoram tax». ■ **8:14** Yəx. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7

■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16 «Bu guwahnamini yögəp... qoyoqin»** — Huda muxu yərdə Yəxaya arkilik əzigə əgəxkən muhlislirioqa yolyoruk beridu. Yəxaya yazoqan həm səzligən guwahliklarni, Musoqa berilgən kanun wə baxqa pəyoqəmbərlərgə berilgən Təwratıtki kışimlarni billə qoxup, bihətər saklap qoyux kerək, degən mənide. Xundak qılqanda, birinqidin, hərəkandak qalaymıkan wəziyətlər astida, ular muxu kitablar arkilik nemə kılix kerəklikini obdan bilələydu. İkkinqidin, ular Yəxaya pəyoqəmbərgə berilgən bexarətlərnı peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwahliklar aldin'ala eytқан nuroqun ixlar yüz bərgəndə, Israil həlki muxu guwahliklar (bexarətlər)ni top-tooqra ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda həqkandak oyduzmilik yok, Yəxaya həqkiy pəyoqəmbər ikən, dəpmu etirap kılidu.

Wə mən Uni təlmürüp saklaymən.□

¹⁸ Karanglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroqa, Biz Zion teqini Öz makani kiloqan samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar Israilda namayan kiloqan bexarət wə karamətlərləning süpitidurmiz».□ ■

¹⁹ — Baxkilar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung kilidioqan «ərwaqlarni qakiroquqi»lar wə dahanlardin yol sorayli» — desə, silər jawab berip: — «Bir həlkning öz Hudasini izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərləning ölüklərdin yol sorixi tooqrimu?!» — dənglar.■

²⁰ — Təwrat qanuni wə guwaqlanamə asas kilinsun! Muxularni asas kilip səz kilmisa, ularoqa tang nuri qüxməydu! ²¹ Əksiqə, ular kisiloqan, aq həlda zeminni kezip yürixidu; aq kaloqan qaoqda, ular oqəzəpliniq asmanoqa qarap, padixahini həm Hudasini qaropap tillaydu; ²² ular yərgə qarisa, mana, jəpə-muxəkəkət, karangoqu-zulmət, həsrət-nadamət

□ **8:17 «...yüzini Israil jəmətidin yoxuridioqan Pərwərdigar»** — Huda Öz həlki bolqan Israiloqa, qunaqliri tüpəylidin, heq meqizini kərsətməy, ularni düxmənliridin koqdimaydu. Həlbuki, Yəxaya wə uning gepigə kirgən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaqə ohxax «Pərwərdigarəqa təlmürüp Uni saklimaqta» idi.

□ **8:18 «Karanglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroqa, biz ... namayan kiloqan bexarət wə karamətlərləning süpitidurmiz»** — muxu səzlərləni kiloquqi bolsa Yəxaya pəyoqəmbərləning əzi; birəq «Immanuel»mu u arkiqik bexarətlik səz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni kərləng).

■ **8:18** Ibr. 2:13 ■ **8:19** Qan. 18:11

wə parakəndiqilik turidu;
Ular kəp-kərangəqulukğa həydiwetilidu. □ ■

9

*Həmmə məsilini həl qiloquqi bir balining
tuquluxi — hux həwər*

¹ Birək, həsrət-nadamətkə qaloqlanlarəqa zulmət
boliwərməydu;

U ətəkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naf-
tali zeminini har kılduroqan;

Birək kəlgüsidə U muxu yərnı, yəni «yat
əllərnıng makani» Galiliyəgə, jümlidin «dengiz
yoli» boyidiki jaylar wə İordan dəryasining

□ **8:22** «ular yərgə karisa, mana, japa-muxəkkət ...
wə parakəndiqilik turidu» — Israillar asmandiki yadəmni
rət qiloqandin keyin, yər-yüzidin həq ümid bolmayla qalmay,
həmmisi zulmət bolidu. ■ **8:22** Yəx. 5:30

qarxi qiroqaklirioqa xan-xəhrət kəltüridu; □ ■
² Karangoqulukta mengip yürgən kixilər zor bir
 nurni kərdi;
 Ölüm sayisining yurtida turoquqilaroqa bolsa,
 Dəl ularning üstigə nur parlidi. □ ■
³ — Sən əlni awuttung,
 Ularning xadliqini ziyadə kilding;
 Həklər həsul waqtida xadlanqandək,

□ **9:1 «Həsərət-nadamətkə qaloqan»** — muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod» tiki isim bolup, matəm tutuwatqan ayaloqa təsəlli bərgəndək Huda Naftalilər wə Zəbulunlaroqa təsəlli beridoqanliqini bildüridu. **«yat əllərnin makani» Galiliyə»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz qiloqandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxqa Israil qəbililirining kəp kişimliri əsirgə quxup elip ketildi. Bir kişim kəmbəqəl, namrat, qəbiliyətsiz kixilər qalduruldi. Asuriyə padixahı baxqa millət-həklərnı elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaqlaxturdı. Muxu kixilər kəpqaloqan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, öz-ara asimiliyatsiyə qilinoqaqqa, Galiliyə Yəhudiylar tərıpıdın «yat əllər» (Yəhudi əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloqan. Bexarətkə asasən, nur dəl xu yərdə pəyda bolıdu. Bexarətnin əməlgə axuruluxı toqrisidiki təpsilatları Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kərüng. **«dengiz yoli»** — «Galiliyə dengizi»ning qərbiy yərliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2**

«Karangoqulukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi... dəl ularning üstigə nur parlidi» — muxu ayətlərdiki «nur» xübhısizki, Məsih-qutkuzoquqidur (6-7-ayətni kərüng). Biz muxu bexarətlərnin əməlgə axqanliqini Injildin kərimiz. Məsih Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluq hizmitini, yəni hux həwərnı tarkitix, məjizilərnı yaritixni baxlıdi. U hizmət qiloqan uq yerim yıl waqtinın yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda ötküzgən. Bu bexarəttiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Bu xil xəkildiki bexarət «Yəxaya»da kəp uqraydu, u kəlgüsidiki ixlarning jəzmənlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Əf. 5:14

Jəng oljisini üləxtürgən waqıtta huxallıqqa qəmgəndək,

Ular aldingda xadlinip ketidu.□

⁴ Qünki Midiyaning *üstidin oqalıbə kıloqan* küngə ohxax,

Sən uningqə selinqan boyunturukni,

Mürisigə qüxkən əpkəxni,

Ular ni əzgüqining tayıqını sundurup taxliwəttin.□ ■

⁵ Qünki *ləxkərləning* uruxta kiygən hər bir ətükliri,

Qanoqə miləngən hər bir tonliri bolsa pəkətlə ot üqün yekiloqu bolidu.□

⁶ Qünki biz üqün bir bala tuquldi;

Bizgə bir oqul ata qilindi;

Hökümrənlük bolsa uning zimmisigə qoyulidu;

Uning nami: — «Karamət Məslihetqi, Qudrətlik Təngri, Mənggülik Ata, aman-hatirjəmlilik Igisi

□ 9:3 «Sən əlni awuttun, ularning xadlikini ziyadə kıldin...» — muxu yərdə pəyoqəmbərləning yazmiliridiki kəp baxqə bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiki, tehi yüz bərmigən iqlar ətüp bolqan iqlardək tiləqə elinidu. □ 9:4 «Midiyan üstidin oqalıbə kıloqan kün» — təhminən 500 yıl ilgiri Israil Midiyaniləning asaritudin Hudaning karamətliri bilən qutulqan. ■ 9:4 Həq. 7:22; Yəx. 10:26 □ 9:5 «Qünki ləxkərləning uruxta kiygən hər bir ətükliri... pəkətlə ot üqün yekiloqu bolidu» — Huda ularqə xundək bərikətləni beriduki, muxu oqalıbə bolqandin keyin (ular əməs, bəlki Pərwərdigar ular üqün kıloqan oqalıbə) ular xu ləxkərləning qanoqə miləngən kiyim-keqəkliri kərək bolmaydu, ularni pəkət yekiloqu üqün iqlətkili bolidu, dəp qaraydu.

Xahzadə» dəp atilidu. □ ■

⁷ U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlikioqa həkümranlik kılqanda,

Xu qaşqdin baxlap ta əbədil'əbədgigə,

Uni adalət həm həkəkaniylik bilən tikləydu, xundakla məzmut saklaydu,

Uningdin kelidioqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxularni

□ **9:6 «Biz üçün bir bala tuşuldi; bizgə bir oşul ata kılindi»** — bu bexarət gərqə kəlgüsidiki ixlarni kərsətkən bolsimu, uningdiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yüqiriki 2-ayəttiki izahatni kərüng. **«aman-hatirjəmlik İgisi Xahzadə»** — yaki «aman-hatirjəmlik Bərgüqi Xahzadə». ■ **9:6** Yəx. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yh. 4:10

ada qilidu. □ ■

Pərwərdigarning Israiloqa, yəni «ximaliy padixahlik»ka boləqan qəzipi

⁸ Rəb Yəqub jəmətigə bir səz əwətti,
U pat arida Israiloqa qūxidu, □

□ 9:7 «U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlikioqa həkümranlik qiləqanda... Uningdin kelidoqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu...» — muxu ikki ayət (6-7-ayət) yukiriki «Immanuel»ning kim ikənlikini tehimu enik kərsitidu. U toqrisidiki həwərnə təkərlisak; — (a) U Israil üqün Qutkuzoquqidur. Bu bəbtiki 1-6-ayəttiki qəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudka kelidu. (ə) U pak qızdin tuqulidu (7-bab, 14-ayət). (b) U bəlkim kəmbəqəl wə dūxmənning həkümranliki astidiki əhwalda tuqulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət). (p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutka wədə bərgənki, uning bir əwladi Israiloqa wə ahirida pütkül dunyaqa Padixah bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küylərnə kərüng) (t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Qudrətlik Təngri» dəp atilidu. İbraniy tilida «kəramət» degən süpət, pəkət Huda wə Hudaning qıləqanliri toqrulukla ixlitilidu. (j) Bu bala ahirda pütün aləmgə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidoqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu». Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroqun sawəq-həwərlər bar, muxu yərdə səhipə qəklik boləqanliki üqün hazırqə tohtalmaymiz. Bu balining kim ikənliki pəkət İnjildiki bayanlardila enik kərsitilidu. U pak qız Məryəmdin tuquloqan Məsih Əysaning dəl əzi bolup, uning baxka biri boluxining qət'iy mumkinqiləki yəqtur. ■ 9:7 2Pad. 19:31; Yəx. 37:32 □ 9:8 «Rəb ... bir səz əwətti, ... Israiloqa qūxidu» — «Israil» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixahlikni kərsitidu. «Qūxidu» degən səz muxu yərdə Hudaning bir jazasining kəlgənlikini kərsətsə kərək.

⁹ Barlik həlk, yəni Əfraim və Samariyədikilər xu *sözning* tooqrlilikini bilgən bolsimu, Lekin kenglidə təkəbburlixip yooqanlık qilip, ular: —

¹⁰ — «Hixlar qüxüp kətti, Birak ularning ornioqa yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz; Erən dərəhliri kesilip boldi, Birak ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;□

¹¹ Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini *Israiloqa* qarxi küqləndürdi, *Yakupning* düxmənlirini kəzoqidi.□

¹² Xərktin Suriyəliklər, qərəbtə Filistiyələr, Ular aqzini hangdək eqip Israilni yutuwalidu. Ixlar xundak deyilgəndək bolsimu, Uning qəziqi yənila yanmaydu, Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

□ **9:10 «Hixlar qüxüp kətti, birak ularning ornioqa yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz...»** — demək, «Pərwərdigarning tərbiyə jazasi boloqan ziyanni tartqan bol-sakmu, biz yənila uning tərbiyə jazasiqa pisənt qilmay, öz küqimizgə tayinip tehimu yahxi turmuxni bərpa qilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixah boloqan waqtida, Huda (ximaliy) Israilda qong bir yər təwrəxni pəyda qiloqan; «Hixlar qüxüp kətti,... erən dərəhliri kesilip boldi,...» degən sözlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlilik. □ **9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini Israiloqa qarxi küqləndürdi...»** — 7-babtiki məzmunoqa qariloqanda, Suriyəning padixahi Rəzin Israil bilən ittipakdax idi. Muxu sözgə qariloqanda uning Israil bilən ittipaqi keyin məwjut bolup turalmaydu. Baxqilarning Israiloqa qarxi qikixi bilən umu Israiloqa qarxi kəzoqilidu. ■ **9:12** Yəx. 5:25; 10:4

13 Birak həlk əzlrini Uroquqining yenioqa tehi yenip kəlmidi,

Ular samawi koxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarni izdiməywatidu.

14 Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə kuyrukini,

Palma xehi wə komuxini kesip taxlaydu;

15 Moysipit wə məhtərəmlər bolsa baxtur;

Yaloqanqilik əgitiđioqan pəyqəmbər — kuyruktur.

16 Qünki muxu həlkning yetəkgiliri ularni azduridu,

Yetəkləngüqilər bolsa yutuwelinip yokilidu.

17 Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,

Yetim-yesirliri wə tul hotunlirioqa rəhim kilmaydu;

Qünki hərbi iplas wə rəzillik kıləuqi,

Həmmə eqizdin qikkini pasikliktur.

Həmmisi xundak bolsimu,

Uning qəzi i yənla yanmaydu,

Sozoqan kəli yənla kəyturulmay turidu.■

18 Qünki rəzillik ottək kəyidu,

U jioqan wə tikənləni yutuwalidu;

U ormannıg barakşan jayliri arisida tutixidu,

Ular is-tütəklik tüwrük bolup purkırıp yuqirioqa ərləydu;■

19 Samawi koxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarning dərəzi i bilən zemin kəydürüp taxlinidu,

Həlk bolsa otning yekiloqusi bolidu, halas;

Həqkim öz kərindixini ayap rəhim kilmaydu. □

²⁰ Birsı ong tərəptə gəx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmap yəpmu, kənaətlənməydu;
Hərkim öz bilikini yəydu;

²¹ Mənassəh Əfraimni, Əfraim bolsa
mənassəhni yəydu;
Uning üstigə ikkisimu Yəhudaəqa qarxi turidu.
Həmmisi xundak bolsimu,
Uning qəzipi yənıla yanmaydu,
Sozoqan qoli yənıla qayturulmay turidu. □

10

Pərwərdigarning Yəhudaəqa boləqan qəzipi

¹ Kəbihlik qanunlirini tüzgüqilərgə,
Azablıq pərman-həkümləni yazoquqılarəqa
way!

² Tul hotunlarni oljimiz kılayli,
Yetim-yesirlarni bulap-talayli dəp,
Ular miskinlərgə adalətni bərməy,
Həlkimdiki ajiz-beqarilərdin həkukni bulap
ketidu.

³ Həsab alidiqan künidə,

□ **9:19 «...həqkim öz kərindixini ayap rəhim kilmaydu»**

— Yəroboam (II) Israiləqa padixah boləqandin keyinki 28 yıl
iqidə, kəp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixah
təhtkə olturoqan, iqqi urux-jedəllər kəp boləqanidi. □ **9:21**

«mənassəh Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəhni yəydu...»

—Əfraim wə Manassəh bolsa Israil padixahlikidiki ikki əng
qong kəbilə. Yukiriki izahatta kərsitilginidək ularning arisida
urux-jedəllər kəp idi. Undak ixlar Yəxaya deginidək, «öz bilikini
əzi yəydiqan» ixtur.

Yəni yirəktin kəlgən tuyuksiz balayi'apət
künidə,
Nemə kılisilər?
Kimdin baxpanahlik izdəp yürisilər?
Baylıq-xəhritinglarni nəgə amanət qoyisilər?□
⁴ Ularə qə əsirlər arisida zongziyip olturuxtin,
Yəki öltürülgənlər arisida yikilixtin baxqə
heqnemə qəlmidi!
Həmmisi xundəq bolsimu,
Uning qəziyi yənəla yanmaydu,
Sozoqan qəli yənəla qəyturulmay turidu.

*Pərwərdigarning Asuriyə padixahı
Sənnaheribqə qərita bir səzi*

⁵ Qəliə qəziyimning tokmiki tutquzuloqan,
Əzümning dərqəziyimning tayiki boləqan
Asuriyəlikqə way!□ ■

⁶ Mən uni hudəsiz bir «yat əl»gə,
Dərqəziyim qəritiləqan həlqimqə zərbə berixqə
əwətimən;
Uningqə olja tutuwelixqə,
Qəniymətni bulaxqə,

□ **10:3 «Həsab alidiəqan küni»** — səzmusəz tərjimə qılinsa,
«Huda yəqləp kəliidiəqan küni» dəgənlik bolidu. □ **10:5**

«Qəliə qəziyimning tokmiki tutquzuloqan,...» — ibrəniy
tilida «(Ularınq) qəlidiki tokmaq Məning qəziyim boləqan,...».

■ **10:5** Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14

Həlqimni koqilardiki lay-patqaklarni
dəssigəndək dəssəxkə buyruymən.□

⁷ *Birak Asuriyalikning* közdə tutqini muxu əməs,
U xundak heq oyliqan əməs.

Uning oyliqini wəyran qilix,
Kəp dölətlərnə yokitixtin ibarəttur.□

⁸ U: — «Mening sərdarlimningmu həmmisi
padixahlarəqə barawər əməsmu?□

⁹ Kalno xəhiri Karkemix xəhirigə,
Hamat xəhiri Arpad xəhirigə,
Samariyə xəhiri Dəməxk xəhirigə ohxax

□ **10:6 «Uningəqə olja tutuwelixkə, qəniymətni bulaxkə ...buyruymən»** — Yəxayaning ikkinqi oqlining ismi (Maħar-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayəttin qūxiniwaləqili bolidu: «Oljiqə aldira! Qəniymətkə qapsan bol!». Bu səzlər yənə 2-ayəttə tepilidu; Huda Yəhūdādikilərnəning gūnahlırini Asuriyə padixahı Sənnaherib arkilik ularning bəxiqə qūxuridu. □ **10:7 «Birak Asuriyalikning közdə tutqini muxu əməs, u xundak heq oyliqan əməs...»**

— demək, Hudaning məqsiti Asuriyə padixahı arkilik Israil wə Yəhūdani jazalax idi. Birak Asuriyə padixahı muxu ixtin heq həwərsiz bolup, pəkət öz xəhsiy mənəpət-həqūqlirini, baylik-xəhritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Həmmigə Qadir həttə rəhimsiz wə hudasiz xəhslər, əllər wə imperiyələr arkilikmu Öz məqsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp əgətidu. □ **10:8 «Mening sərdarlimningmu həmmisi padixahlarəqə barawər əməsmu?»** — baxkə birhil təjimişi: «Mening sərdarlimningmu həmmisi awwal padixahlar boləqan əməsmu?»

əməsmu?□

¹⁰ Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemn-ingkidin uluq bolqini bilən,

Mening kolum muxu məbudқа təwə bolqan padixahlıqlarqa igə boluxқа yətküdək tursa,

¹¹ Samariyə wə uning məbudlirini qandaq kılqan bolsam, Yerusalem wə uning məbudlirini ohxaxla xundak qılmamdimən?» — dəydu.

¹² Biraq Rəb Zion teqi wə Yerusalemda pütkül jaza ixini pütküzüp bolqandin keyin, U: —

«Mən Asuriyə padixahining kenglidiki baxbax-taklıqning aqiwitini *uningqa qüxürimən*, Uning közliridiki kibirlik nəzərlirini jazalaymən» dəydu.

¹³ Qünki u: — «Bu ixlarni öz kolumning küqi bilən,

Öz danalıqim bilən mən kılqanmən;

Qünki mən əkillikturmən;

Mən əllərnin pasillirini yokaattim,

Ularınin həzinilirini buliwaldim,

Təhtkə olturoqlarni batur kəbi qüxürüp tax-lidimmən;

¹⁴ Mən kolumni bir kux uwisioqa uzatqandək əllərnin baylıqlirioqa uzattim,

□ **10:9 «Kalno xəhəri Karkemix xəhərigə, Hamat xəhəri Arpad xəhərigə, Samariyə xəhəri Dəməxk xəhərigə ohxax əməsmu?»** — demək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxkni asanla koloqa kəltürdüm. Buningdin baxқа xəhərlərnimu xuningqa ohxaxla asanla boysundurimən. Hər bir jüp xəhərnin ikkinqisi birinqisining jənub tərəpidə bolup, uni Asuriyəning padixahı keyinrək qolıoqa alqan. Kalno — miladiyədin ilgiriki 738-yili; Karkemix 717-yili; Hamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariyə 721-720-yili; Dəməxk 732-yili elinqan.

Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən
pütkül dunyani yioqanmən;

Ulardin heqbirimu kanatlrini palaklatmidi,
Tumxukini aqmidi,

Yaki quk-quk kilip awaz qikarmidi» — dəydu.

¹⁵ Palta özini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?

Hərə hərیدigüqigə poqilik kılsa bolamdu?

Xundak ix ikən, huddi tayak özini kətürgüqisini
oynatalisa bolidioqandək,

Huddi hasa yaqaq əməs boluquqini
kətürgəndək bolatti əməsmu?!□

¹⁶ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Rəb Pərwərdigar xu *Asuriyəlkning* palwanliri
arisoqa oruklitix kesilini əwətidu,

Uning xan-xəripining astida lawuldap
yalkunlaydioqan bir otni yaqıdu.□ ■

¹⁷ «İsrailning Nuri»ning Əzi ot,

Uningdiki Mukəddəs Boluquqi yalkun bolidu,

U bir kün iqidə uning jioqanliri wə tikənlirini
kəydürüp, yutuwalidu.

¹⁸ Həm uning ormanzarlik wə baq-etizlirining
xan-xəripini, jan wə tenini kəydürüp kül
kiliwetidu;

Ular bəəyni jüdəp ketiwatқан kesəl adəmdək
bolup qalidu.

¹⁹ Buning bilən ormanzarliktiki dərəhlərnin
qəp qaloqini xunqə az boliduki,

□ **10:15** «*yaqaq əməs boluquqi*» — hasini ixlətkən adəmnı
kərsitidu. □ **10:16** «*Asuriyəlkning palwanliri*» — «palwan»

ıbraniy tilida «semiz» degən söz bilən ipadilınidu; «semizlarəqa
orukluk əwətimən». Bu bexarətnin əməlgə exixini 36-
37-babtin kəring. ■ **10:16** Yəx. 24:6

Kiqik bala ularni sanap hatiriliyäləydu.□

²⁰ Xu küni xundak boliduki, Israilning qaldi hëlki, yëni Yakupning jëmätidin qeqip kaytkanlar ezlirini uroquqioqa ikkinqi tayanmaydu; bëlki ular hëkikätën Përwërdigar, yëni «Israildiki Mukëddës Boluquqi»qa tayinidu.□

²¹ Bër'hək, bir «qaldi» kaytip kelidu, Yëni Yakupning «qaldisi» kudrätlik Tëngrining yenioqa kaytip kelidu.□

²² I Israil, hëlking dengizdiki kumdäk köp bolöqini bilën, Pëkät bir qaldisi kaytidu; Qünki hëkqaniylik bilën yürgüzülgän, bir hëlakätning texip üstünglaroqa quxuxi beki-tilgëndur;■

²³ Qünki bir hëlakätni — bekitilgän bir hëlakätni samawi qoxunlarning Sërdari bolöqan Përwërdigar pütkül yër yüzidä ämälgë axuridu.□ ■

²⁴ Xunga samawi qoxunlarning Sërdari bolöqan Rëb Përwërdigar mundak dëydu: —

□ **10:19 «ormanzarlıktiki dərəhlər»** — bəlkim Asuriyədiki dərəhlərnimu, adəmlərnimu kərsitidu. □ **10:20 «əzlirini uroquqi»** — bu Asuriyəni yaki Asuriyə padixahı Sənnaheribni kərsitidu. □ **10:21 «Bər'hək, bir qaldisi kaytip kelidu»** — Yəxayaning birinqi oqlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Kaytip kelix» — xübhisizki, həm towa kilix həm öz yurt-wətinigə kaytixnimu bildüridu. Muxu ayətlər həm Israildiki «xi-maliy padixahlik»ni həm ahirki zamandiki Israilnimu kərsitixi mumkin. ■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23 «pütkül yər yüzidə»** — yaki Pələstindiki (Kanaandiki) zeminni yaki pütkül yər yüzini kərsitidu. ■ **10:23** Yəx. 28:22

« — I Zion teoqida turoqan həlkim,

Asuriyədin qorkma!

U seni tayaq bilən uridioqan,

Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini
kötüridioqan bolsimu,□

²⁵ Pəket azoqinə wəqit ətüxi bilənla,

Silərgə karatqan muxu dəroəzipim tügəp,

Oəzipimni ularoqə həlakət qüxsun dəp
qəritimən.

²⁶ Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan
Pərwərdigar bolsa, ularoqə qamqə bilən hujum
qozəydu;

Ularınq həli «Orəbning qoram texi»da boləqan
Midiyan qiroinqilikidək hələttə bolidu;

U həsisini dengizəqə qəritip,

Uni Misirliklərləning üstigə kötürgəndək

□ **10:24 «Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini
kötüridioqan bolsimu,...»** — ibraniy tilida «U həsisini
Misirdiki təbikidə sanga qarap kötürgəndək bolsimu,...».
«Misirliklərdək... həsisini kötüridioqan» — Israilning Misirdə
boləqan tarixini kərsitixi mumkin. «Həsə kötürüx» — bəlkim
jəng qılıxni jakarlastur. Qədimki zamanda, Israillər Misirdin
qıqqan wəqtidə, Misirning padixəhi Pirəwn ularni həlak
qılmaqə bolup, qoxunini əwətip qoqlıoqan. Biraq ularning
həmmisi ahirdə əzi həlak boləqan. Asuriyələr Misirlikləroqə
ohxaxla həlak bolidu, demək. «Mis.» 1-15-bablarni kərüng.

kötüridu; □ ■

²⁷ Andin xu künidə xundak boliduki,
Uning yüki mürəngdin,
Boyunturukı boynungdin elip taxlinidu;
Mayliring səwəbidin,
Boyunturuk sundurup yokitilidu. □

*Yəxayaning Asuriyaning jəng yürüxini
aldin'ala eytip bayan kilixi*

²⁸ Mana, ular Ayatka yetip, Migrondin ötkən,
Mihmaxta yük-taklırini qoyup qoyidu;

²⁹ Ular bosuqa-dawandin ötkən,
Gebada qonup qalidu;
Ramaḥ titrəp ketidu;
Saulning yurti Gibeahdikilər bolsa qeqip kətkən;
³⁰ I Gallimning kızı, pəryadingni kətür!
Həy Laix, anglap qoy!

□ **10:26 «Ularning həli «Orəbning qoram texi»da boləqan
Midiyan kiroinqilikidək hələttə bolidu»** — «Hək.» 7-babni
kərüng. Midiyanlar Israilə qəhşim qılıp, Hudaning möjiziliri
bilən məqlup boldi. Midiyanlarning sərdari Orəb qəhşim
bolsimu öltürüldi. Asuriyə padixahı Sənnaherib qəhşim bilən öz
yurtida öz oqulliri tərpidin öltürüldi (37-babni kərüng). **«Uni
Misirliklarning üstigə kətürgəndək kətüridu»** — ibraniy
tilida «U Misirdiki təbikidə həsisini kətüridu» (4-ayəttiki ibarə
ohxaxtur). Ləkin «həsinini kətürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar
bolidu; U «uni (həsisini) Misirliklarning üstigə kətürgən»də,
Misirliklər dengizdə qərk bolup həlak boldi («Mis.» 14-babni
kərüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27 «mayliring
səwəbidin»** — Israil padixahliri «mukəddəs may» bilən, yəni
«məsih kilihi» bilən padixah kiliqan. Muxu «may» Huda
Israil padixahliri qəhşim bərgən wədilirini bildürüxi mumkin. Bəhşim
birhəl tərjimisi: «Səning səmirəp kətəkinəg üqün, boyunturuk
sundurup yokitilidu».

I biqarə Anatot!

³¹ Madmənəh bolsa qaçti;

Gebimdikilər bədər qaçti;

³² Xu kün ötmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;

Axu yərdə u Zion kızining teoqioqə,

Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu. □

Asuriyə yokilidu, «Immanuel» tuqulidu

³³ Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən kesiwetidu;

Xuning bilən egiz əskənlər kesip yiktilidu;

Həli üstünlər pəsləxtürülidu.

³⁴ U təmür *qorallar* bilən ormanlıqning Barakşan yərlirini kesip qaqaslıq kiliwetidu;

□ **10:32 «Xu kün ötmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u ... Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu»** — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoğa qaritidioqan yüruxini aldin ala bexarət berip bayan qilidu. Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yirəqta; Mihmax dawanidin ötup, Gebəoqa kelidu. Gebə Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeah» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənəh 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teoqi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yirəqliqta. Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihətər bolux üqün) toqra kelətti, birəq ular əzlrigə tolimu ixənəq qilip bihudluk bilən əloqa besip yürux qilidu. Bu ixlarning həmmisi degəndikidək yüz bərdi.

Liwan bolsa uluoq birsi tərripidin yiktilidu.□

11

Dawami

¹ Wə bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qikidu;

Uning yiltizidin ünüp qikқан bir xah көp mewə beridu.□ ■

² Wə Pərwərdigarning Rohi,

Yəni danalığın wə yorutuxning Rohi,

Nəsihət wə küq-kudrätning Rohi,

Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Rohi uning üstigə qüxüp turidu;□ ■

³ Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;

□ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərk boyiqə əng egiz, həywətlik wə əng baraksan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning həywətlik küq-kudritini, xundaqla ularning həkawurlığını kərsitidu. Baxқа yərlərdə bolsa, u həman həkawur kixilərnı bildüridu. **«Uluoq birsi tərripidin»** — 37-bab, 36-ayətnı kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qikidu»** — Yəssə bolsa Dawut padixahning atisi. İbraniylar Kutkuzoquqi-Məsihning Dawutning əwladidin bolidioqanlıqını enik bilətti. Birəк muxu yərdə Kutkuzoquqi-Məsih həм Dawutning əwladı həм «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan қilınidu! Bu ix pəкəт İnjildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luқа» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsih «Yəssəning dərühining kətikidin» qikidu, deyilidu. Xunga Məsih Dawut padixahning handanlıqı həywətlik məzgilidə əməs, bəlkı miskin məzgilidə tuoқulidu, dегən bexarəт berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Rohi»** — adəmgə qüxinix қabiliyitini ata қilidioqan Rohtur.

■ **11:2** Yəx. 9:5

U kəzi bilən kərginigə asasən həküm qikarmaydu,
Yaki kuliqi bilən angliqiniqə asasən kesim kilmaydu.

⁴ U namratlarqə həkəkaniylik bilən həküm qikiridu,
Yər yüzidiki miskin-məminlər üqün adalət bilən kesim kildu.

U jahanni aqzidiki zakon tayiqi bilən uridu,
Rəzilləni ləwliridin qikқан nəpəsi bilən ɵltüridu.

⁵ Uning bəlwəqi həkəkaniylik,
Qatrakliqi bolsa sadiklik bolidu.□

⁶ Bərə bolsa qəza bilən billə turidu,
Yilpiz oqlak bilən billə,
Mozay, arslan wə bordak kala bilən billə yatidu;
Ulni yetiligüqi kiki bir bala bolidu.■

⁷ Kala eyik bilən billə ozuklinidu,
Ulning baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.

⁸ Əmməydiqan bala kobra yilanning tɵxükigə yekin oynaydu,
Əmqəktin ayriloqan bala qolini zəhərlik yilan-ning owisiqə tikidu;

□ **11:5 «Uning bəlwəqi həkəkaniylik, qatrakliqi bolsa sadiklik bolidu»** — ibraniy tilida «uning bərəklirigə baqlanoquqi» deyilgən. Ibraniy tilida bərəklər adəmnin qongkur oy-pikriliri wə wijdanini bildüridu. «Qatraklik» — adəmnin qatrikiqə yəgəp kiyilidiqan iqi kiyim. **«qatrakliqi bolsa sadiklik bolidu»** — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplaqlinidək, həkəkaniylik wə sadiklik uningdin həq ayrilmaydu, uningə intayin yekin bolidu. ■ **11:6** Yəx. 65:25; Həx. 2:20

9 Mening mukəddəs təqimning həmmə yeridə
 heq ziyankəxlik bolmaydu;
 Heq buzoqunqilik bolmaydu;
 Qünki huddi sular dengizni qaplıqandək,
 Pütkül jahan Pərwərdigarni bilix-tonux bilən
 qaplinidu.

10 Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» hərəkəysi əl-
 millətlər üçün tuq süpitidə kətürölüp turidu;
 Barlıq əllər Uni izdəp kelip yioqilidu;
 Wə U aramgahqa tallıqan jay xan-xərapkə
 tolidu.■

11 Xu küni Rəb ikkinqi kətim Öz həlkining
 saklanıqan kəldisini kəyturux üçün, yəni
 Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat
 wə dengizdiki yirək arallardin kəyturux üçün
 Öz qolını yənə uzartidu.□

12 U əllərnı qakirix üçün bir tuq kətüridu;

■ 11:10 Rim. 15:12 □ 11:11 «Rəb ikkinqi kətim Öz
 həlkining saklanıqan kəldisini kəyturux üçün...» —
 «ikkinqi kətim» — birinqi kətimki bolsa bəlkim Babilda (mi-
 ladiyədin ilğiriki 540-yılı) bolidu. Birək Yəxaya muxu yərdə
 ahırkı zamanlarda bolidıqan bir «kəytix» toqrisida səzləydu.
 Bəzi alimlar «birinqi kətimki» kəytixmu dunyaning hərəkəysi
 jaylırida boluxı kerək, xunga Yəxaya ikki «qong kəytix»
 toqruluk bexarət kılıdu, dəp qaraydu. «Rəb ... kəldisini
 ... Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə
 dengizdiki yirək arallardin kəyturux üçün Öz qolını yənə
 uzartidu» — Asuriyə wə Misir axu dəwrdiki əng küqlük dölətlər
 idi; Patros wə Kux Misirning jənubiy tərpidə (həzirkı Efiopiya),
 Elam wə Xinar xərək tərpidə (Asuriyədin yirək), Hamat İraqning
 ximal tərpidə idi. Dengizdiki arallaroqa Ottura Dengizning qərbi
 arkilik ətkili bolidu. Demək, məyli küqlük, məyli ajiz dölətlər
 bolsun, ahırkı zamanda Huda Öz həlkini hər tərəptin qakirip
 yioqıdu.

xundak qilip U yər yüzining qət-qətliridin Israil-ning qeriblrini jəm qilip, Yəhudadin tarkilip kətkənlərni yioqıdu.

¹³ Xuning bilən Əfraimğa bolğan həsəthorluk yokaydu,

Yəhudani harlioanlarmu üzüp taxlinidu;

Əfraim Yəhudağa həsət kılmaydu,

Yəhuda bolsa Əfraimni horlimaydu.□

¹⁴ Birak ular qərb tərəptə Filistiyləning mürisigə uqup qūxidu;

Ular birliktə xərktiki həklərdin olja alidu;

Ular Edom wə Moab üstigə kollirini uzartidu;

Ammoniylarmu ularğa bekinidu.

¹⁵ Pərwərdigar Misirdiki dengizning «tili»ni yok kilidu;

U küqlük pizqirin xamal bilən Əfrat dəryasining üstigə kolini beqirlitip uquridu,

Uni adəm ayioi quruk halda mengip ötküdək yəttə erik qilip uridu;□

¹⁶ Xuning bilən Öz həlqining qaldisi üqün,

Misirdin qikқан күnidə Israil üqün təyyarlioan yoloğa ohxax,

Asuriyədə qaloanlar üqün axu yərdin kelidioan bir kətürülgən egiz yol bolidu. ■

12

□ **11:13 «Əfraim»** — Əfraim Israilning «ximaliy padixahlıqı»ğa, Yəhuda «jənubiy padixahlıqı»ğa wəkillik kilidu. □ **11:15 «Misirdiki dengizning «tili... Əfrat dəryasi...»** — muxu yərləning qəyərde ikənlikini bilix üqün həritini kərüng. ■ **11:16** Mis. 14:29

Israilning ahirki zamandiki bir nahxisi

¹ — Wə xu küni sən: —

— I Pərwərdigar, mən Seni mədhiyiləymən;

Sən manga ətəzəpləngining bilən,

Ətəziping məndin yetkilip kətti,

Wə sən manga təsəlli bərding.

² Mana, Təngri mening nijatimdur;

Mən Uningəta tayinimən, qorqmaymən,

Yah Pərwərdigar mening küqüm wə nahxam-
dur;

U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.□

³ — Xadlik bilən silər nijatlik kudukliridin su
tartisilər.■

⁴ Xu künidə silər: —

«Pərwərdigarəta rəhmət eytinglar,

Uning namini qakirip nida kılinglar;

Uning əməllirini həklər arisida ayan kılinglar,

Uning namining zor abruy tapkanlıkını jakar-
langlar.■

⁵ Pərwərdigarəta küylər eytinglar,

Qünki U uluq ixlarni kıloqan;

Mana bu pütkül jahanəta ayan kılinsun!

⁶ Ziondikilər, təntənə kılip jar selinglar;

Qünki aranglarda turoqan Israildiki Mukəddəs
Boloquqi büyüktur!» — dəysilər.

□ 12:2 «Yah Pərwərdigar mening küqüm wə nahxam-
dur...» — Mukəddəs Kitabning muxu tərjimisidə biz Hudaning
«Yahwəh» yaki «Jəhowah» degən namini adəttə «Pərwərdigar»
dəp tərjimə kılduk. «Yah» bolsa «Yahwəh» degən bu namining
kıskartiloqan xəklidur. ■ 12:3 Yh. 7:37,38 ■ 12:4 Yh.
17:1,4,6,26

13

Babilning wəyran kīlinixi

¹ Amozning oqli Yəxaya kərgən, xundakla un-
ingəya yükləngən Babil toqrisidiki wəhiy: —□

² *Babil* aqsəngəklirining kowuqlardin ötüp kir-
ixi üqün,

Kakas taq üstidə tuq kətürünglar,

Ular ni yukiri awazda qakiringlar,

Qolunglarni pulanglitip ixarət kilinglar.□

³ Mən bolsam, məhsus tallioqanliriməya buyruk
qūxürgənmən,

Əz palwanlirimni, yəni təkəbburluktin yayrap
kətkən adəmlirimni oqəzipimni bəja kəltürüxkə
qakirdim.□

□ **13:1 «yükləngən wəhiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir söz bilənla ipadilinidu. U «adəmni qorqunqqa salidioqan wəhiy» həm «pəyoqəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki məninini əz iqigə aloqan boluxi mumkin. Muxu bəbtiki bexarətlər bəlkim «ahirki zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Biraq 17-22-ayətlər qədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi tərripidin wəyran kīlinixida əsasən əməlgə axuruloqan. □ **13:2**

«Kakas taq üstidə tuq kətürünglar...» — taq kakas-kuruk bolsa, tuq enik kərünidu. Tuqning əzi jənggə qakiridioqan ixarəttur. □ **13:3 «məhsus tallioqanlirim»** — degən söz

ibraniy tilida «mukəddəslirim» degən söz bilən ipadilinidu. «Mukəddəs» adəttə «pak, Hudaqə mənsup» degən mənidə. Biraq muxu yərdə bəlkim «Huda Əzining məhsus məksiti üqün (məyli əzliri bilsun, bilmisun) ayrim kīloqanlar» degən mənidə. Ayətning ikkinqi qismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərni Huda Əz məksitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yokitix, xundakla pütkül rəzil dunyani həlak kīlixı üqün ixlitidioqanlıqini bildüridu (11-ayətnimu kərüng).

⁴ Anglanglar, böyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərnin taqlarda yangratkan kiykəs-sürənlirini,

Həmmə əl-yurtlar wə padixahlıqlar *jənggə* yioqilip dolqunlatkan kəynam-taxkinlikni!

Samawi koxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigar koxunlarni jənggə yioqıdu.

⁵ Ular, yəni Pərwərdigar wə Öz qəzipining qoralliri,

Yıraq yurttin, hətta asmanlarning kəridinmu pütkül jahanni həlak kılıxka kəlgən.□

⁶ Pəryad qekip hıwlanglar!

Qünki Pərwərdigarning küni yekınlastı;

U Həmmigə qadirdin kelidıəan həlakəttək kelıdu.■

⁷ Buningdin hərbi kıl boxixip ketıdu,

Həmmə adəmnin yuriki erip ketıdu.

⁸ Ular wəhimigə quxıdu;

Azab-okubət wə kayəu-həsərət ularni kaplaydu,

Toləiki tutkan ayaldək ular toləinip ketıdu,

Ular bi-birigə wəhimə iqidə tikilip karixıdu;

Yüzliri bolsa yalkundək kizirip ketıdu.□

⁹ Mana Pərwərdigarning küni kelıdu,

Xu kün jimi yər-jahanni wəyran kılıxka,

□ **13:5 «yıraq yurttin... kəlgən»** — demək, Pələstindin yıraq kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirkı urux», Pələstində wə Pələstin ətrapidiki taqlar üstidə yüz beridıəanlıkı kərünıdu. Huda qorallirini «asmanning kəridinmu» qakirıdu — bu jənglərgə pərixtilərmu katnixidıəan ohxaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13

□ **13:8 «yüzliri... yalkundək kizirip ketıdu»** — bəlkim xərməndə boləanlıkidin boləan.

Rəhimsiz bolup, oğəzəp wə kəhr bilən toloqandur;

U gunahkarlarni jahandin yokitidu.

¹⁰ Qünki asmandiki yultuzlar həm yultuz türkümliri nurini bərməydu;

Kuyax bolsa qikipla karangoqulixidu,

Aymu heq yorumaydu.■

¹¹ Mən dunyani rəzilliki üqün,

Kəbihlərne gunahliri üqün jazalaymən;

Hakawurlarning təkəbburlukini tügəl yokitimən;

Zorawanlarning kibirlirini pəs kilmən.

¹² Mən insanlarni sap altundin az kilmən,

Adəmni hətta Ofirdiki altundin az kilmən.□

¹³ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning oğəzipidə,

Uning kəynioqan kəhrlik künidə,

Mən *Huda* asmanlarni təwritimən,

Yər bolsa öz ornidin yətkilidu;

¹⁴ Xunga owlanəqan bir jərəndək,

Heqkim yioqmaydioqan bir padidək,

Hərbirsi öz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,

Hərbiri öz yurt-makaniqə qaqməkqi bolidu;

¹⁵ Keqip tutuloqanlarning həmmisi sanjip əltürölidu;

Əsirgə qüxkənlərmu kiliqlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu kəz aldida parə-parə kilinidu;

Ularning əyliri bulang-talang kilinidu,

Ayallirimu ayaoq asti kilinidu.

■ **13:10** Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luka 21:25 □ **13:12** «**Ofirdiki altun**» — Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydioqan, süpətlik altun dəp qarilatti.

17 Mana, Mən ularoqa qarxi turuxka Medialiklarni qozoqaymən,
Ular kümüxlərgə heq karimaydu,
Altundin bolsa ular zok almaydu. □

18 Ularning okyaliri yigitlarni etmə-təxük
kiliwetidu,
Ular baliyatquning mewisigə heq rəhim
kilmaydu,
Kəzliri balilarni heq ayimaydu. □

19 Padixahliklarning gəhəri,
Kaldiylərnin pəhirlinidiqan güzəlliki bolqan
Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəhərlirini
ərüwətkinigə ohxax bolidu. □ ■

20 U yərdə heqkim hərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz qalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqılar padilirini xu yərdə yatquzmaydu. ■

21 Birəq qəl-bayawandiki janiwarlar xu yərdə
qonidu,
Ularning *harab* əylirigə hıwlaydiqan
məhluklar tolidu,

□ 13:17 «**Mana, Mən ularoqa qarxi turuxka Medialiklarni qozoqaymən...**» — bexarətning temisi Babilliklaroqa yenip kelidu. Yukiriki ayətlər (2-16), xübhısizki, pəkət Babilnilə əməs, bəlki ahirkı zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün dunyani kərsitidu. Medialiklar «...kümüxlər ... altunlar»oqa kızıkmaydu — demək, ularni hujum kilixtin tohtitix üqün pul berix kar kilmaydu. □ 13:18 «**baliyatquning mewisi**» — qorsaktiki tərəlmını yaki kiqik bowakni kərsitidu. □ 13:19 «**Sodom wə Gomorra**» — qədimki zamandiki ikki rəzil xəhər. Huda ularni ot bilən wəyran qiloqan. «Yar.» 19-babni kərüng. ■ 13:19 Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40 ■ 13:20 Yər. 50:39

Huwkuxlar xu yərdə makanlixidu,
«Əqkə jin»lar səkrəp oynaklixidu. □

²² Yawayi itlar kəl'ə-korqanlarda,
Qilbərilər uning həxəmətlik ordilirida
huwlixidu,
Bərhək, uning waqti toxuxka az qaldi,
Uning künliri uzunoqa barmaydu.

14

*Babilning yikilixi bilən Israil Hudaning
rəhimini kəridu. Babilning padixahining
təhtisaraqa quxuxi*

¹ Qünki Pərwərdigar Yakupka rəhimdillik
kərsitidu,
Yənə Israilni tallaydu;
U ularni öz yurt-zeminida makanlaxturidu.
Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,
Yakup jəmətigə qoxulidu. □ ² Hərəkaysi əl-
millətlər ularni elip öz yurtioqa apiridu;
Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida
ularoqa kul wə dedək süpitidə igidarqilik kildu;

□ **13:21** «**huwlaydioqan məhluklar**» — yaki
«huwkux-muxükyapilaklar». «**əqkə jinlar**» — muxu jinlar
bəlkim əqkə xəklidə boluxi mumkin. □ **14:1** «**Pərwərdigar
Yakupka rəhimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu ...**»
— oqurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən kismni oquqan
bolsa esidə bar boliduki, Huda həzriti Yakupning ismini
«Israil»oqa əzgərtkən. Yəhudiy həlki (Israilar) Yakupning
əwladliridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yakup» yaki
«Israil» adəttə Yəhudiyar, yəni Israil həlkini kərsitidu. Əgər
tekist həzriti Yakup (Israil)ning özini kərsətkən bolsa, izahət
berimiz.

Ular əzlrini tutkun qılqanlarni tutidu;
Əzlrini əzgənlərnin üstidin idarə qilidu.

³ Wə xundak boliduki,
Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir
bolup məjburlanqan muxəkkətlük kulluqtin
aramlik bərgən künidə, ■

⁴ Silər Babil padixahı toqrisida mundaq maqal-
təmsilni eytisilər: —

«Kara, bu jazanihor qandak halak boldi,
Talan-taraj qilip altun toplioquqi qandak
yokaldi!

⁵ Pərwərdigar rəzillərnin həsisini,
Hakimlarning zakon tayiqini,

⁶ Yəni həlk-millətlərnı aqqıqi bilən üzlüksiz
uroqanni,
Əllərgə qəzəp qilip tizginsiz ziyankəxlik
qiloqanni sunduruwətti.

⁷ Pütkül yər yūzi aram tepip tinqlinidu;
Ular nahxa eytip təntənə qilidu.

⁸ Qarioqaylar bolsa həlingdin xadlinidu,
Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüngdə
yatquzuloqandin keyin,
Həqbir kəsküqi bizni qorqatmaydu!» —
dəydu. □

⁹ Sən qūxūxüng bilən təhtisaradikilər seni qarxi
elixka sarasimə bolup ketidu;
Sən üqün əlüklərnin rohliri,
Jahandiki jimiki «əqkə jinlar» qozqilidu;

■ 14:3 Qan. 28:48 □ 14:8 «karioqaylar» wə «kedirlar»
— xūbhısizki, hərhil padixahlar yaki padixahlıqlarnı kəristidu.
Kedir dərihi bolsa yooqan, intayin qiraylıq dərəh bolup, uluq
padixahları yaki padixahlıqlarnı bildüridu.

Əllərninğ həmmə padixahliri təhtliridin
turəquzulidu;

¹⁰ Ularning həmmisi sanga qarap mundak
dəydu: —

«Sening həlingmu bizlərninğkidək boxap
kəttimu?

Bizgə ohxax bolup qaldinğmusən?!»□

¹¹ Seninğ xanu-həywiwinğ qiltariliringninğ awa-
zliri bilən billə təhtisarağa quxürölüp tğidi;

Astinğda qiwın kurti mizıldap ketidu,

Üstünğni sazanglar kaplap ketidu.

¹² I Qolpan, Səhər balisi,

Sən qandak kilip asmandin yikilip quxkənsən!

I tehi ötkəndila əllərnı yərgə yikitkuqi,

Sən yər yüzigə taxliwetilding!□

¹³ Sən əslidə kənglünğdə: — «Mən asmanlarğa
qikimən,

Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün kilimən;

□ **14:10 «Ularning həmmisi (ölüklərninğ rohliri)
sanga qarap mundak dəydu: — «Sening həlingmu
bizlərninğkidək boxap kəttimu?»** —

Hudağa etiğad
kilmiğan, təhtisarada yatқан ölüklərninğ rohlirininğ əhwali
muxu yərdə ayan kilinidu. Ular bu aləmdikilərgə heqkandak
yardəm berəlməydu; qünki ularninğ həli allıkağan «boxap
kətkən» bolidu.

□ **14:12 «I Qolpan, Səhər balisi, sən
qandak kilip asmandin yikilip quxkənsən!»** — muxu
ayətlərdiki bexarətlərdə, kərünğən mənzirə Babil padixahidin
dajjal wə dajjalninğ kəynidiki küq-yələnqüki bolğan Xəytanğa
yətkilidu. Dajjal bəlkim kəlgüsidə Babilninğ padixahimu bolidu.
Xəytanning əslidə qıraylık, küqlük, parlak bir pərixtə, yənə
«Qolpan» bolğanlıki kərünidu. Muxu ayətlərdimu yultuzlar wə
pərixtilərninğ bir-biri bilən munasiwətlilik bolğanlıki kərünidu.
«**Sən yər yüzigə taxliwetilding!**» — ibraniy tilida «sən yər
yüzigə kesiwetilding».

Mən jamaətning teoqida,
Yəni ximal tərəplərdimu olturimən;□ ■

14 Mən bulutlarning egiz jayliridin yukirioqa
örləymən;

Həmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding.□

15 Həlbuki sən təhtisaraqa,
Qongkur hangning tegilirigə qüxürüldung».

16 Seni kərgənlər sanga yekindin sinqilap qarap:

— «Jahanni zilziligə kəltürgən, padixahliklarni
titrətkən adəm muxumidu?

17 Yər yüzini qəl-bayawan kəlip,
Uningdiki xəhərlərnəni qulatkən,
Tutkən əsirlərnəni öz yurtioqa həq koyup
bərmigən muxumidu?» — deyixidu.

18 Mana əllərnəni xahləri birimu qəlməy «xan-
xərəp»tə, *qarangəquluktiki* öz öyidə yetixidu,□

19 Birəq sən kəmsitilgən *qirigən* bir xah kəbi,
Öltürülgənlərnəni dəwisi astida,
Kiliq bilən sanjiloqan, hangning təhtigə
qüxidioqanlarəqa ohxax,
Ayaq astida dəssəp-qəyləngən ölüktək,
Öz gərüngdin məhrum bolup taxliwetilding.□

□ **14:13 «jamaətning teoqida»...** «ximal tərəplərdə»
— bəlkim pərixtilərnəni saməwi jamaitini yəki İsrailning ja-
maitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaəqa mənəsup boləqan
jamaətnəni tēgixlik ibaditini əzigə kəritiweləxkə kizikidu.

■ **14:13** Zəb. 48:2 □ **14:14 «yultuzlar... bulut-
lar...»** — 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim
pərixtilər, asmandiki saməwi qoxunlarni kərsitidu. □ **14:18**
«*qarangəquluktiki* öz öyi» — həm yər yüzidiki mazarı həm
təhtisarada yatqan jaynımu kərsitidu. □ **14:19 «hangning
təhtigə...»** — ibrəniy tilida «hangning taxlirioqa».

20 Sən axu padixahlar bilən birgə dəpnə
qilinmaysən,
Qünki öz yurtungni wəyran qiloqansən,
Əz həlkingni ɵltürüwətkənsən;
Rəzillik qiloquqilarning nəsli hərgiz yənə tiləqə
elinmaydu.■

21 Ata-bowilirining kəbihlikliri tüpəylidin,
Uning oqullirini kətl qilixkə təyyar qilinglar;
Xundak qiloqanda, ular ornidin turup yər-
jahanni ixəqal qilmaydu,
Yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu.□ ■

22 Qünki Mən ularqə qarxi qikimən,
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan
Pərwərdigar,
— Mən Babilin uning namini wə uning
qalduqlirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp
taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,■

23 — Wə uni huwquxning makaniqə, sa-
zliklarqə aylandurimən;
Həlakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan
Pərwərdigar.□ ■

■ 14:20 Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13 □ 14:21 «**ular ornidin turup yər-jahanni ixəqal qilmaydu, yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu**» — muxu sözlər tunji «Babil» xəhəri, yəni «Babil munari» jaylaxqan xəhər bilən munasiwətlik. Ularning məksiti əzlirining namini qong kərsitip, öz xəhərinə pütkül yəz-zeminni baxquridiqan qilixtin ibarət idi («Yər.» 11-babni kəring). ■ 14:21 Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ 14:22 Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28 □ 14:23 «**huwqux**» — baxqıqə tərjimisi boluxi mumkin; u qoqum hilwət jaylarda turidiqan bir janiwar. ■ 14:23 Yəx. 34:11; Zəf. 2:14

24 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar mundak kəsəm iqqənki,
— Mən qandak oylisam, xundak bolidu;
Qandak məqsətni kənglümgə püksəm, xu tiklin-
idu,

25 Məqsitim Öz zeminimda Asuriyəlikni qiyma-
qiyma qilixtin ibarət;
Öz taqlirimda uni dəssəp-qəyləymən;
U saloqan boyunturuk həlqimning boynidin,
U artqan yük mürisidin elip taxlinidu.□

26 Mana bu pütkül yər yüzi toqruluk iradə
qilinoqan məqsəttur,
Mana bu barlıq əllərnin üstigə uzartiloqan
qoldur.

27 Pərwərdigar mundak məqsətni pükkənəkən,
Kim uni tosalisun?
Uning qoli uzartiloqanəkən, kim uni yandural-
isun?■

Filistiyə toqruluk bir söz

28 Ahaz padixah əlgən yilida mundak wəhiy
yükləndi: — ■

29 I Filistiyə, həmminglar,
«Bizni uroqan tayak sundi» dəp xadlanmanglar;
Qünki yilanning yiltizidin zəhərlik bir yilan
qıqıdu,

□ 14:25 «Öz zeminimda ... Öz taqlirimda...» — Hudaning
«Öz zemini», «Öz taqliri» bolsa Israilning zemini Pələstindir.

■ 14:27 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32 ■ 14:28
2Pad. 16:20

Uning nəsli bolsa dəhşətlik uqar yılan bolidu.□
³⁰ Xuning bilən yoxsullarning tunji baliliri
 ozuklinidu,
 Məminlər bolsa tinq-amanlikta yatidu;
 Birak Mən yiltizingni aqarqilik bilən yokitimən
 Qaloqan qismingmu u tərəptin öltürüldü.□
³¹ Xunga i qowuk, nalə kətürgin,
 I xəhər, pəryad qəkkini!
 I Filistiyə, sən bolsang erip kətkənsən!
 Qünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük
 örləydu;
 Uning yioqiloqan qoxunlirida heqkim səpsiz
 qalmaydu.□

□ **14:29 «yilanning yiltizidin zəhərlik bir yılan qikidu, uning nəsli bolsa dəhşətlik uqar yılan bolidu»** — Aħaz ölgəndə, Filistiyələrin bəx xəhər ittipakdixi Asuriyəgə qarxi Yəhuda bilən bir ittipakni bərpa qılmaqçı bolidu. Xunga ular Yəhudanın yeni padixahı Həzəkiyaqa əlqilərnı əwətkən. Bexarət xu qaqda berilgən (32-ayətni kərüng). Yəxaya pəyoqəmbər muxu bexarəttə, ittipaklıxıxnı rət qilix, pəkət Pərwərdigarəqila tayinix kerək, deməkçi (yənə 32-ayətni kərüng). «Tayak», yəni «yılan» bəlkim Aħazning əzi boluxı mumkin. Filistiyə İsrailning zeminidin bir kışmini ixəqal qıləqanidi. Aħaz padixah bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxqan boluxı mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kərüng). Uning oəqli Həzəkiya bolsa Filistiyəgə taqabil turup İsrailning zeminini qayturuwalidu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kərüng). Xunga Həzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəhərlik yılan» boluxı mumkin. «Dəhşətlik uqar yılan» bolsa, əng hətərlik yılan bolup, kəlgüsidə İsrailni barlıq düxmənliridin toluq qutquzidioqan Məsihnı kərsitidu. □ **14:30 «Qaloqan kışmingmu u tərəptin öltürüldü»** — demək, ohxaxla aqarqiliqtin öltürüldü. □ **14:31 «is-tütəklik bir tüwrük örləydu»** — bəlkim düxmən qoxunliri purkiritidioqan qang-tozanglarnı kərsitixi mumkin. Muxu ayətning ibraniy tilidikisini qüxinix təs.

³² Əmdi bu əlning əlqilirigə qandak jawab berix kerək? —
«Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;
Uning həlki iqidiki ezilgüqilər uningdin bax-
panah tapidu» — degin!» □

15

Moab tooqruluk bir bexarət

¹ Moab tooqrisida yükləngən wəhiy;
Həlakətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəhiri
wəyran kəlinidu;
Həlakətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəhiri yok
kəlinidu;■

² Yioqa-zarlar kətürüx üqün,
Mana u buthanisioqa, Dibonoqa, xundakla *barliq*
egizliklirigə qikti;
Moab Nebo wə Mədəba xəhərliri üqün pəryad
kətüridu;
Həmmə baxlar takir kərünidu,
Jimiki sakallar kesilip qüxürüldi.□ ■

³ Koqilarda ular bəz kiyidu;

□ **14:32 «bu əlning əlqiliri»** — Filistiyələrin əlqiliri bolsa kerək. ■ **15:1** Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2 «Mana u buthanisioqa, Dibonoqa... qikti»** — baxqa birhil təjimişi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylarqa, ... qikti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiylərin buthanilirida wə butka qokunidoğan «egizlik»liridə dua kəlixlirining bəkar bolidioğanliqini kərsitidu. **«həmmə baxlar takir kərünidu, jimiki sakallar kesilip qüxürüldi»** — qaq qüxürüx wə saqal yulux kattik həsrət, puxayman kəlixni yaki matəm tutuxnimu bildürətti. ■ **15:2** Yər. 48:37; Əz. 7:18

Əgziliridə, məydanlirida, hər bir adəm kəz yaxlirini yaqdurup pəryad kətüridu.

⁴ Həxbonqa, Elealah xəhərlirigə yioqa olixidu, Awazliri Yahəz xəhərigimu yetip baridu.

Xunga Moabning əskərlirimi nida qilidu;

Uning wujud-baqrini titrək basidu.

⁵ Mening kəlbimmu Moab üqün yioqa-zar kətüridu;

Ularning kaqkunliri Zoarqa həm Əglat-Xeli-Xijaoqa bədər kaqidu;

Mana ular toplixip, yioqliqan peti Luhitka qikidiqan dawan yoli bilən yukirioqa mangidu, Həronaimoqa quxidiqan yolda turup həlakəttin nalə-zar kətüridu.

⁶ Qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu,

Ot-qəplər solixip,

Gül-giyah tügəp ketidu;

Həq yap-yexillik qalmaydu.□

⁷ Xunga ular bayliqliri, tapqan-tərginini yioqip «Tərək wadisi»din ətməkqi bolidu;

⁸ Ularning kətürgən yioqisi Moabning qəgrasioqa, Ahu-zarliri əglaimoqa,

Pioqanliri Bəər-eliməqa yetidu.

⁹ Dimonning suliri qanoqa tolup ketidu,

Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp bal-ayi'apətni toplaymən;

□ 15:6 «Ularning kaqkunliri Zoarqa həm əglat-xeli-xijaoqa bədər kaqidu (5-ayət) ...qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu...» — biliximizqə 5- wə 6-ayəttiki xəhərlər (Zoar, Nimrim qatarliqlər) Moabning jənubiy tərəpidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy tərəpidə. Qariqanda bolidiqan hujum ximal tərəptin kəlgəqkə, ular jənubiy tərəpkə kaqidu. Asuriyə Moaboqa ikki kətim hujum qildi, miladiyədin ilgiri 715- wə -711-yilida.

Qünki Moabning kaçqunliri həm zeminida
qaloqlanliriningmu üstigə bir xirni əwətimən. □

16

Dawami

¹ «Əmdi *qəllə-paraq* kəzisini Sela *rayondin* elip,
Qəl-bayawandin ətüp zeminlarning
həkülmraniqə,
Yəni Zion kızining teqioqə əwətkin!» □

² Uwisidin quwulup patiparaq bolup kətkən
kuxlardək,
Moab kızliri Arnon dəryasining keqikliridə
alakzadə yüridu. □

□ **15:9 «Dimon»** — bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mumkin, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mumkin. **«xir»** — kəlgüsidə Moabka tajawuz qilidiqan (1) Asuriyə padixahını yaki (2) Babil padixahını kərsitidu. □ **16:1 «qəllə-paraq kəzisi»** — Moabdikilər Dawut padixahning waqtidin baxlap Israiloqə bekinip kəlgən, xundakla ularning himayisigə igə bolup kəlgən. Ular beqinoqlanliqini bildürüx üqün hər yili qozilarni əwətkən. Keyin ular bekinixni rət qiloqlan (Təwrattiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bexarətning mənisi, ularoqə: — «Silər Yəhudaqə yənə bekinixinglar kerək; «kəza»ni əwətxinglar bilən Israilning baxpanahliqioqə igə bolisilər» degən bir nəsihət, yaki bolmisa öz-özlirogə degən bir sezmu boluxi mumkin. Əməliyəttə (5- həm 6-ayətkə qarioqanda) ular ahirda təkəbburluqtin xundak qilmioqlan. «Sela» bolsa qoyliri kəp bir rayon idi. □ **16:2 «Moab kızliri Arnon dəryasining keqikliridə alakzadə yüridu»** — Arnon dəryasi Moab bilən Israilning ortaq qegrisi idi. Moab kızliri baxpanah izdəp Israiloqə etməkqi. Həritini kərüng.

Moab bəglirining bir-birigə səzlixı

³ «Parasət bilən həküm qilinglar!»

⁴ «*I Zion kızı*, sayingizni qūxūrūp qūxtiki yoruklukni tūn karangoşusidək qiling,
Xu ƣeriblerni yoxurup qoyƣaysız;
Ƙoƣlanoƣanlarni axkarilap qoymioƣaysız!
Mening Moabdiki musapirlirimni ƣzingiz bilən billə turoƣuzoƣaysız,
Ular ũqūn wəyran ƣiloƣuƣining aldida baxpanah bolƣaysız!». □

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

⁵ «*Ƣtūnūxūnglar tooƣra*, qūnki əzgūƣı yokiƣidu, Həlakət yox bolidu, Əzgūƣilərninƣ həmmisi zemindin yokiƣidu. Əzgərməs mehir-xəpkət bilən bir təht tiklinidu; «Dawutning qediri» iƣidiki xu təht ũstidə birsi olturidu. U bolsa, həƣikətən adalət yūrgūzidiƣan, xundakla adalətni izdəydiƣan,

□ **16:4 «I Zion kızı, ... ƣoƣlanoƣanlarni axkarilap qoymioƣaysız!»** — bu səzlər qoƣum Moab bəglirininƣ Ziondin baxpanahlıƣ sorixini ƣərsitidu. «**...Mening Moabdiki musapirlirimni ƣzingiz bilən billə turoƣuzoƣaysız, ... baxpanah bolƣaysız!**» — muxu səzlər (yənə 3- wə 4- ayətninƣ birinƣi yerimi) bəlkim Moabninƣ əlƣilirininƣ (Yəxaya pəyoƣəmbər bəxariti bilən aldin'ala eytƣan) səzliridur. Ular ƣoƣlanoƣanlar ũqūn Israildin baxpanahlıƣ soraydu. 4-ayətninƣ ikkininƣi yerimi wə 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəyoƣəmbər arƣılıƣ) bərgən jawabi. Demək, Israil Ƙutƣuzoƣuƣi-Məsiƣ arƣılıƣ Moab ũqūn baxpanah bolidu (birəƣ Moab təkəbburluƣidin Hudaning iltipatinı rət ƣilidu — təwəndiki 5-14-ayətlərnı ƣərnūƣ).

Həkkaniylikni ilgiri süridioğan bolidu. □ ■

⁶ — Biz Moabning həkawurluqi toqrisida angliduk (u intayin həkawur!),

Yəni uning həkawurluqi, təkəbburluqi, noqilik kildidioğanliki toqrisida angliduk;

Birak uning qong gəpliri bikar bolidu! ■

⁷ Xunga Moab Moab üqün zar yioqlaydu;

Ularınq həmmisi zar-zar yioqlaydu;

Kayoqu-həsərkə qəmüp Kir-Hərəsətninq «kixmix poxkalliri» üqün zar-zar yioqlanglar! □

⁸ Həxbon rayonidiki etizlar,

Sibmahdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;

Əllərninq əmirliri uning sərhil əsümlüklirini buzup qəyləydu;

Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalalarni kəzgənidi;

Peləkliri sozulup, «Əlük Dengiz»ning nerisioğa

□ **16:5 «Ətünüxunglar toqra, qünki əzgüqi yokilidu, həlakət yok bolidu, əzgüqilərninq həmmisi zemindin yokilidu»** — bu sezlər, xübhısizki, Hudaning Moab bəqlirigə bərgən wədisidur. «Ətünüxunglar toqra» dēgən sēz ibraniy tekistidə yok. Birak bizningqə «qünki» dēgən sēz muxu-larning mənisini iqigə alidu. Huda Moabning əzidin bax-panahlikni ətünüxini qarxi alididioğanlikini Yəxaya pəyoqəmbər arkilik bildüridu. Əpsuski, ular təkəbburluktın rət kilidu. (6-14-ayətlərnı kərüng). **«Dawutning qediri»** — kəlgüsi Is-railoğa wə ələmgə bolidioğan Məsih-Padixah qokum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muhim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning əz öyini kərsətsə kerək. ■ **16:5** Yəx. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luğa 1:33 ■ **16:6** Yər. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Hərəsət»** — 12-ayəttə «Kir-Hərəs»mu dəp atilidu. **«kixmix poxkalliri»** — «Hox.» 3:1ni kərüng. Baxqa birhil təjimisı: — «ulliri».

yətti. □ ■

⁹ Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmahning üzüm teli üqün yiqalaymən;
I Həxbon, Elealah, Öz kəz yaxlirim bilən silərni suqirimən!

Qünki yazlıq mewiliringgə, həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu. □ ■

¹⁰ Huxallıq mewilik baqlardin məhrum kılınip, Xadlıqmu yok kılınidu;

Üzümzarlıqlarda nə nahxa awazlıri anglanmaydu,

Nə təntənə kılınmaydu;

Dəssigüqilər üzüm kəlgəklirini qəyliməydu.

Qünki Mən üzüm kəlgəkliridiki huxal warkıraxlarni tohtattim. □

¹¹ Xunga iq-baqlrilirim Moab üqün qaloqan qil-

□ **16:8 «Yaazər»** — Moabning ximaliy qegrasining nerisidirak, xərək tərifi «qəl-dalalar», qərb tərifi «(Ölük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay bolqini bilən heli yiraqlarqə təsiri bolqan bir məmləkətkə aylanqan. ■ **16:8** Yər. 48:32, 33

□ **16:9 «Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmahning üzüm teli üqün yiqalaymən»** — 10-ayəttiki səzligüqi Huda bolqanikən («Mən ..tohtitimən...»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübhısizki Hudaning Özidur. Bu adəmnı həyrən kəlduridu. Huda Yaazərdikilərnı jazalaydu; xuning bilən ular Sibmahdiki yoka kətkən üzümzarlar üqün yiqalaydu. Huda ularnı jazalaxı bilən təng Özimu kayoquridu. **«həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu»** — adəttə həsul alqanda huxallıqtın warkıraxlar bolidu, əlwəttə. Bıra k muxe yərdə, düxminining qəlibisidin keyinki təntənə warkıraxlar kərsitilidu. Baxkə birhil tərjimisi: «... Həsulungqə bolqan təntənə sadası yangraxtın tohtidi». ■ **16:9** Yər. 48:32 □ **16:10 «Dəssigüqilər»** — üzüm xarabi qikırix üqün üzümlərnı kəlgəkkə koyup dəssəydiqan adəmlər.

tardək aqrip mungluk yangraydu,

Iqim Kir-Hərəsdikilər üqünmu xundak;

¹² Xundak boliduki, Moab özini upritip dua
kilojili özining «yükiri orni»qa qikip kəlgəndə,
Yaki dua kilojili «mukəddəs öyi»gə kirgəndə,
U muwəppəkiyətkə erixəlməydu. ■

¹³ Mana muxu səzlərnı Pərwərdigar Moab
toqruluk burun eytkən.

¹⁴ Birak hazır Pərwərdigar xundak dəydu: —
«Üq yil iqidə mədikar hesabliqandək,
Moabning kəpligən qoxun-aqalısı bolqını bilən,
Uning pəhirləngən xəhriti yəksan bolidu;
Ularınq qaldukliri bolsa intayin az wə halsız
bolidu». □

17

Dəməxk wə Əfrayim toqruluk bir bexarət

¹ Dəməxk toqruluk yükləngən wəhiy: —
Mana, Dəməxk xəhər bolup turuwərməy,
nahayiti bir dəwə harabilikqa aylandurulidu.

² Aroərdiki xəhərlər adəmzatsız bolup,
Qoy padiliriqa qaldurulidu,
Ular tinq-aman yatidu,
Ularnı qorkutkudək heqbir adəmmu
kərünməydu.

³ Əfrayimda bolsa, qorqanlık xəhərlər yəkilidu,

■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14** «mədikar
hesabliqandək...» — mədikar ixligən waqitni intayin toqrilik
bilən hesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu
əməs, artuqmu əməs dəl üq yilni bildüridu.

Dəməxkning xahənə hokukı,
Suriyəning qaldukliri yokilidu;
Ular «İsrailning xəhriti»dək yok bolidu.
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar.□

⁴ Xu küni xundak boliduki, Yakupning xəhriti
suslixip,
Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.

⁵ Ularning həli bolsa ormiqi buoqday oroqandin
keyin,
Yəni biliki bilən yioqip oroqandin keyin,
Həttə Rəfayim jiloşida adəmlər baxaqlarni
tərgəndin keyinki hələtkə ohxax, *qaloqini yok
deyərlik bolidu*;□

⁶ Həlbuki, yənə azraq tərgüdək baxaq,
Zəytun dərihi silkingəndin keyin,
Əng uqida ikki-üq tal mewə,

□ **17:3 «Ular «İsrailning xəhriti»dək yok bolidu»** — sezmusez təjimə qılqanda, «Ular İsrailning xəhritidək bolidu». Oylaymizki, muxu söz kinayilik gəp bolup: — «xəhriti yok» degənlik (4-ayətni kərüng). Bəzi alimlar, kəlgüsida İsrailning xəhriti əsligə kəltürülidu, xunga Dəməxkningmu xəhriti bolidu, dəp qaraydu. □ **17:5 «Ularning həli bolsa ormiqi buoqday oroqandin keyin, yəni biliki bilən yioqip oroqandin keyin, ... qaloqini yok deyərlik bolidu»** — demək, ormiqi əgər bilikini ixlitip orsa, nəhayiti az baxaqlar kəlip qalidu; Rəfayim (Rəfayiylarning) jiloşisi Yerusalemining jənub tərəpidə, u yərgə kəmbəqəllər berip ormiqilar qalduroqan buoqdayni terətti; əlwəttə tərgəndin keyin qaloqan buoqday «yok deyərlik» bolidu; Hudaning jazasi bilən Əfrainning adəmliri, xəhriti, həmmisi ohxaxla «yok deyərlik» bolidu. Muxu balayı'apətlər Asuriyə imperiyəsinin birnəqqə qətimlik tajawuzliri bilən ularning bexioqə kəldi. Ahirida Asuriyə Əfraindikiki kəp ahalini sürgün qildi (miladiyədin ilgiriqi 722-yili).

Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewə
qaldurulidu,

— dəydu Israilning Hudasi boləqan Pərwərdigar.

⁷ — Xu küni insan bolsa Yaratquqisioqa nəzirini
tikidu,

Kəzi Israildiki Mukəddəs Boləquqida bolidu.

⁸ Ular öz qurbangahlirioqa, yəni öz qoli bilən
yasioqanlirioqa,

Yaki barmaklıri bilən xəkilləndürgənligigə heq
qarimaydu,

Nə «Axərah»larəqa nə «kün tüwrükliri»gə heq
ümid baqlimaydu. □

⁹ Xu künidə uning qoroqanlık xəhərliri,
Əslidiki Israillarning aldidə qatqallıqqa wə takir
taqlarəqa aylənduruloqan harabə xəhərlərdək,
Həmmisi wəyran bolup ketidu. □

□ **17:8 «Ular öz qurbangahlirioqa... nə «Axərah»larəqa
nə «kün tüwrükliri»gə heq ümid baqlimaydu»** — muxu
ayəttiki qurbangahlar wə «kün tüwrükliri», xübhısizki, but-
larəqa qokunuxta ixlitidioqan nərsilər. «Axərahlar» degən butlar
bəlkim butpərəslikkə beoqxlanəqan dərəhliklər idi. Dərəhlər
bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloqan yaki nəqixləngən bolsa
kerək. Adəmlərnıng hiyallirida, muxu məbud «zeminni
munbətlik qılarmix» wə «ayallarnı tuoqumqan qılarmix». Bu-
larəqa qokunux adətlirining hərhil jinsiy əhləksizlik bilən
munasiwiti bar idi. Xu sözlərgə qarioqanda az bir qisim
Əfrəimdikilər Hudaqla ümid-ixənq baqlaydu. Bexarətnıng
bir ketimlik əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-babtin,
34:9-ayəttinmu kərgili bolidu. □ **17:9 «əslidiki Israillarning
aldidə qatqallıqqa wə takir taqlarəqa aylənduruloqan
harabə xəhərlərdək...»** — muxu kona «harabə xəhərlər»,
Yəxua pəyoqləmbərnıng yetəkqilikidə, Israillər Hudaqla tayinip
zeminni ixəqal qıloqanda wəyran qilinoqanidi. Xu harabə kona
xəhərlər ularəqa Hudaqla tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi.

¹⁰ Qünki nijating boloqan Hudani untup qalding, Küqüng boloqan «Koram Tax Boloquqi»ni əslimiding;

Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip qoyqining bilən,

Wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinin bilən, □

¹¹ Ular ni tikkən künla yaxartkining bilən, Tikkən ətisila ularni qeqəklətkining bilən, Həsuliqa erixkən künidə, u pəkət bir patman dawaliqusiz kayoqu-həsərət bolidu, halas! □

¹² Həy! Kəp həklərləning qukan-sürənliri! Ular dengiz-okyanlarni uroqutup dolqunlardək xawqunlarni kətüridu,

Ah, əllərləning kaynam-taxkinliri!

Dolqunlanqan küqlük sulardək ular kaynam-taxkinlarni kətüridu.

¹³ Əllər uluq sularning kaynam-taxkinliridək dolqunlinip ketidu;

Birəq U ularning dəkkisini berixi bilənla, ular yirəqqa bədər qeqip ketidu.

Ular taqdiki ot-qəplərləning topa-topanliri xam-alda yirəqlarəq uquruwetilgəndək,

Qara kuyun aldida qang-tozanglar kuyun boləqandək həydiwetilidu! ■

¹⁴ Kəqtə — wəhimə!

□ **17:10** «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip qoyqining bilən, wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinin bilən,...» — muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiylik bilən tikilgən, adəmni bay kilidioqan yaki rawaj tapkuzidioqan «sehriy əsümlüklər»mix. □ **17:11** «Həsuliqa erixkən künidə, u pəkət bir patman dawaliqusiz kayoqu-həsərət bolidu, halas!» — pütkül ayətləning bəxkə birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin. ■ **17:13** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Həx. 13:3

Tang səhərdə — yok birak!
Mana bizni bulap kətkənlərnin nesiwisi,
Bizdin olja-qəniymət eliwaləqlarnin
akiwitidur!

18

*Yəxayanin Efiopiyidin kəlgən əlqilərgə
bərgən bexariti*

¹⁻² Ah, Efiopiyə dəryalirinin boyliRIDIKI
qanatlarnin wiziLDIQAN awazliri bilən
qaplanəqlan yər-zemin! —

Sən qomux kemilər üstidə əlqiləRNI dengizdin
ətküzüp əwəTisən;

— I yəl tapan həwərqilər,

Egiz boyluq həm silik terilik bir əlgə,

Yirak-yeqinlarəqa kərkunq bolidiəqlan bir
millətkə,

Zemini dəryalar tərİpidin bəlüngən,

Küqlük, tajawuzqi bir əlgə *kaytip* beringlar!□

³ Jahanda turuwatқанlarning həmmisi,

Jimiki yər yüzidikilər!

Taoqlarda bir tuq kətürülgəndila,

Kerünglar!

Kanay qelinoqandila,

Anglanglar!□

⁴ Qünki Pərwərdigar manga mundaq dedi: —

Mən tinqliқта turimən,

Nur üstidə yalildap turoqan issiqtək,

Issiқ hösul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,

□ **18:1-2 «Ah, Efiopiya dəryalirining boyliridiki қанatlarning wizıldioqan awazliri bilən қaplanoqan yər-zemin!»** — miladiyədin ilgiriki 715-yili, Efiopiyəning padixahı Piankı Misirni ixоal қilip yengi bir sulalini (Misirdiki 25-sulalə) bərpa қilоandin keyin, Asuriyə imperiyəsigə qarxi bir ittipakni хəkilləndürүх ümididə, ottura хərktiki barlıq dələtlərgə əlqilərnı əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqilərnıng aldioqa kelip, ularni қayturmaqqi bolup, yukirikı həwərnı yətküzidu. **«I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluқ həм silik terilik bir əlgə, ...zemini dəryalar tərpidin bөлүngən, küqlük, tajawuzqi bir əlgə қaytip beringlar!»** — Yəxaya pəyoqəmbər əlqilərnı öz dəlitigə (Efiopiyiliklər egiz boyluқ, silik terilik, əхəddiy bir хəlk idi) қaytixni dəwət қilidu. U ular arқilik yənə, kəlgüsидə pүtkүl dunya Pərwərdigarоqa boysunidu, dəp jakarlimaqqi. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipakning paydisizliқini, Pərwərdigarоqa tayanmisa həmmə ixlirining қuruқ bolidioqanliқini dəwatidu, əlwəttə. □ **18:3 ... «tuq» ... «kanay»** — bularning nemini bildüridioqanliқini bilix üqün, 11-bab həм 27-babni kərүng. «Tuq» həм қutulux bəlgisi həм dunyadiki əng ahirkı urux bilən munasiwətlilik. kanay Hudaning öz qowmini əzigə қaqirixқа ixlitilidu.

Öz turaloqumda kəzitimən;□

⁵ Qünki həsul elix aldida,

Üzüm qeqəkligəndin keyin,

Qeqəklər üzüm bolqanda,

U putioquqi piqaklar bilən bihlarni kesip,

Həm xahlirini kesip taxlaydu.□

⁶ Ular yioxturulup taqdiki aloqur kuxlaroqa,

Yər yuzidiki haywanlaroqa kaldurulidu.

Aloqur kuxlar ulardin ozuklinip yazni etküzidu,

Yər yuzidiki haywanlar ular bilən kixni

etküzidu.□

⁷ Xu künidə samawi qoxunlarning Sərdari
bolqan Pərwərdigaroqa bir sowqat elip kelin-

□ **18:4 «Mən tinqlikta turimən, nur üstidə yalildap turoqan issiktək, issik həsul məzgilidiki xəbnəmlik bu-luttək, Öz turaloqumda kəzitimən»** — issik həm xəbnəm gahıda körünmegini bilən, ularning həsuləqa bolqan təsiri nəhayiti küqlüktür. Hudamu ohxaxla daim «tinq» həm körünməydu; u həqnəmini demigəndək yaki qilmioqandək turidu. Bu dunyadiki nuroqun ixlar hudəsiz qilinoqandək bolqini bilən (demək, Hudaning küq-qudriti xu ixlarəqa kerək əməstək turoqini bilən), Huda həman Öz həlki bilən billə bolidu, həmmə ixlarning arkisida turidu həm bəlgiləngən wəqitta qolini sozidu (5- həm 6-ayətni körüng). □ **18:5 «Həsul elix aldida, ... qeqəklər üzüm bolqanda, U putioquqi piqaklar bilən bihlarni kesip, həm xahlirini kesip taxlaydu»** — demək, muxu dunyadiki həkəmdarlar «Həsul, yəni dunyadiki barlıq əl-yurtlar bizningki» degəndə, Huda tuyuqsız həmmisini ularning qolidin elip taxlap ularni yərgə qəritip qoyidu. □ **18:6 «... Aloqur kuxlar ulardin ozuklinip yazni etküzidu, yər yuzidiki haywanlar ular bilən kixni etküzidu»** — bu ix wəqitlik əməs,

bəlki Hudaning muxu dunyadiki həkəmdarlardin həquqni tartiwelip, ularning urux-jedəllirini ahirlaxturup, dunyadiki haywanlarəqa tügiməs aramlıq beridioqanlıqini bildüridu.

idu;
 Yəni egiz boyluk həm silik terilik bir milləttin,
 Yıraq-yəqinlarqa qorkunq bolidioqan bir əldin,
 Zemini dəryalar tərripidin bəlüngən,
 Küqlük, tajawuzqi bir milləttin berilidu;
 Samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning
 nami bolıqan jayqı, q
 Yəni Zion teqıqı q elip kelinidu. q

19

*Misir jazalinip, tərbiyə berilip saqaytilidu wə
 Hudaqı ibadət kılidu*

¹ Misir toqruluk yükləngən wəhiy: —
 Mana, Pərwərdigar tez uqıdıqan bulut üstigə
 minip,
 Misiroqı yetip kelidu;
 Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
 Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
² — «Wə Mən Misirliklarni bir-birigə qarxi
 qutritimən;
 Ularning həmmisi öz kerindaxlırioqı qarxi turix-
 idu,
 Öz qoxniliri bilənmu soqixidu;
 Xəhər bilən xəhər,

q **18:7 «Xu künidə ... Pərwərdigarqı bir sowqat elip
 kelinidu... Pərwərdigarning nami bolıqan jayqı, yəni
 Zion teqıqı q elip kelinidu»** — demək, Efiopiyaqlar Hudani
 tonuydu həm Hudaqı kılqan ibaditi qobul kılınidu. Xübhısizki,
 ular muxu yərdə əzila əməs, bəlki dunyadiki barlıq millətlərgə
 wəkil bolup, Pərwərdigarqı bekinidu.

Padixahlik bilən padixahlik bir-birigə qarxi urix-idu;

³ Wə Misirning rohi öz iqidin yokaş ketidu;
Mən ularni məslihətsiz qaldurimən;
Xunga ular butlarni wə ərwaqlarni,
Ərwaqlarni qakıroquqılarni həm palqılarni
izdəp məslihət soraydu;

⁴ Mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning
qoliqə tapxurimən;
Əxəddiy bir padixah ularning üstidin
həkümranlik kılıdu» — dəp jakarlaydu
samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb
Pərwərdigar;□

⁵ Həm sular «dengiz»din yokaydu,
Dəryasi qaoşjirap pütünləy qurup ketidu;□

⁶ Dəryalarni sesikqilik qaplaydu,
Misirning ətəng-qanalliri qaoşjirap tügəydu;
Qomuxlar həm yekənlər solixidu;

⁷ Nil dəryasi boyidiki yərlər,
Nil dəryasining kuyulux aqzidiki yərlər
giyahsız qalidu,
Nil dəryasi boyidiki ziraətlərninğ həmmisi
qurup, tozup, yokılıdu.

⁸ Belikqılar bolsa zar qakxaydu;

□ **19:4 «mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning qoliqə tapxurimən...»** — muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianki (miladiyədin ilğiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnaherib wə yaki keyinki Pars padixahliri Kambisis (miladiyədin ilğiriki 525-yili), andin Ataksərkis (III) «Okus» qatarlıqlar (miladiyədin ilğiriki 343-yili) tərripidin əməlgə axuruloqan idi. □ **19:5 «sular «dengiz»din yokaydu»** — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasını kərsitidu.

Nil dəryasıoqa karmak taxlıoquqılarning
həmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayoquqılarning bexi sang-
gilap ketidu.

⁹ Zioırqılar həm libas toququqılar hijalətoqılıktə
qalidu,

¹⁰ jəmiyətning «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarıning kenglimu yerim bolidu.

¹¹ Tolimu əhmək Zoan xəhırining əməldarliri!
Pirəwnning əng dana məslihətoqıliridin
əhmikanə məslihətlər qıkidu!

Silər qandakmu Pirəwngə: —

«Mən bolsam danalarıning əwladi,
Kədimki padixahlarıning nəslidurmən!» —
dəwatqansilər tehi?□

¹² *Misir*, sening danixmənliring hazır keni?

Ular danixmən bolsa, samawi qoxunlarıning
Sərdari boləqan Pərwərdigarning Misir
toqruluk nemiləni kengligə pükkənlikini sanga
ayan qılsun!

¹³ Zoan xəhırining əməldarliri nadanlasti,
Məmfis xəhırining əməldarliri aldinip kətti;
Misir kəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni
ezikturup qoydi.□

¹⁴ Pərwərdigar ularning arisioqa bir
qaymuktuoroquqi rohni arilaxturiwətti;

□ **19:11 «Pirəwn»** — Misir padixahlırining dəwr-dəwrgiqə
ixlətkən unwani. **«Mən bolsam... kədimki padixahlarıning
nəslidurmən!»** — Misirning ər-p-adətliri boyiqə, padixahning
məslihətoqılirining həmmisi yukiri təbikilik yaki padixah
jəmətidin boluxi kerək idi. □ **19:13 «Məmfis»** — yaki
«Nof». **«Misir kəbililirining «burjək tax»liri»** — bəlkim
Misir jəmiyitidiki mətiwərlərdur.

Xunga birsi məst bolup öz kusuqida teyilip ələng-sələng bolqandək,
Ular Misirdikiləni hər bir ixida ələng-sələng kiliwətti.

¹⁵ Xuning bilən Misiroqa,
Bax, quyruk, palma xehi yaki komuxlar
qilaliqudək heqkandək amal qalmaydu. □ ■

¹⁶ Xu küni Misirdikilər qiz-ayallarqa ohxap
qalidu,
Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar qolini ularning üstigə tənglix
bilən titrəp qorkidu,

¹⁷ Həmdə Yəhuda zemini bolsa Misiroqa wəhimə
bolup qalidu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi
tüpəylidin,

Yəni Uning əzlrigə qaritiloqan iradisi түпəylidin,
Kimgə Yəhudaning gepi qilinsila xu qeqüydu.

¹⁸ Xu küni Qanaanning tili səzləydiqan,
Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigarqa bekinip sadiklik kəsimi
qilidiqan Misirning bəx xəhiri bolidu;
Ulardin biri «Həlak xəhiri» dəp atilidu. □ ■

¹⁹ Xu küni Misirning zemini otturisida
Pərwərdigarqa ataloqan bir qurbangah,
Həm qegrasida Pərwərdigarqa ataloqan bir
tüwrük bolidu.

□ **19:15 «Bax, quyruk, palma xehi, komux»** — bəlkim Misir
jəmiyitidiki hər hil təbikiidiki adəmləni bildüridu. ■ **19:15**
Yəx. 9:13 □ **19:18 «Qanaanning tili»** — «Qanaan» Pələstin,
yəni Israilning zemini, hazırki «Israiliyə»ni kərsitidu. Xunga
ular ibraniy tilini səzlixidu. ■ **19:18** Qan. 10:20; Yər. 12:16

20 Bular bolsa samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarəqə həm bəlgə həm xahit bolidu;

Qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarəqə nalə kətürgən bolidu;

U ularni ərkinlikkə qikiridioqan bir kutkuzoquqi həm qoqdioquqini əwətidu. □

21 Pərwərdigar Misirliklərəqə tonutulup ayan kilinidu;

Xu küni Misir Pərwərdigarni tonuydu;

Ular uningəqə kurbanlik axlik hədiyəliri bilən ibadət kilidu;

Ular Pərwərdigarəqə kəsəm iqidu wə uningəqə əməl kilidu. ■

22 Pərwərdigar Misirni uridu;

U ularni uridu həm sakaytidu;

Xuning bilən ular Pərwərdigarning yenioqə kaytidu,

U ularning dua-tilawitini qobul kilip ularni sakaytidu.

23 Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioqan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu;

□ 19:20 «Bular .. Pərwərdigarəqə həm bəlgə həm xahit bolidu; qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarəqə nalə kətürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qikiridioqan bir kutkuzoquqi həm qoqdioquqini əwətidu...» —

(18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bexarət bəlkim ahirki zamananda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bexarətlər miladiyədin ilgiriki 4-1-əsirlərdə «kismən əməlgə axuruloqan» dəp karaydu. Xu zamanlarda Misir nuroqun Yəhudiy musapirlarni qobul kilip, ularəqə Misirning qegrisioqə yekın jayda yengi bir ibadəthanini kuruxkə yol koydi wə hətta uni kuruxkə yardəm bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məsihiy jamaətlərmu nahayiti kəp boləqan. ■ 19:21 Mal. 1:11

Asuriyəliklər Misirə kiridu,
Misirliklər Asuriyəyə kiridu;
Misir Asuriyə bilən billə *Hudaning* hizmət-
ibaditidə bolidu. □

²⁴ Xu küni İsrail Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,
Üqisi, yər yüzidikilərgə bəht yətküzgüqilər
bolidu.

²⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar ularə qə bəht ata qilip: —
«Həlkim boləan Misirə,
Əz qolumning ijadi boləan Asuriyəyə
Wə Əz mirasim boləan İsrailə qə bəht yar bol-
sun!» — dəydu. □

20

Misir tooqrulux yənə bir bexarət

□ **19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyəyə mangidioqan, egiz
kötürülgən tüz yol eqilidu...»** — muxu yol həlihəm
məwjut. Biraq İsrail həm Misir wə Suriyələr otturisdiki
munasiwət yaxsi bolmioqə qə, yol uzundin buyan etiklik
hələttə turmaqta. □ **19:25 «Həlkim boləan Misirə,
Əz qolumning ijadi boləan Asuriyəyə wə Əz mirasim
boləan İsrailə qə bəht yar bolsun!»** — pikrimiz qə muxu
bexarətning (1-25-ayətlərnin) ahirki qismi («xu küni Misirdik-
ilər qiz-ayallərə ohxap qalidu...» yəni 16-ayəttin baxlap)
tehi əməlgə axurulmioqan. Yəxayaning dəwridikilər üqün,
bu bexarət ularning Misirə qoxulux qə bolmaydioqanlikini
bildürgən; bundaq qilix Pərwərdigarə ixənməslik qə barawər.
Bexarəttə, ular Misirə əməs, bəlki Misir əzligə bekindi
bolidu, deyilidu. Ahirdə Huda Misirliklarni İsrailə qə qorqidioqan
Asuriyəliklər bilən billə Əzigə, xundaq İsrailə qə bekinduridu.

¹ Asuriyening *sərdari boləqan* «Tartan» Axdod xəhriyə kelip muhasirə kiloqan yili Asuriyə padixahı Sargon uni əwətkən (u Axdodkə qarxi jəng kilip uni ixəqal kildi): —□

² — Xu qaoqda Pərwərdigar Amozning ooqli Yəxaya arkilik söz kiloqanidi.

U uninqə: —

«Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət, putungdiki kəxingni seliwət» — degənidi;

U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaoq mengip yürdi.□

□ **20:1 «Asuriyening sərdari boləqan «Tartan» Axdod xəhriyə kelip muhasirə kiloqan yili»** — miladiyədin ilğiriki 715-yili Filistiyələrnin bir paytəhti boləqan Axdod Misirning kutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiکی asarətlərnin buzup isyan kətürdi. Ikki yıl iqidə ular yənə məqlup boldi. Misir tohtimay ularni kutritip, qorallik yardım berixni wədə kilip, əlqilərnin Moabkə, Edom həm Yəhudaqə əwətti, Asuriyə imperiyəsigə qarxi bir ittəpəknin otturiqə qikərməqəki boldi. Biraq miladiyədin ilğiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəhriyini ixəqal kildi. Misir ularqə heq yardım kilmidi. Huda Yəxaya arkilik Israilqə hudasiz, tayanqisiz Misirqə tayinixning toqra əməsligini həm mundaq kilixning bihudə ix ikənlikini kərsitidu. □

20:2 «Xu qaoqda Pərwərdigar Amozning ooqli Yəxaya arkilik söz kiloqanidi...» — muxu 20-bəbtiki bəxarət nəhayiti kışkə wəqit iqidə əməlgə axuruləqan. Bəxarətnin əməlgə axurulixini kərgən kixilər yuqiriki 19-bəbtiki ahirki zamanlarnin kərsitidiqan (Asuriyə wə Misir toqqruluk) bəxarətnin ahirida muqərrər əməlgə axurulidiqanlikidin heq guman kilməsligiki kərək. **«Pərwərdigar ... uninqə: — «Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət...» degənidi. U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaoq mengip yürdi»** — bununğdin kəruxkə boliduki, Yəxaya adəttə bəz kiyim kiyip yüridiqan boluxi mumkin. Yəxayanin həkikətən «kipyalinqaq» yəki pəkət «kaltə ixtanlik» ikənlikigə bir nemə deyix təs.

³ Wə Pərwərdigar ahirida mundak dedi: —
 «Mening kulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə
 tooqruluk həwər beridiqan bexarət həm
 karamət süpitidə bolux üqün yalingaq həm
 yalang ayaq üq yil mengip yürgəndək, ⁴ Ohxaxla
 Misirlik əsirlər wə Efiopiyəlik sürgünlər yax
 bolsun, keri bolsun, yalingaq həm yalang
 ayaq, kasisi oquq halda Asuriyə padixahı
 tərpidin Misirni xərməndilikdə qaldurup, yalap
 epketilidu. □ ⁵ Ular bolsa qorkuxup, öz tayanqisi
 bolqan Efiopiyədin wə pəhri bolqan Misirdin
 ümidsizlinip ketidu. ⁶ Xuning bilən bu dengiz
 boyidikilər: —
 «Mana bu Asuriyə padixahining wəswəsidin
 qorkup baxpanahlik izdəp barqan
 tayanqimizotu, bizlər əmdi qandakmu
 qutulalaymiz?» — deyixidu»». □

21

Babil tooqrisida yənə bir bexarət

¹ «Dengizning qəl-bayawini» tooqrisida
 yükləngən bir wəhiy: —

□ **20:4 «Misirlik əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax
 bolsun, keri bolsun... kasisi oquq halda Asuriyə padixahı
 tərpidin ... yalap epketilidu»** — xu bexarət bəlkim 701-yili,
 yəni Asuriyə bilən Misir soquxqan Əltəkəh degən yərdə bolqan
 jəngdə əməlgə axuruloqan. Asuriyə Misirdiki həm Efiopiyədiki
 nuroqun əsirlərni epkətkən. □ **20:6 «bu dengiz boyidikiliri**
 — Filistiyəliklər həm Yəhədalıqlarni kərsitidu.

«Jənub tərəptə qoyuntazlar ötüp keti-
watqandək,

Dəhxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!». □

Yəxayaning söz qilixi

² — Azablıq bir wəhiy-kөрүнүx manga ayan
qilindi;

Hain hainlıq qiliwatidu,

Bulangqi bulangqilik qiliwatidu.

«I Elam, ornungdin tur, qıq!

Media, muhasirə qilip qorxiwal!»

Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-

□ **21:1 «Dengizning qəl-bayawini»** — Babilni kərsitidu (9-ayətni kөрüng). «Dengiz» bolsa, muxu yərdə Babil xəhəri jay-laxqan, nəhayiti kəng Əfrat dəryasını kəsitidu. Əmdi nemixqa «dengizning qəl-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni kinayilik gəp bilən mazaq qilidu; Babil katta, büyük xəhər bolqini bilən, həqiqət jəhətidin yaki mənggülük rohiy baylıqlar jəhətidin eytkanda nəhayiti bir qəl-bayawan, halas.

pəryadlarni tūgitiwəttim.□

³ — Xunga iq-baoqrim aqriq-azab bilən toldi,
Toloqıki tutқан ayalning azabliridək,
Kərgənlirimdin toloqinip kəttim,

□ **21:2 «Hain hainlik қiliwatidu... bulangқilik қiliwatidu»** — xūbhışizki, Babilning űzlüksiz қiliwatқан қilmixlirini kərsitidu. **«I Elam, ornungdin tur, qıq! Media, muhasirə қilip қorxiwal!»** — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilgiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiloқа besip kirip wəyran қiloqanlıқini yaki miladiyədin ilgiriki 539-yili Parslar wə Medialar Qorəx imperatorining baxqılıқida besip kirqənlіқini kərsitidu. Əgər birinqi xərх tooqra bolsa, u qaoqda «Elam ornungdin tur, qıq! Media, muhasirə қilip қorxiwal!» degən səzlərnі Babil padixahı Merodak-Baladan öz ittipaqdaxliri Elam wə Mediaoқа eytқан, bu səzlər «Asuriyəgə hujum қil!» degən mənidə boloqan bolidu. U qaoqda Asuriyəning imperatori Sənnaherib məqlup boloqan. Keyin u қaytidin hujim қilip Babilni ixoqal қildi. Xu qaoqda u Babilni pütünləy wəyran қilip, ularning həmmə butlirinu qeqip parə-parə қildi. Ikkinqi xərх tooqra bolsa, muxu səzlər Qorəx əzining qoxunliriоқа degən gəp bolidu (Babiloқа hujum қil!). Bizningqə bolsa bexarət Qorəxningki muxu hujumini kərsitidu; biraқ ikki qetimlik ixoqal қilixning həmmisidə ohxaxla Yəxayaning kərsətkən kərsətmisi, yəni «Babiloқа ixənmənglar həm tayanmanglar!» degini təkitlinidu. **«Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-pəryadlarni tūgitiwəttim»** — bu əlwəttə Hudaning səzi boluxi kərək. Demək, Babilning hainliқi, tajawuzqılıқ қilip olja aloqanlıқi, adilsizliқi, rəhimsizliқi қatarlıqlar tūpəylidin halayıқ қattıқ nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadliriоқа Hhatimə beridu; qünki U Babilning əzini tūgəxtürgənidi.

Anglioqinimdin parakəndə boldum.□

⁴ Xunga kənglüm parakəndə bolup həsirap kəttim,

Meni dəhxət qorkunq basti;

U mən zək alidioqan keqini sarasimə bolidioqan keqigə aylandurdi.□ ■

⁵ Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu;

Ular yeyixidu, iqixidu;

«Həy esilzadilər, ornunglardin turup qalkanni

□ **21:3 «Xunga iq-baqrım aqrık-azab bilən toldi, ... anglioqinimdin parakəndə boldum»** — bu sözlər əlwəttə pəyoqəmbərnin özünin ki boluxı kerək. Baxqa birhil təjmisı «Mən azabtin toloqinip qariyalmidim; parakəndiqiliktin heqnemini angliyalmidim». Bir jəhəttin Yəxaya pəyoqəmbər muxu kərünüxtə məlum bir xəhərning Huda tərəpidin jazalixini kəridu, xundakla bək azablinidu. Birək baxqa bir jəhəttin wə baxqa bir dərjidə, Babil xəhəri pütkül dunyaqə wəkil bolsa, u Hudaning qiyamət künidə gunahning özini kəndək dəhxətlik jazalixini kəridu, xundakla intayin azablinidu. Xübhisizki, muxu bexarəttin eliximiz kerək boləqan sawək dəl muxudur. □ **21:4 «Mən zək alidioqan keqə»** — buni qūxinix təs; bəlkim Huda Yəxayaqə xu kərünüxni kərgüzgən keqidə u ayali bilən billə muhəbbətləxməkqi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3

maylanglar!»□

⁶ Qünki Rəb manga: —

«Barəqin, kərgənlirini əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətcini təhləp qoyəqin» — degənidi.□

⁷ — «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərnə, Jəng hərwilirini exəklər bilən, Jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə, U diqqət bilən, nəhayiti diqqət bilən kəzətsun!»□

⁸ U jawabən xirdək tovlidi: —

«Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən,

□ **21:5 «Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu»** — baxka birhil təjimişi «Dastihan selinglar, bir kəzətcə qoyunglar». **«kalkən maylanglar!»** — birhil urux təyyarlıqı. Kalkən maylansa kiliq-nəyzilər uningdin teyilip ketətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliklər ziyapəttə olturoqinida, düxmənning qoxunliri yoloqa qikip yürux kiliwatkanlıqini kərsitidu; xunga ziyapətning ornioqa, urux təyyarlıqı kiliwxka tooqra kelətti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kərüng. Babilliklərnin ziyapətkə katnixixka intayin am-raklıqinings dangki qikqanidi. Miladiyədin ilgiriği 539-yili, Babil ordisişikilər katta ziyapəttə bihud olturoqan bir keqidə, Babil xəhəri Medialiklər təripidin ixəqal kəlinidi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kərüng).- □ **21:6 «əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətcə»** — demək, ixənqlik adəm. Babilliklər bihudlixip olturoqanlıqı tüpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaqa kinayə kəlip, ular üqün bir kəzətcini bəlgiləp qoyux kerək, deməkqi. Bu «hiyalıy kəzətcə»ning həwərliri 7-9-ayətlərdə hatiriliniidu.

□ **21:7 «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərnə,... kərgəndə,...»** — baxka birhil təjimişi: — «Bir qoxun atlık əskər jüp-jüp atlar bilən,... kərgəndə,...». **«jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə,...»** — Pars imperatori Kərəx jəng kəloqanda təgilərnə düxmən qoxunliri iqiğə həydiwetip, qalaymıqanqilik qikqiratti. U birinqi bolup axundak taktikini ixlətkən.

Hər keqিদə kəzəttə turimən; □ ■

⁹ — Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!»

Wə yənə jawab berip xundak degən: —

Babil bolsa yikildi, yikilip qüxti,

Wə U ularning ilahlrining hər bir oyma məbudlrini yərgə taxlap parə-parə kiliwətti!». □ ■

Huda yənə Əzigə sadıq boləqanlarəqə təsəlli beridu

¹⁰ — I Mening tepilgən danlirim,

Mening haminimdiki buədaylirim,

Israilning Hudasi, samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigardin angliqanni silərgə eytip bərdim! □

□ **21:8 «Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən, Hər keqিদə kəzəttə turimən»** — bu səzgə qariəqanda, Babilning wəyran qilinixini ümid qilidiəqanlar uzunarak wəqit kütüxi kerək bolidu. «Rəb» degənni baxqa hil təjmis: «I hojam,...» ■ **21:8 Həb. 2:1** □ **21:9 «— Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!»** — yuqiriqi izahatni kəriing. Bəlkim muxu yərdə düxmən qoxuni ələibə bilən qaytip berip, Babilning məqlup bolup yəqitiləqanlıqi toərisida həwər yətküzidu. «... U ularning ilahlrining hər bir oyma məbudlrini ... parə-parə kiliwətti!» — «U» bəlkim Hudaning Əzi. ■ **21:9 Yər. 25:12; 51:8; Wəh. 14:8; 18:2** □ **21:10 «I Mening tepilgən danlirim, Mening haminimdiki buədaylirim,...»** — muxu ikki ibarə Israilning Hudaəqə sadıq boləqan, xundakla pəs orunda turidiəqan «kəldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-tərbiyiliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «sap buəday»dək boləqan.

Edom toqʼruluk bir bexarət

11 «Dumaḥ» toqʼruluk yükləngən wəḥiy;

Birsi Seirdin kelip məndin: —

«I kəzətqi, keqining qanqiliki ətʼti? I kəzətqi, keqining qanqiliki ətʼti?» — dəp soraydu.□

12 Kəzətqi jawabən mundaq dəydu: —

«Səḥər kelidu, keqimu kelidu;

Yənə soriqing bolsa, yənə kelip sora;

□ **21:11 «Dumaḥ»** — bolsa ibraniy tilida «süküt» degən mənida. Umu Edomning kiqik bir yezisi. Biraq muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni söz oyuni qilip tətürisigə «Dumaḥ» dəp atıqan. Demək, kəlgüsida Edom kəp issik-sooqaklar bilən naḥayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. **«Seir»** — Edomning yənə bir ismi. **«i kəzətqi, keqining qanqiliki ətʼti? I kəzətqi, keqining qanqiliki ətʼti?»** — kəzətqi (yaki jesəkqi)ning wəzipiliri birinqidin düxmənning hujumliridin həwər berip həmmə adəmni oyoqıtix; ikkinqidin taktakqilik qilip keqining kaysi wakit boləqanlığını halayikqa ukturux idi. Kəzətqi muxu yərdə xübhəsiszki, Yəxaya pəyoqəmbərnəning əzidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayikni Hudaning jazasidin aqaḥlandurux həm xu jazaqə qanqə uzun bolup kətkənliki həm uning qanqilik dawamlıxdıqanliki toqʼruluk həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qıqqan bir əlqi kelip Yəxayadin Edomni qaplap turoqan, qarangoqu «keqə»dək boləqan balayi'apətlər qaqañ tügəydu? — dəp soraydu.

Yolungdin kaytip manga yekın kəl!» □

Ərəbiyə toqruluk bir bexarət

¹³ Ərəbiyəning keqisi toqruluk yükləngən wəhiy: —

«I Dedanliklarning karwanlırı, silər Ərəbiyədiki janggaldə qonup qalisilər;□

□ **21:12 «Kəzətqi jawabən mundak dəydu: ...»** — jawabning üq kısmi bar: — (1) «səhər kelidu». Demək, muxu qarangoluluk tügəydu — biraq qağan tügəydiqlanlığını deməydu. (2) «keqimu kelidu» — Edomqa, dunyaqa nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yənə bir keqə kelidu, u tehimu qarangolu bolup, bəlkim kıyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni körüng). Yəxaya muxu toqruluk aqahlanduridu. (3) «sorıqıng bolsa, ... manga yekın kəl!». Edom (jümlidin bəlkim baxqa Yəhudıy əməslər) muxu ixlarni eniklimaqkı bolqan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenıqə kelıxkə, Hudadin biwasitə yaki pəyoqəmbərliridin soraxqa təklip kılinidu. Pəqət öz yolliridin towa kılip yenip kəlsila, Huda ularni qobul kılidu. □ **21:13**

«Ərəbiyəning keqisi toqruluk» — ıbraniy tilida «Ərəbiyə toqruluk» həm «keqidə» degən ikki mənilik bolqan bir sözdur. İkkinqi mənisi «keqidə» bolqan bolup, bəlkim «Ərəblərnıng qarangoluluk waqtı»ni kərsitidu. Əməliyəttə (Ərəblərnıng tarihi anqə hatirilənmıgən bolqacaqə) dəl qaysi yilni kərsətkənlikini həzirqə enik dəp bərləməymiz. Miladiyədin ilğiriki 715-yili Sargon II Temadiki kəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»qa qarxi urux kıloqan. Miladiyədin ilğiriki 703-yili Ərəblər Babildiki Merodak-Baladan bilən ittipak tüzgən wə Asuriyəlik Sənnahərib tərıpidin məolup kılinip, qattik ziyan tartqan. Bexarət bu qaoqlarning birini kərsətsə kerək. **«...janggaldə qonup qalisilər»** — demək, qong yoldin yiraq, məlum bir duxmənnıng qorkunqidin pinhan jayda qonux kerək. Dedanliklar bolsa Ərəblərnıng bir kəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəhəri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning qəyerlikini bilix üqün həritilərnı körüng.

¹⁴ Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!
I Temadikilər, nanliringlarni elip kaqқанlarni
kütüwelinglar!□

¹⁵ Qünki ular kiliqlardin,
Ojilaptin elinoqan kiliqtin,
Kerilgən okyadin,
Uruxning azabidin qaqudu.

¹⁶ Qünki Rəb manga xundak degən: —
Bir yil iqidə mədikar hesabliqandək,
Andin Kedarning bar xəripi yokilidu,□

¹⁷ Okyaqilarning qalduqliri,
Yəni Kedarning palwan-batur boləqan oquulliri az
qalidu;
Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundak
söz qiləqan». □

22

□ **21:14 «... Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip kaqқанlarni kütüwelinglar!»** — Huda Yəxaya arkilik Ərəblərgə öz qerindaxliriqə yardım berix kerəklikini uqturidu. Demək, Ərəblər pat yeqinda kəp awariqilikkə yolukidu (15-ayətni kərüng). □ **21:16 «Bir yil iqidə mədikar hesabliqandək,...»** — 16-bab, 14-ayəttiki izahatni kərüng. Mədikar ixligən waqitni intayin toqrilik bilən hesablaydu, əlwəttə. □ **21:17 «Okyaqilarning qalduqliri, yəni Kedarning palwan-batur boləqan oquulliri az qalidu»** — Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal tərripidə yaxioqan bir qəbilə. Muxu bexarətning kəng mənisi, xübhəsizki, Hudaoqə ixənmigənlər öz-ara bir-birigə yardım berixkən bolsimu, hudasiz boləqanlıqı üqün bu yardım mənəggü dawamlaxmaydu. Ahiriqə üzlüksiz kelidiqan, qeki yok mədətni bolsa pəqət Pərwərdigardinla tapqili bolidu.

Yerusalem tooqruluk bir bexarət

¹ Alamət körünüş berilgən jiloğa tooqrisida yükləngən wəhiy: —

Silər həmminglar əgzilərnin üstigə qikiwaləqininglar zadi nemə kıləqininglar?□

² Silər huxallıq dəbdəbisini kətüridiqan,

Warang-qurungoğa toloqan yurt,

Xadlinidiqan xəhər;

Silərdin öltürülgənlər kiliq bilən qepiloqan əməs,

Yaki jənglərdə əlgən əməs;

³ Əmirliringlarning həmmisi birakla qeqixti;

Ular okyasiz əsir boldi;

Yirakka qaqqan bolsimu,

Silərdin tepiwelinqanlarning həmmisi birliktə əsir boldi.

⁴ Xunga mən: —

«Nəziringlarni meningdin elinglar;

Meni kattik yioqlaxka koyunglar;

Həlkimning bulinip ketixi tooqruluk
manga təsəlli berixkə aldirap özünqlarni

□ **22:1 «Alamət körünüş berilgən jiloğa»** — intayin sirlik bir ibarə. Xübhəsizki, u Yerusalemoğa qarıtilidu (10-ayətni wə təwəndikilərnimu körüng). Yerusalem Zion teqining üstidə bolsimu, taqlar bilən oralqan bolup, jiloqoğa jaylaxqan dəp hesabliqili bolidu. Birak bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxka pəyoqəmbərlər əlwəttə Yerusalemda nuroqun «qay-ibanə alamətlər» yaki «alamət körünüşlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroqun «qayibanə alamətlər» wə bexarətlərnin temisi bolqan, Huda səygən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kelip, «jiloğa» təwən bolup, «har bolux» yaki «kiqik peillik»ni bildüridu; Huda bexarətlər wəhiy kilsa, ularni pəkət kiqik peilləroqıla yətküzidu. Birak -2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning agahlirioğa kiqik peil bolmay, əksiqə erən qilmay təkəbburlixip kətkən.

upratmanglar» — dedim. □ ■

⁵ Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünüx berilgən jilqə»ning bexioqə bir kün qūxidu, U bolsa awariqilik bolidiqan, Ayaq asti qilinip petikdilidiqan, Adəmlər qaymukturulidiqan, Sepil sokulup qeqilidiqan, Taoqlarqə qarap yalwurup qirkiyaydiqan bir kün bolidu.

⁶ Elam jəng qarwiliri wə adəmliri bilən, atliq əskərliri bilən okdanni kətürüp kelidu, Kir bolsa qalkanni eqip təyyar qilidu. □

⁷ Wə xundak boliduki, Əng güzəl jiloqiliring jəng qarwiliri bilən tolup ketidu, Atliq əskərlər dərwarzang aldidə səp tartip turidu.

⁸ Ular Yəhədaning üstidiki qalkanni elip taxlaydu; Birəq sən *Zion* xu künidə «Orman sarayi»diki qorallarqə ümid baqliqansən; □

□ **22:4 «Həlkimning bulinip...»** — ibraniy tilidə «həlkimning qizining bulinip...». **«Həlkimning bulinip ketixi tooqruluk manga təsəlli berixkə aldirap özünqlarni upratmanglar»** — bu sözlər bəlkim pəyoqəmbərnin öziningkidur; birəq, xühşisizki, Huda ular arqilik Özining kənglini bildürüwatidu.

■ **22:4** Yər. 8:23 □ **22:6 «Elam»** — Babilning qoxnisi, bexarəttiki wəqitlarda ular bilən ittapaqdax boləqan («Kir»ning nədə ikənlikini bilməymiz). Bu bexarət bəlkim Yəxayaqə kəlgüsində Babil ittapaqdaxliri bilən Yerusalemoqə kattik hujum qilidiqanlikini ukturidu. □ **22:8 «Orman sarayi»** — «Orman sarayi»ni Sulayman padixah quroqan, xu yərdə kəp sawut-qorallar saqlənoqanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kərüng).

9 Silər Dawutning xəhiring bəsülgən jaylirining көp ikənlikini көrүp,
Pəstiki көlqək sulirini bir yərgə yioqip su ambiri
kildinglar;

10 Yerusalemdiki öylərnı sanap, ulardin bəzilirini
buzup sepilni mustəhkəmləx üqün ixlətinglar,

11 Xundakla kona көlqəktiki sularnı ikki sepil
otturisiqə yioqip ambar kildinglar;

Birəx muxularnı Yaratquqıqə heq
karimidinglar,

Burundin burun bularnı Xəkilləndürüp Bek-
itküqigə heq ümid baqlimidinglar!□

12 Xu küni samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Rəb Pərwərdigar silərnı yioqlap matəm tutuxqa,
Qaqni quxürüp paynəkbax boluxqa,
Bəz kiyim kiyixkə murajiat kildi.□

13 Birəx bularning ornida, mana huxallıq wə
xadlıq,

Kalilarnı soyux, qoylarnı boquzlax,
Gəxlərnı yeyix, xarablarnı iqix,

□ 22:11 «...sularnı ikki sepil otturisiqə yioqip
ambar kildinglar; birəx ... burundin burun bularnı
Xəkilləndürüp Bekitküqigə heq ümid baqlimidinglar»

— 8-12-ayətlərgə qarıqanda, Yerusalemdikilər düxmən
qoxunining muhasirisigə taqabil turux tədbirliri (məsilən,
sawutlarnı, qalkanlarnı təyyarlax, sepilni mustəhkəmləx,
yengi su ambirini qurux qatarlıqlar)ni qollanəanlıqini
təbrikləxməktə idi, bəlkim buning üqün məhsus bir künni
ayrıqan boluxı mumkin (12-ayətnı көrüng — «xu küni...»).
Yəxaya pəyoqəmbər ularnı «tədbirlər»gə tayanmay, «muxularnı
Yaratquqi» Hudəqıla tayinix kerək dəp dəwət kılsimu, ular
kət'iy anglımaydu. □ 22:12 «yioqlap matəm tutux...,
qaqni quxürüp paynəkbax bolux..., bəz kiyim kiyix...» —

bularning həmmisi towa qilixning ipadiliri idi.

«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!■

¹⁴ Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Rəb Pərwərdigar tərripidin kulikimoqa ayan kılindiki, «Bərħək, muxu gunah silər əlmigüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Rəb Pərwərdigar. □

*Ordidiki oqojidar Xəbnaoqa bərgən
agaqlandurux*

¹⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Rəb Pərwərdigar mana xundak dəydu: — «Barəqin, muxu oqojidar, Ordini baxkuridioqan muxu Xəbnaning yenioqa kirgin, uningoqa: —□

¹⁶ Sanga muxu yərdə nemə bar?

Yaki muxu yərdə kiming bar?

Birsi egizlikkə əzi üqün bir gər kəzoqandək,
Əzi qorəm taxtin bir qonaləquni yonuqandək,
Əzüng üqün bir gər kolidingmu?

¹⁷ Mana həy palwan, Pərwərdigar seni öz qang-gilioqa elip, qing sikiimdap,

¹⁸ Andin pomdaqtək seni bipayan, yirak bir zeminoqa taxliwetidu.
Sən axu yərdə əlisən,

■ **22:13** Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32 □ **22:14** «**muxu gunah silər əlmigüqə kəqürülməydu**» — ibraniy tilida «silər əlmigüqə muxu gunah üqün kafarət kılınmaydu». □ **22:15** «... **muxu oqojidar, ordini baxkuridioqan muxu Xəbnaning yenioqa kirgin...**» — muxu ayəttiki «oqojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bilən kəlgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxaməti, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin.

Həm axu yərdə həywətlik jəng hərwiliringmu
qalidu,
I oqojangning jəmətigə xərməndilik
kəltürgüqi!□

¹⁹ Mən seni mənsipəngdin eliwetimən,
Xuning bilən seni ornungdin qüxüriwetimən.

*Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik
adəm*

²⁰ Xu künimu xundak boliduki,
Mən Hılkiyaning oqlı Öz kulum boləqan Eli-
akimni qaqirimən;■

²¹ Sening tonungni kiydürimən,
Sening potang bilən uning belini qing kılımən;
Hökümrənlikəngni uning kəliəqə tapxurimən;
Xuning bilən u Yerusalemdikilərgə wə Yəhüda
jəmətigə ata bolidu.

²² Dawut jəmətining aqquqini mən uning
mürisidə kəyımən;
U aqsa, həqkim etəlməydu,
Ətsə, həqkim aqalmaydu.■

²³ Mən uni muqim bir jəyəqə kəzək kılip bek-
itimən;
U bolsa atisining jəməti üqün xəreplik həqquq-
təht bolidu;

²⁴ Həlk uning üstigə atisining jəmətining barlıq
xəhrətlini yükləydu;
Yəni barlıq uruq-nəsillirini,
Barlıq kiqik qəqə-qıqılarni,

□ **22:18** «oqojang» — İsrail padixahı Həzəkıyani kərsitidu.
«2Pad.» 18-babni kərüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22**
Wəh. 3:7

Piyalə-jamlardin tartip barlıq küp-idixlarəqiqə asidu.

²⁵ Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar: — muqim jayəqə bekitilgən qozuq bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;

Uning üstigə esiləqan yüklər üzüp taxlinidu»,
— Qünki Pərwərdigar xundak degənidi. □

23

Turning aqiwiti — wəyranqılıqı tüpəylidin oquloqan mərsiyə

¹ Tur tooqruluk yükləngən wəhiy: —

— I Tarxixniki kemilər, aq-zar kətürünglər!

Qünki u harab qilindi,

Xu yərdə ey yok, portmu yok.

□ **22:25 «Muqim jayəqə bekitilgən qozuq bolsa,...»** — bəzi xərhiqlər muxu sözlər Eliakimni kərsitidu, dəp qaraydu — demək, «u ixənqlik adəm boləqini bilən, bəribir yikilip ketidu; pəkət Hudaqıla tayanəqili bolidu». Biraq muxu ix ohxaxla «xu künidə» bolidu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanimu kərsitidu; u əslidə «muqim jayəqə bekitilgən» bir qozuq, yəni ordidiki ixlarni baxquruquqi idi. U bir kün içidə həkukidin qaldurulup, Eliakim, yəni Huda eytqan «Mening qulum», uning ornini basidu.

Seprus arilidin bu həwər *kemidikilərgə* ayan
kəlinidu. □ ■

² Zidondiki sodigərlər dengizdin ətüp silərnə
təminləp kəldi, i araldikilər,
Əmdi xük bolunglar! □

³ Xihərdiki bipayan sular üstidin yetkigən dan-
lar,

Yəni Nil dəryasining həsuli Turning daramiti
boləqanidi;

U əllərnin baziri boləqanidi!

⁴ I Zidon, hijalət bol,

Qünki dengiz — yəni Turoqa kərqən boləqan
dengiz dəyduki: —

«Məndə həq toləqək bolmidi, həq tuəqmidim,
Yigitlərnə yəki kizlərnə həq

□ **23:1 «Tur tooqruluk yükləngən wəhiy: — I Tarxixniki
kemilər, aḥ-zar kətürünglər! ...»** — Tur bolsa (həritini
kərüng) dengiz boyidiki kədimki zamandiki bir «singapor»-qa
ohxaydiəqən bir xəhər idi. Tur xəhəri ikkigə bəlünidu. Biri,
kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinəqən.
İkkinqisi uduldiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər.
Tur asəsən dengiz arkilik soda kəlatti; uning kemiləri wə
uningəqə bekindi boləqan «üq Tarxix»-tiki (2:16diki izahətni
kərüng) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünləy degüdək
öz ilkiqə eliwaləqən bolup, intayin beyip kətəkən. Tawarlarni
ottura dengizdiki əllərdin import kəlip, Pələstingə satqən;
Pələstindiki məhsulatlarnimu setiwelip dengiz arkilik eksport
kələqən. Beyiqəndin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətəkənidi.
Dengiz boyiqəqə jaylaxqənlikə üqün uni ixəqəl kəlix mumkin əməs
idi. **«Seprus arilidin...»** — yəki «Kittiylərnin zeminidin...».

■ **23:1** Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4 □ **23:2**
«Zidon» — bolsa turoqa yəqin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti
ziq boləqən. Həritilərnə kərüng. **«i araldikilər,...»** — Turdiki
aralda turoqanlar.

bakmioqandəkmən!»□

⁵ Muxu həwər Misiroqa yətkəndə,
Ularmu bu həwər huddi turoqa kəlgəndək kattik
azablinidu.

⁶ — Silər dengizdin ətüp Tarxixka ketinglar!
I dengiz boyidikilər, ah-zar kətürünglar!□

⁷ Silərning kədim əyyamdin bar boləqan,
Xad-huramlıqka toləqan xəhiringlar muxumu?!
Mana ularning putliri əzlrini musapir kılıxka
yıraklarəqa kətürüp baridu!□

⁸ Tajlarni iltipat kıləquqi boləqan,
Sodigərliri əmirlər boləqan,
Dəllalliri jahanda abruyluklar hesablanəqan
turning bu təqdirini kim bekitkən?

⁹ — Bularni bekitküqi samawi qoxunlarning
Sərdari Pərwərdigardur!

Məksiti bolsa xan-xəhrəttin kelip qıkkən jimi
təkəbburlukni rəsua kılıx,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluklarni
pəsləxtürüxtin ibarət!

¹⁰ Tarxixning kızı, Nil dəryasidək öz zeminingda
ərkın-azadə yayra!

□ **23:4 «Məndə heq toləqak bolmidi, heq tuəqmidim, yigidləni yaki kizlarni heq bakmioqandəkmən!»** — demək, Turning yaxliri yəqap kətti. Ularning «anisi», yəni dengiz: «balılarni heq tuəqmioqandəkmən» — dəydu. Ularning yəqitilixi səwəbi tehi kərsitilmidi. □ **23:6 «Silər dengizdin ətüp Tarxixka ketinglar!»** — demək, Turdikilər qeqixi kərək. □ **23:7 «...putliri ularni əzlrini musapir kılıxka yıraklarəqa kətüridu»** — kəmə bilən əməs, ularning əsirgə qüxüp piyədə mangoanlığını təkitleydu.

Qünki *Turdin* kəlgən tizgin hazır yok.□

¹¹ Qünki Pərwərdigar qolını dengiz üstigə uzitip, Dələtlərnı təwritidu.

U Qanaan tooqroluk əmr kılqan,

Uningdiki kəl'ə-qorqanlarnı yokutulsun dəp pərman qüxürgən.□

¹² Wə: —

«I baskunqilikka uqrioqan Zidon kızı,

Sən ikkinqi heq təntənə kilmaysən,

Ornungdin turup, Seprus ariliqə ötüp kətkin,

Həttə xu yərdə sən heq aram tapmaysən» — dedi.□

¹³ Karanglar, Babil-kaldiylərnıng zeminini!

Bu yərning həlki bolup bəkmioqandək kılıdu;

Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarlırı üqün makan kılqan;

Potəylərnı yasap, ularning saray-ordilirini

□ **23:10 «Tarxixning kızı, Nil dəryasıdək öz zeminında ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin hazır yok»** — bu kinayilik, həjwiyy gəp. Tarxix turoqə bəkındi bolqandın keyin, u hazır «ərkin» bolıdu. Bırəq unıng iqtisadiy yələnqükımu yok bolıdu. □ **23:11 «U Qanaan tooqroluk əmr kılqan...»** — Tur xəhırı əslidə Qanaan zeminında, dəp hesablıqılı bolıdu. □ **23:12 «I baskunqilikka uqrioqan Zidon kızı...»** — Zidon Asuriyə tərıpıdın basturılıdu, unıng kızılrı, xübhısızkı, baskunqilikka uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izahətnı kərüng.

wəyran qilip, harabilikkə aylanduruwətkən.□

14 I Tarxitektiki kemilər, aḥ-zar kətürünglar!

Qünki qorqininglar harab qilindi.□

15 Wə xu küni boliduki,

Padixahning künlərni hesabliqinidək,

Tur yətmix yil untulidu.

Yətmix yil ötkəndin keyin,

Turning əḥwali paḥixə ayalning nahxisidək

□ **23:13 «Karanglar, Babil-kaldiylərnin zeminini! Bu yərning həlki bolup bəkmioqandək qilidu; Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloqan...»** — miladiyədin ilgiriki 745-yili Asuriyə padixahı Tiglat-Piləsər «Pütkül dunyağa igə bolmaqçı bolup», kəng kələmdə jəng qilixkə baxlıdı. U 738-yili özining hərbiy qomandanini Turni idarə qilixkə orunlaxturoqan. Tur isyan kətürüp, Asuriyənin keyinki padixahı Xalmanəzərning muḥasirisigə qarxi jəng qildi, ahirda Asuriyəliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilgiriki 8-əsirning ahirda u yənə Asuriyə bilən urux qildi. Xu qaoqda Tur Misir bilən ittupak tüzüx məqsitidə səhbət ötküzgən. Miladiyədin ilgiriki 701-yili Asuriyə padixahı Sənnaherib kattik hujum qilip, Turning «yöləncüki» Zidon wə ətraptiki rayonlarda kəp wəyranqilik qiloqan, Turning sodisini əsasən üzüp qoyqan. Muxu ayətlərdə xu ix toqruluk agahlandırux berilsə kerək. Ayətlərdə: Asuriyəliklər Babil-kalidiyəni wəyran qiloqanliqioqə, qiraylıq binalarni «qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloqanliqi»qə karanglar, muxu ixlardin sawak elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningqə ohxax ixlar yüz beridu» degənlikdin bexarət bolsa kerək. Muxu agahlandıruxning ahirki nətijisi miladiyədin ilgiriki 332-yili «büyük Iskəndər» tərpidin qikirilqan. Iskəndər pütün sepillik xəhərni, jümlidin araldiki qorqanlarnimu yər bilən yəksan qiliwətkən. □ **23:14 «Tarxix»** — 2-bab, 16-ayəttiki izahatni körüng.

bolidu;□

¹⁶ Qiltarni elip, xəhərni aylinip yür,

I untuloqan pahixə ayal!

Əzünggə yənə həkəning diqqitini tartay desəng,

Yekimlik bir pədə qelip, köprək nahxıllarni eyt!

¹⁷ Əmdi xundak boliduki,

Yətmix yilning ətüxi bilən,

Pərwərdigar Turni yoklaydu;

Xuning bilən u yənə özini ijarigə berip,

Yər yüzidiki həmmə padixahlıqlar bilən yənə
buzukqilik qilidu;

¹⁸ Xuning bilən uning malliri wə özini setip,
tapqan puli bolsa Pərwərdigarə atilip
mukəddəs bolidu;

U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,

Qünki uning muxu sodisi bolsa
Pərwərdigarning aldida turoqanlar üqün ayrim
kilinidu;

U ularəqa kanoquqə yəp-ıqixkə, xundakla ularn-

□ **23:15 «Tur yətmix yil untulidu»** — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixahı Sənnahəribning miladiyədin ilgiriki 701-yilidiki wəyranqlıqıdin baxlinidu, miladiyədin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-kudritining zawal tepixi, xundakla Turning sodisining yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu. Yəxaya axu qaoqdiki turni kəri pahixə ayaloqə, heridarlarıni qakirix üqün qiltar qelip nahxa eytkanoqə ohxitidu. Pahixə ayaloqə ohxax, u pulni dəp hərəkəndək ixni kilixkə təyyar idi.

ing esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu. □

24

Ahirkı zamanlar ••• Dunyaning gunah arkilik buloşinixi

¹ Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran kılıp,
Uni astin-üstün kiliwetip,
Uningda turuwatqanlarni tərəp-tərəpkə tarkitidu;

² Xu wakıtta xundak boliduki,
Həklər kəndak bolsa, kahin xundak bolidu;
Kul kəndak bolsa, hojayini xundak bolidu;
Dedək kəndak bolsa, ayal hojayini xundak bolidu;
Setiwəloquqi kəndak bolsa, setiwətküqi xundak bolidu;
Ətnə aloquqi kəndak bolsa, ətnə bərgüqi xundak bolidu;

□ **23:18 «Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapqan puli bolsa Pərwərdigarəğa atilip mukəddəs bolidu... u ularəğa kənoquqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu»** — muxu ahirkı ayət Tur üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsida mal-mülükkə əməs, bəlkı Pərwərdigarəğa bekinidi bolidu. Bexarətning əməlgə axuruxı ahirkı zamanda boluxı mumkin. Bırak İsrail Babilin kəytkinida (miladiyədin ilğiriki 540-yili), yengı mukəddəs ibadəthana kurləğanda, Tur uning üqün halis material təminligənlikı bəlkim bexarətning bir «kışmən» əməlgə axuruxıdur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab).

Əsüm aloquqi qandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu. □ ■

³ Yər yüzi pütünləy bərbat kilinidu,
Pütünləy bulang-talang kilinidu;
Qünki Pərwərdigar muxu sözni kildi.

⁴ Yər yüzi matəm tutidu, u zəiplixidu,
Jahan həlsizlinip zəiplixidu,
Yər yüzidiki bəg-tərilməu həlidin ketidu.

⁵ Yər-zemin əzidə turuwatқанlar tərripidin buloqinidu;

Qünki ular kərsətmə-қанundin qətligən;
Təbiətning қанунийət-tərtipini əzgərtiwətkən,
Mənggülik əhdinimu yokқа qikiriwətkən. □

⁶ Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatқанlar «gunahı bar» dəp həsəblinidu,

□ **24:2 «kahin»** — mukəddəs ibadəthanida həklərgə wəkil boləqan qurbanlıq kıləquqi. **«Setiwəloquqi qandak bolsa, setiwətküqi xundak bolidu... əsüm aloquqi qandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu»** — demək, jəmiyətning hər bir təbikidilikiri ohxaxla Hudaning qəzipigə uqraydu. ■ **24:2** Əz.

7:12, 13 □ **24:5 «Qünki ular kərsətmə-қанundin qətligən; təbiətning қанунийət-tərtipini əzgərtiwətkən...»** — qaysi kərsətmə-қанunlarni buzəqan? Pəqət Musa pəyoqəmbərgə berilginila əməs, yənə Nuh pəyoqəmbərgə kərsətilgən қанun wə əhdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kərüng. Nuh pəyoqəmbərgə həm Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan muxu ikki əhdigə asəsən қатиллiк қə'tiy mən'i қilinoqan. Uning üstigə Nuhқа tapxuruloqan əhdə boyiqə, Huda hawa rayini həm yər yüzidiki təbiətning қанунийətlirini bekitkən; birəq insānlarning қilmixliri hawa rayini buzup taxlıoqan, xundakla bügünmu buzmaқта, xuningdək insānlr nurəqun təbiət қанунийətlirini əzgərtməkqi boləqan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluk jinsiy munasiwətlərnə buzup, bəqqiwazlıqnə normal ix dəp bilix қатарlıqlar.

Xunga yər yüzidikilər yutuwelinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayı'apət təpsilatlırı

- ⁷ Yengi xarab tügəy dəp qaldı,
Üzüm tallırı bolsa solixip ketidu;
Kəypликтin kəngli hux adəmlərmu uñ tartixidu;
⁸ Daplarning xoh sadalırı tohtaydu,
Kəngül eqiwatqanlarning warang-qurunglırimu
tügəydu,
Qiltarning xadlıq munglırimu tohtaydu. ■
⁹ Xarab içkənlərnıngmu nahxısı yökaydu;
Haraq içkənlərgə haraq aqqıq tuyulidu. ■
¹⁰ Tərtipsız, mənisız xəhər buzulidu;

■ **24:6** Yəx. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Hox. 2:13 ■ **24:9** Yəx. 16:1

Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu;□

¹¹ Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad
kötürülidu;

Bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu;

Yər-zemindiki xadlıq yokaydu.□

¹² Xəhərdə pəkət wəyranqiliklə qalidu,

Dərwaza bolsa qekiloğan,

Həmmisi — harab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

□ **24:10 «Tərtipsiz, mənisiz xəhər»** — Yəxaya qaysi xəhər ikənlikini deməydu. 13-babta Babil xəhəri pütün hudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətni kərüng) muxu ayətlər ohxaxla pütkül hudasiz dunyani bildüridu. Xühşisizki, Yəxaya okurmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəhərinin birinçi kətim kuruləğanlikini kərsətməkqi (Təwrat, «Yar.» 11-babni kərüng). Xəhərlər bolsa insaniyətnin bar küq-qudriti, qabiliyiti wə əkil-parasitining jəwhəri bolidu. Biraq muxular ihlassiz, Hudaəqə tayanmioğan həlda qilinoğan bolsa, həmmisi kuruk gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəhər hudasiz dunyani bildüridu. Xəhər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, hudasiz yaxax mənisiz. Baxqa pəyqəmbərlərnin sölzərigə əsasən (məsilən, Daniyal) kəlgüsində pütkül dunya bir xəhər, bir mustəbit həkəmdar astida bolidu. Muxu xəhər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kərək. 1985-yili iraktiki Sadam Hüseyn kədimki Babil xəhərini qaytidin kuruxni niyə qiləğini bilən u uzun ötməy jənidin ayrildi. **«Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu»** — baxqa birhil tərijimisi «həmmə öyning ixiki tosulup kəlip, heqkim kirləməydu». □ **24:11 «Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kötürülidu; bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu...»** — qəlitə ix xuki, xarab həklərgə heq təsəlli bərləmisimu, ular yənə uni izdəydu. Mana bu insanning təbiitidur! □ **24:12 «Dərwaza bolsa qekiloğan, həmmisi — harab bolidu»** — dərwaza heqkəndək mudapiə roli qəlməydu.

13 Qünki həlk-millətlərnin arisida,
Yər-jahanning otturisida xundak boliduki,
Zəytun dərihini kakqandin keyin kəp qaloan
zəytunlardək,

Üzüm həsulini yoiwaloqandin keyin tərgüdək
birnəqqıla üzüm qaloandək, bir qaldisi
qaldurulidu. □ ■

14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yukiri kətüridu;
Pərwərdigarning həywisigə qarap təntənə
kılıdu;

Ular dengiz tərəptin sürən salidu. □

15 Xunga Pərwərdigarni xərktimu,
İsrailning Hudasi Pərwərdigarning namini
qərbtiki yirak arallardimu uluqlanglar;

16 Jahanning qət-qətliridin biz nahxılarni an-
gliduk: —

«Həkkaniy Boluquqoqa xan-xərəp bolsun!»

Birak mən xundak dedim: —

«Ah, mening yadangoqulukum! Mening
yadangoqulukum! Həlimoqa way!

Qünki hainlar hainlik kiliwatidu;

Bərhek, hainlar nomussizlarqə hainlik

□ 24:13 «Yər-jahanning otturisida» — İsrailni kərsitidu.

■ 24:13 Yəx. 17:6 □ 24:14 «Qaldilar bolsa awazlirini
yukiri kətüridu» — yukiridiki 6-ayəttə «insanlar az qalidu»
deyilidu. Muxu ayəttiki «qaldilar» bolsa dəl xu kixilərnə
kərsitidu. Ular balayi'apət iqidə towa kılıp Hudani izdigənlərdur.
Bu Hudaqa sadıq boluqan «qaldi həlk» «Yəxaya» wə Təwrattiki
kəp baxqa kitablarda tiloqa elinidu.

kiliwatidu!□

¹⁷ I yər yüzidə turuwatқан insanlar!
Wəhimə, ora wə tuzaq bexingoqa qūxidu;■

¹⁸ Wə xundak boliduki,
Wəhimə sadasidin kaqқанlar orioqa qūxidu,
Oridin qıkkан bolsa tuzakқа tutulidu.
Qūnki asmandiki derizilər eqilidu,
Yər ulliri təwrəp ketidu.□ ■

¹⁹ Yər mutlək dəzlinip ketidu,
Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,
Yər dəhxətlik təwrinidu.

²⁰ Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;
Huddi lapastək iroqangxip qalidu.
Qūnki uningdiki asiylik gunahı özini kattik
basidu,
U yikilip, ikkinqi turalmaydu.■

²¹ Xu künidə xundak boliduki,

□ **24:16 «Birak mən xundak dedim: — «Ah, mening yadangoqulukum! Mening yadangoqulukum! Halimoqa way! ... Bərħək, hainlar nomussizlarqə hainlik kiliwatidu!»** — bu sezlər pəyoqəmbərning Hudaning ahir zamanlar toqrisida uningoqa ayan kıloqan wəhiylirigə boloqan inkasini — həm huxallik həm huxallik iqidə boloqan kayoqusini, yəni dunyaning gunahkarlarning aqiwitigə qarap kayoquoqanlikini bildüridu. «...hainlar hainlik kiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainlik kiliwatidu!» — muxu təkrarlax, bəlkim, ahirda hər adəm Huda tərəpidin kutkuzulmoqan bolsa, nəhayiti kattik gunahқа qəməp ketidu, degənni bildüridu. Ularqa gunah bekitilgəndək kildu (Injil, «Wəh.» 11:22ni kəring). Yəxaya gunahning jazasini kərupla yanə nəhayiti azablinidu. ■ **24:17** Yər. 48:43 □ **24:18 «Wəhimə.. ora.. tuzak..»** — bu üq sözning aqangi ibraniy tilida nəhayiti ohxixip ketidoqan sezlər. ■ **24:18** Yər. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14

Pərwərdigar yukirida turoqan qoxunlarni yukirida,

Wə yər yüzidiki padixahlarni yər yüzidə jaza-laydu.□

²² Ular orəkkə yioqilidioqan bir top əsirlərdək yioqiwelinidu,

Gundihanoqa solap koyulidu.

Nuroqun künlərdin keyin ular jazalinidu.□

²³ Ay uyatlıqta qalidu;

Künmu hijil bolup kərünməydu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar Zion teqida, yəni Yerusalemda səltəniti yürgüzidu;

Uning xan-xəripi Öz əksəkəlliri aldida parlaydu!

25

Hudani mədhiyləydioqan, ahirkı zamandiki nahxa

¹ Pərwərdigar, Sən mening Hudayim;

□ **24:21** «...yukirida turoqan qoxunlar» — bəlkim Xəytanning jinlardin tərkib tapqan, təwən asmanlarda yüridioqan qoxunlirini kərsitidu. □ **24:22** «Nuroqun künlərdin keyin ular jazalinidu» — ibraniy tilida «nuroqun künlərdin keyin ular yoklinidu». Huda məlum həlkni «yoklisa», bu yoklaxning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yaki (ə) jazalax üqün bolidu. Bu sirlik bəxarətni İnjil «Wəhiy» qismidin kəprək qüxinimiz.

Kutkuzoquqi-Məsih bu dunyaqa kaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki qoxunlar...)ni hangoqa taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yüzidikilərnı sinax üqün wəkitlik qoyuwetilidu. «Wəhiy» 19-20-bablarnı kərüng.

■ **24:23** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

Mən Seni üstün dəp mədhiyləymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadıqlıq wə həqiqət iqidə kədimdin buyan
kəlbınggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.

² Qünki Sən xəhərnı harabilik,
Kəl'ə-korəqanlık yurtıni harab,
Yatlarning ordısını xəhər bolalmas kıləqansən,
U ikkinqi hərgiz kurulmaydu.■

³ Xunga həlikı küqlük həlk Seni uluqlaydu,
Əxəddiy əllərnıng həlikı xəhırı Səndin kərkidü;

⁴⁻⁵ Qünki Sən miskinlərgə korəqan,
Yöksullarning dərđi-həjıtıgə korəqan,
Boranəja dalda,
İssıqqa sayə boləqansən;
Qünki əxəddiyələrnıng zərbə dolqunı taməja
uruloqan borandək,
Kəşjirək yərnı baskan ıssık həwadək boldı.
Bırək ıssık həwa bulut sayısı bilən tosuloqandək,
Sən yatlarning quqan-sürənlirini pəsəytısən;
Əxəddiyələrnıng ətəlibə nahxısı pəs kılınıdu.

⁶ Wə muxu taəda samawı kəxunlarning Sərdari
boləqan Pərwərdigar barlık kəwmlar üqün
ziyəpət kılıdu —

Maylık yeməkliklər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki tok maylık yeməkliklər,
Süzdürülgən, yahxi saqlanəjan kona
xarablardin boləqan ziyəpət bolıdu;□

■ 25:2 Yəx. 21:9; 23:13; Wəh. 14:8; 18:2 □ 25:6 «**Yiliki tok maylık yeməkliklər**» — Yəhudiylar üqün, xundakla barlık kədimki həlkələr üqün maylık wə yilıklık yeməkliklər əng esil tamak idi.

7 Wə U muxu taqda həmmə qowmlarni yapidioqan qümpərdini,
Barlıq əllərnı yapidioqan yapquqni yokitidu;

8 U ölümni mēnggügə yutup yokitidu!

Rəb Pərwərdigar hər bir yüzdeki yaxlarnı sürtiwetidu;

Pütkül yər-zəmin aldida Öz həlqining xərməndilikini elip taxlaydu;

Qünki Pərwərdigar xundak eytkan.■

9 Wə xu künidə deyiliduki: —

«Mana, Hudayimiz muxu, biz Uningoşa təlmürüp kəlgən,

U bizni kütquzidu;

Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningoşa təlmürüp kəlgən,

Biz xadlinip Uning nijat-kutulduruxidin hursən bolimiz».

10 Qünki muxu taqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu;

Wə saman azgaldə tezək bilən qəyləngəndək, Moab Uning putliri astida qəylinidu;□

11 *Moab* axu *tezəklik* azgaldin üzüp qıqıx üqün qolini keridu,

Birak uning qoli qewər bolqini bilən, *Rəb* uning təkəbburluqini pəs qilidu.□ ■

12 U sepilliringning egiz mudapiəlik qoroqanlirini qulitip,

Yər bilən yəksan qilip,

■ 25:8 1Kor. 15:54 □ 25:10 «Muxu taqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu» — demək, Huda xundak qilip, bəht wə aram ata qilip, Özini tonutidu. □ 25:11 «Rəb uning təkəbburluqini pəs qilidu» — ibraniy tilida «U uning təkəbburluqini pəs qilidu». ■ 25:11 Yəx. 16:6

Topa-qangoğa aylanduridu.

26

Ikki xəhər — yeni Yerusalem wə «dunyaning xəhəri»

¹ Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —

«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;
U niyatlıkni uningğa sepil wə tirəklər kılıp bekitip qoyidu. □ ■

² Wapadarlıqta qing turoğan həkkaniy əlning kirixi üqün,

Dərwazılarni eqip beringlar!

³ Kim özining əkidə, oy-hiyali Sanga baqlıoğan bolsa,

Sən uni mutlək hatirjəmlıktə sakləysən;

Qünki u Sanga ixənq-etıqad baqlıoğandır.

⁴ Mənggügə Pərwərdigarğa tayıninglar;

Qünki Yah Pərwərdigar həkikətən əbədil'əbədlık bir qoram taxtur. □

⁵ Qünki U yukırıda turoğanlarni pəskə qüxürıdu;

Axu aliy xəhərnı, U pəs kılıdu;

Uni yərgə qüxürüp,

□ **26:1 «U niyatlıkni uningğa sepil wə tirəklər kılıp bekitip qoyidu»** — «U» — Rəb Pərwərdigarnı kərsitidu, əlwəttə.

■ **26:1** Zəb. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10 □ **26:4 «Yah»** — bolsa «Yahwəh»ning kışkartıloğan xəkli (1:1-izahatni kərüng).

Topa-qangoğa aylanduridu.□

⁶ U put bilən qəylinidu;
U məminlərnin putliri,
Miskinlərnin kədəmliri bilən qəylinidu!

⁷ Həkkaniyning yoli bolsa түздür;
I Əng Tüz Yolluq Boluquqi,
Sən həkkaniy adəm üqün uning yolini ong
kilisən.

⁸ I Pərwərdigar, biz dərəkikət Sening
həkümliringning yolida mengip, Seni kütüp
kəldük;
Jenimizning təxnalıqı xudurki, naming wə
xəhriting axsun!

⁹ Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna
boldummən;
Bərək, tang səhərlərdimu rohim bilən iq-
iqimdin Seni izdidim;
Qünki həkümliring yər yüzidə kərüngən bolsa,
Yər yüzidikilər həkkaniylikni əgənidu.□

¹⁰ Rəzil adəmgə rəhim kərsitilsimu,
U yənla həkkaniylikni əgənməydu;
Hətta durusluq turoqan zemindimu u yənla
adilsizlik kiliweridu,

□ **26:5 «yukirida turoqanlar»** — bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yukirida turoqan qoxunlar»ğa ohxax, jin-xəytanlarni kərsitixi mumkin. **«Axu ali y xəhər»** — bəlkim dunyadiki hudasizlikğa wəkillik kiliديوqan Babil, yəni yukiriki bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin. □ **26:9 «Həkümliring yər yüzidə kərüngən bolsa»** — bu səzning ikki hil mənisi bar: — birin-qisi «adil kanunliring dunyada (həlkingning yaxsi kילוanliqi arkilik) ayan kilinsa...». İkkinqi mənisi «tərbiyilik jaza həkümliring dunyada pəyda bolsa...». İkkila mənisi, bolupmu ikkinqi mənisi tooqra bolsa kərək (10-ayətni kərüng).

Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu. □

11 I Pərwərdigar, qolung kətürüldi,

Birəq ular kərməydu.

Həlbuki, Əz həlkinggə boləqan otluq
muħəbbitingni ular kəridu həm hijil bolidu;

Küxəndiliring üqün *təyyarlanəqan* ot ularni
bərhək yutuwetidu.

12 I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlilik nesip
qilisən;

Qünki bizning əməllirimizning həmmisini
özüng wujuka qikarəqansən. □

13 Dərwəkə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri
Səndin baxka «rəblər» üstimizdin həkümranlik
kiloqan;

Əmdilikte pəkət Sanga tayinipla naminəni əsləp
tiləqə alimiz. □

14 Ular bolsa əldi, qaytidin yaximaydu;

Ərwah bolup kətti, qayta tirilməydu;

Qünki Sən ularni jazalap yəqatting,

Ular ni adəmlərnin esidimu kılqə

□ 26:10 «**Həttə durusluq turoqan zemindimu u (rəzil
adəm) yənila adilsizlik kiliweridu**» — adillikni bəja kəltürəx
biadil muħit astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, özining
adil bolmıki asanrak bolidu. Birəq rəzillər yənila biadillik kilidu.

□ 26:12 «**Qünki bizning əməllirimizning həmmisini
özüng wujuka qikarəqansən**» — yaki «qünki həmmə
əməllirimizni əməliyləxtürgüqi özüngdursən». □ 26:13

«**Əmdilikte pəkət Sanga tayinipla naminəni əsləp tiləqə
alimiz**» — Hudaning «kəldisi»i, yəni Hudaəqə sadıq boləqanlar,
«pəkət Sənin meħir-xəpkiqing arqiliklə sadıq bolduq» degəndək
ətirap kilidu.

qaldurmiding. □

¹⁵ Sən əlni uloqaytkansən, i Pərwərdigar;
Əlni uloqaytkansən,
Əzünggə xan-xərəp kəltürgənsən;
Zeminning qebralirini hərtərəpkə uzartkansən.
□

Israil kəndəy yol bilən azad qilinoqan?

¹⁶ I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə
qaloqanda, Seni izdidi;
Tərbiyilik jazalixing ularning bexioqə qüxkəndə,
Ular aq urup, piqirlap bir duani kildi: —

¹⁷ «Boxinix aldida turoqan, toloqiki tutup,
aqrıktin warkirioqan bir hamilidar ayaldək,
Biz Sening aldingda xundək bolduq, i
Pərwərdigar. ■

¹⁸ Biz ikki qat bolup,
Toloqakka qüxtuq,
Birək pəkət yəlla qikarduq;
Yər yüzidikilər üqün heq nijat-qutkuzuxni
yətküzmiduq;

□ **26:14 «Ular bolsa əldi»** — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki
«baxka rəblər», yər yüzidiki padixahlar yaki Israil qoqunoqan
butlarning kəynidə turoqan jin-xəytanlar bolsa kerək. □ **26:15**
«Sən əlni... zeminning ... hərtərəpkə uzartkansən» —
baxka birhil təjmisisi: — «Sən... əslidə ularni (əlni, yəni Israilni)
jaqanning əng qetigə sürgün qiloqansən». ■ **26:17** Yq. 16:21

Dunyadiki adəmlər heq tuoqlumidi». □

Hudaning Israilning duasioqa boloqan jawabi

¹⁹ «Sanga təwə əlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning *tirilixi bilən təng* ularmu
tirilidu.

I topa-qangda yatқанlar, oyoqinip nahxa yangrit-
inglar!

Xəbniming tang səhərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin əzidə əlgənlərni tuoqup beridu.□

²⁰ I həlkim, kelinglar,
Əyünglaroqa kirip, kəyninglardin ixiklərni etip
qoyunglar;

Mening dəroqəzipim otküqə, əzüngni bir dəmlik
yoxuruwal.■

²¹ Qünki qara,

□ **26:18 «Dunyadiki adəmlər heq tuoqlumidi»** — baxka
birhil təjimişi «dunyada turoqanlar heq yikilmidi» (demək,
uruxta bizdə heq qəlibə bolmidi). Birak bizningqə yukiriki
təjimişi toqra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Is-
rail toqruluk boloqan qongkur məksiti üstidə tohtilidu, dəp
qaraymiz. U Israil arkilik dunyadikilərgə nijat-kutkuzux
həwirini yətküzüp, ularni yengi həyatka, yəni mənggülük
həyatka erixtürüp, qaytidin toqdurməqçi. Lekin Israil Huda-
ning xu məksitigə qoral boluxka layiqətsiz bolup qaldi . Xunga
Huda Əzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablaroqa اساسən) xu ixni
qilidu, dəydu. □ **26:19 «Sanga təwə əlgən adəmlər»** —
bu səzni anglawatқан «qaldi»larning əzi səygən mərhumlarni
kərsitixi mumkin. **«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng
ular tirilidu»** — bəzidə ibraniy tilida birlik san köplük sanni
bildüridu; birak muxu ayət Kutkuzoquqi-Məsiḥning tirilixi bilən
baxqilarmu tirilidu, degən bəxarətlük mənida boluximu mumkin
(Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kəring). ■ **26:20** 2Kor.
4:17

Pərwərdigar Öz jayidin qikip,
 Yər yüzidikilərnin günəhni əzlrigə
 qayturməqçi;
 Yər bolsa üstigə təkülgən qanlarni axkarilaydu,
 Əzidə öltürülgənlərnə hamən yepiwərməydu.

27

Xəytanning jazalinixi ••• Israillar yioqilip Hudağa mewə beridu

¹ Xu künidə Pərwərdigar Əzining dəhxətlik, bütük wə küqlük xəmxiri bilən uqkur yılan lewiatanni,

Yəni toloqanoquqi yılan lewiatanni jazalaydu;

U yənə dengizdə turoqan əjdihəni öltüridu. □ ■

² Xu küni sap xarab beridioqan bir üzümzar bolidu!

□ **27:1 «Pərwərdigar ... Xəmxiri bilən uqkur yılan lewiatanni, yəni toloqanoquqi yılan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizdə turoqan əjdihəni öltüridu»** — lewiatan qongkur dengiz astida yaxaydioqan qorqunqluk əjdihəyə ohxap ketidioqan haywan. Bəzi alimlar uni timsah dəydu, birak biz uningə ixənməymiz (Təwrattiki «Ayup» lewiatan toqrisidiki 41-babtiki izahətlirimiz wə «qoxumqə səzimiz»ni kərüng). «Jazalax» degən səzdin, birhil yaman rohnin küqining lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzillikning bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. İnjl «Wəhiy» 12-, 13- həm 20-babka asasen qüxinimizki, lewiatan Xəytanning əzi həm əzining ahirkı zamandiki wəkili boləqan dəjjalni bildüridu. **«uqkur yılan»** — lewiatan Xəytanning asmandiki ipadisi, «toləqanoquqi yılan» yər yüzidiki ipadisi, «əjdihə» dengizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Wəh. 12:9

U tooqruluk nahxa eytinglar!□

³ Özüm Pərwərdigar uni saklaymən;

Mən hər dəqiqə uni suqirimən;

Birsi uningoğa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saklaymən.

⁴ Oləzəp Məndə qalmidi;

Ah, Manga qarxi jəng kilidioğan tikənlər yaki jioğanlar bolsaidi!

Undağ bolsa Mən ularoğa qarxi yürux qilattim,

Ular ni yioqixturup köydürüwetəttim!□

⁵ Bolmisa u Meni baxpanahlik qilip tutsun;

U Mən bilən birlikdə hatirjəmlikdə bolsun,

Dərəkəqət, u Mən bilən birlikdə hatirjəmlikdə bolsun!□

⁶ Kəlgüsi künlərdə, Yaqup yiltiz tartidu;

Israil bihlinip, qeqəkləydu,

Ular pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən

□ 27:2 «sap xarab beridioğan bir üzümzar» — yaki «bək yeqimlik bir üzümzar». □ 27:4 «Oləzəp Məndə qalmidi» — bəlkim Israiloğa qaritiloğan oqəzəpnı kərsitidu.

«Ah, Manga qarxi jəng kilidioğan tikənlər yaki jioğanlar bolsaidi!... ular ni yioqixturup köydürüwetəttim!» —

Hudaning Öz üzümzari boləğan Israiloğa (5-babni yənə kərüng) xunqə hursənliki wə qizəqinliki barki, U «ularoğa boləğan qooqdax muhəbbitimni kərsitix pursiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək qilidu. □ 27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahlik qilip tutsun; u Mən bilən birlikdə hatirjəmlikdə bolsun!...» — Huda hətta Özigə qarxi turoğan bir tikəngimu towa qilix, hatirjəmlikkə kelix pursitini yətküzidu!

Buni ikki qətim deyix, buni təkiltəxtin ibarət.

qaplaydu. □ ■

*Pərwərdigarning Əz həlqigə boləqan muamil-
isi*

⁷ *Pərwərdigar Israilni uroqanlarni uroqanqilik
Israilni urup baqqanmu?*

U qiroqanlardək *Israil* kīrilip baqqanmu? □

⁸ Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap
ularni paliwətkənsən;

Xərk xamili qıqqan künidə U Uning zərblik
xamili bilən ularni qooqliwətkən. □ ■

⁹ Əmdi xu yol bilən Yəqubning kəbihliki
kəqürüm kiliniduki, —

□ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yər yüzini mewa-qewə bilən
qaplaydu»** — muxu söz Babil xəhīrining «yər yüzini xəhərler
bilən qaplayli» (14:21) degən məksiti bilən pütünləy ohxi-
maydu. Xu qaoqda bolsa Hudaning Əz üzümzari boləqan Israildin
kütəkən ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp jəhətlərdin əməlgə
axurulidu. ■ **27:6** Zəb. 72:16 □ **27:7 «Pərwərdigar**

Israilni uroqanlarni uroqanqilik Israilni urup baqqanmu?
U qiroqanlardək Israil kīrilip baqqanmu?» — ibraniy tilida
intayin qışqartilip ipadilinidu: «U Israilni uroqanlarni uroqan
dərijidə uni urup baqqanmu? U (Huda) qiroqanlardək, u (Israil)
kīrilip baqqanmu?». Baxqa birhil təjīmisi: «Pərwərdigar
Israilni baxqilar uroqan dərijidə urup baqqanmu? Yaki Is-
rail əllər təripidin kīriləqandək Pərwərdigar təripidin kīrilip
baqqanmu?». □ **27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin**

təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərk xamili qıqqan
künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən»
— demək, 7-ayəttə deyilginidək, Huda Israilni tərbiyiləp jaza-
liqanda «əlqəmdin təwən» jazalıqan; xərk xamili zərblik
boləqini bilən daimlik əməs, pəqət turup-turup soqup turidu.
Baxqa birnəqqə hil təjīmiliri uqrixı mumkin. ■ **27:8** Yər.
30:11; 46:28

Uning gunahining elip taxlanıqanlığının
pixқан mewisi xu boliduki: —

U qurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talkan
kılıdu,

«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila
turoqumaydu. □

¹⁰ Qünki mustəhkəmləngən xəhər qerib bolup
qalidu,

Adəmzatsiz makan həm taxliwetilgən
bayawandək bolidu;

Xu yərdə mozay ozuklinidu,

Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu. □

¹¹ Uning xahliri solixix bilən üzülidu;

Ayallar kelip ularni otun kılıp köydüriwetidu.

Qünki bu bir yorutulmiqan həlk;

Xunga ularni Yaratquqi ularoqa rəhim kilmaydu;

Ular ni Xəkilləndürgüqi ularoqa xəpkət
kərsətməydu.

¹² Wə xu küni xundak boliduki,

Pərwərdigar Əfrat dəryasının ekimliridin tar-
tip Misir wadisioiqə hər yərnə silkiydu,

Wə silər bir-birləp terip yioiwelinisilər,

□ **27:9 «Yakupning kəbihliki kəqürüm kılınıdu»** — ibraniy tilida «Yakupning kəbihliki yepilidu» yaki «Yakupning kəbihliki kafarət kılınıdu». **«qurbangahtiki həmmə taxlar...»** — muxu ayəttiki «qurbangah» bəkim butlaroqa qoqunuxta ixl- itilidiqan nərsə. **«Axərah»** — «Axərah» butliri wə huxbuy- gahlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kərüng. □ **27:10 «mustəhkəmləngən xəhər»** — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, awwal Babilni kərsətsə kerək; birak 10:24-ayəttiki izahatta deginimizdək, Babilning əzi kəlgüsi «pütkül hudəsiz dunya»ni bildüridu.

I Israil baliliri! □ ■

¹³ Wə xu küni xundak boliduki,
Büyük kanay qelinidu;
Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp
qaloqanlar,
Wə Misir zeminida musapir boloqanlar kelidu;
Ular Yerusalemda mukəddəs taq üstidə
Pərwərdigarqa ibadət qilidu. □

28

*Əfrayim, yəni «ximaliy padixahlik» toqiruluk
bir bexarət ••• Birdinbir ul nemə?*

¹ Əfraimdiki məyhörlarning bexidiki
təkəbburluk bilən takiwaloqan güllük tajiqa
way!

Munbət jiloqining bexioqa takiwaloqan,
Yəni ularning solixip qaloqan «pəhri» boloqan
güligə way!

□ **27:12 «Əfrat dəryasining ekimliridin tartip Misir wa-
disioqıqə»** — muxu ibarə Israilning barlik zeminini kərsitix
üqün pat-pat ixlitilidu. Həritilərnı kərüng. ■ **27:12** Yəx.
17:5 □ **27:13 «Xu küni xundak boliduki, büyük kanay
qelinidu»** — Hudaning həlkini qakiridioqan, ahirki zamandiki
muxu «büyük kanay» Mukəddəs Kitabta baxqa kəp yərlərdə
tiloqa elinidu. Yəxaya əzi 18-babta u toqrisida tohtilidu.
Muxu yərdə, Hudaning mehir-xəpkıtining barlik insanlar üqün
ortaklıkı, Yəhüdiy əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp
qaloqanlar... Misir zeminida musapir boloqanlar) Hudaqə
tayanqan Yəhüdiylar bilən billə Uning padixahlikioqa mirashor
bolidioqanlıkı enik kərünidu.

I xarabning əsiri boləqanlar!□

² Mana, Rəb bir küq wə qudrət igisini həzirlidi;
U bolsa, məldürlük judun həm wəyran qiloquqi
borandək,
Dəhxət bilən taxқан kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə *tajni* yərgə uridu.

³ Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki
təkəbburluқ bilən taқiwaloқan güllük taji ayaq
astida qəylinidu;

⁴ Wə munbət jiloқining bexida taқiwaloқan,
Ularning «pəhri» boləqan solixip qaloқan güli
bolsa,
Baldur pixқан ənjürdək bolidu;
Uni kərgən kixi kərüpla,
Qoliqa elip kap etip yutuwalidu.

⁵ Xu künidə, samawi qoxunlarning Sərdari
boləqan Pərwərdigar Əz həlқining qaldisi üqün
xərəplik bir taj,
Xundakla kərkəm bir qəmbirək bolidu.

⁶ U yənə həküm qikirixқа olturoқanlarəqa toqra
həküm qikəroquqi Roh,
Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq

□ **28:1 «Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloқan güllük tajiəqa way!...»** — Əfraimning bəgliri hərəq iқixkə bək amraq idi. Ular­ning ər­p-aditigə asasen, abruyluқ adəmlər olturuxlarda gül taj taқaytti. Yəxaya pəyoqəmbər, ularning «pəhri» boləqan güli, yəni ularning «xan-xəripi» solixip ketip yoқay dəp qaldı, dəydu. Aq adəm kərüpla yəwalidioқan bir tal ənjürdək ular yoқap ketixi mumkin. Həzir bolsa, təkəbburluқ qilidioқan ya­ki əyx-ixrət qilidioқan wa­qit əməs, bəlki towa qilip pəryad kətürүx kərək, degənliktur. «Munbət jiloqa» — ximaliy padixahlıқ (Israil)ning paytəhti boləqan Samariyə jaylaxқан jiloқini kərsətsə kərək.

bolidu. □

Yerusalemdeki əmirlərlərin əhvalı ••• Kim Hudaning sözünü qüxinələydi?

⁷ Bırak bularmu xarab arqılıq hatalaxtı, Hərək bilən ezikip kətti: — Həm kahin həm pəyqəmbər hərək arqılıq ezikip kətti; Ular xarab tərripidin yutuvelinən; Ular hərək tüpəylidin ələng-sələng bolup ezikip kətti; Ular aldın kəruxtin adaxtı, Həkim kılıxta ezixtı; □ ■

⁸ Qünki həmmə dastihan box orun qalmaq kusak və nijasət bilən toldi. □

Əmirlər Yəxayani mazaq kildu

⁹ «U kimə bilim ögətməkqudu?

□ **28:6** «U yənə həkim qikirixka olturanlara toqra həkim qıkarquqi Roh, və dərwasida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu» — mətiwərlər həlk üqün həkim qikirix, sot kiliq üqün xəhər dərwasilirida olturattı. Baxka birhil təjimişi: — «Düxmənni dərwasisiqigə qekindürgüqigə küq bolidu» — demək, hücum kildolanlara küq bolidu. □ **28:7** «**kahin**» — müqəddəs ibadəthanida həklərgə wəkil bolup qurbanlıq kılıquqi. ■ **28:7** Yəx. 5:11 □ **28:8** «**Həmmə dastihan box orun qalmaq kusak və nijasət bilən toldi**» — mümkünliki barki, Yəxaya orda bilən bolan münasiwiti bilən Yerusalemdeki ərbablarning olturuxıqə kətnixalaydu. Təwəndiki ayətlərgə qarşıqanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə qarşı turux ittıpaqi toqrisidiki kelişim tüzgənlikni təbriklətin ibarət idi. Yəxaya hərdaim mundaq ittıpaqni tüzməslıknı təxəbbus kılıp, ularning mazaqlırıqə uqırıqan.

U zadi kimni muxu həwərnı qüxinidioğan
kılmaqıdu?» □

Yəxaya jawab beridu

¹⁰ Eoizlanduruloğanlaroğa əməsmu?! Əmqəktin
ayriloğan bowaqlaroğa əməsmu?!

Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,

Qurmukur, qurmukurdur,

Bu yərdə azrak,

□ **28:9 «U kimgə bilim oğətməkıdu? U zadi kimni muxu
həwərnı qüxinidioğan kılmaqıdu?»** — muxu sözlər, bəlkim,
ziyapəttə olturoğanlar Yəxayani mazak kılidioğan söz boluxı
mumkin. Xübhısızki, ular «Pəqət Hudaqıla tayiniximiz kerək»
degən həwərnı intayin addiy, səbiy balining kəzqarixi, halas, dəp
qaraytti.

Xu yərdə azraq bolidu...□

¹¹ Qünki duduklaydioğan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlkkə söz kildidu.□ ■

¹² U ularəqə: —

«Mana, aram muxu yərdə,
Həli yoxlarni aram aldurunglar;
Yengilini muxudur» — degən,

□ **28:10 «Əqizlanduruloğanlarəqə əməsmu?! Əmqəktin ayriloğan bowaklarəqə əməsmu?!»** — muxu sözlər, bəlkim, Yəxayaning jawabining baxlinixi. Yəxaya ularning «muxu közkarixing bək addiy ikən» degən mazaq gəplirini əzlirigə qayturup: «Pəkət addiy adəmlər, səbiy balidək kiqik peil kixilərlə muxularni qüxinələydu, xundakla Hudaning sözini qəbul kılalaydu. Təkəbbur, özini əkillik qəqlaydioğanlar hərgiz qüxinəlməydu», dəydu. **«Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur, kurmukur, kurmukurdur, bu yərdə azraq, xu yərdə azraq bolidu...»** — muxu sözning üq muhim nüqtisi bar: — (1) Yəxaya muxu yərdə kitabidiki bexarətlərnə toluk qüxinixkə tolimu muhim bir aqquqni beridu. Bexarətlər bir-birləp, birsi bu həqiqətni təkitlisə, birsi u həqiqətni təkitləydu, həmmə bexarət arqilik bizgə qandak kılıp Hudaqə pütünləy, ətraplik ixinip təyinxni əgitidu. (2) «wəzmuwəz, ... kurmukur...» ibraniy tilida «saw, saw,... kaw, kaw,» degəndək kiqik balining tələppuzida eytilidu. Xuning bilən u Hudaning sözini qəbul kılıx üqün kiqik baliqə ohxax kiqik peillik boluxi kerək dəp təkitləydu. (3) bala səzligəndək «saw, saw,... kaw, kaw,» degən sözlər yənə kelip yat bir tildək bolup, 11-ayətni tonuxturidu. Təwəndiki izahətnimu kərüng. □ **28:11 «Qünki duduklaydioğan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlkkə söz kildidu»** — demək, Yerusalemlə Yəhədaliklər yat bir dələt təripidin basturulup, yat yurtqə yətkilidu. Ular Hudaning addiy səzlrini «balılarqə gəp» dəp mazaq kılıp rət kildidu, nətijidə muxundak awazlar ularda yamrap ketidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Birak ular heqnemini anglaxni halimioqan.□

¹³ Xunga Pərwərdigarning səzi ularoqa: —

«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Kurmukur, kurmurdur.

Muxu yərgə azrak,
Xu yərgə azrak bolidu;
Xuning bilən ular aldioqa ketiwetip,
Putlixip, ongda qūxidu,
Sundurulup,

Tuzakka qūxup tutulup qalidu.□ ■

¹⁴ — Xunga həy silər mazak kילוуқилар,
Yerusalemda turoqan muxu həlkni idarə
kילוуқилар,

Pərwərdigarning sözini anglap qoyunglar!

¹⁵ Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əhdə tüzduk,
Təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuk;
Qamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
U bizgə təgməydu;
Qünki yaloqanqilikni baxpanahimiz kilduk,
Yaloqan sözlər astida məkünüwalduk» — ded-

□ **28:12 «Mana, aram muxu yərdə, həli yoklarni aram aldurunglar; yengilinix muxudur»** — bu sözlər Yəxaya yetküzgən həwərnin jəwhiridur. Hudaqə tayinix — aramliktur! **«Duduklaydioqan ləwlər wə yat bir til bilən U (Pərwərdigar) muxu həlkə söz kilidu... birak ular heqnemini anglaxni halimioqan»** — məzkur bexarət (11-13) toqrulukmu «1Kor.» 14:21-22 wə uningə baqlıq «koxumqə söz»nimu kərüng. □ **28:13 «Xuning bilən ular aldioqa ketiwetip, putlixip, ongda qūxidu, ...tuzakka qūxup tutulup qalidu»** — əzi tallioqan yoli bilən aloqa baskini bilən, nətijisi həlakəttur, halas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16

inglar,□

¹⁶ Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
 Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
 Sinaktin ötküzülgən bir tax,
 Kimmətlik bir burjək texi,
 İxənqlik həm mukim ul texini saloquqi Mən
 bolimən.
 Uningoşa ixinip tayanolan kixi heq
 hədukmaydu, aldirimaydu.□ ■

¹⁷ Wə Mən adalətni elqəm tanisi kiliimən,
 Həkkaniylikni bolsa tik elqigüq yip kiliimən;
 Möldür baxpanaşi boloğan yaloğanqilikni
 süpürüp taxlaydu,
 Wə kəlkün məküwaloğan jayini texip əpketidu.□

¹⁸ Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əhdənglar
 bikar kiliwetilidu;

□ **28:15 «Biz ölüm bilən əhdə tüzduk, təhtisara bilən
 billə bir kelixim bekittuk... yaloğan sözlər astida
 məkünüwalduk»** — hərəkəndə kixi muxundaq sözləni aqzi
 bilən deməydu, əlwəttə. Biraq Yəxaya pəyoqəmbər muxu
 sözləni ularning aqzioşa selip, ularning tüzgən əhdisinin
 həqiqiy əhmiyyətini ayan kilidu. Xu qəqdiki əhdə bolsa Misir
 bilən bolənanidi, biraq Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu.
 Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əhdə kəlgüsidə adəmi
 tehimu aldaydioğan, ahirki zamandiki bir əhdini kərsitidu. Muxu
 əhdini Israil Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.»
 9:27, Injil «Wəh.» 11:2, 13:5ni kəring. □ **28:16 «Sinaktin
 ötküzülgən bir tax»** — sözməsöz tərijimə kıləqanda, «Sinak
 texi». Bu ibarə baxkılarni sinaydioğan həm əzi sinaktin ötkən
 bir tax, degən ikki mənini əz iqiğə alsa kərək. ■ **28:16** Zəb.
 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6,
 7, 8 □ **28:17 «adalətni elqəm tanisi kiliimən»** — yaki «toqra
 həküm kilişni elqəm tanisi kiliimən» (26-ayətnimu kəring).

Silərnin təhtisara bilən bekitkən keliximinglar
akmaydu;

Qamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.

19 U ötüp ketixi bilənla silərni tutidu;

Həm səhər-səhərlərdə,

Həm keqə-kündüzlərdimu u ötüp turidu,

Bu həwərnə pəkət anglap qüxinixning özila
wəhimigə qüxux bolidu.

20 Qünki kariwat sozulup yetixqa kiskilik qilidu,
Yotkan bolsa adəm tügölüp yatsimu tarliq
qilidu.□

21 Qünki Pərwərdigar Öz ixini,

Yəni Əzining qəyriy əmilini yürgüzux üqün,

Əzigə yat boləqan ixni wujudqa qikirix üqün,

Pərazim teqiida turəqinidək ornidin turidu,

U Gibeon jiləqisida qəzəplənginidək
qəzəplinidu;□

22 Xunga mazak kiloquqilar bolmanglar;

Bolmisa, kixənliringlar qing bolidu;

Qünki mən samawi qoxunlarning Sərdari

□ **28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixqa kiskilik qilidu, yotkan bolsa adəm tügölüp yatsimu tarliq qilidu»** — bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramlikini rət qilidu, əzining aram almaqı boləqan yoli bolsa əzigə heq aram bərməydu.

□ **28:21 «Pərazim teqi» wə «Gibeon jiləqisi»** — bu ikki jayda yüz bərgən ixlarni qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət katarliqlarni kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padixahning təhtini mustəhkəmləx üqün Filistiyələr üstidin ikki kətim qong qəlibə kiloqanidi. Biraq Yəxaya qəbul kiloqan wəhiygə əsasən, adəmnə jazalaxtiki muxundak ixlarning əzi Hudaning muhəbbətlik təbiitigə pütünləy qəyriy, tüptin yat kelidoqan, Əzi nəprətlinidoqan ix ikənliki ayan qilinidu.

boloğan Rəb Pərwərdigardin bir həlakət
toqrisida,
Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən
bir həlakət toqrisidiki həwərnı anglioqanmən.

*Əkillik dehqanning terix-yioixi toqrisida bir
təmsil*

²³ — Kulak selinglar, awazimni anglanglar;
Tingxanglar, səzlirimni anglanglar.

²⁴ Yər həydidüqi dehқан terix üqün yərnı kün
boyi həydəmdü?

U pütün kün yərnı aqdurup,
Qalmilarnı ezəmdü?

²⁵ U yərning yüzini təkxiligəndin keyin,
Karakəz bədiyanni taxlap,
Zirini qeqip,
Buqdayni taplarda selip,
Arpini terixқа bekitilgən jayoqa,
Kara buqdayni etiz kırlirioqa terimamdu?

²⁶ Qünki uning Hudasi uni toqra həküm kılixқа
nəsihət kılidu,
U uningqa əgitudu.

²⁷ Bərhək, karakəz bədiyan qixlik tirna bilən
tepilməydu;
Tuluk zirə üstidə həydəlməydu;
Bəlki karakəz bədiyan bolsa qamqa bilən
soqulidu,
Zirə bolsa təmür-tayak bilən urulup dan ajri-
tilidu.

²⁸ Un tartixқа dannı ezix kerək, əmma *dehқан*
uni mənngügə tepewərməydu;
U qarwa qaklıri yaki at tuyaklıri bilən uni
mənngügə tepewərməydu;

29 Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari
 boloqan Pərwərdigardin kelidu;
 U nəsihət berixtə karamət,
 Danalığta uluqdur. □ ■

29

Yerusalemoğa qüxidioğan «tərbiyilik jazalax»

¹ Ariəlgə, Dawut öz makani qıloğan Ariəlgə way!
 Yənə bir yıl yıllarğa qoxulsun,

□ **28:29 «Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari
 boloqan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət,
 danalıqta uluqdur»** — 23-29-ayətlərnin əslı tekıstlırıdıki bəzi
 səzlər nəhayiti az uqrioqəqə, bəxkə birnəqəqə hil tərjimiliri
 uqrxı mumkin. Bırəq üq ix enik turidu: — (1) Yər həydəx
 həm dänni soqup ajritixmu kərünüxtə yərgə yaki danəqə qarita
 «kəttik kolluq muamilə» qılixkə ohxaydu; muxu ixlar bəlkim Hu-
 daning bizgə ixlitidioğan tərbiyə tədbirlirini bildüruxı mumkin.
 (2) Həmmimiz əkillik dehqəndin əginəyliki, u məqsətlik həlda
 həmmə ixni qilidu. U hərgiz yər həydəx yaki dan soqup
 ajritixtin ibarət ikki ixni zoqlinix üqün qılmaydu; u ahırkı nix-
 anəqə qarap, hərəkəysi uruqlarning həsulini kəzləydu. Hudamu
 ohxaxla həmmimizgə ohximaydioğan tərbiyilik usul qollinip,
 bizdin həsul qıqarməqə. Uning bəzidə muamilisi «qəpal»
 yaki kəttik kərünsimu, u bəribir hərəkəndəq dänninğ ünüp
 qıqixioqə kərək boləqan xarəitni obdan bilidu, hər birimizdin
 ayrim-ayrim həlda həsul qıqirix usulini bilidu. (3) Məlum bir
 həsul üqün həydəp-terix yaki dan ajritix usuli muwəpiq boləqini
 bilən, əkillik dehqənan muxu usulni qəktin axuruwətməy ixlitidu.
 Huda ohxaxla həmmimizni kiqıq pəil, muhəbbətlik kixilərdin
 qılix üqün dəl kəndəq həm qənzilik dərjidiiki muamilini ixlitix
 kərəklikini bilidu. ■ **28:29** Yər. 32:19

Heyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;□

² Birək Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;

Dad-pəryadlar kətürölüp anglinidu;

U Manga həkikətən bir «Ariəl» bolidu.

³ Qünki Mən seni kapsap qədirlar tiktürüp,

Seni kəmal kılıp muhasirə istihkamlirini salimən,

Potəyliri bilən seni qorxiwalimən.□ ■

⁴ Xuning bilən pəs kilinisən,

Sən yər tegidin sözləydiqan,

Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelidioqan,

□ **29:1 «Ariəl»** — Yerusalemni kərsitidu, u «Hudaning qurbanlıq supisining bexi» degənlik, yəni qurbangahğa ot salidioqan orun. Muxu isim, Hudağa ibadət kildioqan jay həm Hudaning otioğa uqraydioqan jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu bəbtiki mənisi xuki, Yerusalem Pərwərdigarğa ibadət kildioqan orun əməs, bəlkı itaətsizlik tūpəylidin uning otluq qəzəpīgə uqraydioqan orun bolup qaldı, degənlik. **«Yənə bir yıl yıllarğa qoxulsun»** — mənisi bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə əsasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemni muhasirigə alidu. Undək bolsa, bexarət miladiyədin ilğiriki 702-yili berilgən. Toluq ayətning baxқа birhil təjimişi: — «Yıllar kəprək ətsun, hey-t-bayramlar yənıla ətküzəlsun» katarlıq. İkki hil təjimişi ohxaxla, wəqitmu yaki hey-t-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu silərnı kütquzmaydu, degən mənini bildüridu. □ **29:3 «Mən seni kapsap qədirlar tiktürüp... potəyliri bilən seni qorxiwalimən»** — bexarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlkı «barlıq əllərnıng nuroqunlıoqan qoxunlıri»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning təcawuzidin keyin berilgən bolsa kərək. Uning üstigə, Huda «Ariəl»ni (hər kətim niyatini rət kılıxi tūpəylidin) Babilidin andin Rimliklərdin (miladiyədin keyinki 70-yıl) **kutquzoqan əməs**. Xunga bexarət ahırkı zamandiki kəp əl-yurtlarını (7-ayət) Yerusalemoğa, xundakla İsrailoğa kildioqan hujumini kəzdə tutidu. ■ **29:3** Yər. 6:3; Əz. 17:17

Awazing ərwaqlarni qakıroquqiningkidək yər
tegidin qıqıdu,
Səzliring topa-qangdin xiwirlap qıqkandək
bolıdu;■

⁵ Xu qaşda düxmənliringning topi huddi
yumxak topa-qanglardək,
Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydioqan
topandək tozup ketıdu.

Bu ix birdinla, tuyuksız bolıdu!■

⁶ Əmdi samawi qoxunlarning Sərdari bolıqan
Pərwərdigar sening yeningəla kelıdu;
Güldürməmə, yər təwrəx, küqlük xawqun,
quyuntaz, boran wə yutuwalıquqı ot yalqunlar
bilən səndin hesab alıdu.□

⁷ Xundak kılıp Ariəlgə qarxi jəng kılıdioqan,
Yəni uningəla wə kəl'ə-korəlanlıq mudapiəlgə
jəng kiliwatqan barlıq əllərnıng nuroqunlıqan
qoxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərünüxtək
yokap ketıdu.

⁸ Aq qaləlan birsı qüx kərgəndə,
Qüxidə bir nemə yəydu;
Birak oyoqansa, mana qorsiki kuruk turıdu;
Qangqıqan birsı qüx kərgəndə,
Qüxidə su ıqıdu;
Birak oyoqansa, mana u halidin ketıdu,
U yənıla ussuzlukqa təxna bolıdu;
Mana Zion teqıqə qarxi jəng kiliwatqan
əllərnıng nuroqunlıqan qoxunliri dəl xundak

■ 29:4 Yəx. 8:19 ■ 29:5 Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13 □ 29:6 «...səndin hesab alıdu» — ıbraniy tilida «...seni yoklaydu».

bolidu. □

*Rohiy qarioruluk, rohiy oqəplət,
Pərwərdigarning dora-dərmani*

⁹ Əmdi arisaldi boliwerip,

Qaymukup ketinglar!

Əzünglarni qarioru kilip, qarioru bolunglar!

Ular məst boldi, birak xarabtin əməs!

Ular ilənglixip qaldi, birak hərəkətin əməs!□

¹⁰ Qünki Pərwərdigar silərgə oqəplət uyqusi
baskuqi bir rohnı təküp,

Kəzünglarni etiwətti;

□ 29:8 «... oyoqansa, mana u həliddin ketidu, u yənıla ussuzlukka təxna bolidu; mana Zion teoqioqa qarxi jəng kiliwatkan əllərnin nuroqunliqan qoxunliri dəl xundak bolidu» — demək, bu qüxnı kərgən kixi baxqa əllərnin qoxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barlıq əllər yutuwalmaqı bolqan Yerusalemnı kərsitidu. Əllər «Yerusalemlə bizningki» dəp ham hiyal kilip, tuyuksız həmmidin ayrılıp, məqlup bolidu. □ 29:9 «Əmdi arisaldi boliwerip, qaymukup ketinglar!...» — bu ayət intayin muhim. Yəxaya Asuriyə yaki baxqa besip kərgən təjavuzqılardın qutuluxnı allıburun aldın'ala eytqan (36-37-bablarnı kərüng). Əmdi muxu qutuluxlarnı kərgənlər yənıla Hudaqa ixənməy «təsadiپیliktin bolqan» yaki «Misir bilən bolqan ittıpaqtın bolqan» desə qandak bolidu? Əgər ular xu qaqda «arisaldi» bolsa, həq qararoqa tēhi kəlmisə, ular hərəkəndak bir ixta bax qaturıdıqan bolidu. Yəxaya ularnı xundak kajlık kılıdıqanlıqını aldın bilqan (Hudanın agahını 6:10-ayəttə kərüng). Xunga u kinayə kilip, ularnı xundak kılıxqa dəwət kılıdu.

U pəyğəmbərlər wə bax-kəzünglər boloğan
aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti. □ ■

11 Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər
üqün peqətlivetilgən bir yəgimə kitabdək bolup
qaldı;

Həq kitabni sawatlık birsigə berip: —

«Okup berixingizni ətünimən» — desə, u: —

«Okuyalmaymən, qünki peqiti bar ikən» —
dəydu.

12 Kitab sawatsız birsigə berilip: —

«Okup berixingizni ətünimən» — deyilsə, u: —

«Mən sawatsız» — dəydu. □

13 Wə Rəb mundaq dəydu: —

«Muxu həlk əqzi bilən Manga yəqinlaxkanda,
Tili bilən Meni hərmətligəndə,
Birəq kəlbi bolsa Məndin yirəq turoaqqa,
Məndin boloğan qorkuxi bolsa, pəkət insan bal-

□ **29:10 «Pərwərdigar silərgə qəplət uyqusi baskuqi
bir rohni təküp... aldın kərgüqilərnimu qümkiwətti»**
— yuqırığı izahəttə eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning
karamətlirini yənəla etirap qilmioqandin keyin, Huda ularni
tehimu öz kajlikida bekitip qoyidu. Xundaq qiloqini bilən U
ularni tehi taxliwətmigən; U ularəə əng ahırkı bir pürsətni yari-
tip beridu. Bu pürsət 14-ayəttə aldın'ala eytilidu. ■ **29:10 Rim.**
11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsız birsigə berilip... u: — «Mən**
sawatsız» — dəydu» — sawatlık kixi bolsa «kitab peqətləngən»
(peqətni buzuxka əzümnə awarə qilmaymən) degən bəhanini
kərsitidu. Sawatsız kixi bolsa əlwəttə okuyalmaydu; birəq u
sawatlık kixidinmu okup berixni sorimaydu. Demək, nuroqun
adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə
pərawayim pələk dəp yüriweridu.

isining pətiwaliridinla bolidu, halas; □ ■

¹⁴ Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən;
Karamət bir ixni karamət bilən qilimən;
Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliki yoki idu;
Ularining akillirining əkilliri yoxurunuwaloqan bolidu». □ ■

Qong əzgirixlər

¹⁵ Özining pükkən niyətlirini Pərwərdigardin yoxurux üqün astin yərgə kiriwaloqan,
Əz ixlirini qarangoqulukta qilidioqan,

□ **29:13 «Muxu həlk aqzi bilən Manga yekinlaxkanda... kəlbi bolsa Məndin yirək turoqaqqa, Məndin bolqan qorquxi bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas»** — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kəring.

■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ **29:14 «Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən; karamət bir ixni karamət bilən qilimən»** — Huda ularoqa səwr-takət bilən yənə bir pirsət bərməkqi. Bu pirsətning nemə ikənliki enik tiloqa elinmioqan. Biraq bu yərdə deyilgən sözlərgə qarioqanda bu karamətning «Asuriyədin qutulux» degən möjizidin birnəqqə həssə yukiriliki, ajayibliki, karamətliki wə tilsimatliki bar boluxi mumkin. Biz yənə xundak dəp qaraymizki, Yəxaya pəyoqəmbər muxu ixni kitabining qaloqan qismida bizgə eytip beridu; oqurmənlərnin gəzi uni oqup quxinələydu. **«Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliki yoki idu; ularning akillirining əkilliri yoxurunuwaloqan bolidu»** — Hudaning ixligən muxu karamitinin nətijsi dunyadi «danixmənlilik»ni öz-özidin hijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni kəring. ««Akillarning əkilliri» yoxuruniwalidu» — demək, ularning əkli heq əskətməydu həm baxqilar aldida kərunüxkə hijil bolidu. ■ **29:14** Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19

Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən»
degənlərgə way!■

¹⁶ Ah, silərnin tətürlükünlər!

Sapalqini seqliz layqa ohxatkili bolamdu?

Xundakla ix əzini İxligüqigə: «U meni ixlim-
igən»,

Yaki xəkilləndürülgən əzini Xəkilləndürgüqigə:
«Uning əkli yok» desə bolamdu?!■

¹⁷ Qünki kışka wakit iqidila, Liwan mewilik
baqla aylandurulmamdu?

Mewilik baql bolsa orman hesablanmamdu?□

¹⁸ Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlirini
anglaydıqan,

Qarışqlar zulmət həm karangöluluktin qikip
kəzliri kəridiqlan bolidu;■

¹⁹ Məminlər bolsa Pərwərdigardin tehimu
hursən bolidu;

İnsanlar arisidiki miskinlər İsraildiki Mükəddəs
Bolquqidin xadlinidu.

²⁰ Rəhimsiz bolquqi yokaydu,

Mazak kılquqi qayib bolidu;

Kəbihlik pursitini kütidiqlanlarınin həmmissi
həlak kılınidu;

■ **29:15** Zəb. 94:7 ■ **29:16** Yəx. 45:9 □ **29:17** «**Liwan mewilik baqla aylandurulmamdu? Mewilik baql bolsa orman hesablanmamdu?**» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilən dangki qikkən rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baql»lirininin rolliri almasturuloqlan bolsa, undakta yukiri orunda turuqlanlar yaki təkəbburlar pəs (birak yənila yaxxi wə mewə beridiqlan) orunqa bekitilidu wə kəmtərlər bolsa yukiri orunqa koyulidu, deməkqi. Kəndakla bolmisun, nuroqlun kixilərnin orunlirida almixix yüz beridu.

■ **29:18** Mat. 11:5

21 Mana *muxundak adəmlər* adəmnı bir söz üqünla jinayətqi kılıdu,
Dərwazıda turup rəzillikkə tənbiḥ bərgüqi üqün tuzak təyyarlap qoyidu,
Həkkəniy adəmnıng dəwasını səwəbsiz bikar kiliwetidu. □ ■

22 Xunga İbrahım üqün bədəl tələp kütquzoqan Pərwərdigar Yaqupning jəməti tooqruluk mundaq dəydu: —

«Həzir bolsa Yaqup hijillikkə qalmaydu,
Həzir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu; □

23 Qünki *Yaqup* qolumning ixligən əmili boləqan,

□ 29:21 «(Ular) dərwazıda turup rəzillikkə tənbiḥ bərgüqi üqün tuzak təyyarlap qoyidu» — xəhər dərwazısı sot kılıdioqan jay idi. ■ 29:21 Am. 5:10 □ 29:22 Xunga İbrahım üqün bədəl tələp kütquzoqan Pərwərdigar Yaqupning jəməti tooqruluk mundaq dəydu: — «Həzir bolsa Yaqup hijillikkə qalmaydu, həzir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu» — demək: — (1) «Yaqup öz pərzəntliri (jəməti) tooqrisida hijil bolmaydu». Yaqup həyat wəqtida özining on ikki oqlıning qilmixliridin nəhəyiti hijil bolup yürətti («Yar.» 34-babni kəring). Andin Yaqup keyinki dəwrdə pərzəntlirining qiloqanlirini kərgən bolsa, təhimu hijil boləqan bolattı! Biraq «həzir bolsa» (kəlgüsədə) adil, həkkəniy, sap dillik «yengidin tuoquloqan», yengi bir pərzənti, yengi bir İsrail wujudka kelidu; Yaqup (tirilgən wəqtida) ulardin heq hijil bolmaydu, əlwəttə. (2) «Uning qirayi tatirip kətməydu» — Öz oqullirining bir-birigə həsəthor boləqanlıqı tüpəylidin Yaqup kəp japa tartqan. U Yüsüpni «əltürülgən» dəp uzun yillar matəm tutqan, andin əng yaxşı kəridioqan Binyaminni «yokəp kətti» dəp ənsirəp ələy dəp qaloqan. Biraq öz pərzəntliri tooqrisida ənsirəxning həjiti yok — qünki «həzir bolsa» hərbi Hudaning baxpanahıda aman-esən mənggü turidu, xundakla bir-biri bilən inəq etüxidu.

öz arisida turoqan əwladlirini kərgən waqtida,
Ular namimni mukəddəs dəp uluqlaydiqan,
Yakupning Mukəddəs Boloquqisini pak-
mukəddəs dəp bilidiqan,
Israilning Hudasidin kərkidiqan bolidu.□

²⁴ Rohi ezip kətkənlər yorutulidiqan,
Kəqxap yürənlər nəsihət-bilim qəbul
qilidiqan bolidu.

30

*Misir bilən ittipaklixix — Hudağa tayan-
masliqtur*

¹ «Asiy oqlullarning əhwaliqə way!» — dəydu
Pərwərdigar,
— «Ular pılanlarni tüzməkqi, biraq Məndin
almaydu;

Ular mudapiə tosuqini bərpa qilidu,
Biraq u Mening Rohim əməs;
Xundak qilip ular gunahı üstigə gunah
qoxuwalidu.

² Ular Məndin heq sorimayla Misiroğa yol aldi;
Pirəwnning qaniti astidin panah izdəp,
Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!

³ Qünki Pirəwnning qaniti bolsa siləрни yərgə
taxlap lət qilidu.

□ **29:23** «Yakup kolumning ixligən əmili boləqan,
öz arisida turoqan əwladlirini kərgən waqtida...» —
muxu 22-24-ayəttə həm Yakupning özini (Israilni) həm uning
əwladlirini (Israilarni) kərsitidu. Yakupning əzi ularni kərx
üqün əlümdin tirilixi kərk, əlwəttə.

Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax
qetinqilik bolidu.

⁴ Pirəwnning əmirliri Zoan xəhridə bolsimu,
Uning əlqiliri Hənəs xəhriyə hərdaim kelip
tursimu, □

⁵ Awam həmmisi əzigə paydisi bolmaydioqan,
Heq yardimi wə paydisi təgməydioqan,
Bəlki lət kəlip yərgə taxlaydioqan,
Hətta rəsua kəlidioqan bir həlktin nomus
kəlidioqan bolidu. ■

*Yük artilip Misiroqə mengixkə təyyarlanəqan
biqarə uləqlər!*

⁶ Nəgəwdiki uləqlər toqrisida yükləngən
wəhiy: —

Ular jəpalıq, dərd-ələmlik zemindin ətədu;
Xu yərdin qixi xirlər wə ərkək xirlər,
Qar yılan wə wəxəy uqar yılanmu qikədu;
Ular baylıqlirini exəklərnəng dümbisigə,
Gəhərlirini tēgə lokkəliroqə yükləp,
Əzlirigə heq payda yətküzməydioqan bir

□ **30:4** «Pirəwnning əmirliri Zoan xəhridə bolsimu, uning
əlqiliri Hənəs xəhriyə hərdaim kelip tursimu,...» — xu
qəqlərdə Misir yəngi bir padixah, yəni Pirəwn Xabakəning qol
astida küqlük, ittəpəqləxkən bir dələtkə aylanəqanidi. Zoan
wə Hənəsning Misirning ikki tərpidə boluxi dələtnəng küqlük
birlikini təkətləydu. ■ **30:5** Yər. 2:36

həlkning yenioğa kətürüp baridu. □

⁷ Misir!? Ularning yardimi bikar həm kuruktur!
Xunga Mən uni: «Həqnemini kılıp
bərməydiqan Raħab» dəp atioqanmən. □

Ixənməslikning aqiwiti

⁸ — Əmdi bu sözning kəlgüsi zamanlar üqün,
Guwahlik süpitidə əbədil'əbədğə turuwerixi
üqün,

□ **30:6 «Nəğəwdiki ulaqlar tooqrisida yükləngən wəhiy»**
— Nəğəw bolsa Yəhədaning jənubi qismi bolup, pütünləy
dəhşətlik qəl-bayawan. Misiroğa mangidiqan bir yol Nəğəwdin
ətidu. **«...yükləngən wəhiy»** — muxu bexarətning temisi bilən
Yəxaya qəhqəq kılıdu. «Wəhiy»ning ibraniy tilida «yük» degən
yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəğəwdiki
ulaqlarning yüki» — deyixkə bolidu. Ulaqlar əqlilərnin
özini həm nuroqun mal-mülük, hədiyyilərnin kətürüp Misiroğa
baridiqan jəpalik yolda mengip hərəkət ketidu. Ləkin Misir
bilən bolidiqan «ittipək» həqnemigə ərzimigəqkə, ularning
yoli bikarğa ketidu. Yəxaya biqarə ulaqlarğa həsdaxlik
bildürgini bilən əqlilərgə həqkəndək həsdaxlik bildürməydu!
«Ular jəpalik, dərd-ələmlilik zemindin ətidu...» — kizik
yeri xuki, Misiroğa adəttə mangidiqan yol Nəğəwdin əməs,
bəlki Filistiyədin ətidu. Nəğəwdin mangidiqan yol nəhayiti
jəpaliktur. Nemixkə muxu yol bilən mangidikin? Həqümranlar
məqsət-pilanlirini Filistiyədin yəki öz həlkədin məhpiy saqlax
üqün bolsa kerək. Kizik ix xuki, Israil Musa pəyoqəmbər
arkilik Misirdin kütquzulup qikip, dəl xu yol bilən Qənaanğa
(Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər
Misirdin kütquzulqəndin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar
bilən qaytip» yərdəm soraxkə rast bəramsilər? — dəp sori-
maqqi. □ **30:7 «Mən uni: «Həqnemini kılıp bərməydiqan
Raħab» dəp atioqanmən»** — «Raħab» Misirning bəxkə bir ismi,
mənisini «həqawurluq», «həli üstünlük».

Həzir berip buni həm tax tahtioğa həm yəgimə kitabğa yezip qoyoqin.□

⁹ Qünki bular bolsa asiy bir həlk,

Naəhli oqullar,

Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydioğan oqullardur.□

¹⁰ Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəhiyni kərmənglar!»,

Wə pəyoqəmbərlərgə: «Bizgə toqra bexarətləni kərsətmənglar;

Bizgə adəmnı azadə qilidioğan, yaloğan bexarətləni kərsitinglar;□

¹¹ Sənlər *durus* yoldin qikix,

Toqra tərıqıdın ayrılax!

İsraildiki Muxəddəs Boləuqını aldimızdın yox kılax!» — dəydu.□

¹² — Əmdi İsraildiki Muxəddəs Boləuqı mundak dəydu: —

«Qünki silər muxu həwərnı qətkə kəkıp,

Zulumnı yələnqük kılıp, burmilanoğan yoloğa tayanəqıninglar tıpəylidın,

□ **30:8 «...Həzir berip buni həm tax tahtioğa həm yəgimə kitabğa yezip qoyoqin»** — «buni» bizning qariximizqə, yukirıki 6-7-ayəttiki bexarətnı kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətlərnıng məzmuni dəp qaraydu. □

30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi» — «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nəsihət», «yolyoruk» degən mənıdə. □ **30:10**

«aldın kərgüqılər» — adəttə Hudaning səzini oqayıbanə kərunüxlər arkılık bilip quxinidioğan həm ularnı baxqılaroğa quxəndürüp beridioğan pəyoqəmbərlərdur. □

30:11 «Sənlər durus yoldın qikix, toqra tərıqıdın ayrılax! İsraildiki Muxəddəs Boləuqını aldimızdın yox kılax!» — muxu səzlər ularning deməkqi boləğan əsaslık səzliri, yaki allıkağan degən səzlərnıng tıp mənısidur.

13 Xunga muxu kəbihlik silərgə egiz tamning bir yerikidək bolidu,

Tam puliyip kələanda, u birakla uni qekiwetidu;■

14 Huddi sapal qinə heq ayimay qekiwetilgəndək U uni qekiwetidu;

Uningdin hətta oqaktin qoq aloqudək,

Baktin su usqudək birər parqisimu qalmaydu».□ ■

15 Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Muxəddəs Boloquqi mundaq dəydu: —

«Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər;

Hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!»,

— Birək silər rət kələansilər.□

16 Silər: — «Yək, biz atlarəqa minip qaqimiz» — dedinglar,

Xunga silər rast qaqisilər!

Wə «Biz qapqur uləqlarəqa minip ketimiz» — dedinglar;

— Xunga silərni qoqlıoquqilarmu qapqur bolidu.

17 Minginglar birining wəhimisidin qaqisilər;

■ 30:13 Yəx. 29:5 □ 30:14 «Huddi sapal qinə heq ayimay qekiwetilgəndək u uni (tamni) qekiwetidu»

— tam qakquqini Hudaning Əzi dəp qaraymiz. Tamda pəyda boləqan yerik bolsa Israilning kəbihlikidur (13-ayətnimu kərüng). Adəmning gunahı əzini iqidin (yerik tamni wəyran kələandək) wəyran kilidu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningə quxux bilən u tehimi tügixidu. ■ 30:14 Yər. 19:11

□ 30:15 «Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər; hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!» — muxu söz Yəxaya pəyoqəmbərning bexarətlirining jəwhiri.

Bəxining wəhimisidə *həmminglar* qaqisilər;
 Kəqip, taq üstidiki yeganə bayraq hadisidək,
 Dəng üstidiki tuqdək qalisilər. □ ■

Hudaning kütkən ümidi ••• Uning ahırkı pı-lanliri — parlak kələqək

¹⁸ Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu;

Xunga U silərgə rəhim kəlimən dəp ornidin kəzoqilidu;

Qünki Pərwərdigar həküm-həqikət qıkarəuqi Hudadur;

□ **30:17 «Minginglar birining wəhimisidin kaqisilər; bəxining wəhimisidə həmminglar kaqisilər»** — Musa pəyoqəmbər Təwrattiki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundaq wədisini hatiriligən: «(Manga tayanəqan bolsanglar) bəxinglar yüz (adəm)ni, yüzünglar bir tımənni kəoqliwetisilər». Əmdiki əhwal buning əksiqə. **«Taq üstidiki bayraq... dəng üstidiki... tuq»** — (1) demək, qaləqan adəmlər nəhayiti az. (2) muxu ikki nərsə (bayraq wə tuq) adəttə urux kəloqanda ixlitilidu; uruxtiki bir tərəp məqlup bolsa muxu nərsilər taxlinip qalidu; qəlibə kəlsa ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə məqlubiyətnimu bildüridu. ■ **30:17** Yəx. 17:6; 24:6,13

Uni kütkənlərninğ həmmisi bəhtliktur! □ ■

19 Qünki halayık yənıla Zionda, yəni Yerusalemda turidu;

Xu qaoqda silər yənə heq yioqlimaysilər;

Kötürgən naləngdə U Özini sanga intayin xəpkətlik kərsitidu;

U naləngni anglisila, jawab beridu.

20 Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,

Su üqün azab-oqubətni bərsimu,

Xu qaoqda sening Ustazing yənə yoxu-runiwərməydu,

Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu; □

21 Silər ong tərəpkə burulsanglar,

Yaki sol tərəpkə burulsanglar,

Qulikiğ kəyningdin: —

«Yol mana muxu, uningda menginglar!» degən bir awazni anglaysən.

□ 30:18 «Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəhim qilimən dəp ornidin qozoqilidu... Uni kütkənlərninğ həmmisi bəhtliktur!» — muxu ayət bəlkim kitabning adəmnı əng həyran qalduridioqan yərliridin biridur. Nemixkə Israilning kajliqi, Hudaning qattik jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning Israilni qattik jazalioqini bilən u əng ahirda ularoqə nəhayiti kəp rəhimdillik kərsətməkqi. Yüqiriki jazalar bəlkim Israilning «qaldisi»ni Hudaning nijatini qəbul qilixkə təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-taqət bilən kütidu. ■ 30:18 Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7

□ 30:20 «sening Ustazing» — muxu yərdə bu söz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisidə ixtililgən. Aldi-kəynidiki sözlərgə qarışanda, «ustaz» bolsa kərək. «Özini yoxuroqan» «Ustazing»ning kim ikənlikini qüxinix üqün muxu ayətni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

22 Xu qaʻda silər oyulğan məbudliringlarəa
berilgən kümüx həlgə,
Kuyma məbudliringlarəa berilgən altun
həlgimu daq təgküzisilər;
Silər ularni adət latisini taxliqandək taxliwetip:

«Neri tur» — dəysilər.

23 U sən teriydiğan urukung üqün yamoqur
əwətidu;
Yərdin qikidiğan axlıq-məhsulat həm küq-
kuwwətlik həm mol bolidu;
Xu küni malliring kəng-azadə yaylaqlarda yay-
laydu;

24 Yər həydigən kala wə exəklər bolsa,
Gürjək wə ara bilən soruğan, tuzlanğan hələp
yəydu.

25 Qong kiroqinqilik bolğan küni,
Yəni munarlar örülgən küni,
Hər bir uluq taqda wə hər bir egiz dəngdə bolsa,
Ənhərlər wə eriklər bolidu. □

26 Pərwərdigar Öz həlqining jaraḥitini
tangidiğan,
Ularning qamqa yarisini sakaytқан xu künidə,
Ay xolisi kuyax nuridək bolidu,
Kuyax nuri bolsa yəttə həssə küqlük bolidu,
Yəni yəttə kündiki nuroqə barawər bolidu. □

□ 30:25 «Qong kiroqinqilik bolğan küni, yəni munarlar
örülgən küni...» — qaysi kiroqinqilikning bolğanliqi, qaysi
munarlarning örülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Qandakla
bolmisun, muxu ixlar jismaniylar həm rohiylar duxmənlarıning
yokitilixini bildüridu; muxu ixlar ahirkı zamanlarda yüz berixi
mumkin. «ənhər» — kiçik erik. □ 30:26 «Öz həlqining
jaraḥiti» — yaki «Öz həlqining sunoğan yerini».

Asuriyə hujum qılmaydu — ••• Ularning üstigə qüxidioğan jaza

²⁷ Mana, Pərwərdigarning nami yiraktin kelidu, Uning kəhri yalkunlinip, Koyuk is-tütəkliri kətürülidu; Ləwliri qəzəpkə tolup, Tili yutuwalıquqi yanqin ottək bolidu.

²⁸ Uning nəpəsi huddi texip boyunoğa yetidioğan kəlkündək bolidu, Xuning bilən U əllərni bimənilikni yoxatquqi qəlwir bilən taskaydu, Xundakla həlk-millətlərnin aqzioğa ularni azduridioğan yügən salidu. □ ■

²⁹ Mukəddəs bir həyt ötküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroqup qikidu, Israiloğa uyultax bolğan Pərwərdigarning teqioğa nəy nawasi bilən qikқан birsinin huxallikidək, kənglünglar huxal bolidu.

³⁰ Pərwərdigar həywətlik awazini yangritidu;

□ **30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoğa yetidioğan kəlkündək bolidu»** — yukiriki 8-bab, 8-ayət bilən selixturung. Asuriyə Israiloğa qandak qiloğan bolsa, Pərwərdigarmu ularoğa (asuriylərgə) xundak qilidu. **«bimənilik bimənilikni yoxatquqi qəlwir»** — «bimənilik» bəlkim butlaroğa ixinip-tayinixni kərsitidu. **«U (Pərwərdigar) xundakla həlk-millətlərnin aqzioğa ularni azduridioğan yügən salidu»** — Asuriyə padixahı Sənnaherib tutuwalğan əsirliyrinin aqzioğa yügən selip, ularni axundak rəhimsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxқа əllərnin tiloğa elinixi, bəxarətnin həm xu qaoqdiki Asuriyəni həm ahirki zamandiki «ahirki urux»ni kərsitidioğanlikini qüxəndürsə kerək. Undak bolsa Asuriyə padixahı yənə ahirki zamandiki dəjjaloğa wəkillik qilidu yaki «bəxarətlik rəsim» bolidu. ■ **30:28** Yəx. 8:8

U kayniqan kəhri, yutuwalocuqi yalkunluk ot, güldürməlilik yamoqur, boran-xawkun, möldürlər bilən Öz bilikini sozup kərsitidu.

³¹ Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,

— Baxkılarni urux tayıki *boloqan Asuriyə* yanjilidu! □

³² Wə Pərwərdigar təyyarlıqan kaltək bilən hər kətim uni uruqanda,

Buningoqa daplar həm qiltarlar təngkəx kılınidu;

U kolini oynitip zərb kılıp uning bilən kürəx kılidu.

³³ Qünki Tofət kədimdin tartip təyyar turoqanidi;

Bərək, padixah üqün təyyarlanıqan;

Pərwərdigar uni qongkur həm kəng kılıqan;

Otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar,

Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt ekimidək uni tutaxturidu. □

□ **30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxkılarni urux tayıki boloqan Asuriyə yanjilidu!»** —

Asuriyəning Hudaning tayıki ikənliki 10:5-ayəttə kərsitilgən. «Baxkılarni urux tayıki (boloqan Asuriyə) yanjilidu!» degənni baxka birhil təjimişi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayak bilən uridu». □ **30:33 «Tofət»** — Yerusalem sir-

tidiki, əhlət kəydüridiqan bir jiloqa. U yənə «Ge-Hinnom» — «Həlakət jiloqisi» dəp atılıp dozəqning küqlük bir simwoli bolidu (ərəbqə «jəhənnəm» degən söz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən).

«Bərək, padixah üqün təyyarlanıqan; Pərwərdigar uni qongkur həm kəng kılıqan, otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar...» — demək, Asuriyə padixahı Yəhudaqə qarxi yürux kılıqanda, əzi üqün təyyarlanıqan «jəsətni kəydürux» gulhaniqə qarap mengiwatatti.

Xir yaki arslan ularning awazliridin heq
qorkmay,

Xawkunliridin heq hoduqmay,

Bəlki owni astioqa besiwelip qar-qur
talioqinidək,

Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan
Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teqi wə egizlikliri
üqün qüxüp jəng kilidu. □

⁵ Üstidə pərwaz kilidioqan quxlardək samawi
qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar Öz
qaniti astioqa Yerusalemnı alidu;

Qaniti astioqa elip, Zionni qutkuzidu;

Uning «ötüp ketixi» bilən Zion nijatlıkqa erixidu.

□ **31:4 «top-top padiqılar»** — bu ibarə Misirni kərsətsə, naqayiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliklər qoy wə padiqi-laroqa əq idi («Yar.» 46:34ni kərüng). Bəlkim muxu təmsilning awwalkı yerimi, Huda Israilni (xirdək, Asuriyə arkilik) jazali-maqı bolsa, Misirliklərnı yardım berixkə qaqirix bihudiliktur. İkkinqi yerimi bolsa, Huda ahirda Əzi (quxtək Öz qaniti astioqa elip — 31-ayət) Israilni Asuriyədin qutkuzidu, degən mənıdə. **«xawkunliridin heq hoduqmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boxatmaydioqan,...». **«U (Pərwərdigar) Zion teqi ... üqün qüxüp jəng kilidu»** — Pərwərdigar kingə qarxi qikip jəng kilidu? Yüqiriki ayətkə qarıqanda, u awwal xirdək (Asuriyə arkilik) Öz oljisi kılmagı boləqan Yerusalemnı qolioqa elix üqün kürəx kılip, andin «owoqa yardımqi süpitidə» «uni xirdin qutkuzimiz» degən Misir bilən jəng kilidu. Heqbolmioqanda, Yerusalemnı Hudaning (Asuriyəliklər arkilik boləqan) tərbiyə jazasidin özini qutkuzalmazdu. Bırak 5-ayəttə, Huda ahirda ularnı Asuriyəning besip kirixidin qutkuzidu, dəydu.

Hudaning towa kilişka qakirixi

⁶ Silər dəhxətlik asiylik kılqan Igənglarning yenioqa towa kılıp kaytinglar,

I Israil baliliri!

⁷ Qünki xu künidə insanlar hərbiəri özi üqün öz kılı bilən yasioqan kümüx butlarni wə altun butlarni: — «Gunahtur!» dəp taxliwetidu».■

⁸ «Xu qaoqda Asuriyə kiliq bilən yikilidu, Birak baturning kiliqi bilən əməs; Bir kiliq uni yutuwalidu, birak kiliq adəttiki adəmninški bolmaydu;

U jenini elip kiliqtin kaqmaqçı bolidu, Arisidiki yigitliri alwanəqa selinidu.□

⁹ Wəhimidin uning «ul texi» yokaydu; Uning sərdarliri jəng tuqıdın alakzadilixidu» — dəp jakarlaydu Zionda oti kəyiwatқан,

□ **31:5 «Uning (Pərwərdigarning) «ətüp ketixi» bilən Zion nijatlikka erixidu»** — Huda Musa pəyğəmbər dəwridə Israilni Misirdin kutkuzəqanda, Israillarning əyliridin «ətüp ketix»i bilən ularni jazalimay, ularni kutkuzəqan. Təpsilatlıri üqün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kərüng — U Əzi əwətkən «halak kıləuqi pərixətə» Israillarning əylirigə yetip kəlgəndə Əzi ularning əylirining ixikining aldioqa «ətüp turux»i bilən halak kıləuqi pərixətinin yolini tosup, muhapizət kılıp ularni sak kəldurəqan. «Ətüp ketix» degən səz Israilni muxu ix toqruluk əskərtkən bolsa kerək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izahətlirini kərüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yəx. 2:20 □ **31:8 «Asuriyə kiliq bilən yikilidu, birak baturning kiliqi bilən əməs; ... kiliq adəttiki adəmninški bolmaydu»** — demək, kiliq insan tərpidin əməs, bəlki Huda tərpidin ixlitilidu (36-, 37-babni kərüng).

Yerusalemda humdeni yalkunlawatkan
Pərwərdigar. □ ■

32

Yengi padixah wə uning yengi jəmiyiti

¹ Mana, həkkaniylik bilən həkümranlik kılouqı bir padixah qikidu;

Əmirlər bolsa tootra həküm qikirip idarə kılidu. ■

² Həm xamalə daldə boləudək, Boranə panah boləudək, Qəşjirək jayə erik-sulardək, Qangkap kətkən zeminə qoram taxning say-isidək boləan bir adəm qikidu. □

³ Xuning bilən kərgüqilərnin kəzliri həq torlax-maydu,

Anglaydioqlarınin kuliki enik tingxaydu; ■

⁴ Bəngbaxning kəngli bilimni tonup yetidu, Kekəqning tili tez həm enik səzləydu.

⁵ Pəsəndilər əmdi pəzilətlik dəp atalmaydu, Piksik iplaslar əmdi mərd dəp atalmaydu,

⁶ Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu, Uning kəngli buzukqilik təyyarlaydu, Iplaslik kılıxka,

Pərwərdigarə daq kəltürüxkə, Aqlarınin qərsikini aq kalduruxka,

□ **31:9** «Wəhimidin uning «ul texi» yokaydu...» — «ul texi» ularınin padixahı boluxi kərək. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1**

Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9 □ **32:2** «qangkap kətkən zemin» — yaki «qarqap kətkən zemin». ■ **32:3** Yəx. 29:18; 30:21

Qangkiqanlarning iqimlikini yokitiwetixkə
niyətlidü.

⁷ Bərək, iplas adəmning tədbirliri kəbihtur;
U kəstləni pəmləp olturidu,
Məminləni yaloqan gəp bilən,
Yoksulning dəwasida gəp kilip uni wəyran
kixni pəmləp olturidu.□

⁸ Pəzilətlik adəmning kılqan niyətliri bərək
pəzilətlitür;
U pəziləttə mukim turidu.

*Mənggülik bəhtni yaki balayi'apətni — hazır
tallax kerək!*

⁹ Ornunglardin turup, i hatirjəm ayallar, awaz-
imni anglanglar!

I əndixisiz kızlar, səzlirimgə kulaq selinglar!

¹⁰ Bir yıl ətə-ətməyla, i biqəm ayallar,

Parakəndə kılınisilər!

Qünki üzüm həsuli bikarqa ketidu,

Mewə yiqix yok bolidu.

¹¹ I hatirjəm ayallar, titrənglar!

I əndixisiz kızlar, patiparak bolunglar!

Kiyiminglarni seliwetinglar, özünglarni yalang
kilinglar, qatrikinglarqa bəz baqlanglar!□

¹² Güzəl etiz-baqlar üqün,

□ **32:7 «Yoksulning dəwasida gəp kilip uni wəyran kixni
pəmləp olturidu»** — baxka birhil təjimi: — «lilla-adil dəwa
kılqan yoksulni yokitix üqün pəmləp olturidu». □ **32:11
«Kiyiminglarni seliwetinglar, özünglarni yalang kilinglar,
qatrikinglarqa bəz baqlanglar!»** — bular bolsa əsirgə
quxup qaloqlarning məburiy kildioqan ixliri.

Mewilik üzüm talliri üqün məydənglaroşa urup
həsrət qekinglar!

13 Üstidə tikən-yantaklar əsidiqan öz
həlkimning zemini üqün,
Xad-huram öylər, warang-qurung kilip oynay-
diqan bu xəhər üqün qayoturunglar!

14 Qünki orda taxlinidu,
Adəmlər bilən liq toloqan xəhər adəmzatsiz
bolidu,
Istihkam wə kəzət munarlıri uzun zamanöiqə
pəkətlə yawayi exəklər zok alidiqan,
Koy padiliri ozuklinidiqan boz yərlər bolidu.

15 Taki Roh bizgə yukiridin təkülgüqə,
Dalalar mewilik baq-etizlar boluquqə,
Mewilik baq-etizlar ormanzar dəp
hesablanuquqə xu peti bolidu. □ ■

16 Xu qaqla adalət dalani,
Həkkaniylik mewilik baq-etizlarni makan
kilidu.

17 Həkkaniyliktin qikidiqini hatirjəmlik bolidu,
Hatirjəmlikning nətijisi bolsa mənggügə bo-
lidiqan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.

18 Xuning bilən mening həlkim hatirjəm makan-
larda,

□ 32:15 «Roh bizgə yukiridin təkülgüqə,.....» —
muxu yərdə «Roh» Hudaning Rohini bildüridu. Tekistə
«kimning rohi» ikənliki deyilmigən əhwalda «Roh» degən
söz ayrim kərülsə, undaqla xübhəsizki Hudaning Rohini
kərsitidu. «Dalalar mewilik baq-etizlar boluquqə, mewilik
baq-etizlar ormanzar dəp hesablanuquqə...» — demək, yər
yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə hazır munbət yərlərmu
tehimu xundak bolidu. ■ 32:15 Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yh.
7:37, 38; Ros. 2:17, 18

İxənqlik turaloqlarda wə tinq aramgahlarda turidu. ■

Jaza qüxürülgəndin keyinki bəht-bərikət

¹⁹ Orman kesilip yikitişoqanda möldür yaqsimu, Xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu, ²⁰ Su boyida uruk terioquqilar, Kala wə exəklərni kəng dalaşqa koyuwetidioqanlar bəhtlikdur! □

33

Nijat Zionoşa kelidu

¹ I özüng bulang-talang kilinmioqan, baxkılarni bulang-talang kılouqı, Baxkılar sanga asiylik kilmioqan, Özüng asiylik kılouqı, Sening həlingoşa way! Sən bulang-talangni boldi kılixing bilən, Özüng bulang-talang kılınisən; Sən asiylikni boldi kılixing bilən,

■ **32:18** Yər. 33:16 □ **32:20** «Orman kesilip yikitişoqanda möldür yaqsimu, xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu, su boyida uruk terioquqilar, kala wə exəklərni kəng dalaşqa koyuwetidioqanlar bəhtlikdur!» — (19-20) demisəkmü, bu nəhayiti sirlik bir sözdür. Bəkim bizni ahırkı zamanlardiki ikki əhwal toqrisida əslitidu. «Orman yikilidu» — təkəbburlar pəs kılınidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kərüng). «Xəhər» bəkim yukiriki (24-babtiki) «tərtipsiz xəhər» bolup, Huda tərpidin wəyran kılınidu. Birək kişik peillik turmuxni tallioqanlar, məsilən öz kala-exəklirigə yaxşı muamilə kılloqanlar bəht-bərikət tapidu.

Özüng asiylığa uqraysən;□

² I Pərwərdigar, bizgə mehir-xəpkət kərsətkəysən;

Biz Seni ümid bilən kütüp kəldük;

Ötünimizki, Sən hər səhər *Israiloşa* küqlük bilək-qol,

Kiyyəqilik pəytliridə nijatimiz boləaysən.

³ Top-top adəmlərnin oqowə-quqanliridin həklər bədən kəqidu;

Sən *Huda* kəddingni tik kixing bilən əllər pitirap ketidu; □

⁴ Qekətkə liqinkiliri ot-kəklərnə yiqip yəwaləandək,

□ **33:1 «I özüng bulang-talang kilinmioqan, baxkılarni bulang-talang kıləuqi, baxkılar sanga asiylık kilmioqan, özüng asiylık kıləuqi, sening həlingəşa way!...»** —

muxu ayət Asuriyə padixahı Sənnaheribni kərsitidu. Israil padixahı Həzəkiya əlqilərnə əwətip Sənnaherib bilən «sülh» əhdisini tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kəring); ilgiri Aħaz padixahningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlık» əhdisi bar idi («2Pad.» 16-babni kəring). Sənnaherib miladiyədin ilgiri 701-yili, ikki əhdini buzup Israil (Yəhuda)ning pütün zeminini besiwelip, paytəhti Yerusalemoşa təhdit saldı. Uning xundak «asiylık» ixleri heli kəp idi. Bəkim, muxu bexarəttiki «asiylık kıləuqi», «əhdini buzudıqan» degən sözlər ahırkı zamandiki dəjjalnimu kərsitixi mumkin. □ **33:3 «Top-top adəmlərnin oqowə-quqanliridin həklər bədən kəqidu; sən ... kəddingni tik kixing bilən əllər pitirap ketidu»** — bu, bəkim, Pərwərdigarning Israilning 2-ayəttiki duasıqə bərgən jawabi boluxi mumkin. «Top-top adəmlərnin oqowə-quqanliri...» bəkim Efiopiye padixahı Tirhakahning koxunlirining jəng yüruxini kərsitidu («2Pad.» 19:9-ayətni kəring). Sənnaherib «Tirhakah kelidu» degən həwərnə anglap qekindi. Ahırkı zamanlarda muxu wəkəgə ohxaydıqan yənə bir wəkə bolidu («Dan.» 11:44-ayətni kəring).

Silərgə bekitip berilgən olja yioqiwelinidu;
Qekətkilər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər
olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu.□

⁵ Pərwərdigar üstün turidu,

Bərək, Uning turaloqusi yukirididur;

U Zionqa adalət wə həkkaniylik toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinq-amanlığı, ni-
jatlık, danalık wə bilimning baylıqliri bolidu;
Pərwərdigardin qorkux Uning üqün gəhərdur.

□

Israildiki hazırkı əhwal

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-
pəryad kətüridu;

Sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattıq yioqlixidu;□

⁸ Yollar adəmsiz qaldı;

Ötkünqi yolqılar yök boldi;

□ **33:4 «Silərgə bekitip berilgən olja yioqiwelinidu»** — bizningqə «silər» Israillarni kərsitidu (6-ayətni kərüng). Asuriyəliklər oljini ularqa taxlap qaqudu (36-, 37-babni kərüng). Baxqa tərjimanlar «silər» degən Israildin baxqa əllərnə kərsitidu, dəp xərhiləydu. □ **33:6 «Pərwərdigardin qorkux uning üqün gəhərdur»** — baxqa birhil tərjimisi: — «Pərwərdigardin qorkux Uning adəmlərgə beridioqan gəhəri».

□ **33:7 «Mana, ularning palwanliri ... nalə-pəryad kətüridu; sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattıq yioqlixidu»** — bizningqə bu ayət əyni qaoqdiki əhwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izahətni kərüng. **«palwanlar ...nalə-pəryad kətüridu... əlqilər yioqlixidu»** — 1-ayəttiki izahəttə deyilgəndək, Asuriyə padixahı Sənnahərib «sülh-əhdə»gə asiylik kılıp, Israilni ixəqal kılqan; əhwal 7-9-ayətlərdə təswirligəndək bolqan. Xu qaoqda Həzəkiya bilən u Sənnahəribkə əwətkən əlqilər axu sülh-əhdəning bir tiyinqimu ərzimigənlikini kərüp, kattıq puxayman kılqan bolsa kərək.

U əhdini buzup taxlidi;
 Xəhərlərnəi kəzigə ilmaydu,
 Adəmlərnəi həq ətiwarlimaydu. □
 9 Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
 Liwan hijaləttin solixidu;
 Xaron qəl-bayawanəya aylandı;
 Baxan wə Karməl bolsa kirip taxlandı. □

Huda ornidin turup kətquzidu

10 Mana hazır ornumdin turimən,
 — dəydu Pərwərdigar,
 — Hazır Özümni üstün kərsitimən,
 Hazır kəddimni kətürimən.
 11 — Silərnəi boyunglarda quruk ot-qəpla bar,
 Pahal tuqisilər;
 Öz nəpəsliringlar ot bolup özünglarni yu-
 tuwetidu;
 12 Əllər bolsa hək kəydürülgəndək kəydürilidu;
 Oruloqan jioqan-tikənlərdək otta
 kəydürüwetilidu.
 13 — I yirəktikilər, Mening kəloqanlirimni
 anglanglar;

□ 33:8 «U əhdini buzup taxlidi» — «u» bəlkim asiylək kəloquqi (Asuriyəlik) Sənnahəribni wə xuning bilən birgə ahırkəi zamandiki dəjjalnimu kəzdə tutuxi mumkin. □ 33:9 «Liwan... Xaron.... Baxan... Karməl...» — qiraylık ormanzarlık rayon. Xaron munbət yaylaq. Baxan dəl-dərəhliri kəp, qarwiqiliktin beyioqan rayon. Karməl yərliri intayin munbət, mewa-qewa, kəktatlar kəp qikidioqan, kəp yaylaqliri bar rayon idi. Həritilərnəi kərüng.

Yekindikilər, Mening küq-kudritimni tonup yetinglar.□

¹⁴ Ziondiki gunahkarlar korkidu;

Wəhimə iplaslarni besiwalidu.

Ular: «Arimizdiki kim mænggülük yutkur Ot bilən billə turidu?

Kim əbədil'əbəəd yalkunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloğa jawab

¹⁵ — «Həkkaniylik yolida mangidioğan,

Durus-lilla gəp kilidioğan,

Zalimliktin kəlgən haram paydioğa nəprətlinidioğan,

Parilarni sunoquqilarni qolini pulangxitip rət kilidioğan,

Qanning gepi bolsila kulikini yopurup anglimaydioğan,

Pəslik-rəzillikkə qaraxni rət kilip, kəzini qaquridioğan;□ ■

¹⁶ U yukirini makan kilidu;

□ **33:13 «I yiraktikilər, Mening kiloğanlirimni anglanglar; yekindikilər, Mening küq-kudritimni tonup yetinglar»** —

muxu bexarət 10-ayəttin baxlap ahirki zamanlarğa ötkən boluxi mumkin. □ **33:15 «Həkkaniylik yolida mangidioğan, du-**

rus-lilla gəp kilidioğan...» — bu sözlər 14-ayəttiki «Arimizdiki kim mænggülük yutkur ot bilən billə turidu? Kim əbədil'əbəəd yalkunlar bilən bir makanda bolidu?» degən soaloğa bolğan jawabning bexidur. **«parilarni sunoquqilarni qolini pulangx-**

itip rət kilidioğan» — baxqa birhil təjmisı: «parilar tutkuzup qoyulmisun dəp kolliri titrəp ketidioğan». **«Pəslik-rəzillikkə**

qaraxni rət kilip, kəzini qaquridioğan» — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzitixni kət'iy rət kilidioğan». ■ **33:15** Zəb. 15:1-2;

24:3-4

Koram taxlar uning qorqini bolup,
 Yukiri uning baxpanahı bolidu;
 Öz riski uningqa berilidu,
 Uning süyi kapalətlık bolidu».

17 — «Kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu;
 Kəzliring uzunqa sozuləqan zeminəqə nəzər
 salidu.□

18 Kənglüng wəhimə toqrisida qongkur oyqa
 patidu;

Royhəti bəg keni?

Oljini əlqəydiqan taraziqi bəg keni?

Istihkam-munarlarını sanioquqi bəg keni?□

19 Kaytidin əxəddiy həlkni kərməysən,

— Sən angkiralmaydiqan, boquzida
 səzləydiqan,

Duduklap gəp kilidiqan, gepini
 quxinəlməydiqan bir həlkni ikkinqi

□ 33:17 «Kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu» — muxu yərdə padixahning kim ikənliki tehi dəp berilmidi. U yukiriki 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət və 32-bab, 1-ayəttə tiləqə elinqan padixahqa ohxax adəm boluxi kərək. «kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu» — «güzəllikidə» degənlik, padixahning bəlkim baxqa əhwaldimu kərünuxi mumkin. «uzunqa sozuləqan zemin» — bəlkim kəng-azadilik, heq wəhimə kərünməydiqan zemin degən mənida. □ 33:18 «Royhəti bəg keni? Oljini əlqəydiqan taraziqi bəg keni? Istihkam-munarlarını sanioquqi bəg keni?» — muxu bəqlər, xühşisizki, Israilni ayəq asti qıləqan duxmənninq ixəqaliyəti qoxunlirining bəqliri; birəq ularning rolliri anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirlərninq tizimlikini təyyarlıqan; ikkinqisi oljini hatiriliwəqan; üqinqisi xəhərdiki paqəqlax kərək boləqan istihkamlarını hatiriliwəqan.

kərməysən.□

²⁰ Ibadət heytlirimiz ötküzüldioqan xəhər
Zionoqa qara;
Sening көzüng Yerusalemning tinq-aman makan
boloqanlikini,
Qozuqliri hərgiz yulunmaydioqan,
Taniliri hərgiz üzülməydioqan,
Ikkinqi yetkəlməydioqan qedir boloqanlikini
kəridu;■

²¹ Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə
kөрünüdu,
— U Əzi dəryalar, kəng ɵstənglər ekip turidioqan
bir jay bolidu;
Palaklar bilən həydəlgən heqkandak kemə u
jayda katnimaydu,
Wə yaki heq həywətlik kemə u jaydin ɵtməydu;□

²² Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-
hakimimiz,
Pərwərdigar bizgə qanun Bərgüqidur,

□ **33:19 «Sən angkiralmaydioqan, booquzida sözləydioqan, ... gepini qüxinəlməydioqan bir həlkni ikkinqi kərməysən»** — bu ayət, xübhısizki, zeminining yatlar tərıpıdı n ixəqal kıləqanlikini yaki ular tərıpıdı n həlkning sürgün kıləqanlikini, xundakla qətəl tilida sözləydioqan muhit iqidə ötküzgən turmuxni kərsitidu. ■ **33:20** Zəb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21 «Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kөрünüdu, — U Əzi dəryalar, kəng ɵstənglər ekip turidioqan bir jay bolidu; palaklar bilən həydəlgən heqkandak kemə u jayda katnimaydu, wə yaki heq həywətlik kemə u jaydin ɵtməydu»** — bu sirlik gəpning mənisi, pərizimizqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlik kıləqandın keyin heqkandak nərsini baxqa əllərdin kirküzüxning həjiti yəq, xunglaxqa biz kemə elip kəlgən heqkandak məhsulətləroqa mohtaj əməsmiz; Pərwərdigar Əzi bizgə həmmini təminligüqidur» degəndək boluxi mumkin.

Pərwərdigar — bizning Padixahimiz,
U bizni kütquzidu!

²³ Sening tana-arəqamqiliring boxioqan bolsimu,
Israil yəlkən hadisining turumini mustəhkəm
kılalmisimu,
Yəlkənni yeyip qikıralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürüldü;
Həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu. □

²⁴ Xu qaoqda xu yərdə turəuqi: «Mən kesəl»
deməydu;
Xu jayni makan kıləqan həlkning gunahliri
kəqürüm kılınıdu. □

34

*Pərwərdigarning küni ••• Edomning jazalin-
ixliri*

¹ Yəkin kelinglar, i əllər, anglanglar!
I kəwm-həklər, kulak selinglar!

□ 33:23 «Sening tana-arəqamqiliring boxioqan bolsimu, *Israil* yəlkən hadisining turumini mustəhkəm kılalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürüldü; həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu» — yənə bir sirlik gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, *Israil*ni bir qong kemigə ohxatqan; kemə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydıqan hələqə kelip qaloqan bolsa kerək. Həlbuki, bu Hudaning təkdım kılmaqçı boləqan bərikitigə heqkandəq tosaloq bolmioqan; olja həman qələqə elinidu, həttə «aqsak-tokur» wə ajiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu. Bəzi alimlar kemə toəqrisidiki səzlərnı *Israil*ning düxmənılrigə qaritiləqan, dəp qaraydu. □ 33:24 «Xu jayni makan kıləqan həlkning gunahliri kəqürüm kılınıdu» — səzmusəz tərijimə kıləqanda: — «Xu jayni makan kıləqan həlk gunahıdin kətürüwetilidu»

Yər-zemin wə uningdiki barlıq məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qıkkən həmmə
məwjudatlar,

Tingxanglar!

² Qünki Pərwərdigarning barlıq əllərgə karita
qəzipi bar,

Uning dərqəzipi ularning barlıq qoxunliriqə
qarxi turidu;

U ularni həlakətkə pütüp qoyqan,

Ular ni qırqinqilikqə tapxuruwətkən;

³ Ulardin əltürülgənlər sirtqə taxliwetilidu,

Jəsətliridin sesikqilik puraydu,

Taoqlar ularning qeni bilən eritilidu;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoxunlar qirip yok
bolidu,

Asmanlar yəgimə kitabdək türülidu;

Üzüm telining yopurmakliri hazan bolup, solixip
qüxkəndək,

Yigləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,

Ularınq jimiki jisim-qoxunliri yikilidu;■

⁵ Qünki xəmxirim asmanlarda *qan bilən*
suquruldi;

Qaranglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimgə
uqriqan həlkəqə,

Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;□

⁶ Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;

U qanoqa boyaldi;

U yaoqlik nərsilərnin yeqi bilən,

Əqkə-qozilarning keni bilən,

Qoqkar bərikining yeqi bilən
ozuklanduruloqan;

Qünki Pərwərdigarning Bozrah xəhridə bir
qurbanliqi,

Edomda zor bir kiroqinqiliki bar.□ ■

⁷ Muxu kiroqinqiliklar bilən yawayi kalilar,

Torpaqlar wə küqlük buqilarmu yikilidu.

Ularınin zemini qanoqa qəmülidu,

Topa-qangliri yaoq bilən maylixip ketidu.□

□ 34:5 «... Xəmxirim asmanlarda qan bilən suquruldi; qaranglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimgə uqrioqan həlkə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;» — bu ayətkə qarioqanda, Hudaning ahirkı zamandiki jazalaxliri asmanda baxlinip, keyin yər yüzigə qüxidu. 1-8-ayətlərgə qarioqanda, xu qaoqda nuroqun əl-yurtlar Edomda yioqilip Israiloqa hujum kilməqqi bolidu; birəq Huda ularni yokitidu. Edom degən yurtning əzi Israiloqa kəp yil kıloqan rəhimsiz ziyankəxlili tıpəylidin Hudaning lənitigə uqraydu. □ 34:6 «U (Pərwərdigarning xəmxiri) yaoqlik nərsilərnin yeqi bilən, əqkə-qozilarning keni bilən, qoqkar bərikining yeqi bilən ozuklanduruloqan» — muxular (əqkə-qozilarning keni... bərek yeqi qatarliklar)ning həmmisi qurbanliklarning muhim bələkliri bolidu. «Pərwərdigarning Bozrah xəhridə bir qurbanliqi... bar» — Bozrah xəhiri Edomning paytəhti (həzir «Petra» deyilidu). Həritilərnı kərüng. ■ 34:6 Yəx. 63:1, 2 □ 34:7 «küqlük buqılar» — ibraniy tilida «küqlüklər» deyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küqlük buqılar» muxu yərdə «küqlük, həqıqluk bəglər»nimu kərsətsə kərək.

8 Qünki Pərwərdigarning kisas alidioqan bir künı,

Zion dəwasidiki hesab alidioqan yili bar.□

9 *Edomdiki* ekınlar qarımayoqa,

Uning topiliri günggürtkə aylandurulidu;
Zemini bolsa kəyüwatқан qarımay bolidu.

10 Uning oti keqə-kündüz eqürülməydu;

Is-tütəkliri mənggügə ərլəydu;

U dəwrdin-dəwrgiqə harabiliktə turidu;

Həqkim ikkinqi u yərgə ayaoq basmaydu.■

11 Qəl hıwқuxı wə qırkırıoquqı hıwқuxlar uni igiliwalidu;

Qong hıwқux wə qaqa-kuzoqunlar xu yərdə uwılaydu;

Huda uningoqa «tərtipsızlık-bimənilikni əlqəydioqan tana»ni,

Wə «qıp-quruklukni əlqəydioqan tik əlqigüq»ni tartidu.□ ■

12 Birsi kelip *Edomning* esilzadilirini padıxaqlıqını *ıdarə qılıxқа* qakırsa,

Ulardin həqkim bolmaydu;

□ **34:8 «Zion dəwasi»** — muxu «dəwa»ning uzun yillik tarihi bar. Kəp kixilər «Nemixқа Huda Israiloqa alahidə muamilə qilidu?» dəp qaxxap, Yəhudiylaroqa ziyankəxlik qilip kəlgən. Yəhudiylarning əzliri Hudaoqa kəp ketim asiylik qılqını bilən qandakla bolmisun, Hudaning İbrahimoqa bərgən wədisigə asasen U ularni «Əz həlqim» dəp qaraydu. Bu Hudaning tallixidur; baxqılar Uning bilən Israil toqruluk dəwalaxmaqıi bolsa əzi yaman aqiwətni kəridu. Gitler gəwdilik bir misalidur.

■ **34:10** Wəh. 14:11; 19:3 □ **34:11 «Qəl hıwқuxı ... qırkırıoquqı hıwқuxlar ...qong hıwқux..»** — muxu ayəttiki qux-haywanlarning nemə ikənlikini top-toqra deyix təs.

■ **34:11** Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəh. 18:2

Uning əmirliyi yox kiliwetilgən bolidu.□

¹³ Ordilirida tikənlər,

Kəl'ə-korəqanlirida qakqak-jioqanlar ətüp
qıqıdu;

U qılberilərninğ makani,

«Hıwqıxlarninğ ordisi» bolidu.

¹⁴ Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi
itlar jəm bolidu;

Hərbir «əqkə jin» öz kərindixioğa towlaydu;

Tün məhlukliri xu yərdə makanlixidu,

Uni əzigə aramgağ kılıp turidu.□

¹⁵ «Ok yılan» xu yərdə uwilaydu,

Uning sayisidə tuhumlaydu,

Balilirini yioqıp baqıdu.

Qorultaz-tapqıxlar hərberi öz jüpi bilən xu
yərdə toplinidu;□

¹⁶ Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp okıp
baqqın;

Ulardin heqbiri qüxüp qalmaydu;

Heqkaysisining öz jorisi kəm bolmaydu;

Qünki Əzining əqzi ularğa buyruqan;

□ **34:12 «Birsi kelip Edomning esilzadilirini padixahlikini idarə kilixka qakirsa, ulardin heqkim bolmaydu...»** — buning baxka təjımiliri bar, birak asasiy məni: — «Edomdiki padixahlikni baxkurux üqün adəm yok»tur. Edomda heqkim, hətta əng yukiri təbikidikilərmu qalmaydu. □ **34:14 «Tün məhlukliri xu yərdə makanlixidu»** — yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu». □ **34:15 «Ok yılan»** — buningmu kaysi həywan ikənliki enik əməs.

Uning Öz Rohi ularni toplioqan.□

¹⁷ Qünki *Pərwərdigar* Əzi ular üqün qək taxlap, Öz kəli bilən zeminə tana tartip ularə qə təksim kəlip bərgən;

Ular uningə mənngügə igidarlik kəlidu, Dəwrdin-dəwrgiqə xu yərnə makan kəlidu.

35

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, xundakla Əz məmin-bəndiliri üqün aqқан yoli

¹ — Dala həm kəşjirap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu;

Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu;□

□ **34:16 «Pərwərdigarning yəgimə kitabı»** — yukirida Yəxaya Hudaning pərmanı bilən əzi yazqan materiylarni yioqip Təwrat-qanunliri bilən saqlitip qoyqan (8-babni kərüng). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tilə qə aldi (29-babni kərüng). «Pərwərdigarning yəgimə kitabı» bəlkim Yəxayaning əzi yazqan materiyliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut qatarlik pəyoqəmbərlər hatiriliwalə qan barlik materiylarni kərsitidu. Muxu materiylar «Mukəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kərək; «Pərwərdigarning kitabı»da həqnərsə kəm əməs, bizgə kərək bolə qan həmmə təpsilatlar bar, uningda həttə kux-haywanlarning həwirimu bar, dēgənliktur. Hudaning kux-haywanlarə təpsiliy həlda miras kəlo qan təksimati hatir-iləngən yərdə, Əzining məmin bəndiliri üqün beqixlimaqə bolə qan miraslar Mukəddəs Kitabta tehimu enik hatiriləkklik bolmamdu? «Mukəddəs Kitab»tin izdəp oqup beking! **«Əzining aqzi ularə qə buyruə qan»** — Hudaning aqzi buyruə qan, əlwəttə. □ **35:1 «Dala ... ular üqün huxal bolidu»** — Yəxaya dəsleptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üqün bexarətni ahiriə qə (9-ayətkiqə) oqux kərək! (bu səzlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətklik).

² U bərk urup qeqəkləydu,
Xadlıqqa xadlıq qoxulup təntənə kılıdu;
Liwaning xan-xəripi,
Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningə
berilidu;
Ular Pərwərdigarning xan-xəripini,
Hudayimizning güzəlliki wə həyvitini kəridu.□
³ Ajiz qollarni küqləndürünglar,
Egilib mangidioqan tizlarni qingitinglar,■
⁴ Yüriki aqқанlarға: — «Qing turunglar!
Qorqmanglar!
Mana, Hudayinglarға qarap bekinglar;
Kisas kelidu — Hudaning hesab elix küni kelidu!
U Əzi kelidu, silərnı kutқuzidu!» — dəng!
⁵ Andin qarıquning kəzi eqilidu,
Gasning kulaklırı oquq kilinidu,■
⁶ Andin aqsak-tokurlar keyiktək oynaqlap
səkrəydu;
Gaqining tili nahxa eytidu;
Qünki dalada sular,
Qəl-bayawanlarda dərya-ekınlar uroqup
taxidu;■
⁷ Pızqırın qəl-jəzirə kəlqəkkə,
Qangkıqan yərlər bulaklarға aylinidu;
Qılberilərnıng makani — ular yatқан jay,
Qomux wə yekənlər əsüp, qımənlikkə aylinidu.

□ 35:2 «Liwaning xan-xəripi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür...» — Liwan, Karməl wə Xaronlarning alahidiliklırı yukırıda, 33-bab, 9-ayəttiki izahatta təswirlinidu. «ular Pərwərdigarning xan-xəripini... kəridu» — «ular» — 1-ayəttiki izahatқа қаранғ. ■ 35:3 İbr. 12:12 ■ 35:5 Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yh. 9:6 ■ 35:6 Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8

⁸ Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
Tüptüz bir yol bolidu;
U «pak-mukəddəslikning yoli» dəp atilidu;
Napaklar uningdin ətüxkə bolmaydu,
Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasaləanki,
—

Həтта nadanlarmu uningda ezip kətməydu;□

⁹ Xu yərdə xir bolmaydu,
Uning üstigə heq yirtkuq haywan qikmaydu;
(Ular xu yərdə heq tepilmaydu)
— Nijat arkilik hərlükkə qikқанlar xu yərdə
mangidu!□

¹⁰ Pərwərdigarning bədəl tələp kutkuzoқanliri
qaytip kelidu,
Küyləрни eytip Zionəya yetip kelidu;
Ularınḡ baxlirioқа mənggülik xad-huramlıq
qonidu;
Ular huxallıq wə xadlıkқа qəmgən bolidu;
Qayoқu-həsərət həm uһ-nadamətlər bəder

□ 35:8 «**Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu**» — yolning nəgə baridoқanlıқını deməydu; bilix üqün 10-ayətkiə oқux kerək. □ 35:9 «**Nijat arkilik hərlükkə qikқанlar**» — bolsa ibraniy tilida birlə səz («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu səzni toluq qüxinix üqün 41:14-ayətning izahatini kərüḡ.

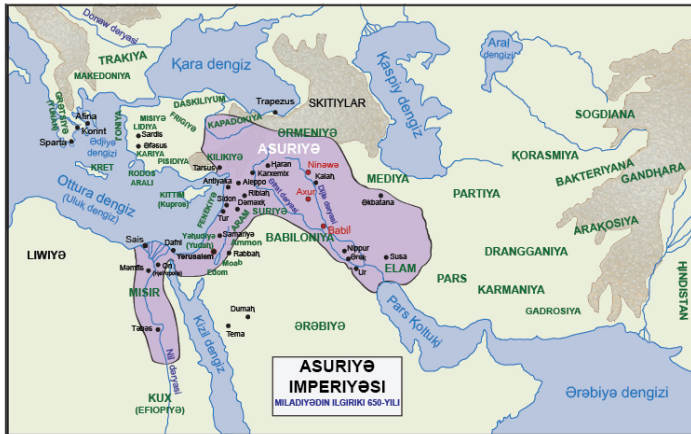
қақиду. □ ■

36

Krizis — Asuriyə padixahining besip kirixi

¹ Həzəkiyaning on tətinqi yili xundak boldiki, Asuriyə padixahı Sənnaherib Yəhüdaning barlıq kəl'ə-korəanlıq xəhərlirigə hujum kilip qikip, ularni ixəqal kildi. ■ ² Andin Asuriyə padixahı «Rab-Xakəh» *degən sərdarni* qong bir qoxun bilən Lakix xəhəridin Yerusalemoğa əwətti. U Kir yuquqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning norining bexioğa kelip turdi.□

□ **35:10 «Pərwərdigarning bədəl tələp kutkuzoqanliri kaytip kelidu... kayoqu-həsərət həm uq-nadamətlər bəder қақиду»** — bexarəttiki wəkələr Israilning Musa pəyoqəmbər arkilik kutkuzuloqanlikioğa ohxaydu; xundakla bu ixlarni yengi bir «Misirdin qikix» degili bolidu. Oqurmənlərgə Təwrəttiki «Misirdin qikix» degən kismni okusa, xu qaoqdiki wəkələri muxular bilən təpsiliy həlda selixturux nəhayiti əhmiyyətlik bolidu. Muxu «qikip-kutkuzux» bolsa «Misirdin qikix»tin nəqqə həssə uluq, nəqqə həssə xərəplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda kutkuzoqan həlk pəkət Misirdin əməs, bəlki pütkül dunyadin qikip kutkuzulidu. Ular kərkunqluk dəxt-bayawandin otuxining ornida, əzlrini kərxı alidioqan, qimənbaotqa aylan-duruloqan zemindin otidu; yol həmmə adəm uqün tüz, onguxluk, rawan həm hətərsiz bolidu. ■ **35:10** Wəh. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2 «Rab-Xakəh»** — bəlkim Asuriyəning padixahining bax məslihətgisining adəttiki unwani boluxı mumkin. **«Kir yuquqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning norining bexi»** — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Ahaz padixah bilən kəruxup, Asuriyəning tajawuzi toqruluk aqahlandıroqan jay (7-babni kəring).

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

³ Xuning bilən Hılkiyaning oqlı, ordını baxkuridioqan Eliakim, ordining diwanbegi bolqan Xəbna və Asafning oqlı, orda mirzibegi bolqan Yoahlar uning yenioqə kəldi ⁴⁻⁵ və Rab-Xakəh ularoqə mundaq dedi: —

Silər Həzəkiaqə: — «Uluq padixah, yəni Asuriyə padixahi sanga mundaq dedi, dənglar:

«Sening muxu ixəngən tayanqıng zadi nemiti?

Sən: (u pəkət gəpla, halas!) —

«Urux kılıx tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi öktə kəpisen? □ ⁶ Mana, sən yerikı

□ **36:4-5 «Sən: (u pəkət gəpla, halas!) — «Urux kılıx tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi öktə kəpisen?»** — muxu gepigə karioqanda, Asuriyədikilərnıng Yəxayanıng «Pəkət Pərvərdigarəqə tayiniximiz kerək» dəgən bexarətliridin həwiri bar idi.

bar axu qomux hasa, yəni Misiroqa tayin-isən! Birsı uninqoqa yələnsə, uning qolioqa sanjip kiridu; mana Misir padixahı Pirəwngə tayanolanlarning həmmisi xundak bolidu!■

⁷ Əgər sən manga: «Biz Hundayimiz bololan Pərwərdigaroqa tayinimiz» — desəng, Həzəkiya əzi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigaroqa ibadət kilixinglar kerək» dəp, xu *Pərwərdigaroqa* ataloḥan «yukiri jaylar»ni həm kurbangahlarni yok kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?□

⁸ Əmdi hojam Asuriyə padixahı bilən bir tohtamoqa kəl: — «Əgər səndə atka minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikaroqa berəy!» □ ⁹ Səndə undaklar bolmisa,

■ **36:6** Əz. 29:6, 7 □ **36:7** «Həzəkiya ...: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigaroqa ibadət kilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigaroqa ataloḥan «yukiri jaylar»ni həm kurbangahlarni yok kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?» — Musa pəyoqəmbərgə wəhiy kilinoḥan qanunoqa asasen, Israillar pəkət Yerusalemdiki ibadəthanidiki kurbangahṭila kurbanlıq kilixka bolatti. Əslidə Həzəkiya muxu pərmanoqa asasen: (1) butpərəslik kilidoḥan kurbangahlarni həm (2) hata yol bilən «Pərwərdigaroqa atap» quruloḥan, ibadət kilixka beoixlanoḥan «yukiri jaylar»ni yokatqan. Rab-Xakəḥ xu gəp bilən uni anglioquqi Israillarni kaymukturmaqqi idi, əlwəttə. □ **36:8** «Əgər səndə atka minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikaroqa berəy!» — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoqlarda Yəhudadə atlar nəhayiti az idi. Urux waḳtida tehimu azlap ketətti. Atlıq əskərlər əməs, həttə addiy əskərlərmu nəhayiti az idi.

hojamning əməldarlırining əng kiqiki boloan bir ləxkər bexini kandaqmu qekindürələysilər?! Sən jəng hərwiliri wə atlarni elix üqün Misiroqa tayinisən tehi!

¹⁰ Mən əmdi muxu zeminni həlak kiliş üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Pərwərdigar dər wə kə manga: «Muxu zeminni həlak kiliş kə qikkin!» — dedi!»»

¹¹ Eliakim, Xəbna wə Yoah Rab-Xakəhgə: — «Pəkirlirioqa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoqanlarning kulikiqqa kirmisun!» — dedi. □

¹² Birak Rab-Xakəh: —

«Hojam meni muxu gəpni hojanglaroqa wə silərgila eytiş kə əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birlikdə sepilda olturoqanlaroqa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular silər bilən birlikdə öz poqini yegüqi həm öz süydükini iqqüqi bolidu!» — dedi. □ ■

¹³ Andin Rab-Xakəh ibraniy tilida yuqiri awaz bilən: — «Uluq padixah, yəni Asuriyə padixahining səzlrini anglap qoyunglar!» — dəp warkiridi.

¹⁴ «Padixah mundaq dəydu: —

«Həzəkiya silərnə aldap qoymisun! Qünki u

□ **36:11 «Pəkirlirioqa aramiy tilida səzlisilə»** — hazırki Suriyaning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlitətti.

□ **36:12 «... Ular silər bilən birlikdə öz poqini yegüqi həm öz süydükini iqqüqi bolidu!»** — xəhər muhasirigə qüxüp, aqarqılıq wə usuzluqta qaloqanda adəmlər dər wə kə muxundaq kilişi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27

silərnı kutkuzalmaydu.

¹⁵ Uning silərnı: — «Pərwərdigar bizni jəzmən kutkuzıdu; muxu xəhər Asuriyə padıxahının qolıqə qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarqə tayanduruxıqə yol qoymanglar!». ¹⁶ Həzəkiyaqə kulak salmanglar; qünki Asuriyə padıxahı mundak dəydu: —

«Mən bilən sülhılixip, mən tərəpkə ətunglar; xundak kılsanglar hərbinglar özungların üzü m baringidin həm özungların ənjür dərihidin mewə yəysilər, hərbinglar öz su kəlqıkinglardin su ıqısilər; ¹⁷ ta mən kelip silərnı buqdaylık həm xarablık bir zeminqə, neni bar həm üzü mzarlırı bar bir zeminqə, — zemi-ninglarqə ohxax bir zeminqə apirip qoyuquqə yəp-ıqiweringlar!□

¹⁸ Həzəkiyanın silərgə: — «Pərwərdigar bizni kutkuzıdu» dəp ıxəndürüxigə yol qoymanglar! Əl-yurtların ılah-butlirinin biri öz zeminini Asuriyə padıxahının kolidin kutkuzıqanmu?

¹⁹ Hamat wə Arpad degən yurtların ılah-butliri keni? Səfarwaim xəhırinin ılah-butliri keni? Ular Samariyəni mening kolumdin kutkuzıqanmu?! ²⁰ Muxu əl-yurtların ılah-butliridin öz zeminini kutkuzıqan zadı kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemnı mening

□ **36:17 «mən kelip silərnı buqdaylık həm xarablık bir zeminqə, — zemi-ninglarqə ohxax bir zeminqə apirip qoyuquqə yəp-ıqiweringlar!»** — muxu gəplər qıraylık bolıqını bilən mənisi enikki: — «Mening əsirlirim, kullirim bolısilər!» degənlik. Yukirida eytkinimizdək, Asuriyə padıxahı uqıqə qıkkən hiyligər aldamqı idi.

kolumdin kütüzalamdu?»»).

²¹ Angliqulılar süküt qilip uningqa jawabən heqkandak bir söz kılmidi; qünki padixahning buyruqi xuki: —

«Uningqa jawab bərmənglar».

²² Andin Hılkiyaning oqli, ordini baxkuridioğan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning oqli, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkiyaning yenioğa kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningqa ukturdi.

37

Həzəkiyaning dua kılixi — Pərwərdigarning jawabi

2Pad. 19

¹ Xundak boldiki, Həzəkiya buni angliqanda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən kaplap Pərwərdigarning öyigə kirdi. □ ² U Hılkiyaning oqli, ordini baxkuridioğan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kahınlarning aqsakallirini bəz yepinqaklıoğan peti Amozning oqli Yəxaya pəyoələmbərgə əwətti. ³ Ular uningqa: —

«Həzəkiya mundaq dəydu: —

«Balılar tuqlulay dəp kələanda anining tuqludək həli qalmioğandək, muxu kün külpət qüxidioğan, rəsua wə mazak kılinidioğan bir kündur. ⁴ Öz hojisi boləoğan Asuriyə padixahı tirik Hudani mazak kılixka əwətkən Rab-Xakəhning gəplirini Pərwərdigar Hudaying

□ **37:1 «Pərwərdigarning öyi»** — Uning (Sulayman padixah qurəoğan) ibadəthanisi.

nəzirigə elip tingxisa, bularni angliqan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga kəp qaloqan qaldilar üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.

⁵ Xu gəplər bilən Həzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioqə kəldi. ⁶ Yəxaya ularoqə: — «Hojayininglaroqə: — «Pərwərdigar mundak dedi: —

«Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluk kiloquqi gəpliridin kərkma; □ ⁷ Mana, Mən uningə bir rohnı kirgüzimən; xuning bilən u ioqwani anglap, öz yurtioqə kəytidu. U öz zeminida turoqanda uni kiliq bilən öltürgüzimən» — dənglar» — dedi.

⁸ Rab-Xakəh kəlgən yoli bilən kəytip mangoqanda, Asuriyə padixahining Lakix xəhiridin qekingənlikini anglap, uning yenioqə kəldi; Asuriyə padixahi Libnah xəhirigə kərxi jəng kiliwatkanidi. ⁹ Andin padixah: «Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə kərxi jəng kilməqci

□ **37:6 «Hojayininglaroqə: — «Pərwərdigar mundak dedi: — «Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluk kiloquqi gəpliridin kərkma...» —** Yəxayaning muxu jawab səzlirini (6-7-ayətlərni) dikqət bilən okusingiz, u Həzəkiyaning təlipi boyiqə dua kilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlkqə wə Həzəkiya Asuriyə toqruluk nuroqun bexarətlərni kiloqan. Huda muxu pəyt-əhwal toqruluk Israiloqə ukturoqanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərni, 14-bab, 24-25-ayətlərni kərüng). Biraq Həzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxka kərgən karamət məjizilərni (keyinki 38-babnimu kərüng) pütünləy untup qaloqandək kəlatti.

bolup yoloğa qikti» degən həwərnı anglıdı. Xu həwərnı angliqanda u yənə Həzəkiyağa əlqilərnı mundaq hət bilən əwətti: —□

¹⁰ «Silər Yəhuda padixahı Həzəkiyağa mundaq dənqlar: —

«Sən tayinidiqan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixahining kəliqə tapxurulmaydu» deginigə aldanma; ¹¹ Mana, sən Asuriyə padixahlirining həmmə əl-yurtlarnı nemə kılqanlirini, ularnı ilah-butliriqə atap həlak kılqanlirini angliqansən; əmdi özüng kandaqmu kütquzulisən? □ ¹² Atabowilirim həlak kılqan əllərnı bolsa, ularning ilah-butliri kütquzulanmu? Gozan, Həran, Rəzəf xəhridikilərnıqu? Telassarda turoqan Edənlərnıqu? ¹³ Hamat padixahı, Arpad padixahı, Səfarwaim, Həna həm İwwah xəhərlirining padixahliri kəni?»»□

¹⁴ Həzəkiya hətni əkəlgüqilərnıng kəlidin elip okup qikti. Andin u Pərwərdigarning öyigə kirip, Pərwərdigarning aldiqə hətni yeyip qoydı. ¹⁵ Həzəkiya Pərwərdigarəğa dua kılıp

□ **37:9 «Efioپیə padixahı Tirhakah sizgə qarxi jəng kilməqə bolup yoloğa qikti»** — bu ix əməliyə əməs, həmdə xu qəqda mumkin bolmiqanidi. Biraq Huda Əzi əwətküzgən «aldamqı roh»ning təsiri bilən uni ixəndürgən.

□ **37:11 «ularnı ilah-butliriqə atap həlak kılqanlirini angliqansən»** — «ilah-butliriqə atap həlak kılıx» degən sız, ibraniy tilida pəkət bir sız bilənla, yəni ««haram» kılıx» yaki ««həram» kılıx» bilənla ipadilinidu. □ **37:13 «Gozan, Həran, Rəzəf xəhri.. Telassar... Hamat.., Arpad ..., Səfarwaim, Həna həm İwwah...»** — (12-13-ayətlərdə kərsitilgən) muxu xəhərlərnıng bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə büğüngə kədər naməlum.

mundak dedi: —

¹⁶ «I kerublar otturisida turoqan, samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —

Sən Özüngdursən, jahandiki barlik əl-yurtlarning üstidiki Huda pəkət Özüngdursən; asman-zeminni Yaratkuqisən. □ ¹⁷ I

Pərwərdigar, kulikingni təwən kilip angliqaysən; kəzüngni aqkaysən, i Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü hayat Hudani həkərətləp eytkən həmmə gəplirini angliqaysən! ¹⁸ I

Pərwərdigar, Asuriyə padixahliri həkikətən həmmə yurtlarni wə xularqa bekindi boloqan yurtlarnimu harabə kilip, □ ¹⁹ Ularning ilah-butlirini otqa taxliwətkən; qünki ularning ilahliri ilah əməs, bəlki insan qoli bilən yasaloqanlar, yaoqəq wə tax, halas; xunga

□ **37:16 «I kerublar otturisida turoqan... Pərwərdigar»** — mükəddəs ibadəthanidiki əng iqqiri öy, yəni «əng mükəddəs jay» degən öydə, Hudaning «rəhim kərsitidiqan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəhimgah») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alahidə qurbanliklirining qanlirini qəbul qilatti. Orunning ikki tərripining hər biridə altundin yasaloqan, təhtkə qaritiloqan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin Əzakiyal pəyoqəmbər dəwrigiqə Hudaning parləq xan-xəripi sirlik həlda «kafarət təhti»ning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turatti. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qıqaroqan həküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoqan» degini, «Sən bizgə yeqinlaxqan həm bizgə rəhim kərsətməkqi boloqan Hudasən» degənliktur. □ **37:18 «xularqa bekindi boloqan yurtlar..»** — ibraniy tilida sözmusez tərjimə qiloqanda «bekindi» degən söz yok. Baxqa birhil tərjimisi «xularqa ait». Biz xərhləx üqün «bekindi» qoxtuk.

Asuriyəliklər ularni həlak qildi. ²⁰ Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jahəndiki barlıq əlyurtlarəqa Sening, pəkət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürux üçün, bizni uning qolidin kütquzəqaysən!».

²¹ Xuning bilən Amozning oqlı Yəxaya Həzəkiyaəqa səz əwətip mundak dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Sən Manga Sənnahərib toqruluk dua kiliqing bilən,

²² Pərwərdigarning uningəqa karita degən səzi xudurki: —

«Pak kiz, yəni Zionning kizi seni kəmsitidu,
Seni mazak kilip külidu;

Yerusalemning kizi kəyninggə qarap bəxini qayqaydu;

²³ Sən kimni mazak kilip kupurluk kilding?

Sən kimgə karxi awazingni kətürüp,

Nəziringni üstün kilding?

Israildiki Mukəddəs Boləquqioqa karxi!□

²⁴ Kulliring arkilik sən Rəbni mazak kilip: —

«Mən nuroqunliəqan jəng hərwilirim bilən taə qokkilirioqa,

Liwan taə baəqirlirioqa yetip kəldimki,

Uning egiz kedir dərəhlirini, esil qarioqaylirini kesiwetimən;

Mən uning əng yukiri egizlikigə yamixip qikip,

□ **37:23 «kupurluk»** — kim əzini Hudaning ornida qoyup, «həmmə ixni kılalaymən» desə, kupurluk kıləqan bolidu, xundakla həman bir küni yiktilidu.

Uning əng бүk-baraxsan ormanzarlikioğa kirip yetimən.□

²⁵ Özüm kuduk kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-
əstənglirini qurutuwəttim — deding.□

²⁶ — Sən xuni anglap bakmioqanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Kədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Həzir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən kəl'ə-koroqanlik xəhərləni hara-
bilərgə aylandurdung;

²⁷ Xuning bilən u yərdə turuwatqanlar
küqsizlinip,
Yərgə qaritip qoyuldi, xərməndə qilindi;
Ular etizdiki ottək,
Yumran kək qəplərdək,

□ **37:24 «Uning əng бүk-baraxsan ormanzarliki»** — bu ayəttiki «bük-baraxsan» degən söz ibraniy tilida «Karməl» degən söz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng münbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixahning «uning «Karməl» ormanzarlikioğa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioğa (heq tosaləqusiz) barimən» degəndək po atidioqan məni ipadiləytti; qünki Liwanda «Karməl» degən jay yok. □ **37:25 «...putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-əstənglirini qurutuwəttim»** — yukirik 24-ayəttə

padixah özining təs ixlarni qilalaydioqanlikini, məsilən, Liwan rayonidiki əng yukiri təqlarəğa qikəlaydioqanlikini (kəqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixahlardin üstünlükkə erixidioqanlikini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioqanlikini təswirləydu. Muxu 25-ayəttiki «putum... qurutiwəttim» degini, dehqanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni qurutiwətkinidək, «Mən halisamla nəhayiti asanla hərəkəndək ixni qilalaymən, hətta Nil dəryasinimu qurutiwətələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi.

Əgzidiki ot-qəplər əsməy kurup kətkəndək boldi.□

28 Birək sening olturoqiningni, ornungdin turoqiningni, qikip-kirginingni wə Manga qarxi oqaljirlixip kətkiningni bilimən;

29 Manga qarxi oqaljirlixip kətkənlikeningning, həkawurlixip kətkənlikeningning qulıqımoqa yətkini tıpəylidin,

Mən karmikimni burningdin ətküzimən,

Yüginimni aqzingoqa salimən,

Əzüng kəlgən yol bilən seni kayturimən.□

30 I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —

Muxu yili əzlükidin əskən,

Ikkinqi yili xulardin qıqқанlarmu rizqınglar bolidu;

Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

□ 37:27 «əgzidiki ot-qəplər...» — bu ibarining baxқа hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ 37:29 «Mən karmikimni burningdin ətküzimən, yüginimni aqzingoqa salimən...» — Asuriyə padixahliri muxundak rəhimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti.

Ulardin qikқан mewilərni yəysilər.□

³¹ Yəhuda jəmətidiki kutuloqan qaldisi bolsa yənə təwəngə qarap yiltiz tartidu, Yukiriqə qarap mewə beridu;

³² Qünki Yerusalemdin bir qaldisi, Zion teqidin keqip kutuloqanlar qikidu; Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxuni ada qilidu.

³³ Xunga Pərwərdigar Asuriyə padixahı toqruluk mundaq dəydu: —

U nə muxu xəhərgə yetip kəlməydu,
Nə uningəqə bir tal okmu atmaydu;
Nə qalkanni kətürüp aldiqə kəlməydu,
Nə uningəqə qarita qaxalarnimu yasimaydu.

³⁴ U qaysi yol bilən kəlgən bolsa,
Xu yol bilən qaytidu wə muxu xəhərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.

□ 37:30 «I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, — muxu yili əzlükidin əskən, ikkinqi yili xulardin qikқанlarmu rizқinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər; ulardin qikқан mewilərni yəysilər» — muxu məjizə ixənq-etikadni küqəytix üqün həm həlkni kutқuzux üqün berilgən. Urux waқtıda teriқqilik qilix mumkin əməs; Asuriyə qoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, bəlkim qoxunidin qaləqan qisimliri yənila parakəndiқilik qilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiləqəqə sozulidu. «Üzüm kəqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqliқ məzgilning uzun bolidiəqanliқini kərsitidu (üzüm tallirini əstürүkə uzun waқit ketidu, əlwəttə). Kixilərninq Asuriyə qoxunlirining tuyuқsiz qekinixini «tasadipiylіқtin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaқtimu, Təwrattiki «Padixahlar» degən qisiməqə qariəqanda, həlklər yənila ikki məjizini tezla untup Hudaəqə wapasizliқ qiliwərdi.

35 — Qünki Əzüm üqün wə Mening kulum Dawut üqün bu xəhərnı ətrapıdıkı sepildək qoqdap qutkuzımən». ■

36 Xuning bilən Pərwərdıgarning Pərixıtsı qıqıp, Asuriyəliklərnıng bargahıda bir yüz səksən bəx ming əskərnı urdı. Mana, kixilər ətigəndə ornıdın turoqanda, ularnıng həmmisınıng əlgənlıkını kərđi! □ ■ 37 Xunga Asuriyə padıxahı Sənnaherib qekinip, yoloqa qıqıp, Ninəwə xəhırıgə kaytıp turdı. 38 Xundak boldıkı, u öz butı Nısrəkning buthanısıda unıngoqa qokunuwatqanda, oqullırı Adrammələk həm Xarezər unı kılıqlap əltürüwətti; andın ular Ararat degən yurtqa qeqıp kətti. Uning oqlı Esarhaddon unıng ornıda padıxah boldı. □

38

«Yəxaya»ning ikkinqi kısımi ••• Həzəkiyanıng eoqır kesilgə gırıptar boluxı wə duası

¹ Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptıla boldı. Amozning oqlı Yəxaya pəyoqəmbər unıng qexioqa berip, unıngoqa: — Pərwərdıgar mundak dəydu: —

■ 37:35 2Pad. 20:6 □ 37:36 «Pərwərdıgarning Pərixıtsı» — Təwrat dəwrıdə intayın alahıdə xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudanıng ornıda kərünətti (məsilən, «Yar.» 18-babnı kərüng). ■ 37:36 2Pad. 19:35 □ 37:38 «U öz butı Nısrəkning buthanısıda unıngoqa qokunuwatqanda, oqullırı Adrammələk həm Xarezər unı kılıqlap əltürüwətti» — muxu wəqə, Sənnaherib İsraildin qekınıxtın 20 yıl keyin (miladiyədin ilğırıkı 681-yılı) boldı.

— Əyüŋg tooqruluk wəsiyəť kilöqin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən, — dedi.□

² Həzəkiya yüzini tam tərəpkə kılıp Pərwərdigarqa dua kılıp:

³ — I Pərwərdigar, Sening aldingda həkikət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni, nəziring aldingda durus bolqan ixlarni kılqanlıkimni əsləp qoyqaysən, — dedi.

Wə Həzəkiya yioqlap ekip kətti.

⁴ Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaqa yetip mundaq deyildi: —

⁵ Berip Həzəkiyaqa mundaq degin: —

Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaq dəydu: —

«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil qoximən; □

⁶ Xuning bilən Mən seni wə bu xəhərnı Asuriyə padixahining qolidin kutquzimən; Mən sepil bolup bu xəhərnı qoqdaymən.

⁷ Xuning bilən Pərwərdigarning Əzi eytqan ixini jəzmən kilidioqanlıkini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin mundaq bexarətlık alamət boliduki, ⁸ Mana, Mən kuyaxning Ahaz padixah kuroqan pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on kədəm kəynigə yandurimən».

Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on

□ **38:1 «Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi»** — bu sözlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi kısmı» baxlinidu. Kirix sözimizni kərüŋg. □ **38:5 «atang Dawut»** — Həzəkiya Dawut pəyoqəmbərnıŋ on üqinqi əvladi idi.

baskuq kəynigə yandi. □ ■

Həzəkiyaning öz kesili tooqruluk hatiriliri

⁹ Yəhuda padixahı Həzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin mundak hatir-ilərnı yazdı:

¹⁰ — «Mən: «Əmrümning otturisida təhtisaraning dər waziliri oqa beriwatımən, Qaloqan yillirimdin məhrum boldum» — dedim.

¹¹ Mən: — «Tiriklərnıng zeminida turup Hundayim Yahni, Yahni kərəlməydiqan, Xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannımu kərəlməydiqan boldum» — dedim. □

¹² Mening turaloqum qarwiqining qediridək özümdin yetkilip kətti;

□ **38:8 «...Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on baskuq kəynigə yandi»** — Merodak-Baladan (39:1) Asuriyə padixahı Sənnaherib tərıpidin miladiyədin ilğiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolqan boluxi kerək. Demək, muxu ikki wəkhə (Həzəkiyaning kesəldin saqaytilixi wə uning ixənqisini riqbətləndürüxkə berilgən karamət məjizə) Asuriyəning padixahı tajawuzqilik kılıxtin **ilğiri**, bəlkim miladiyədin ilğiriki 703- yaki 702-yili yüz bərgən (39-babtiki izahatlarnı kərüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11 «Yahni, Yahni kərəlməydiqan»** — «Yah» degən «Yahwəh» degənnıng kışka xəkli, demək Pərwərdigarning namining birhil kışkartilip eytilixi. **«Yahni, Yahni kərəlməydiqan, xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannımu kərəlməydiqan boldum» — dedim»** — Həzəkiya: — «Təhtisarada bolqanda, Hudani yaki adəmnı kərməsliki mumkin» deməqı əməs; təkitləydiqan ix tirik turup kərux pursitidin məhrum boluxtur. Təhtisaraning əhwalining kəndək ikənlikidin biz 14-babta azraq məlumat alalaymız.

Mən bapkar öz tokuqinini türüwətkinidək
hayatimni türiwəttim;

U meni tokux dəstigaħidin kesiwətti;

Tang bilən kəq arilikida Sən *Huda* jenimni al-
isən;

¹³ Tang atkuqə mən kütüp, özümni tinqlandurup
yürimən,

Birəq U xiroqa ohxax həmmə səngəklirimni sun-
duroqandək qilidu;

Tang bilən kəq arilikida Sən *Huda* jenimni al-
isən.

¹⁴ Mən qarlıoqəq yaki turnidək wiqirlap
yürimən;

Pahtəktək aħ-uh urimən;

Kəzlim yukiriqa karax bilən ajizlixip ketidu;

I rəb, meni zulum basti!

Jenimoqa kepil boləin!■

¹⁵ Nemə desəm bolar? Qünki U manga söz qildi
wə Əzi muxu ixni qildi!

Jenim tartқан azab tüpəylidin mən bar yil-
lirimda kədəmlirimni sanap besip awaylap
mangimən.

¹⁶ I Rəb, adəmlər muxundək sawaqlar bilən
yaxixi kerək;

Rohim muxu sawaqlardin hayatini tapidu;

Sən meni əslingə kəltürüp, meni hayat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bəht-tinqlikim üqün azab
üstigə azab tarttim;

Manga boləan səygüng tüpəylidin jenimni
həlakət hangidin qıkardingsən;

Sən həmmə gunahlırimni kəyninggə
qerüwəttingsən.

18 Qünki təhtisara Sanga rəhmət eytalmaydu;
 Ölüm Seni mədhiyiliyəlməydu;
 Həngə qüxiwatқанlar Sening həkikət-
 wəpalıkingə ümid baqlıyalmaydu.

19 Özüm bugün kılqinimdək Sanga rəhmət ey-
 tidioanlar tiriklər, tiriklərdur;
 Ata bolıuqı oqlılrıoqa həkikət-wəpalıkingni
 bildürıdu.

20 Pərwərdigar meni kütquzuxқа niyət
 baqlıoandur;
 Biz bolsak, qaloan ömrımızdə hər küni
 Pərwərdigarning öyidə saz qelip mədhiyə
 nahxlirimni eytimiz!».□

21 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap,
 yarisioqa qaplanglar, u əsligə kelidu», degənıdi)

■ 22 wə Həzəkiya: — «Mening Pərwərdigarning
 öyigə qıkidioanlıkimni ispatlaydıoan qandak
 bexarətlik alamət berilidu?» dəp sorıoanıdı).

39

*Babil padıxahıdın kəlgən əlqilər Qong bir
 hatalıq*

□ 38:20 «Biz bolsak, qaloan ömrımızdə hər küni
 Pərwərdigarning öyidə saz qelip mədhiyə nahxlirimni
 eytimiz!» — Hudani mədhiyiləydiyən bu yaxşı sözləni kılqını
 bilən, Həzəkiya öz kəzi bilən kərgən ikki karamət ixni (özınıing
 sakaytilixi wə 7-ayəttiki məjizini) esidə qing saklıoan əməs.
 Yukiriki bablarda degəndək, Asuriyə koxunliri besip kirgəndə,
 u Hudanın 6-ayəttə hatiriləngən wədisini untup, hoduqup
 kətti. Təwəndiki 39-babtiki wəkədimu u «Kədəmlirimni sanap
 mangimən» degən öz wədisini untuydu. ■ 38:21 2Pad. 20:7

¹ Xu pəyttə Baladanning oqli Babil padixahı Merodak-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanlığını həm əsligə kəlgənlikini angliqəqqa, Həzəkiyaqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti.□

² Həzəkiya əlqilərnı huxallıq bilən kütüp, uning həzinə-ambarlırıda saklanqan nərsilərnı kərsətti; yəni kümüxnı, altunni, dora-dərmanlarnı, sərhil maylarnı, sawut-qorallarnı saklaydıqan öyning həmmisini wə baylıqlirining barlıqını kərsətti; uning ordisi wə yaki pütkül padixahlıqı iqidiki nərsilərdin Həzəkiya ularqa kərsətmigən birimu qalmidi.

³ Andin Yəxaya pəyqəmbər Həzəkiyaning aldiqə berip, uningdin: —

«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoklaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.

Həzəkiya: — «Ular yirək bir yurttin, yəni Babilin kəlgən», dedi.

⁴ Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərđi?» dəp soridi.

□ **39:1 «Xu pəyttə Baladanning oqli Babil padixahı Merodak-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanlığını ... angliqəqqa, Həzəkiyaqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti»**

— Merodak-Baladan Asuriyə padixahı Sənnaherib tərıpıdin miladiyədin ilğiriki 702-yili qulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolqan boluxı kerək. Demək, 38-, 39-babta təswirləngən ixlər 36- wə 37-babta təswirləngən ixlərdin **ilğiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulərdin keyin hatiriləngən? Bilimizki, «Yəxaya» (dəgən kitab)ning 40-66-bablıridiki həwər-bexarətlər, omumi yəhəttin eytkənda, keyinki «Babil imperiyəsıgə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün bolqan İsrailərqə, yəni ulərnıng «qəldisi» bolqan əwladlırıqə qəritilidu. Undəqta 39-bab muxu əhwalni tonuxtu-rux rolını oynaydu.

Həzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərnı ular kərđı; baylıqlırımning arısidin ularoqa kərsətmıgən bırımu qalmıdı» — dedı.

⁵ Yəxaya Həzəkiyaqa mundaq dedi: —

Samawı qoxunlarınıg Sərdarı bolıan Pərwərdıgarnıg səzını anglap qoyoqın: —

⁶ — Mana xundaq künlər kelıdukı, ordandə bar nərsilər wə bığüngə kədər atabowılırıng topla, saqlap qoyoqan həmmə nərsə Babilə elıp ketıdu; heqnərsə qalmaydu — dəydu Pərwərdıgar, ⁷ — həmdə *Babilliklar* oqullırıngnı, yəni özüngdın bolıan əwladlırıngnı elıp ketıdu; xuning bilən ular Babil padıxaqınıng ordısıda aqwat bolıdu.□

⁸ Xuning bilən Həzəkiya öz-özıgə: «Əz

□ **39:7 «...həmdə Babilliklar oqullırıngnı, yəni özüngdın bolıan əwladlırıngnı elıp ketıdu; xuning bilən ular Babil padıxaqınıng ordısıda aqwat bolıdu»** — kərünüxtə addıy kərüngən muxu wəqə üqün nemıxka muxu kattıq jazalıq səz (6-7-ayətlər) qıkıdu? Pıkrımızqə, üq səwəbı bar: — (1) Həzəkiya Hudaqa: «kədəmlırımni sanap mangımən» degən wədını bərgənıdı, ləkin bu qetım Hudadın heq sorımay xundaq qılıqan; (2) Əlqılərning kəlgənlikıdın u bəlkım: «həzir mən «jahanoqa dangkı qıkqan adəmmən», «kıqıq dəlıtımızning jahanda ornı bar» dəp təkəbburlıxıp kətkən boluxı mumkı. (3) Nuxulardın sırt, bilıxımızqə Merodaq-Baladan Asuriyə imperiyəsıgə qarxı bırı ittipaknı bərpa qılmaqkı. U «təkəllup kərsıtıdıqan» muxu pırsəttın paydılinıp, Həzəkiyani ittipakka katnıxıxka təklıp qılıqan. Özını əlümdın qutkuzıqanlıqını, qıyaxning nurıning «kəynıgə yanoqanlıkı»dək intayın karamət məjızını kərgən, Hudanın «Mən silərnı Asuriyədin qutkuzımən» degən wədısını anglıqan Həzəkiya qandaqmu hudəsız bırı əl-yurt bilən ittipaklaxmaqkı bolıqandu? «Aqwat» — pıqıwetılğən adəm, 56-bab, 4-ayəttıki ızahatnı kərüng.

künlirimdə bolsa aman-tinqlıq, *Hudaning* həkikət-wapalıqı bolidikənoqu» dəp, Yəxayaşa: — «Siz eytkən Pərwərdigarning muxu sözi yahxi ikən» — dedi. □

40

Israiloşa berilgən təsəlli; ... Dunyaşa elip kelingən ümid-təsəlli

¹ Həlkingə təsəlli beringlar, təsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;

² Yerusalemning kəlbige söz kılıp uningoşa jakarlanglarki,

Uning jəbir-japalıq wakti ahirlaxti,

Uning kəbihlikı kəqürüm kılındi;

Qünki u Pərwərdigarning qolidin barlıq günahlırining orniqa ikki həssiləp *məhır-xəpkitini*

□ 39:8 «...«Siz eytkən Pərwərdigarning muxu sözi yahxi ikən»» — muxu ayəttə, Həzəkiyaning öz-əzigə degənliri baxkılaraq, hətta öz jəmətigə bolqan birhil biqəm, keyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloqan; wakitning sozuluxı bolsa bəlkim Yəhudaning keyinki bir padixahı (Yosiya)ning kəttik towa kılıxı tūpəylidin boldi.

aldi.□

³ Anglanglar, dalada birsining towliqan awazini!
«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni

□ **40:2 «Yerusalemning kəlbige söz kilip uningqa jakarlanglarki,...»** — məzkur həwəni kimning jakarlxi kerəkliki eytilmidi. Bəlkim muxu söz Hudaning barliq pəyoğəmbərlirigə karitilidu. Kirix səzimizdə deyilginidək, kitabning qalqan kisiqliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmrudin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidiqan bir dəwrgə yaki dəwrlərgə karitilidu; sürgün qiloquqi Babil imperiyəsi bolqini bilən, kərüp turimizki, «Yəxaya»ning birinqi kisiqidikidək, ikkinqi kisiqidiki bəzi bexarətlərmu ahirki zamanlarni kərsitidu. **«Barliq gunahlırining orniqa ikki həssiləp mehir-xəpkəti aldı»** — ibraniy tilida «gunahlıri üqün ikkə həssiləp aldı» deyilidu. Xərhqilərninq «ikki həssiləp» degən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidiqan üq hil kəzkarixi bar: — (1) Israil gunahlıri üqün ikki həssə jaza aldı. Israil Hudaning «tunji oqli» bolup, baxqa əl-millət bilən selixturoqanda, ikki həssə bərikət alidu. U «tunji oqli» bolup, yənə baxqa əl-millətlər bilən selixturoqanda qobul qiloqan wəhiy-həwirimu kəp. Xunga bularni baxqa əllərgə yətküzüx məs'uliyitimu kəp; gunahı bar bolsa baxqa əl-millətlər bilən selixturoqanda «ikki həssə» artuq jazalinixi kerək. Biraq bu bexarətkə qarinqanda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti. (2) «Ikki həssiləp»ning mənisi «dəl gunahıqa mas kelidiqan jaza» degənliktur. (3) Huda Israilqa zor mehir-xəpkət kərsitip, yəni gunahıning orniqa «ikki həssiləp» mehir-xəpkətni yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundək (61-bab, 7-ayətni kəring). Undakta «ikki həssiləp» bolsa həm kəqürüm kilinix həm Hudaning Rohini, yengi hayatni qobul kilixtin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətkiqə, həm 61-bab, 7-ayətnimu kəring). Mundək zor mehir-xəpkətninq kelip-qikix sirliri 53-babta axkarilididu. Muxu üq hil kəzkaraxning kaysisining toqra boluxidin kət'iyənəzər, omumiy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm kilməkqi həm ularqa mehrıbanlıkını kərsətməkqi.

kötürüp tüptüz qilinglar!□ ■

⁴ Barlik jiloqlar kötürüldü,
Barlik taoq-denglər pəs qilinidu;
Əgri-toqaylar tüzlinidu,
Ongoql-dongoql yərlər təkxilinidu.

⁵ Pərwərdigarning xan-xəripi körünidu,
Wə barlik tən igiliri uni təng köridu;
Qünki Pərwərdigarning Əz aqzi xundak söz
qiloqan!».■

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarlioquqi bolsa mundak sorap: — «Mən nem-
ini jakarlaymən?» — dedi.

jawab bolsa: — «Barlik tən igiliri ot-qəptur,
halas;

Wə ularning barlik wapaliki daladiki gülgə
ohxax;■

⁷ Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Rohi üstigə püwləydu;
Bərək, *barlik* həlkmu ot-qəptur!□

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioqan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!»** — muxu namsiz zatning awazi eytkan yol yukiriki 35-babtiki yol əməs; axu yol Zionqa kaytkanlar üqün təyyarlanqan. Muxu yolni bolsa, **Hudaning Özining** kelixini qarxi elix üqün (səyümlük bir padixah qarxi elinqandək) **adəmlər** təyyarlixı kerək. Namsiz zatning awazning bir ipadisini körux üqün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yuh.» 1:23ni körüng. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbərnıng əzi ikənliki kərsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23 ■ **40:5** Yh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pet. 1:24 □ **40:7 «Bərək, barlik həlkmu ot-qəptur»** — muxu yərdə «həlk» İsrail həlkini kərsitidu.

8 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;
Biraq Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!» □ ■

9 — I Zionqa hux həwər elip kəlgüqi, yukiri bir
taoqqa qıkkın;

Yerusalemoqa hux həwərnı elip kəlgüqi,

Awazingni küqəp kətürgin!

Uni kətürgin, qorkmioqin!

Yəhudaning xəhərlirigə: — «Mana, Huday-
inglaroqa qaranglar» degin!

10 Mana, Rəb Pərwərdigar küq-qudritidə keli-
watidu,

Uning biliki Əzi üqün hokuk yürgüzidu;

Mana, Uning aloqan mukapati Əzi bilən billə,

Uning Əzining in'ami Əzigə həmrəh bolidu. □ ■

11 Koyqidək U Əz padisini baqıdu;

U qozılarnı bilək-kolioqa yioqıdu, ularnı
quqaklap mangıdu,

Emitküqilərnı U mulayimlik bilən yetəkləydu. ■

□ 40:8 «Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; biraq Huday-
imizning kalam-səzi mənggügə turidu!» — xərhimiz boy-
iqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbərnıngki,
6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi
namsiz zatning səl ümidsizlən hələttə soal sorioqan awazi
yanıla Yəhya pəyoqəmbərnıngki. Baxqılar ikkinqi awaznı
Yəxayaningki yaki namsiz bir pəyoqəmbərnıngki, dəp qaraydu.
Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətnı öz iqigə alıdu. Huda un-
ingoqa 8-ayəttə «ümidsizlənme» degən mənıdə jawab berıdu həm
9-ayəttə sözını dawamlaxturup, Israiloqa zor ümid yətküzıdu.

■ 40:8 1Pet. 1:25 □ 40:10 «Pərwərdigarning biliki» —
toluq mənisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarılınıdu. U
bolsa «Pərwərdigarning həqqəniy quli»ning baxqa bir namıdur.

■ 40:10 Yəx. 62:11 ■ 40:11 Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik.
7:14; Yh. 10:11

Israilning tangdaxsiz Hudasi

12 Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida
 əlqəp bəlgiligən,
 Asmanlarni ətəriqlap bekitkən,
 Jahanning topa-qanglirini miskallap saloqan,
 Taoqlarni tarazida tarazilap,
 Dənglərnə jingda tartip ornatqan?

13 Kim Pərwərdigarning Rohioqə yolyoruk
 bərgən?

Kim Uningoqə məslihətqi bolup ətətkən?■

14 U kim bilən məslihətləxkən,
 Kim Uni əkillik kilip tərbiyəligən?
 Uningoqə həküm-həkiqət qikirix yolida kim
 yetəkligən,

Yaki Uningoqə bilim ətətkən,
 Yaki Uningoqə yorutulux yolini kim kərsətkən?

15 Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoqə
 nisbətən qələktə qaloqan bir tamqa sudək,
 Tarazida qaloqan topa-qangdək həsəblinidu;
 Mana, U arallarni zərriqə nərsidək qolioqə alidu;

16 Pütkül Liwan bolsa *qurbangah* otioqə,
 Uning haywanliri bolsa bir köydürmə
 qurbanlikqə yətməydu.□

17 Əl-yurtlar uning aldida həqnərsə əməstur;
 Uningoqə nisbətən ular yökning arilikida,
 Quruk-mənisiz dəp həsəblinidu.■

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** «**Pütkül Liwan bolsa qurbangah otioqə, uning haywanliri bolsa bir köydürmə qurbanlikqə yətməydu**» — Liwan ormanlik kəp rayon. Demək, Hudaqə həkiqiy layik ibadət kilix üqün Liwandiki barlik dərəhlər qurbangahqə kerək bolidioqan otqə yetixməydu; uningdiki barlik kala-qoylarmu qurbanlik boluxqə yetixməydu. ■ **40:17** Dan. 4:32

18 Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmaqçisilər?
Uni nemigə ohxitip selixturisilər?■

19 *Bir butqımu?!* Uni hünərwən kəlipka kuyup yasaydu;

Zərgər uningə altun həl beridu,
Uningə kümux zənjirləni sokup yasaydu.

20 Yoxsullarning beqixliqudək undək hədiyiliri bolmisa, qiriməydiqan bir dərəhni tallaydu;
U lingxip qalmioqudək bir butni oyup yasaxka usta bir hünərwən izdəp qakiridu.

21 Silər bilməmsilər? Silər anglap bakmioqanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioqanmidu? Yər-zemin apiridə bolqandın tartip quxənməywəwatamsilər?

22 U yər-zeminning qəmbirikining üstidə ol-turidu,

Uningda turuwatqanlar uning aldida qakqıqirlardək turidu;

U asmanlarni pərdidək tartidu,

Uların huddi makan kılıdiqan qedirdək yayidu;□ ■

23 U əmirləni yokka qikiridu;

Jahandiki sotqi-bəqləni artuqqa kilidu.■

24 Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oqli yiltiz tarttimu?

— Birək U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,
Kuyun ularni topandək elip taxlaydu.

25 Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçisilər?

Manga kim təngdəx bolalisun?» — dəydu
Mukəddəs Boluqi.

■ 40:18 Yəx. 46:5; Ros. 17:29 □ 40:22 «qakqikir» — kiqik bir hil qekətkə. ■ 40:22 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24

■ 40:23 Ayup 12:21; Zəb. 107:40

26 Kəzliringlarni yukirioqa kətürüp, karanglar!
Muxu məwjudatlarni kim yaratqandu?
Ulni kim türküm-türküm qoxunlar qilip
tərtiplik əpqikidu?

U həmmisini nami bilən bir-birləp qaqiridu;
Uning küqining uluqluqi, kudritining zorluqi
bilən,
Ulardin birimu kəm qalmaydu.

27 — Nemixka xuni dəwerisən, i Yakup?
Nemixka mundak sözləwerisən, i Israil: —
«Mening yolum Pərwərdigardin yoxurundur,
Hudayim mening dəwayimoqa erən qilmay
ətiweridu!»?

28 Silər bilmigənmusilər? Anglap
bakmioqanmusilər?

Pərwərdigar — Əbədil'əbədlilik Huda,
Jahanning kərilirini Yaratquqidur!
U ya həlsizlanmaydu, ya qarqimaydu;
Uning oy-biliminin tegigə hərgiz yətkili bol-
maydu.■

29 U həlidin kətkənlərgə kudrət beridu;
Maqdursizlaroqa U bərdaxliqni həssiləp awu-
tidu.

30 Hətta yigitlər həlidin ketip qarqap kətsimu,
Baturlar bolsa putlixip yikilsimu,

31 Birak Pərwərdigaroqa təlmürüp
kütkenlərinin küqi yengilinidu;
Ular bürkütlərdək qanat kerip örləydu;
Ular yügürüp, qarqimaydu;
Yolda mengip, həlidin kətməydu!

41

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

¹ — «I arallar, süküt kılıp Mening aldiməqə kelinglar;
Həklərmu küqini yengilisun!
Ular yəqin kəlsun, söz kilsun;
Tooqra həküm kılıx üqün əzara yəqinlixayli!»

Əllərnin məsilisi — butpərəsliktur ••• Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

² «Kim xərkətiki birsini oyoqitip,
Uni həkkəniylik bilən Əz hizmitigə qəkirdi?
U əllərnin uning qolıqə tapxuridu,
Uni padixahlar üstidin həkümranlik kılduridu;
Uların uning kiliqıqə tapxurup topa-qangoqə aylanduridu,
Uların uning okyasi aldidə xamal uquroqan pahal-topandək kılıdu.□

³ U ularni qooqliwetip,
Putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu,
aman-esənlik iqidə ətiweridu;□

□ **41:2 «...uni həkkəniylik bilən Əz hizmitigə qəkirdi?»** — səzmusəz təjrimə kılıqanda: — «Həkkəniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini öz puti aldiqə qəkirdi?»). □ **41:3 «U ularni qooqliwetip, putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu»** — Yəxaya pəyoqəmbər bexarət kılıqan muxu namsız təjavuzqining ismi keyinrək qıkıdu. Muxu yərdə kərimizki, (1) U kılıdioqan uruxlar bək onguxluk bolidu; (2) Uning hərbiy yürüş süriti intayin tez bolidu; (3) Uning kılıdioqan uruxliri baxqə əllərnin hədukturup patiparak kiliwetidu. Baxqə birhil təjrimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip bəqmioqan yol bilən kelidu».

⁴ Əlmisak⁴tin tartip dəwrlərni «Barlikka kəl» dəp qakirip,

Bularni bekitip ada kılo⁵an kim?

Mən Pərwərdigar Awwal Bolo⁶uqidurmən,

Ahiri bolo⁷anlar bilənmu billə Bolo⁸uqidurmən;

Mən degən «U»durmən. □ ■

⁵ Arallar xu ixlarni kərüp qorkixidu;

Jahanning qət-qetidikilər titrəp ketidu;

Ular bir-birigə yekinxixip, aldi⁹qa kelidu;

⁶ Ularning hər¹⁰biri öz koxnisio¹¹qa yardəm kılıp,

Öz kərindixio¹²qa: «Yürəklik bol!» — dəydu.

⁷ Xuning bilən nə¹³kqaxqi zərgərni riqbətləndüridu,

Metalni yapıla¹⁴qlap bol¹⁵qa oynatquqi səndəl¹⁶ni bazo¹⁷an bilən sokqu¹⁸qini riqbətləndürüp:
«Kəpxərligini yahxi!» dəydu;

Xuning bilən uni lingxip kəlmisun dəp butning

□ **41:4 «Barlikka kəl»** — yaki «Yenimo¹⁹qa kəl». **«Əlmisak²⁰tin tartip dəwrlərni «Barlikka kəl» dəp qakirip, bularni bekitip ada kıl²¹oan kim?»** — buning mə²²nisi bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyo²³qəmbər arkilik) eyt²⁴kan ixlər yüz bərginidə, əllər bexarətlə²⁵rning to²⁶qra qikidio²⁷anlikini kər²⁸idu. Xundak kılıp, ular Hudaning ularni gunah²⁹lirini taxlap, Özigə yek³⁰in kelip kəqürümigə erixixigə qakiridio³¹anlikini kərüp yetidu. **«ahiri bolo³²anlar»** — dunyada əng ahiri hətat bolo³³an insanlarni kərsətsə kərək. **«Mən degən «U»durmən»** — muxu yərdə «U» Hudaning özini kərsitidu, əlwəttə. ■ **41:4** Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəh. 1:17; 22:13

putini mihlar bilən bekitidu. □

Hudaning Israiloşa ilham berixi

⁸ Birak sən, i kulum Israil,

I Özüm tallioşan Yakup,

Ibrahim Mening dostumning əwladi: —■

⁹ Mən jahanning kəridin elip kəlgən,

Yərning əng qətliridin qakirioşinim sən ikənsən;

Mən sanga «Sən mening kulumdursən,

Mən seni tallioşan,

Seni hərgiz qətkə kakmaymən» — degənidim.□

¹⁰ — Qorkma; qünki Mən sən bilən billidurmən;

Uyan-buyan qarap hədukmanglar;

Qünki Mən sening Hudayingdurmən;

Mən seni küqəytimən,

Bərək, Mən sanga yardəmdə bolimən!

Bərək, Mən Özümning həkəkaniylikimni
bildürgüqi ong kolum bilən seni yələymən.

□ **41:7 «Xuning bilən nəkqaxqi zərgərni rioqbətləndüridu, metalni yapılaqlap bolqa oynatkuqi səndəlni bazoşan bilən sokkuqini rioqbətləndürüp...»** — əllər Huda bexarət kəloşan tajawuzqining kelidioşanlıqini bilip qorkidu (5-ayət). Birak bexarətning əməlgə axқанlığını kəruxi bilən, butpərəslikini taxlap Hudaning aldioşa kelixining ornida, ular yənə özlrini qoşdax üqün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaqçi bolidu.

■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yak. 2:23 □ **41:9 «Mən jahanning kəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qakirioşinim sən ikənsən»** — okurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibrahimni yirak yurtin Kanaanoşa (Pələstingə) qakirioşanidi; keyin Ibrahimning əwladliri bolşan Israilni Musa pəyoşəmbər arkilik Misirdin kutkuşoşanidi.

■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yak. 2:23 □ **41:9 «Mən jahanning kəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qakirioşinim sən ikənsən»** — okurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibrahimni yirak yurtin Kanaanoşa (Pələstingə) qakirioşanidi; keyin Ibrahimning əwladliri bolşan Israilni Musa pəyoşəmbər arkilik Misirdin kutkuşoşanidi.

■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yak. 2:23 □ **41:9 «Mən jahanning kəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qakirioşinim sən ikənsən»** — okurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibrahimni yirak yurtin Kanaanoşa (Pələstingə) qakirioşanidi; keyin Ibrahimning əwladliri bolşan Israilni Musa pəyoşəmbər arkilik Misirdin kutkuşoşanidi. **«Seni hərgiz qətkə kakmaymən»** — yənə birhil tərjimisi: — «Seni qətkə kakmioşanmən».

11 Mana, sanga qarap oʻqaljirlixip kətkənlərnin
həmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət kiloquqilar yok deyərlik bolidu,
həlak bolidu.■

12 Sən ularni izdisəng, heq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxquqilar —
Sanga qarxi urux kiloquqilar yok deyərlik, heq
bolup bəkmioqandək turidu.

13 Qünki Mən Pərwərdigar Hudaying ong
qolungni tutup turup, sanga: —
«Korkma, Mən sanga yardəmdə bolimən!»
dəymən.

14 Korkma, sən kurt bolqan Yakup,
Israilning baliliri!
Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu
Pərwərdigar, yəni sening Həmjəmət-
Kutkuzoquqing, Israildiki Mukəddəs Boluquqi.□

15 Mana, Mən seni kəp həm otkür qixlik yengi
bir dan ayrioquqi tirna kilimən;

■ 41:11 Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3 □ 41:14
«**Həmjəmət-Kutkuzoquqi**» — ibraniy tilida «goel» degən
muxu səzning alahidə mənisi bar. Birsı kəmbəoqəl bolup,
əzini kullukqa setiwətkən bolsa yaki baxqa kiyin əhwaləqə
uqrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa pəyoqəmbər qobul
kiləqan mukəddəs qanunəqə asasən, muxu kixining yeqin
uruk-tuoqanliri, həmjəmətlirining uni hərlükkə qikirip
kutkuzux həkuki bar idi. Demək, «həmjəmət-kutkuzoquqi»ning
(«goel») setiwəloquqi adəmgə pul beripla, əz qerindixini
hər kilip kutkuzux həkuki bar degənliktur. Həkukni ixlitix
həmjəmətning əz ihtiyarlikı bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi
bolsa, heqkim uni tosalmaytti. Yəxaya Hudaning kutkuzoquqi
ikənlikini bayan kilix üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Demək,
Huda Israiləqə «həmjəmət»lik kilip, ularning «goel»i, yəni
«Həmjəmət-Kutkuzoquqisi» bolidu. U Əz ihtiyariylikı bilən
ularni kutkuzidu.

Sən taqlarni yanjip, ularni parə-parə
kiliwetisən,

Dənglərnimu kəküm-talkanoqa aylan-
duruwetisən.■

16 Sən ularni soruysən,

Xamal ularni uqurup ketidu,

Kuyun ularni tarkitiwetidu;

Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,

Israildiki Mukəddəs Boloquqini iptiharlinip
mədhİYələysən.

17 Bozəklər wə yoxsullar su izdəydu, ləkin su
yok;

Ularning tili ussuzluktin kəoqjirap ketidu;

Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;

Mən Israilning Hudasi ulardin waz
kəqməymən.■

18 Mən kəkəs egizliklərdə dəryalarni,

Jiloqilar iqidə bulaklarni aqimən;

Dalani kəlgəkkə aylandurimən,

Tatirang yərdin sularni urəqutup su bilən kaplap
berimən.■

19 Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun
dərəhlirini ətürüp berimən;

Qəl-bayawanda arqa, karioqay wə boksus

■ **41:15** Yəx. 17:13; 29:5 ■ **41:17** Mat. 5:6 ■ **41:18** Zəb.
107:35; Yəx. 35:7; 44:3

dərəhlirini birgə tikimən;□

²⁰ Xundak qılıp ular bularni kərüp, bilip, oylinip:

—
«Pərwərdigarning qoli muxularni qiloqan,
Israildiki Mukəddəs Boluquqi uni yaratqan!»
dəp təng qüxinixidu.

*Hudaning butpərəslərni kütquzux tooqrisidiki
yənə bir sözi*

²¹ — Muhakimiliringlarni otturiqə qoyunglar,
dəydu Pərwərdigar;

— Küqlük səwəbliringlarni qiqiringlar, dəydu
Yakupning Padixahi.

²² — *Butliringlar* elip kirilsun,
Bizgə nemilərnin yüz beridioqanlikini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz
aldimizda kərsətsun,
Xundakla bulardın qikidioqan nətijilərni bizgə
bildürux üqün eytip bərsun;

— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap
biləyli;

²³ Silərnin ilahlik ikənlikinglarni biliximiz
üqün,

Keyinki yüz beridioqan ixlarni bizgə bayan
qilinglar;

□ **41:19 «Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun
dərəhlirini ətürüp berimən; ... arqa, qarıqay wə boksus
dərəhlirini birgə tikimən»** — muxu dərəhlər (zəytun dərihidin
sirt) mewa üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birqanqə hil
dərəh birhil muhit astida təng əsüxi mumkin əməs. Qarıqanda
bu bexarət ahirki zamanlarni kərsitidu; xu qaoqda Huda Israilni
yengi bir «Misirdin qikix» (əməliyəttə, «jahanning qət-qətliridin
qikirix») yoli bilən kütquzidu.

Kandakla bolmisun, Bizni hang-tang kılıp uni
təng kəridioğan kılıx üqün,
Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni kilinglar!□

²⁴ Mana, silər yokning arilikida,
Ixligininglarmu yok ixtur;
Silərnı tallioquı bir lənitidur.

*Bexarət təkrarlinidu; Huda barlıq əl-
yurtlaroğa «Mening kulumni tonunglar» dəp
tonuxturidu*

²⁵ Birsini ximal tərəptin kəzoqıdim, u kelidu;
U künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu;
U birsi hək layni dəssigəndək, sapalqi lay
qəyligəndək əməldarlarning üstigə hujum
kılıdu;□

²⁶ Bizgə ukturux üqün, kim mukəddəmdin
buyan buni eytkən?

Yaki Bizni «U həqiqəttur» degüzüp bu ixtin
burun uni aldin'ala eytkən?

Yak, həqkim eytmaydu;
Bərək, həqkim bayan kilmaydu;
Sözünlərnı angliyalioquı bərək yoktur!

²⁷ Mən dəsləptə Zionoğa: — «Muxu ixlaroğa kəz
tikip turunglar! Kəz tikip turunglar!» dedim,

□ **41:23 «Birər yahxi ix yaki yaman bir ix kilinglar!»**
— muxu ibarə «Hərəkəndək birər ixni kilinglar!» degənni
bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun həqəkəndək ix
kılalmaydu, əlwəttə. □ **41:25 «Birsini ximal tərəptin
kəzoqıdim, u kelidu; u künqikixtin Mening namimni jakar-
lap kelidu»** — təjawuzqi tehi namsız, biraq hazır u toqruluk
yənə bir paket bar; u xərkətin həmdə ximal tərəptinmu kelidu.
Baxka birhil təjmisı: «Mening namimni qakirip nida kılıp
kelidu».

Yerusalemoqa hux həwərnı yətküzgüqını əwətip
bərdim.

²⁸ Mən kərisam, xular arisida həqkim yox —
Məslihet bərgüdək həqkim yox,
Xulardin sorisam, jawab bərgüdək həqkimmu
yox. □

Dawami

²⁹ Kəranglar, ular həmmisi quruk;
Ularınq yasioqanliri yox ixtur,
Qıyma məbudliri quruk xamaldək mənisizdur.

42

¹ Kəranglar, mana Mən yələydiyən Öz
qulumoqa!

Jenimning huxallığı boləqan Mening tallıqınım;
Mən Öz Rohımni uning wujudioqa kəndurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həkiqətni

□ **41:28 «xular arisida həqkim yox»** — «xular» xübhısizki,
butpərəs əllərnı kərsitidu.

yətküzüp beridu. □ ■

² U nə warkirap-jarkirimaydu, nə qukan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu. □

³ Taki u oqəlibə bilən tooqra həkümlərni qikəroquqə,

Yanjiloqan qomuxni sundurmaydu,

Tütəp eqəy dəp qaloqan pilikni eqürməydu; □

⁴ Həküm-həkiqətəni yər yüzidə tiklimigüqə,

U həlsizlanmaydu, kəngli yanmaydu;

Arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp ku-

□ **42:1 «Öz kulum , yəni Pərwərdigarning kuli»** — xübhətsizki, Hudaning «yat əllər»gə beoixliqan, ularni butpərəsliktin kutquzidioqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yok» qatarliqlar bilən selixturuximiz kerək. Qarioqanda, Huda tallioqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqə Hudaning sözini elip kelidu. **«U əllərgə həküm-həkiqət yətküzüp beridu»** — «həküm-həkiqət» (ibranıy tilida «mixpat») elip berix» degənlik bolup, üq mənini öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə kılqan) «sot»tiki «həküm-həkiqət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin bolqan nərsə» degən həkiqətəni elip kelixtin ibarət. Həkiqətsizlər həkiqətəke erixidu; (2) Hudaning «həkkaniy kul»i Hudaning adil qanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalikni tüzitix, uwal bolqanlaroqə adalətni yürğüzidu.

■ **42:1** Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6 □ **42:2**

«U nə warkirap-jarkirimaydu, nə qukan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu» — buning mənisi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini elan qılmaydu». □ **42:3**

«tooqra həkümlər» — yaki «həküm-həkiqət» tooqrulux 42:1diki izahatni kəring.

tidu.□

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni həm uningdin qikқанlarni yayoqan,
Uningda turuwatқан həlққə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatқанlaroqa roh bərgüqi
Təngri Pərwərdigar mundaқ dəydu: —

⁶ Mənki Pərwərdigar seni həlққaniylik bilən
xuningoqa qaqiroqanmənki,
— Sening qolungni tutimən,
Seni qooqdaп saklaymən,
Həm seni həlққə əhdə süpitidə,
Əllərgə bir nur қilip berimən;□

⁷ Qarioqu kezlərnı eqixқа,
Zindandin məhboslarnı,
Türmidə karangоluluk iqidə olturoqanlarnı

□ **42:4 «U həlsizlanmaydu, kəngli yanmaydu...»** — «həlsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən sözlər ibraniy tilida 3-ayəttiki «tütəp eqəy dəp qaloqan» həm «yanjiloqan» degənlər bilən yiltizdaxtur. **«arallarmu uning pərman-қanunini təlmürүp kutidu»** — hazır (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning қuli» toqruluk xundaқ həwirimiz bar: — (1) Huda uni pəwқul’addə yaxxi kəridu, uningdin zor huxallıq alidu. (2) Hudaning Rohı uning üstigə kelip turidu. (3) U talax-tartix қilmaydioqan, kəmtər, kiqik peillik adəm bolidu. (4) U intayin mulayim adəm bolup, hətta «ümid yok» bolоudəк «yanjiloqan қomux» yaki «tütəp eqəy dəp qaloqan pilik»kimu mehір-xəpқət kərsitidu. (5) U dunyaoqa kəlgəndə, Hudaning həқikətlirini, toqra həқümlirini pütүн dunyaoqa yətküzmigüqə hərgiz yoldın yanmaydu. (6) Pütүн dunya, hətta əng qət jaylardikilər uningоqa ümid baqlap, uning sөz-həқümlirigə təxna bolidu. □ **42:6 «Həm seni həlққə əhdə süpitidə, əllərgə bir nur қilip berimən»** — «həlқ» Təwratta adəttə Israilni kərsitidu, «əllər» «Israildin baxқа həlқlər»ni, «Yəhüdiy əməslər»ni kərsitidu.

kutkuzuxka seni *əwətimən*.□

⁸ Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;

Xan-xəripimni baxka birsigə,
Manga təwə boləqan mədhiyini oyma məbudlarəqə bərməymən.■

⁹ Mana, aldinki ixlər bolsa əməlgə axuruloqan;
Silərgə yengi ixlərni jakarlaymən;
Ular tehi yüz bərmigüqə,
Mən ularni silərgə bayan kəlimən.□

¹⁰ — Pərwərdigarəqə yengi nahxa eytinglər,
I dengizda yürənlər həm uning iqidiki həmmə məwjudatlar,
Arallar həm ularda turoqanlarmu,

□ 42:7 «Kariəqə közlərni eqixka, zindandin məhbəslərni, türmidə karangoquluk iqidə olturoqanlarni kutkuzuxka seni *əwətimən*» — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning kuli» tooqrisida xularnimu kərumizki: — (7) U Hudaning zor yardimigə igə bolidu; (8) undək kəloqanda uning əzi bir «əhdə» bolidu həm əzi «nur» bolidu. (9) Bu əhdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dunyadiki barlik həklərlərinin qəmidə boləqanlıqini kərsətkəndək) həklərlərinin közlərini eqip ularni ərkinlikkə qəkirixtin ibarət bolidu. (10) Huda uni (Məsihi) əhdə süpitidə jəhandiki barlik həklərgə hədiyə kəloqandək «beridu».

■ 42:8 Yəx. 48:11 □ 42:9 «Mana, aldinki ixlər bolsa əməlgə axuruloqan; silərgə yengi ixlərni jakarlaymən...» — «aldinki ixlər» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «tajawuzqi»ning ixlərini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlər» bolsa Pərwərdigarning həkkəniy kuli» tooqruluktur. «Tajawuzqi» wə «Pərwərdigarning kuli»ni selixtursək, tajawuzqi wəyranqilik kəlidu, əl-yurtlar uningdin qərkəp patiparak bolup kətidu, butpərəslik tehimu kəqiyidu; «Pərwərdigarning kuli» bolsa həklərgə rəhim kəlidu, adəmini səkəytidu, əl-yurtlarni, yəni «yat əllər»ni Hudaəqə kəritip uning nuriəqə yətkəlydu.

Jahanning qət-qətliridin Uni
mədhıylənglər! □ ■

11 Dala həm uningdiki xəhərlər,
Kedar kəbilisidikilər turoqan kəntlər awazini
kətürsun,
Seladikilər yukiri awazda nahxa eytsun,
Taoqlarning qoqqiliridin təntənə kılsun! □

12 Ular Pərwərdigarni uluqlisun,
Uning mədhıyliri arallardimu jakarlansun.

13 Pərwərdigar palwandək qıkıdu,
Batur ləxkərdək otluk muhəbbitini kozqaydu;
U warkıraydu, bərhək xirdək hərkirəydu;
Düxmənliri üstigə zor küq-kudritini kərsitidu.

14 — «Mən əbədil'əbəəd süküttə turup kəldim;
Jim turup özümni besiwelip kəldim;
Birək hazır toloqıki tutqan ayaldək inqıqlap
towlaymən;

□ **42:10 «dengizda yürənlər»** — ibraniy tilida «dengizə qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kərüng. ■ **42:10** Zəb. 33:3

□ **42:11 «Kedar kəbilisidikilər... Seladikilər...»** — «Kedar kəbilisi» ərəblərnin bir kəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning bir xəhəri (Sela qoram tax üstigə selinoqan — mənisı «qoram tax»). Yukiriki 34-babta deyilgəndək, Edomdin Hudaqa towa kılip həkikiy ibadət kılidioqanlar bolidu.

Həm hasiraymən həm ingraymən!□

¹⁵ Mən taqlarni həm denglərni qəldəritimən,
Ularning həmmə yexilliklərini kurutiwetimən;
Dəryalarni arallarəya aylanduruwetimən;
Kəlgəklərnimu kəşjiritimən.

¹⁶ Kərioqlarni əzi bilmigən bir yol bilən apirip
qoyimən,
Ularni ular bilmigən yollarda yetəkləymən;
Ularning aldida karangoqlulukni nur,
Əgri-tokay yərlərni tüptüz kəlimən.
Mən muxu ixlarni kəlməy kəlməymən,
Ulardin heq waz kəqməymən.□

¹⁷ Oyma məbudlarəya tayanəqlar,

□ **42:14 «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim; jim turup özümni besiwelip kəldim; biraq hazır toloqıki tutkan ayaldək inqıqlap towlaymən; həm hasiraymən həm ingraymən!»** — «yengi ixlar» yəni Uning «həqkanıy kuli»ning dunyaoqa kelixi, xundakla nuroqun adəmlərni gunahlırining asarətliridin kətkuzuxni öz iqigə alidu. Huda bu «yengi ixlar»ni əməlgə axurux üqün, həmilidar ayalning toloqıki tutkandək bolidu (10-17-ayətlər toluk bir bəlumdur). Demisəkmü, muxu «yengi ixlar» Hudaəya nisbətən pütkül aləmdin muhımdək turidu; qünki U asman-zeminni bir səz bilənla yaratkan; biraq muxu ixlarni U təxnalik bilən uzun, yəni əbədil'əbəd kütüp kəlgən həm ularni tuədurux üqün eəqir japa həm azab tartkandək kilidu. Muxu intayin sirlik ixtur! **«həm hasiraymən həm ingraymən»** — ikki ixning təng kilinidioqlanlikini bildüridu. □ **42:16 «Kərioqlarni əzi bilmigən bir yol bilən apirip qoyimən... Mən muxu ixlarni kəlməy kəlməymən, Ulardin heq waz kəqməymən»** — 15-wə 16-ayətkə kərioqanda, «yengi ixlar» dunyaoqa kəlgəndə, bəzi kixlər üqün azablik bolidu; yər-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilən təng Huda baxka birnəqqə «kərioqlar» (bəlkim, gunahını, jümlidin butpərəslikni tonup yetidioqlar) üqün mohtajlırini təminləydioqlan məhsus xaraitlarni yaritip beridu.

Kuyma məbudlaroqa: «Silər ilahlirimizdur»
degənlər bolsa,

Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,

Qattik xərməndə qilinidu. ■

¹⁸ — «Anglanglar, i gaslar!

Qarioqlar, kərux üqün qaranglar!

¹⁹ Mening kulumdin baxka yənə kim qarioqu?

Mening əwətkən «əlqim»din baxka yənə kim
gas?

Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə qarioqudu?

Kim Pərwərdigarning kolidək xunqə
qarioqudu? □

²⁰ Sən nuroqun ixlarni kərgining bilən,

Birək nəziringgə heq almaysən;

Uning kuliki eqiloqini bilən,

U anglimaydu». ■

²¹ Pərwərdigar Öz həkkaniyliki üqün layiq
kərdiki,

Təwrat-kanunini uluq həm xan-xərəplik dəp

■ **42:17** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16 □ **42:19** «**mən bilən əhdiləxkəndək**» — yaki «Mən bilən inək qilinoqandək». «**...Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə qarioqudu? Kim Pərwərdigarning kolidək xunqə qarioqudu?**» — bir soal tuquliduki, muxu ayəttə deyilgən «Mening kulum» yukiriki «huxallikim bolqan kulum»mu yaki baxkisimu? Tezla kərimizki, u əməs, bəlkı İsrailning əzi bolidu (məsilən, 22-ayətni kəring). Huda 18-ayəttə, Əzi tərıpidin sakaytilqan (16-ayət), əsli butpərəs «qarioqu» bolqan əl-yurtlarni («yat əllərni») özining «qarioqu» həlkini, yəni İsrailni nəzirigə elixka qakiridu. Demək, İsrail tərıpidin kəmsitilip «qarioqu» dəp hesablanqanlar kərəleydiqan bolidu, birək (pəyoqəmbərlər arkilik) Hudaning nurini qobul qilqan İsrailar bolsa, asiylik qilip qarioqu bolup qaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11

kərsətti.□

²² Birak xular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang kilinoqan bir həlktur;

Ularining həmmisi ora-tuzakta tutuloqan,

Gündihanılarda kamilip oqayib bolidu;

Ular oqəniymət bolidu,

Həqkim kutkuzmaydu;

Ular olja bolidu,

Həqkim: «Qayturup berix!» deməydu.□

²³ Birak aranglarda kim buningoqa kulak salsun?

Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroqa kəngül qoysun?□

²⁴ Əmdi kim Yakupni olja kiləqan?

Kim Israilni bulangqilaroqa tapxurup bərgən?

Buni kiləqini bolsa, biz gunah kilip kəmsitkən

Pərwərdigar əməsmu?

□ **42:21 «Pərwərdigar Öz həkkəniyligi üqün layik kərdiki, Təwrat-qanunini uluq həm xan-xərəplik dəp kərsətti»** — Huda Israiloqa Musa pəyoqəmbər arkilik mukəddəs qanun-pərmanni bərgən. Xunga ular butpərəslikkə toloqan dunya arisida birdinbir Hudaqə ibadət kilidioqan həlk bolup, zor imtiyazoqa erixkənidi. Hudaning məksiti, ular arkilik «Mening qulum» həm «ülgə» süpitidə, muxu nurini pütkül dunyoqa yətküzməkqi. Birak Israilar Uning xu məksitini həq ətiwarlimay, kəp jəhəttin Uningdin yüz ərigən. □ **42:22 «Birak xular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang kilinoqan bir həlktur... ular olja bolidu, həqkim: «Qayturup berix!» deməydu»** — əgər Israil Hudaning səzigə kirgən bolsa, nuroqun əllər ularoqa bekindi bolatti. Birak Uning səzigə kirmigəndin keyin, əhwalı dəl uning əksi boldi. □ **42:23 «Birak aranglarda kim buningoqa kulak salsun? Kim ... kəngül qoysun?»** — muxu gəpkə qariqanda, hətta Hudaning tərbiyilik jazasi bexioqa qüxkəndin keyinmu angliqoqi kuliki, kəridioqan kəzliri barlar yənıla az bolsa kerək.

Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;
Yaki Uning qanunioqa itaət qilmaytti.

²⁵ Xunga U ular üstigə qəzəp-qəhrini,
Uruxning zorawanlığını təküp qüxürdi;
Bular uning ətrapioqa ot tutaxturdi;
Biraq u tonup yətmidi;
Bular uni köydürdi, biraq u həq sawaq almidi.

43

Dawami

¹ Biraq hazır i Yakup, seni Yaratquqi
Pərwərdigar,
I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundaq dəydu: —
«Korkma; qünki Mən sanga həmjəmət bolup
seni qutkuzoqan;
Seni Öz namim bilən atioqanmən;
Sən Meningkidursən!

² Sən sulardin etkiningdə, Mən sən bilən billə
bolimən;
Dəryalardin etkiningdə, ular seni qərək
qilmaydu;
Sən otta mengip yürginingdə, sən köyməysən;
Yalkunlar üstüngdə ot almaydu. □ ■

□ 43:2 «sulardin... dəryalardin.. otta mengip
yürginingdə...» — yukiriki 42-bab, 25-ayəttə Israiloqa tərbiyə
berilgən ot tiloqa elindi. Biraq muxu sözlərgə qarioqanda, Huda
ularoqa əxəddiy kattik tərbiyə (məsilən, ularni sulardin wə
otlardin etküzüp) bərgini bilən, U həman ularni qutkuzidu.

■ 43:2 Zəb. 66:12

3 Qünki Mən bolsam Hudaying
Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boləquqi,
Kutkuzəquqingdurmən;
Seni kutuldurux üqün Misirni bədəl kəlip
bərdim,

Ornungə Efiopiyə həm Sebani alməxturdum.□

4 Sən nəzirimdə kimmətlik boləraqqa,
Mən sanga izzət-hərmət kəltürgən həm seni
səygən;

Xunga Mən yənə ornungə adəmlərni,
Jeningə həklərni tutup berimən;

5 Korkma, qünki Mən sən bilən billədurməni;

Mən nəslingni xərktin,
Seni qərbtin yiqip əpkelimən;■

6 Mən ximalə: — «Tapxur ularni!»

Wə jənubka: — «Ular ni tutup kəlmə!

Oqullirimni yirəktin, kızlirimni jəhənnəmin qət-
qətliridin əpkəlip bər;

7 Mening namim bilən ataləqan hər bərsini,
Mən Əz xan-xəripim üqün yaratqan hər bərsini
əpkəlip bər!» — dəymən,
«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə
kildim!»».

*«Sotta» — Huda wə butlar otturisida həküm
qikiringlar!*

□ 43:3 «Seni kutuldurux üqün Misirni bədəl kəlip
bərdim, ornungə Efiopiyə həm Sebani alməxturdum» —
muxu sözlər bəlkim Hudaning Musa pəyəməbər arkilik Israilni
Misirdin kutkuzəqanlıqini kərsitidu. Misir padixəhi Pirəwn
kəttik qarxi qikixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning
jənubiy tərpidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartqan.

■ 43:5 Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27

8 U «közə bar» karioqu həlkni,
Yəni «külükə bar» gaslarni aldioğa elip kəldi.□

9 — «Barlıq əllər yioqilsun,
Həklər jəm bolsun!

Ulardin kimmu mundaq ixlarni jakarliyalisun?
Yəni kim muxundaq «ilgiriki ixlər»ni *aldin'ala*
bizgə anglitip bakқан?

Bar bolsa, əzlirini ispatlaxқа guwahqilirini
aldioğa kəltürsun;

Bolmisa, ular bu ixlarni anglioqandin keyin: —
«Bu bolsa həqiqət!» dəp etirap kılsun!□

10 Silər *həlkim* Mening guwahqilirim,
Həm Mən tallioğan kulum *mən üqün*
guwahqidur,

Xundaq ikən, silər Meni tonup,
Manga ixinip,

Həm qüxinip yətkəysilərki: —

«Mən degən «U»durmən,

Məndin ilgiri həq ilah xəkillənmigən,

□ 43:8 «... «közə bar» karioqu... «külükə bar» gaslar»
— xübhəsizki Israilni kərsitidu. Həyran qalarlıq ix xuki, Huda
ularni Əzigə guwahlıq kılixқа aldioğa kəltürgən. □ 43:9

«Barlıq əllər yioqilsun, həklər jəm bolsun! Ulardin kimmu
mundaq ixlarni jakarliyalisun?...» — muxu ayəttiki («yat»
əllər» həm «həklər» bolsa, xübhəsizki, Israildin sirt barlıq
həklərnə, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. «Yəxaya» degən
kitabta «əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdəim muxu
mənisini bildüridu. Muxu yərdə barlıq əl-yurtlar (Israildin sirt)
butpərəslikkə qəküp kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: —
«Bizning qokunoğan butimiz Sening «Israilni Misirdin qutkuzup
qikirix»ingoğa ohxax uluq bir ixni kıloğan?» degüqilər barmidu?
— bar bolsa guwahqilik kılsun» — degəndək soraydu. Əlwəttə,
Hudaning soaliqə jawab bərgüqi yok.

Həm Məndin keyinmu heq xəkillənməydu;□ ■

¹¹ Mən, Mən Pərwərdigardurmən;
Məndin baxka Kətkuzoquqi yoktur».

¹² — Aranglarda «yat ilah» bolmioqan wakitta,
Mən məksitimni jakarlioqan,
Mən kətkuzoqan həm xu ixlarning dangkini
qikəroqanmən;

Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə
guwahqisilər, — dəydu Pərwərdigar.□

¹³ «Bərheq, əzəldin buyan Mən degən
«U»durmən,
Mening kolumdin heqkim heqkimni
kətkuzalmaydu;
Mən ix kilsam, kim tosalisun?■

Huda Israilni Babildin kətkuzidu

¹⁴ Həmjəmət-Kətkuzoquqinglar boləqan
Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boləquqi
mundak dəydu: —

Silərnə dəp Mən Babilni jazalatquzup,
Ularning həmmisini, jümlidin kaldiylərnə,

□ **43:10 «Silər həlkim Mening guwahqilirim, həm mən tallioqan kulum Mən üqün guwahqidur,...»** — baxka birhil təjmisə: «Silər həlkim Mening guwahqilirim, xundakla Mening tallioqan kulumsilərki,...». ■ **43:10** Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Hox. 13:4 □ **43:12 «Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwahqisilər...»** — demək, Huda: «Silərnə Misirdin kətkuzimən» — degən; U xundak kəloqan; andin muxu ixlarnə dunyaəa ayan kəloqan. Huda Israilni muxu ixlirida Əzigə guwahqə boluxkə qakəroqan bolsimu, bu ayətkə kərioqanda, ular Uningə heq guwahlik bərmigən. ■ **43:13** Yəx. 14:27

Kaqkun süpitidə əzliri huxallıq bilən
pəhirləngən kemilərgə olturuxka
qüxüriwetimən.□

¹⁵ Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Mukəddəs
Boloquqi, Israilni Yaratquqi, siləning
Padixahınglardurmən.

¹⁶ Dengizdin yolni qıkarəquqi,
Dawaləquqan sulardin yol aqquqi Pərwərdigar
mundak dəydu: —

¹⁷ (U jəng hərwisini wə atni, qoxun-küqlərnı
qıkarəquqidur: —

Ular birakla yikilidu, turalmaydu;
Ular əqüp qaloqan, qıraql pilikidək əqürülgən)□

¹⁸ — Muxu ətəkən ixlarnı əslimənglar,
Kədimki ixlar tooqrulukmu oylanmanglar;

¹⁹ Qünki mana Mən yengi bir ixni qilimən;

U hazırıla barlıqqa kelidu;
Silər uni kərməy qalamsilər?!

Mən hətta dalalardimu yol aqımən,

□ **43:14 «Ularning həmmisini, jümlidin kaldiylərnı, kaqqun süpitidə əzliri huxallıq bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxka qüxüriwetimən»** — miladiyədin ilgiri 539-yılı Babil xəbiri Parsliklar tərpidin ixqal qilinoqan. Xu qaqda ularning kaqqunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arkilik qaqqmaqı bolqan boluxı mumkin. □ **43:17 «Dengizdin yolni qıkarəquqi ... Pərwərdigar mundak dəydu: — (u jəng hərwisini wə atni, qoxun-küqlərnı qıkarəquqidur: — ular birakla yikilidu, turalmaydu...)»** — (16-17-ayətlər) Musa pəyoqəmbər yaxioqan dəwrıdə, Misirning qoxunliri Israillarnı «dengizdə eqiloqan yol»da qooqlap, dengizdin ətmaqı bolup, 16-17-ayətlərdə tiləqə elinoqan wəqələr bilən wəyran qilinoqan. Xu yol bilən Huda Israilni qutquzoqan. Təwrat, «Misirdin qıqıx», 14-babni kərüng.

Qəl-bayawanda dəryalarni barlıkğa
kəltürimən!■

²⁰ Daladiki həywanlar, qılberilər həm
hıwquxlar Meni uluqlaydu;
Qünki Mən Öz həlkim, yəni Öz tallioqinimoğa
iqlimlik təminləxkə,
Dalalarda sularni,
Qəl-bayawanlarda dəryalarni qikirip berimən.

²¹ Mən muxu həlkni Özüm üqün
xəkilləndürgənəmən;
Ular Manga bolıqan mədhıyılərnı eytip ayan
kılıdu. □ ■

*İsrailning mənisiz kurbanlıqlırı ••• Hudaning
İsrailoğa kərsətməkqi bolıqan mehir-xəpkiti*

²² Birak, i Yaqup, sən namimni qakıroqinıng
bilən Özümni izdimiding,

■ **43:19** Wəh. 21:5 □ **43:21** «...Mən muxu həlkni
Özüm üqün xəkilləndürgənəmən; ular Manga bolıqan
mədhıyılərnı eytip ayan kılıdu» — muxu 14-21-ayətlərgə
kariqanda, İsrail Babil imperiyəsige əsir bolup sürgün
bolıqandın keyin kaytidin azad kılınıdu. Xu qaoqda Huda
ularning yolını əjayib təyyarlap beridu wə həm yolda mohtaj
bolıqanlirining həmmisini (Misirdin qikip azad bolıqan wakitka
ohxax) mejjizilər arkilik təminləp beridu. İsrail Babildin (mi-
ladiyedin ilgiri 539-yılı) azad bolıqan. Xu qaoqda Babil-
ning kaqkunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryası bilən
kaqmaqqi bolıqan boluxı mumkin. Birak biliximizqə bu ixtin
baxka, xu qaoqda bexarət kılinoqan muxu karamət ixlər yüz
bərmidi. Xuning üqün kəzkariximiz xuki, ahırkı zamanda
İsrailning ikkinqi ketim Babildin (xundakla jaħanning barlık
qət-yakiliridin) keqixi muqərrər bolıdu; xu qaoqda Huda ular
üqün 14-21-ayətlərdə bexarət kılinoqan karamət ixlarnı kılıdu.

■ **43:21** Luka 1:74,75

I Israil, əksiqə sən Məndin kənglüng yenip
hərsinding;□

23 Sən elip kəlgən «kəydürmə kurbanlik»
qoyliringni Manga kıloqan əməs,

«Inaq kurbanlik»liring bilən Meni hərmətligən
əməssən;

Mən «axlik hədiyə»ni kılıx bilən seni «kulluk»qa
qoymaqqi əməsmən,

Huxbuy yekip seni hərsindurmakqi boləqan
əməsmən!□

24 Sən pulni həjləp Manga heq egir elip
kəlmigənsən,

Sən «Inaq kurbanlik»liringning yeqi bilən Meni
razi kılıp kənaətləndürgən əməssən;

Əksiqə sən gunahliring bilən Meni kullukqa
qoymaqqi boləqansən,

□ **43:22 «Birak, i Yakup, sən namimni qakiroqining bilən Özümni izdimiding»** — degən ibraniy tilida ikki bislik söz. Birinçi mənisə tərcimə kılqinimizdək «Namimni qakiroqining bilən Özümni izdimiding» («Özümni» degən söz nəhayiti təkitləngən). İkkinçi mənisə, «Sən Mening namimni heq qakirmiding» — demək, heq dua kilmiding. Bizningqə birinqisi toqra, ular kəp dua kılqini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kərüng. □ **43:23 «Sən elip kəlgən «kəydürmə kurbanlik» qoyliringni Manga kıləqan əməs...»** — yuxirikə izahitimizdək, ikkinçi birhil tərcimisi bar: — «Manga heqqəndəq kurbanliklər elip kəlmiding» degəndəq əsasiy mənidə bolidu. Birak «Yəxaya» 1-babqə əsasən, ular kəptin-kəp kurbanliklər kılıp turatti. Ular xundəq kılqini bilən həmmisi bikar.

Itaətsizliking bilən Meni hərsindurdung.□

²⁵ Mən, Mən Özüm üqünla sening asiylıqliringni
əqüriwətküqimən,

Mən sening gunahlıringni esimgə
kəltürməymən.■

²⁶ Əmdi etməxüng toqruluk Meni əslitip
qoyqin,

Munazirə kılıxaylı,

Özüngni aklıoqudək geping bolsa dəwərgin!□ ■

²⁷ Biringi atang gunah kılqan;

Sening xərhqiliring bolsa Manga asiylıq kıldı.□

²⁸ Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəklıgüqılərnı
napak kılımən,

Həmdə Yəqupni həlak lənitigə uqraxqa,

□ **43:24 «Sən pulni həjləp Manga həq egir elip**

kəlmigənsən...» — xərhimizqə, muxu intayin kinayilik
gəp. «Pul həjləp **Manga** həq egir elip kəlmigənsən» — demək,
elip kəlgən nərsiliring (kəp bolsimu) Manga huddi heqnemə
elip kəlmigəndək bilinidu; Mən ulardin intayin bizarmən,
degənliktur. **«Meni kullukqa koymaqqi boləqansən»**

— əgərdə birsi həq towa kılmay, qin dilidin dua kılmay
turup (ətkən zamanlarda) kurbanlıq kılsa, muxundak ix
Hudaning aldida «jadugərlik»kə barawər. Demək, «Mən
pəkət birər «diniy paaliyət»lik ix kılсамla, Huda qoqum
məndin razi bolidu, dualirimni anglaydu» degənlik Hudani
əzigə kul kılıx bilən barawərdur. ■ **43:25** Əz. 36:22-38

□ **43:26 «Munazirə kılıxaylı, özüngni aklıoqudək geping**
bolsa dəwərgin» — demək, əgər sən «Özüm pak, sening
rəhimdillikliringoqa kerək əməsmən» dəp qarısang, undakta
özüngni aqlaxqa gəp kıl! ■ **43:26** Yəx. 1:18 □ **43:27**

«Biringi atang... » — bəlkim Israilning əjdadi Yəquptur.
«sening xərhqiliring...» — Ularning «xərhqiliri» bolsa
bəlkim təwəndiki «mukəddəs ibadəthanidiki yetəkqilər», yəni
kahınlar idi. Demək, ular baxtin-ahiroqiqa, hətta əzliri təripidin
«aliyjanab» dəp hesablanəqan rəhaniylarmu gunahqa petip
kətkənidi.

Israilni rəswaqilikta kalduruxka bekittim.□

44

Dawami

¹ Birak hazır, i Yakup Mening kulum,
I Mening tallioqinim Israil, angla! —■

² Seni yasioqan, baliyatqudin tartipla seni
xəkilləndürgən, sanga yardımə boləuqı
Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Korkma, i Mening kulum Yakup,
I Mening tallioqinim «Yəxurun», korkma!□

³ Qunki Mən ussap kətkənning üstigə suni,
Qaəjirak yərning üstigə kəlkünlərnı kuyup
berimən;

Nəsling üstigə Rohimni,
Pərzəntliring üstigə bərikitimni kuyimən;■

⁴ Ular yumran qəplər arisidin,
Erik-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;

□ **43:28 «Mən ibadəthanidiki yetəkqilərnı napak kəlimən»** — həlk üçün kurbanlik kəluqı boləan bu kəhinlər əlukkə təgsila bir həptə «napak» dəp hesablinip, kurbanlik kəlixka saləhiyətsiz bolatti. Xunga, muxu gəpnıng mənisi bəlkim: «Silər kəp əlüklərgə uqraysilər (dəmək, bir balayı'apət qüxidu), xuning bilən Israil Məni bizar kəlidioqan muxu kurbanliklərnı kəlaləmaydioqan bolidu». «... **Yakupni həlak lənitigə uqraxka, Israilni rəswaqilikta kalduruxka bekittim**» — kəriqəanda, Israil üçün həqkəndək ümid kəlmidi. Birak 44-bab, 1-ayətni kərüng! ■ **44:1** Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27 □ **44:2 «Yəxurun»** — Huda Israilə qəyoqan bir «ləkəm». Mənisi «Mening durus boləuqım». ■ **44:3** Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yh. 7:38; Ros. 2:18

5 Birsi: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» — dəydu,

Yənə birsi bolsa Yakupning ismi bilən özini ataydu;

Yənə baxқа birsi қoli bilən: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» dəp yazidu,

Xundakla Israilning ismini özining ismigə yandax қoxidu. □

6 Israilning padixaһi Pərwərdigar,

Yəni Israilning һəmjəmət-қutқuzоquqisi, samawi қохunlarning Sərdari болоан Pərwərdigar mundaқ dəydu: —

«Mən bolsam Tunji һəm Ahiridurmən;

Məndin baxқа һеқ ilаһ yоқtur. ■

7 Қeni, kim Mening қədimki һəlkimni tikləp bekitkinimdəк bir ixni jakarlap, aldin'ala bayan қilip, andin uni Mening aldimоға Məndəк tikləp қoyalaydu?

Қeni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidioan

□ 44:5 «Birsi: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» — dəydu... Yənə baxқа birsi қoli bilən: «Mən Pərwərdigarə təwəmən» dəp yazidu...» — һазir Hudaning «süküt қилоан» guwahқilirining tili қikip, гəp қilixқа baxlaydu. Ularning һəmmisi bir-birləp Hudaning meһir-muһəbbitini bexidin өtküzгən boluxi mumkin. ■ 44:6 Yəx. 41:4; 48:12; Wəһ. 1:8,17; 22:13

ixlarni aldin'ala bayan qilalisun!□

⁸ Qorqmanglar, sarasimigə qūxūp kətmənglər!
Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip, aldin
bayan kiloan əməsmu?

Muxu tooqruluk silər Mening
guwahqilirimdursilər.

Məndin baxқа ilah barmu? Bərһəқ, baxқа
Qoram Tax yok; heqbiridin həwirim yoktur. □ ■

⁹ Oyuloan məbudni xəkilləndürgənlərnin
həmmisining əһmiyiti yok;

Ularınq ətiwarlıoan nərsilirinin heq paydisi
yoktur;

Muxularoа болоan «guwahqılar» bolsa, əzliri
қarioqu, heqnemini bilməs;

Dərwəқə nətijisi ularning əzlrigə
xərməndiliktur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgən bolsa,
Heq paydisi yok bir məbudni қuyoan, halas!

□ **44:7 «Mening қədimki həlқim»** — Hudaning həlқи Is-
raildur. Huda awwal Musa pəyoqəmbərgə: «Mən Yaqup
jəmətidikilərnə (yəni Israilni) Misirdin қutқuzimən, andin ular
Manga təwə bir həlқ bolidu» — dəp «jakarlıoan». U ixlətməққи
boloan қutқuzux yolini awwal Musaoа uқturup «bayan
қiloan»; andin həmmə bayanlırioа əməl қilip ularni yengi bir
həlқ boluxқа «tikləp bekitkən». Buni: «...қədimki həlқimni
tikliginimdin tartip...» dəp tərjimə қilix mumkinқilikimu bar,
birəқ bizningə yukirіқі tərjimisi aldi-қaynidiki gəplərgə mas
kelidu. **«keni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsida bolidioan
ixlarni aldin'ala bayan qilalisun!»** — məbudlar undaқ
қilalaydioan bolsa əzining «ilah» ikənlіkini ispatlıoan bolatti,
əlwəttə. □ **44:8 «Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip...»**
—Ibraniy tilida «Mən ilgiri muxularni sanga anglitip...». ■ **44:8**
Қан. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21

11 *Məbudning* barlik həmrahliri xərməndə bolidu;

Məbudni yasioquqilar bolsa adəmdur, halas;
Ularınq həmmisi yioqilip, ornidin turup kərsun,
Ular qorkuxup, xərməndiqilikdə qalidu. □ ■

12 Mana təmürqi saymanlirini *qolioqa elip*,
Qoqlar üstidə *muxu nərsini* bazoanliri bilən
sokup xəkilləndüridu;

Andin u küqlük qoli bilən uningoqa ixləydu;
Birak uning qorsiki eqip maqduridin qalidu;
Su iqməy u həlsizlinip ketidu. ■

13 Yaqaqqi bolsa yaqaq üstigə əlqəx yipini
tartidu;

U qələm bilən üstigə əndizə sizidu;

Uni rəndə bilən rəndiləydu;

U yənə pərka bilən sizip jijaydu;

Ahirda u uni adəmninq güzəlliqigə ohxitip insan
təki-turkini xəkilləndüridu;

Xuning bilən u əydə turuxka təyyar qilinidu.

14 Mana u bir künü əzi üqün kedir dərəhlirini
kesixkə qikidu!

(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün
ormanliq arisioqa tikip qong qiloqanidi;

U qarioqaymu tikkənidi, yamoqur uni ündürdi).

15 Muxu yaqaqqlardin otun elinidu;

□ 44:11 «Ularınq həmmisi yioqilip, ornidin turup kərsun, ular qorkuxup, xərməndiqilikdə qalidu» — Yəxaya pəyoqəmbərninq səzining ikki mənisi bar boluxi mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birlikdə obdan kərüp bəqsila, əzlrining əhməklikini həs qilip Hudadin qorkup xərməndə bolidu; (ə) qiyamət künidə ular ornidin turup həsabini tapxuruxi kərək; xu qaoqda ular qorkup xərməndə bolidu. ■ 44:11 Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16 ■ 44:12 Yər. 10:3

Birsi uningdin elip, issinidu;
Mana, u ot yekip, nan yekiwatidu;
U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm
uningə ibadət kilidu;
Uni oyuloqan məbud kilip uningə bax uridu.

¹⁶ Demək, yerimini otta köydüriwetidu;
Yerimi bilən gəx yəydu;
U kawab kilip qanoquqə yəydu;
Bərək, u issinip, öz-özigə: —
«Ah, rahatlinip issindimmən, otni
kөрüwatimən!» — dəydu.

¹⁷ Birək qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu;

Bu uning məbudi bolidu;
U uning aldiqə yikilip ibadət kilidu;
U uningə dua kilip: «Meni kütquzqaysən;
Qünki sən mening ilahimdursən» — dəydu.□

¹⁸ Bu *kixilər* heq bilməydu, heq qüxənməydu;
Qünki u ularni kərmisun dəp көzlrini,
Ularни qüxənmisun dəp көnglini suwak bilən
suwiwətkən.□

□ **44:17 «Birək qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu; bu uning məbudi bolidu»** — əslidə bu kixi butni yasax koyida əməs idi. Tasadipiyliktin yaoqaqtin exip qaloqinini ixlitip but yasaydu. Əng qəlitə ix xuki, u Yəxaya təswirligəndək, özining oyli mayla kiləqan bir nərsisigə, yəni «tasadipiyliktin» boləqan bir nərsisigə ixinidu. □ **44:18 «Bu kixilər heq bilməydu, heq qüxənməydu; qünki u ularni kərmisun dəp көzlrini ularni qüxənmisun dəp көnglini suwak bilən suwiwətkən»** — bu ayəttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Əzi yaki muxu butni көrsitidu. Butni көrsətsə, butning көynidə bir jin-xəytan bar deməкqi. Bizningqə muxu mənisi ehtimaləqə yekin. Bəzilər dərwəкə «butpərəslər heq bilməydu, heq qüxənməydu» dəp etirap қilsimu, yənila tiltumar қатарliqlarни ixlitip Hudani һақарətləydu.

19 Ulardin heqbiridə muxularni kəngligə kəltürüp: —

«Yəqəqning yerimini mən otta köydürdüm,
Yeriminin qoqliri üstidə mən nan yaqtım;
Mən kawabmu qilip yəwaldim;
Qələqini bir lənətlik nərsə qilamtim?
Mən bir parqə yaqəqqa bax uramtim!» —
degudək heq bilim yaki yorutulux yoktur.

20 Uning yegini küllərdur!

Uning kəngli ezikturulqan! U öz-özini azdurdi!
Xuning bilən u əzining jenini qutquzalmaydu,
Yaki: «Mening ong qolumda bir sahtilik bar
əməsmu?» — deyəlməydu.□

21 Muxu ixlarni esingdə tut, i Yakup,
I Israil, qünki sən Mening kulumdursən;
Mən seni yasap xəkilləndürdüm;
Sən Mening kulumdursən, i Israil,
Sən Mening esimdin heq qıkmaysən!

22 Itaətsizlikliringni bulutni əqürüwətkəndək,
Gunəhliringni tumanni əqürüwətkəndək
əqürüwəttim;

Mening yenimoqa kaytip kəl;
Qünki Mən seni həmjəmətlik qilip hərlükkə
setiwaldim.

23 I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki
Pərwərdigar xu ixni qılqan!
I yərning tegiliri, xadlinip, yangranglar!
I taoqlar, ormanlar wə ulardiki hər bir dərəhlər,
Yangritip nahxilar eytinglar!

□ 44:20 «**mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?**»
— «bir sahtilik» məbudining özini kərsitixi mumkin.

Qünki Pərwərdigar Yakupni həmjəmətlik kılıp
hərlükkə setiwaldi,
U Israil arkilik güzəllikini kərsitidu!».

Qong kutulux ••• Kərəx padixahning wəzipisi

²⁴ «Sening Həmjəmət-Kutkuzoquqing boləqan,
seni baliyatquda yasap xəkilləndürgən
Pərwərdigar mundaq dəydu: —

Mən bolsam həmmi Yaratquqi,
Asmanlarni yaləquz kərgənmən,
Əz-əzümdinla yər-zeminni yayəqan
Pərwərdigardurmən;■

²⁵ (U bolsa yaləqan pəyoqəmbərlərnin
bexarətlirini bikar kəloquqi,
Palqilarni qaymukturoquqi,
Danalarni yolidin yanduroquqi,
Ularning bilimlirini nadanlikka aylanduroquqi;

²⁶ Əz kulining səzini əməlgə axuroquqi,
Rosul-əqliririning nəsihətlirini
muwəppəkiyətlilik kəloquqi,
Yerusalemoq: «Sən ahalilik bolisən»,
Yəhuda xəhərlirigə: «Kəytidin kurulisilər;

■ 44:24 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12

harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;□

²⁷ Qongkur dengizə: «Kuruq bol,

Dəryaliringni kurutimən» — degüqi;□

²⁸ Həm Korəx toqrisida: «U Mening koy padiqim, u Mening kənglumdikigə toluk əməl kəlip,

Yerusalemə: «Kurulisən»,

Həm ibadəthanio: «Sening ulung selinidu»

□ **44:26 «Əz kulining sözini əməlgə axuroquqi,...»** — «Əz kuli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyqəmbərnin əzi; bolmisa 42-babtiki «Pərwərdigarning həkkanıy kuli». **«Yerusalemə: «Sən ahalilik bolisən», Yəhuda xəhərlirigə: «Kaytidin kurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi»** — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyqəmbər əzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalemə wə Yəhuda xəhərliri harabəlik bolqan bir dəwrgə karap söz kilidu. Muxu yərdə Huda Yerusalemə: «Sən kaytidin kuroquzimən» dəp wədə kilidu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yıl ətrapida bolqan. □ **44:27 «...Qongkur dengizə: «Kuruq bol», «dəryaliringni kurutimən» — degüqi;...»** — muxu sözlər Hudaning «Kizil Dengiz»ni həm keyinrək İordan dəryasını kurutup İsrailni Misirdin kutkuzqanlığını, xundakla ahırkı zamanda bolidiqan, ohxap ketidiqan bir wəkəni kərsitidu.

dəydu» — degüqidur): —□

45

Dawami

¹ Pərwərdigar Əzi «məsih kılqini»qa,
Yəni əllərnı unıngqa bekındurux üqün Əzi ong
qolidin tutup yəligən Qorəxkə mundaq dəydu:

(Bərhək, Mən unıng aldida padixahlarning tam-
bilini yəxtürüp yalingaqlitimən,
«Qox qanatlıq dərwezilar»ni unıng aldida eqip
berimən,

□ **44:28 «Qorəx tooqrisida:...»** — ahırıda, Yəxaya pəyoqəmbər
yukiriki 41-bab, 1-7-ayəttə deyilgən «tajawuzqi»ning ismining
«Qorəx» ikənlikini eytidu. Oqurmənlərgə məlumki, Qorəx
padixah Pars imperiyəsining asasqisi bolup, miladiyədin ilgiriki
540-529-yillirida təhtkə olturoqan. U Yəxayaning dəwridin
təhminən 150 yil keyin yaxioqan. **«U Mening kənglümdikigə
toluk əməl kılıp, Yerusalemoqa: «Qurulisən», həm
ibadəthanioqa: «Sening ulung selinidu» dəydu»** —
degüqidur — muxu bexarət boyiqə Qorəx padixah Babil
imperiyesi wəyran kılqan Yerusalemnı, jümlidin muqəddəs
ibadəthanini kaytidin quruxqa pərman qüxüridu. Qorəx Ba-
bil xəhırini ixəqal kılqandın keyin, adəmnı intayin həyran
qalduridıoqan ixi xuki, u Babildiki barlıq sürgün boləqlarnı
öz yurtlırioqa kaytixqa ruhsət bərgən. Adəmnı tehimu
həyran qalduridıoqan xuki, u Israilləroqa ibadəthanisidiki al-
tun-kümüx, qaqa-buyumlirini kayturup, həttə ibadəthanining
özini kaytidin quruxqa pul bərgən (miladiyədin ilgiriki 536-yili).
Təwrattiki «Əzra» 1- həm 6-babni kəring.

Xuning bilən qowuqlar ikkinqi etilməydu) —□

² «Mən sening aldingda mengip egizlikləрни түз kılımən;

Mis dərwezilarni qekip taxlaymən,
Təmür taqaklirini sunduruwetimən;

³ Wə sanga karangoquluktiki gəhərləрни,
Məhpiy jaylarda saqlanoqan yoxurun bayliqlarni
berimən;

Xuning bilən özünggə isim qoyup seni

□ **45:1 «Pərwərdigar Əzi «məsih kılqını»qa Əzi ong qolidin tutup yəligən Qorəxkə mundaq dəydu: —»** — «Pərwərdigarning məsih kılqını» (yaki «Pərwərdigarning məsihligini») — Hudaning yolyorukı bilən Israiloqa yengi bir padixah bekitix üqün uning bexioqa kahın yaki pəyoqəmbər tərpidin zəytun meyi sürölüxi kerək idi. Muxu murasim «məsih kılınix» deyilətti; xu qaşdin baxlap xu padixah «Hudaning məsih kılqını» dəp atilətti. Muxu ataloquni Qorəxkə qarita ixlətkəndə Huda Israillaroqa: «U Mən silər üqün tallap bek-itkən padixah bolidu» dəydu. Biraq Yəxaya pəyoqəmbərninğ dəwridikilərdin kəp adəm: «Qorəx Yəhudiylardin bolmaydu; xunga u kəlgüsida bizni Babildin qutkuzup qoyuwətsimu, biz yənila məlum bir imperiyəgə bekindi boliwerimiz» dəp, muxu bexarətni kət'iy qobul kilmaytti. Ular yənə: «Hudaning Əz wədisi boyiqə **Dawut padixahning** bir əwladi arkilik bizni qutkuzuxi kerək» wə «Huda bizni pütünləy mustəkil kılixi kerək» deyixi mumkin. Huda dərwekə ularoqa xundaq wədə bərgənidi (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u awwal Qorəx arkilik Yəhudiylarni Babildin qutkuzmaqci bolsa, muxu pilanidin gumanlinix yaki narazi bolux uningə asiylıq kılənoqa barawər. Təwəndiki (9-13-ayət) seqiz layning əzini xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl muxu kixilərninğ pozitsiyisidur. **«Mən ... «kox qanatliq dərwezilar»ni uning aldida eqip berimən»** — qədimki hatirilərgə asaslanoqanda, Babil xəhərininğ dangki qıqқан bir «kox qanatliq dərwezasi» bar idi. Babil yikilənoqanda, bu kox qanatliq dəwraza Qorəxkə eqildi.

qakiroquqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp
bilip yetisən.□

⁴ Mən Öz kulum Yakup,
Yəni Öz tallioqinim Israil üqün,
Ismingni özüm qoyqan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga
isim qoydum.

⁵ Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxka biri
yok;

Məndin baxka Huda yoktur;
Sən Meni tonumioqining bilən, Mən belingni
baqlap qingittimki,■

⁶ Künqikixtin künpetixkiqə boloqanlarning
həmmisi Məndin baxka heqkandak birining
yoklukini bilip yetidu;

Mən bolsam Pərwərdigar, baxka biri yoktur.

⁷ Nurni xəkilləndürgüqi, karangoqulukni
Yaratquqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioquqi, balayi'apətni
Yaratquqidurmən;

□ 45:3 «Mən... sanga karangoquluktiki gəhərləni,...
berimən; xuning bilən özünggə isim koyup seni
qakiroquqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi
dəp bilip yetisən» — dər wə kə, Qorəxning kılə qan uruxliri
tosaloquqa uqrimay nahəyiti rawan, adəmləni həyran
kalduridiqan dərijidə tez boloqan. Xuning bilən kışka wakit
iqidəU nuroqan mal-mülükləni olja kılıp qoloqa kəltürgən.
Bexarəttə muxu ixlar (Qorəx əzi bilmigən həlda) Hudaning
yoxurun yardimidə kılınıdu, deyilidu. Qorəx əzi tooqruluk muxu
bexarətni okuqandin keyin, Pərwərdigarning həkikiy Huda,
xundakla Israilning Hudasi ikənlikini bilixi kerək idi. ■ 45:5
Qan. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8

Muxularning həmmisini kiloquqi Mən
Pərwərdigardurmən».

8 — «I asmanlar, yukiridin yaqdurup beringlar,
Bulutlarmu həkkanilylik təküp bərsun;
Yər-zemin eqilsun;
Nijat həm həkkanilylik mewə bərsun;
Zemin ikkisini təng ətürsun!
Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay
qoymaymən». □

*Israilning Hudaning Qorəx arqilik
qiloqanliridin narazi bolup gumanlinixlirioqa
Hudaning bərgən jawabi*

9 — «Əz Yaratquqisining üstidin ərz qılmaqqi
boloqanoqa way!

U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir par-
qisi, halas!

Seoqiz lay əzini xəkilləndürgüqi sapalqioqa: —

«Sən nemə yasawatisən?» desə,

Yaki yasioqining sanga: «Sening qolung yok»
desə bolamdu?■

10 Əz atisioqa: «Sən nemə tuqdurmaqqi?»

Yaki bir ayaloqa: — «Seni nemining toloqıki
tutti?» — dəp sorioqanoqa way!

11 Israildiki Mukəddəs Boloquqi, yəni uni
Yasioquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —

□ 45:8 «I asmanlar, yukiridin yaqdurup beringlar, bulut-
larmu həkkanilylik təküp bərsun; yər-zemin eqilsun...» —
bu sözlər bəlkim Israil wə dunyaning (Qorəx qiloqan ixlirining
türtkisidə) Hudaqə ixinip, yaxxi mewə berix üçün qiloqan duasi
boluxi kerək. ■ 45:9 Yər. 18:6; Rim. 9:20

Əmdi kəlgüsi ixlar toqruluk sorimaqçimusilər yənə?

Əz oqullirim toqruluk, Əz qolumda ixliginim toqruluk Manga buyruk bərməkçimusilər!?

¹² Mən pəkətlə yər-zeminni yasıoan, uningəa insanni Yaratquqidurmən, halas!

Əz qolum bolsa asmanlarni kərgən;

Ularınq samawi qoxunlirininu səpkə saləanmən.

¹³ Mən uni həkkaniylik bilən turozuoan,

Uning barlik yollirini tüz kildim;

U bolsa xəhirimni quridu,

Nə hək nə in'am sorimay u Manga təwə boloan əsirlərnəni qoyup beridu» —

dəydu samawi qoxunlarınq Sərdari boloan Pərwərdigar. □ ■

¹⁴ Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Misirning məhsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluqlar boloan Sabiyliklarınq malliri sanga ətidu;

Ular əzliri seningki bolidu,

Sanga əgixip mangidu;

Əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu,

Ular sanga bax urup səndin iltija bilən ətünüp:

«Bərək, Təngri səndə turidu, baxka biri yok, baxka heqkandak Huda yoktur» dəp etirap

□ **45:13 «Mən uni həkkaniylik bilən turozuoan, uning barlik yollirini tüz kildim»** — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Korəx, əlwəttə. Bexarət uning heq nemini sorimayla Babilda sürgün boloan Yəhudiy həlkni qoyup beridioanlikini aldin'ala eytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; İbr. 11:10

qilidu.□

¹⁵ «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərhəqikət Özini yoxuruwaloquqi bir Təngridursən!» □

¹⁶ Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;

Məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birlikdə ketip qalidu;■

¹⁷ Israil bolsa Pərwərdigar tərīpidin mənggülik nijat-qutulux bilən kütquzulidu;

Əbədil'əbədgiqə hijil bolmaysilər,

□ 45:14 «**Misirning məhsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluklar bolqan Sabiyliklarning malliri sanga otidu; ular ...sanga əgixip mangidu; əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə otidu**» — yukiriki ayətlərgə qariqanda muxu wəqə Qorəxning ix-paaliyətlirining ahirki bir nətijisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misirqa beqinoqan bolup, xübhəsiszki, Yəxaya yənə «Misirdin qikix» degən wəqəni közdə tutidu. Demək, Israilni sürgün qilqanlar öz ihtiyari bilən Israilqa bekindi bolmaqqi bolidu. Bəzi xərhqilər, muxu bexarətni «Yəhudiyy əməslər»ning Əysa Məsihni öz Kütquzoquqisi dəp etirap qilixi, xundakla ularning Israilning «qaldisi»i bolqan həqikiy jamaitigə qoxuluxi bilən əməlgə axuruloqan, dəp qaraydu. Yənə bir kəzqarax bolsa, muxu ixlar ahirki zamanda Yəhudiylar Hudaning qəxiqə qaytqandin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə hər ikkisinin toqriliqi bar. □ 45:15 «**I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərhəqikət Özini yoxuruwaloquqi bir Təngridursən!**» — muxu səz bəlkim Israilning Hudaning sirlik yolliriqə, yəni «Yəhudiyy əməslər»ning əzlirogə beqinoqanliqioqə qarap həyran kəlip degən gepidur. ■ 45:16 Yəx. 44:11

Həq xərməndiqilikni kərməysilər.□

¹⁸ Qünki asmanlarni yaratqan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasioqan, uni məzmut kılqan Huda bolqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — (U uni quruk-mənisiz boluxqa əməs, bəlki adəmzatning turaloqusi boluxqa yaratqanidi)

«Mən bolsam Pərwərdigar, baxqa biri yoktur;■

¹⁹ — Mən məhpiy həlda yaki zemindiki birər qarangoqu jayda söz kılqan əməsmən;

Mən Yakupqa: «Meni izdixinglar bihudilik» degən əməsmən;

Mən Pərwərdigar hək səzləymən,

Tüz gəp kılımən;□ ■

²⁰ Yioqilinglar, kelinglar;

I əllərdin qaqqanlar, jəm bolup Manga yekinlixinglar;

Əzi oyoqan butni kətürüp, həq

□ 45:17 «Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, bir-likdə ketip qalidu; Israil bolsa Pərwərdigar tərripidin mənnggülük nijat-qutulux bilən kutkuzulidu....» — muxu səzlərgə (16-17-ayətlərgə) qarışanda, kixilər kəlgüsidə mut-lək ikki hiləqə, yəni Hudaqə tayinip itaət kildioqanlarəqə wə butlarəqə bax uridioqanlarəqə bəlünüp ketidu. ■ 45:18

Yəx. 42:5; 45:5,14 □ 45:19 «Mən Pərwərdigar hək səzləymən» — ibraniy tilida «Mən Pərwərdigar həkqaniylikni səzləymən». «Mən Yakupqa: «Meni izdixinglar bihudilik» degən əməsmən; Mən Pərwərdigar hək səzləymən, tüz gəp kılımən» — muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Əzini yoxu-ruwaloquqi Hudadursən» deginigə qarita eytqan silik bir tənbiş boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arkilik) Əzining kutulux-nijatlikini «Pərwərdigarning quli arkilik» pütkül dunyaqə sunmaqqi bolqanlikini kəp qetim oquq-axkara eytqan! ■ 45:19 Qan. 30:11

kutkuzalmaydigan bir «ilah»ka dua qilip
yüridiganlarning bolsa heq bilimi yoktur. □ ■

21 Əmdi ular öz gəplirini bayan qilix üçün yekin
kəlsun;

Məyli, ular məslihətlixip baxsun!

Kim muxu ixni kədimdinla jakarliqanidi?

Kim uzundin beri uni bayan qiləqan?

U Mən Pərwərdigar əməsmu?

Dərwəkə, Məndin baxka heq ilah yoktur;

Həm adil Huda həm Kutkuzəquqidurmən;

Məndin baxka biri yoktur. □ ■

22 I yər-zeminning qət-yakiliridikilər,

Manga təlpünüp kutkuzulunglar!

Qünki Mən Təngridurmən, baxka heqbiri
yoktur;

23 Mən Özüm bilən kəsəm iqlənmən,

Muxu söz həkkəniylik bilən əqzimdin qikti,
hərgiz qaytmaydu: —

«Manga barlik tizlar pükülidu,

□ 45:20 «Əllərdin kaqқанlar» — ularning nemixka yaki
nemidin kaqқанliqi muxu yərdə deyilmidi. Birak 24-ayətkə
qariqanda, insaniyət (ahirki zamanda) ikki kisimoqa, yəni
Hudaqa tayanəqlar həm Hudaqa əq boləqlarəqa bəlünüp
ketidu; xuning bilən Hudaqa əq boləqlarHudani səyğənlərgə
ziyankəxlik qilixi mumkin; uningdin sirt Hudaqa ixəngənlər:
«Hudaning jazasi hudəsizlarning bəxiqa quxəy dəp kaldı» —
dəp qarap, ularning arisidin kəqiximiz kərək dəp oylaydigan
bolsa kərək. ■ 45:20 Yəx. 44:18,19 □ 45:21 «Kim

muxu ixni kədimdinla jakarliqanidi?» — «muxu ix»
xühşisizki, Hudaning Israilni kutkuzuxi bilən, U «Yəhədiy
əməs»lərgə kutkuzulux pursitini, xundakla Israil bilən billə
bəhtlik bolux imkaniyitini təng yətküzidigənlikini kərsitidu
(22-24-ayət). ■ 45:21 Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

Barlıq tillar Manga *itaət iqidə* kəsəm iqidu».■

²⁴ Xu qaşda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəkət Pərwərdigardidur» — deyilidu, Kixilər dəl Uningla kexioşa kelidu; Oşajirlixip, uningşa qəzəpləngənlərninğ həmmisi xərməndə bolidu.□ ■

²⁵ Israilning əwladlirininğ həmmisi Pərwərdigar tərpidin həkkaniy kəlinidu, Wə ular Uni danglixidu.

46

Babildiki butlarning akiwiti — ulaşlar ularni kətürüp ketidu ••• Huda bolsa Öz həlkini kətüridu!

¹ Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu; Ularınğ məbudliri ulaşlarınğ zemmisigə, kalılarnıñ zımmisigə qüxti; Silər kətürgən nərsiliringlar əmdi ulaşlarşa artiloşan bolup,

■ 45:23 Rim. 4:11; Fil. 2:10 □ 45:24 «Xu qaşda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəkət Pərwərdigardidur» — deyilidu, ... oşajirlixip uningşa qəzəpləngənlərninğ həmmisi xərməndə bolidu» — yənə kərimizki, dunya ikki bəlümgə ayrilidişan ohşaydu. Biri bolsa, oşajirlixip Hudaşa mutlək qarxi turidişanlar; ikkinçisi, Israil, jümlidin əzlrigə bekinip, ular bilən bir bolşan, Israil bilən billə kütquzuloşan Yəhüdiy əməslər bolidu. ■ 45:24 Yəx. 41:11

Həlsiz uləqlərə eəir yük bolidu!□

² Ular engixidu, birlikdə tiz pükixidu;
Ular muxu yükni kütqüzəlməydu,
Bəlkə əzliri əsirgə güxidu.□

³ I Yakupning jəməti,
Xundakla İsrail jəmətinin qaldisi,
Ananglarning kərsikidiki qaoqdin tartip
üstümgə artiloqanlar,
Baliyatkudiki qaoqdin tartip kətürölüp
kəlgənlər,

— Manga kulək selinglər!□

⁴ Silər kəriəuqimu Mən yənəla xundakturmən,
Qeqinglar aqəruqimu Mən silərnə yüdüp

□ **46:1 «Bəl»** — Babilning «bax but»i, «Nebo» uning «oqli» idi. Muxu bexarəttə Yəxaya pəyoqəmbər Babil xəhəri düxmənning kəliə qüxkəndə, həklər butlirini saklap kəlix üqün baxkə bir yurtkə yətkiməkqi boləqlənlikini aldin ala kəridu. Xu jəryanda butlarni yərgə qoyux kərək boləqəqkə, pəyoqəmbər «Bəlning tiz pükəkənlikini, Neboning engixiwatqənlikini»ni kərüp mazək kəlidu. **«Ularınq məbudliri uləqlərninq zəmmisigə, kəlilərninq zimmisigə qüxti...»** — butlar uləqlərninq baxquruxiə qətkəndək kəlidu. **«Silər kətürgən nərsilərlə»** — Babildiki diniy mürasimlərdə, pükərlərninq butlarni kətürüp koqilərnini aylandıruxi kərək idi. Bəraq əslidə Babilliklər hərmət bilən «kətürgən nərsilər» həzir addiy boəqilərdək uləqlərə artildi. □ **46:2 «Ular , yəni Babilliklər yəki ulərninq uləqləri** engixidu, birlikdə tiz pükixidu; ular muxu yükni kütqüzəlməydu,...» — demək, butlar adəm yəki uləqlərə yük boləqlən əzlirini kütqüzəlməylə qəlməy, bəlkə uləqlərnimə həlsizlənduridu. □ **46:3 «I Yakupning jəməti, ... ananglarning kərsikidiki qaoqdin tartip üstümgə artiloqanlar, baliyatkudiki qaoqdin tartip kətürölüp kəlgənlər...»** — həkikiy Huda adəmning kətürüxiə mohtaj əməs, bəlkə Əzi Əz həlkigə qəmhərlək kəlip ulərnini kətüridu.

yürimən;
Silərnı yasioğan Məndurmən, silərnı kətürimən;
Silərnı yüdüp kütquzimən.

⁵ Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçı,
Yakı kimni Manga təng qılmakqısılər?
Uni Manga ohxax dəp,
Silər kimni Mən bilən selixturmakqısılər?■

⁶ Ular bolsa həmyanıdın altunni qeqip berip,
Kümüxnımu tarazıoqa salıdu,
Bir zərgərni yallıwalıdu,
U bir məbudni yasap berıdu;
Ular yikilıdu, dərwəkə qokunıdu!

⁷ Ular uni mürisigə artıdu,
Uni kətürüp, öz orniqa koyıdu;
Andın u axu yərdə ərə turıdu;
U ornıdın kozoqılalmaydu;
Bırsı uningə yelinip tiləydu,
Lekin u jawab bərməydu;
U kixini awarıqılıkıdın kütquzmaydu.■

⁸ Muxu ixlarnı esinglarda tutunglar;
Xundakla özünglarnı həkikiy ərkəklərdək
kərsitinglar;
I, itaətsizlər,
Bunı esinglarə kəltürünglar;

⁹ Ilgiriki ixlarnı, yəni kədimdin boləqan ixlarnı
esinglarə kəltürünglar;
Qünki Mən Təngridurmən, baxka biri yoxtur;
Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yoxtur;■

¹⁰ Mən: «Mening bekitkinim orunlinıdu,
Kənglümə barlıq pukkənlərnı əməlgə axurmay
qoymaymən» dəp,

■ 46:5 Yəx. 40:18, 25 ■ 46:7 Yəx. 45:20 ■ 46:9 Yəx. 45:5,
14, 18, 21, 22; 48:12

Ixning nətijisini baxtila,
Aldin'ala tehi kılınmıoan ıxlarnı ayan kılıp
eytkuqidurmən;■

¹¹ Künqıxıxtın yırtkuq bir quxni,
Yəni kənglümgə pükkinimni ada kılouqı bir
adəmni yırak yurttın qakıroquqidurmən.
Bərək, Mən söz kılouan,
Bərək, Mən uni qokum əməlgə axurımən;
Buni niyə kılouanmən,
Bərək, Mən uni wujudka qıkırımən.□

¹² I həkkanıyılıktın yırak kətkən jahıllar,
Manga kulak selınglar: —□

¹³ Mən həkkanıyılıkimni yekın kılımən,
U yıraklaxmaydu;
Xuningdək Mening nijatım həm keqıkməydu;
Mən Zionoqa nijat yətküzüp,
İsrailoqa julalıq-güzəllikimni tikləp berımən». □

■ **46:10** Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; İbr. 6:17

□ **46:11** «Künqıxıxtın yırtkuq bir quxni ...yırak yurttın qakıroquqidurmən...» — «yırtkuq bir qux» Qorəxni kərsitidu. Uning bir tərıpining əxəddiylikini Huda İsraildin yoxurmaydu. □ **46:12** «həkkanıyılıktın yırak kətkən jahıllar» — Huda yukırıda Yəxaya pəyoəmbər arkılık 41:2-3,

25-, 44:24-45:11də İsrailarnı Babıldın kəlgüsidiki «Qorəx» degən bir padıxah arkılık kutkuzımən, dəp jakarlıkən. «Jahıllar» bolsa Hudanın bu «Qorəx pılan»ını yaqturmaydıoan İsrailarnı kərsətsə kerək; ularning yaqturmaydıoanlıkı bolsa Qorəx Yəhudıy əməs, bəlki Pars bolouanlıkı üqün bolidu. □ **46:13**

«Mən həkkanıyılıkimni yekın kılımən, u yıraklaxmaydu; xuningdək Mening nijatım həm keqıkməydu; Mən Zionoqa nijat yətküzüp... berımən» — Huda yənıla mehir-xəpkıtını kərsitip, hətta «jahıllar»qımu Qorəxning ıxlırı arkılık nijatka erixıxtiki pırsətni kəltürımən, dəydu.

47

Israilni sürgün qılqan Babil tığəxti!

¹ «I Babilning pak kızı, kelip topa-qangoğa oltur;
I kaldıyləning kızı, təhtsiz bolup yərgə oltur!
Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi
atalmaysən. ■

² «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi,
Qümpərdəngni eqip taxla,
Kənglikingni seliwət,
Paqıkingni yalingaqla,
Dəryalardin su keqip öt; □

³ Uyatliking eqilidu;
Bərħək, nomusungğa tegilidu;
Mən intikəm alimən,
Həqkimni ayap qoymaymən. ■

⁴ Bizning Həmjəmət-Qutkuzoquqimiz bolsa,
«Samawi qoxunların Sərdari bolqan
Pərwərdigar» Uning nami;
U Israildiki Mukəddəs Boluquqidur. □

⁵ I kaldıyləning kızı, süküt kelip jim oltur,
Qarangoqulukğa kirip kət;

■ 47:1 Yəx. 26:5 □ 47:2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqıkingni yalingaqla, ...» — demisəkmü, muxu ixlar əsirgə qüxüxtiki alamətlər. Həm Babilliklər, həm Parslar öz əsirlirigə rəhimsizlik qilip ularni yalın-gaq mengixğa məjburlaytti. ■ 47:3 Yəx. 3:17; Nah. 3:5 □ 47:4 «Həmjəmət-Qutkuzoquqi» — kona Israilda «həmjəmət-qutkuzoquqi» (goel)ning yənə qilidiqan bir ixi özining uwal bolqan jəmətidikilər üqün adalətni yürğüzüx idi. Uning uruq-tuqkanliridin birsi qatillik kəstigə uqriqan bolsa, «həmjəmət-qutkuzoquqi»ning qatilni öltürüx həküki həm wəzipisi bar idi.

Qünki buningdin keyin ikkinçi «səltənətlərlərin
hanixi» dəp atılmaysən.

6 Mən Əz həlkimdin qəzəpləndim,
Xunga Əzümning mirasimni buləiwəttim,
Xuning bilən ularni qolungə qə tapxurup bərdim;
Sən bolsang ularə qə həqkəndə rəhim
kərsətmiding;
Yaxə qənlarning üstigimə boyunturuklarni in-
tayin ə qir kilip səlding;□

⁷ Xuning bilən sən: —

«Mən mənggügə hanix bolimən» dəp,
Muxu ixlarni kənglūngdin həq ətüzmidin;
Ularning akiwitini həq oylap bakmidingsən. ■

8 Əmdi hazır, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,
 Öz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxқа
 heqkim yoktur,
 Mən hərgiz tul ayalning japasini yaki balilardin
 məhrum boluxning japasini tartmaymən» —
 degüqi,
 I sən əyx-ixrətkə berilgüqisən,
 Xuni anglap koy: —□

□ **47:5** «karangoçulukka kirip kət» — «karangoçuluk»
bəlkim zindandiki karangoçulukni bildüridu. □ **47:6**

«**Özümnıng mirasım**» — Huda Özınıng h lkını  zi  q n miras d p h sabl ydu. ■ 47:7 W h. 18:7 □ 47:8 «** mdi**

⁹ «Dəl muxu ikki ix,
— Balilardin məhrum bolux wə tulluk —
Bir dəqiqidə, bir kün iqidila bexingə təng
qūxidu;
Nuroqunliqan jadugərlikliring tüpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluk bexingə
kelidu.■

¹⁰ Qünki sən özüngning rəzillikəngə
tayanqansən,
Sən «Heqkim meni kərməydu» — deding;
Sening danalıqıng wə biliming özüngni
ezikturup,
Sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin
baxka biri yoxtur» — deding.□

¹¹ Birək balayı'apət seni besip kelidu;
Sən uning kelip qıqixini bilməysən;
Həlakət bexingə qūxidu;
Sən heqkəndək «hamiy puli» bilən uni
tosalməysən;
Sən heq kütmişən wəyranqilik tuyuksiz seni
besip qūxidu.

¹² Əmdi kəni, yaxlıqıngdin tartip özüngni upri-
tip kəlgən əpsunliringni,
Xundakla nuroqunliqan jadugərlikliringni hazır
okup turiwər;
Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?
Birər nemini təwritip qoyalarsən hərqaqan?!

■ 47:9 Yəx. 51:19 □ 47:10 «Sening danalıqıng wə
biliming özüngni ezikturup, sən kənglüngdə: — «Mənla
bardurmən, məndin baxka biri yoxtur» — deding» —
yukiriki (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxka biri
yoxtur» degən, baxkılarə «pərwayim pələk» degənlik. Muxu
yərdə bolsa «Hudaqimu pərwayim pələk» degənlik.

13 Sən aloqan məslihətliring bilən həlsizlinip kəttin;

Əmdi asmanlarqə qarap təbir bərgüqilər,

Yultuzlarqə qarap palqilik kəloquqılar,

Yengi aylarni kəzitip munəjjimlik kəlip ixlarni «aldin'ala eytkuqılar» ornidin tənq turup bex-ingqə qüxidiqanlardin seni kütquzsun!

14 Mana, ular pahaldək bolup ketidu;

Ot ularni kəydüriwetidu;

Ular əzlrini yalkunning kolidin kütquzalmazdu;

Birəq ular da adəmnə issitkudək həq kəmür,

Yəki adəm issinqudək həq gülhan yəqtur!□

15 Seni awarə kəloqan,

Yəxləkingdin tartip səndə soda kəloqanlar sanga muxundəq paydisiz bolidu;

Hərbiri öz yolini izdəp ketip qəlidu;

□ 47:14 «**Mana, ular pahaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlrini yalkunning kolidin kütquzalmazdu; birəq ular da adəmnə issitkudək həq kəmür... yəqtur!**» — bu səzning mənisəi bəlkim, həkəkiy Hudaning qəzəpi küqlük həm otluq; atəlmix «butlarning qəzəpi»ning bolşə, adəmnə issitkudəkmu oti yəq; bəxkə mənisəi bə deylşə: — Muxu palqılar həqnemigə yarimayduki, həttə (Hudaning jazasi bilən) kəydürülgən wəqəttimu adəmnə issitkudək hərəriti bolmaydu.

Ular Öz aqzimdin qikқан, Mən ularni anglattim;
Mən bularni tuyuksiz wujudқа qikirip,
Ular əməlgə axuruldi;□

⁴ Qünki Mən sening jaһillikini, boynungning
pəylirining tēmür,
Yüzüngning daptək ikənlikini bildim;□

⁵ Sening: «Mening butum muxularni kildi»,
Yaki «Oyma məbudum, quyma məbudum bu-
larni buyrudi» — deməsliking üqün,
Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan
kildim;

Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sən bularni anglioqansən;
Əmdi ularning həmmisini körüp baқ!
Buni rast dəp etirap qilmamsilər?
Mən bayatin «yengi ixlar»ni, yəni saқlinip yox-
urunoqan ixlarni bayan kildim,
Sən bularni bilgən əməssən.□

⁷ Sening: «Dərwəqə, mening ulardin baldur
həwirim bar idi» deməsliking üqün,

□ **48:3 «Ilgiriki ixlar»** — muxu ayəttiki «ilgiriki ixlar» xübhısizki, Hudaning «Qorəx pilani»dur (46:12diki izahatni körüng). Muxuni jəzmənləxtürüx üqün Yəxaya «qoxumqə söz»diki 4-misal (48-babning alahidə xəkli toqrisida) degən grafini körüng. Axu grafiqə qarioqanda, 48-bab ikki kısımoqə bəlünidu. Biringi kısımdiki «ilgiriki ixlar» dəl «Qorəx pilani»qə barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning qulining ixlirni kərsitidu. Muxu təhlil qilinix 42-babtikiğə ohxax. □ **48:4 «yüzüngning dap ikənlikini...»** — sözmusez tərjimə kiloqanda «pexanəngning mistin ikənlikini...». □ **48:6 ««yengi ixlar»nəni saқlinip yoxurunoqan ixlarni bayan kildim,...»** — yukiriki izahatta deginimizdək, «yengi ixlar»ni dəl «Pərwərdigarning quli» toqrulux hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu körüng).

Ular burun əməs, hazırda yaritilidu;
Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap
bakmiqansən.

⁸ Bərək, sən kulak salmiding,
Bərək, sən həwərmu almiding,
Bərək, sening kulıking heli burunla eqilmay
etiklik qaldi;

Qünki Mən sening wapasizlik
kiliweridioqanlikingni,
Baliyatqudiki qeqlingdin tartip «asiy» dəp ati-
lidioqanlikingni bildim.

⁹ Öz namim üqün qəzipimni keqiktürimən,
Xəhritim üqün seni üzüp taxlimaymən dəp
qəzipimni besiwaldim;■

¹⁰ Kara, Mən seni tawlidim,
Birak kümüxni tawliqandək tawlandurmidim;
Mən azab-oxubətning humdanida seni talli-
waldim;□

¹¹ Öz səwəbimdin, Öz səwəbimdin Mən muxuni
qilimən;
Mening namimoqa daql təgsə qandak bolidu?
Mən Özümning xan-xəhritimni baxqa birsigə
otküzüp bərməymən.■

¹² I Yakup,
I qaqiroqinim Israil!
Manga kulak saloqin;
Mən «U»durmən;

■ 48:9 Yəx. 43:21, 25 □ 48:10 «Kümüxni tawliqandək taw-
landurmidim» — demək, Israil kümüxning barlıq daxqilini ayri-
waloquqə tawlanoqandək tawlansa, bəlkim heqnərsə qalmaytti!
(1-bab, 22-, 25-ayətnimu kərüng). «Azab-oxubətning hum-
danida» — bəlkim Babil imperiyəsinin ularoqa qarita qiloqan
ziyankəxliklerini kərsitidu. ■ 48:11 Yəx. 42:8

Mən Tunjidurmən, bərəkət həm Ahirkidurmən;■

¹³ Mening qolum yər-zeminning ulini saloqan,

Ong qolum asmanlarni kərgən;

Mən ularni qakırsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.

¹⁴ Həmminglar, jəm bolup yioqilinglar, anglap qoyunglar;

Butlar arisida qaysisi muxundak ixlarni bayan kiloqan?

Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada kilidu,

Uning bilək-qoli kaldiylərning üstigə zərb bilən quxidu;□ ■

¹⁵ Mən, Mən söz kiloqanmən;

Dərəkəkət, Mən uni qakirdim;

Mən uni aldioqan qikiriwaldim;

Uning yoli muwəppəkiyyətlik bolidu.

¹⁶ — Manga yeqin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar;

Mən əzəldin səzümni yoxurun kiloqan əməs;

Səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənila xu yərdə boləqanmən;

Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi

■ **48:12** Yəx. 41:4; 44:6; Wəh. 1:17; 22:13 □ **48:14** «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi» — muxu yərdə Qorəxni kərsitidu. ■ **48:14** Yəx. 41:22,23

Meni əwətti! □ ■

¹⁷ Həmjamət-nijatkarıng Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boloquqi mundak dəydu: —

«Əzünggə payda bolsun dəp sanga Əgətküqi, Sanga tegixlik boləan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;

¹⁸ Sən Mening pərmanliriməqa kulak saləan bolsang'idi!

Undak boləanda bəht-hatirjəmliking dəryadək, Həkkaniyliking dengiz dolqunliridək bolatti! ■

¹⁹ Sening nəsling bolsa uning qumliridək, Iq-karningdin qikkən pərzəntliring qum dan-qiliridək sansiz bolatti!

Ularning ismi Mening aldimda hərgiz əqürüwetilməydiəan yaki yokitiwetilməydiəan bolatti!

²⁰ Babilədin qiqinglar, kaldiyələdin qeqip ket-inglar!

□ **48:16 «Manga yekin kelinglar, muxuni anglap koyunglar; Mən əzəldin səzümni yoxurun kiləan əməs; səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənəla xu yərdə boləanmən»** — demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» həm Uning yenida hazır turup Uning sözini bəja kəltürgüqidur. Keyinki izahatnimu kərüng. Baxqa birhil təjimişi: «Əgər waqit degən nərsini bar desəng, mana Mən Əzüməurmən». **«Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi Meni əwətti!»** — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning sözini yər yuzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda həm Hudaning Rohi tərripidin əwətilip Əzi muxu dunyaəqa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarning quli» toqrisidiki məzmunlarda kəprək axkarilididu. Baxqa birhil təjimişi: «Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Rohi bilən əwətkən!». ■ **48:16**

Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **48:18**
 Qan. 32:29; Zəb. 81:13-16

Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,
Bu həwərnı anglitınglar,
Jaħanning qət-yakılırıoıqə uni yətküzüp
mundak dənglar: —

«Pərwərdigar Öz kuli Yakupni həmjəmətlik
kılıp kütquzdı! □ ■

²¹ Ular qəl-bayawanlardin ötkəndə heq ussap
qalmıdı;

U sularnı taxtin akkuzup bərdi;

Bərħək, U taxni yarəquzdı, sular unıngdin uroqup
qıktı!». □

□ **48:20 «Babildin qıkinglar, kaldıylərdin keqıp ket-
inglar!»** — İsrail Babildin (miladiyədin ilğiriki 536-yılı)
kütuləını bilən, əməliyəttə intayın az bir kismi kaytıp kəldi.
Nuroqun Yəhudıylar Pars imperiyəsining həkümranlıkđ astıda
turup, özining axu yərdiki əħwalını yahxi dəp qarayttı.
Ulardin kəplıgən adəm soda-tıjarət bilən xuəqullını bilən beyıp
kətti. Ular erixkən parawan turmuxni taxlap öz yurtını
kaytıdın bərpa kılıx japasidın bax tarttı. Xunga ular muxu
qakırıkka kulak salmayttı. Adəmlər muxu dunyadiki mustəbitlik
həkümranlıklardin əməs, bəlki öz gunahđın, xəhsiyətgilikidin,
özidin «azad kılınıx»i yaki «kütquzulux»i əng muħımdur.
Korəx bolsa ularning öz wətinigə kaytıx yolını aqқан. Bırak
gunahlıridin sakıt bolmısa, həmmisi kuruk, bikarəqa ketidu.
Bexarətlər boyıqə muxu tügünni yexix üqün, insanni gunahđın
kütquzux üqün, «Pərwərdigarning kuli» əwətilidu. Uning
kılıdioqan hizmətliri təwəndiki 49-55-babtiki bexarətlərnıng
temisi bolıdu. (Muxu bexarətlər bəlkim ikkinğı kətim ahırkđ
zamanlardımu əməlgə axurulıdu, xu qaoqda İsrail «yengi Ba-
bil»din həm dunyadiki qət-qətlərdin Zionqa kaytıdu). ■ **48:20**
Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəħ. 18:4 □ **48:21 «Ular
qəl-bayawanlardin ötkəndə heq ussap kalmıdı; U sularnı
taxtin akkuzup bərdi; ...sular unıngdin uroqup qıktı!»**
— «Mis.» 17-babnı kərüng. Xu qaoqda İsrailar Hudadin
narazi bolup kakxap kətti. Bəlkim 22-ayət muxundak ıxlarnımu
kərsitixi mumkin.

22 «Rəzillər üçün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlilik yoxdur». ■

49

*Pərwərdigarning qulining səzi — ••• Huda-
ning uning toojruluk bərgən guwahliqi*

¹ «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yiraktiki əl-yurtlar, manga kulak selinglar!
Baliyatqudiki qeoqimdin tartip Pərwərdigar
meni qakirdi;

Apamning korsikidiki qeoqimdin tartip U
mening ismimni tiloqa aldi;□

² U aqzimni otkür kiliqtək kildi;
Əz qolining sayisi astida meni yoxurup kəldi,
Meni siliklanoqan bir ok kildi;
U meni okdenioqa selip saklidi,□

³ Wə manga: «Sən bolsang özüngdə Mening
güzəllik-julalığım ayan kilinidioqan Əz qulum

■ 48:22 Yəx. 57:21 □ 49:1 «Apamning korsikidiki
qeoqimdin tartip U mening ismimni tiloqa aldi» — baxka
birhil təjimişi: «Apamning korsikidiki qeoqimdin tartip U
mening ismimni əslətti». □ 49:2 «U aqzimni otkür kiliqtək
kildi ...meni siliklanoqan bir ok kildi» — qiliqning təsiri
yekindikilərgə, okning bolsa yiraktikilərgə bolidu.

Israildursən» — dedi». □

⁴ Əmma mən: —

«Mening əjrim bikaroğa kətti,
Heqnemigə erixməy küq-maoqdurumni kuruk
sərp kildim;

Xundaqtimu baħalinuxim bolsa
Pərwərdigardindur,

Mening əjrimnimu Hudayimoğa tapxurdum» —
dedim; □

⁵ Əmdi meni Öz kuli boluxka,

Yakupni towa kilip uning yenioğa qayturuxka
meni baliyatkuda xəkilləndürgən Pərwərdigar

□ **49:3 «Sən bolsang özüngdə Mening güzəllik-julalığım ayan kilinidioğan Öz kulum Israildursən»** — okurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, Huda Yakupka yengi bir isim, Israilni («Huda bilən billə bolğan əmir» yaki «Hudaning oqəlibiqisidur» degən mənidə) beoqixlioqanidi. Xuning bilən Huda bowisi İbrahimə bərgən wədilirini, jümlidin əng uluqı: «Sən wə əwladıng dunyadiki barlıq əl-yurtlarə bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningə tapxuroğan. Birəq Yakupning əwladlırı bolğan Israillər Hudaə guwahlıq bərməy muxu wəzipini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzipini həm wədisini: «Sən bolsang özüngdə güzəllik-julalığım ayan kilinidioğan Öz kulum Israildursən» dəp, pəwqul'addə «Əz kuli»ə tapxurdi. □ **49:4 «Mən:**

— «Mening əjrim bikaroğa kətti, heqnemigə erixməy küq-maoqdurumni kuruk sərp kildim; xundaqtimu baħalinuxim bolsa Pərwərdigardindur, mening əjrimnimu Hudayimoğa tapxurdum» — dedi» — muxu bexarətni quxinix üqün 5-13-ayətlərnimu kərx kerək. Qariəanda Huda Əz kuliə «Əz həkimni towa kilix yolida yenimoğa qayturux» wəzipisini tapxuroğan bolsimu, kul wəqit-küqini sərp kilip heqkəndə nətijigə erixəlmigəndək kərxidü; demək, Israil, yəni «Yakupning kəbililiri» heq towa kilmioğan. Okurmənlər muxundəq ixlarning həkəkiy yüz bərgən-bərmigənlikini İnildin kərləydu.

mundak dəydu: —

(Israil qayturulup yenioğa toplanmioğan bolsimu,
Mən yənila Pərwərdigarning nəziridə xan-
xərəpkə igə boldum,
Xuningdək Hudayim mening küqümdur)□

⁶ — U mundak dəydu: —

«Sening Yakup kəbililirini *gunahtin kutkuzup*
turoquzuxka,

Həmdə Israildiki «saklanğan sadıqlar»ni
bəhtkə qayturuxka kulum boluxung sən üqün
zərriqilik bir ixtur;

Mən tehi seni əllərgə nur boluxka,

Yər yüzining qət-yakilirioiqə nijatim boluxung
üqün seni atidim».□

⁷ Əmdi Israilning həmjəmət-kutkuzoquqisi,
uningdiki Mukəddəs Boloquqi Pərwərdigar
mundak dəydu: —

Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioğan kixigə,

Yəni kəpqilik lənitiy dəp karioğan,

Əməldarlaroğa kul kilinoğan kixigə mundak
dəydu: —

«Səzidə turoquqi Pərwərdigar,

□ **49:5 «Israil qayturulup yenioğa toplanmioğan»** — buning baxka birhil təjimişi «...yəni Israilni Əzigə qayturup yioqix üqün... (meni baliyatqıda xəkilləndürgən)....» □ **49:6 «Pərwərdigar** mundak dəydu: — «Sening Yakup kəbililirini *gunahtin kutkuzup turoquzuxka*, həmdə Israildiki «saklanğan sadıqlar»ni bəhtkə qayturuxka kulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning kuli «heqkəndək nətiijə erixmigini bilən», yənila ümidsizlənməy dua kiliwərdi. Huda uningə: «Pəkət Əz həlkim boloğan Yəhudiylarni qayturupla qalmaq, sən bəlki pütkül dunyaoğa nur wə nijat bolup, Kutkuzoquqi bolisən» degən jawabni beridu.

Yəni seni tallıoqan Israildiki Mukəddəs
Boloquqining səwəbidin,
Padixahlar közlirini eqip körüp ornidin turidu,
əməldarlarmu bax uridu;□

⁸ Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Xapaət kərsitilidioqan bir pəyttə duayingni
ijabət kilişni bekitkənmən,
Nijat-kutkuzulux yətküzüldioqan bir künidə
Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni qoqdaymən,
Seni həlqimə əhdə süpitidə berimən;
Xundak qilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlqimni harabə bolup kətkən miraslırioqan
warislik kildurisən,■

⁹ Sən məhbəslərə: «Buyakka kelinglar»,
Qarangoqulukta olturoqanlarə: «Nuroqan
qilinglar» — dəysən;

Ular yollar boyidimu otlap yüridu,
Həttə hər bir taqir taqlardın ozukluk tapidu;

¹⁰ Ular aq qalmaydu, ussap kətməydu;
Tomuz issikmu, quyax təptimu ularni urmaydu;

□ **49:7 «Adəmlər iq-iqidin nəprətlindioqan kixigə, yəni
kəpqilik lənitij dəp qarioqan... kixigə..»** — muxu yərdə
«kəpqilik» ibraniy tilida «yat əl» degənni ipadiləydu. Ləkin
muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaqə nisbətən
«yat bir əl» dəp qarilidu. **«...padixahlar közlirini eqip körüp
ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu»** — muxu bəxarət
bilən yukiriki bəxarətni selixtursaq, adəmnı həyran qalduridu.
Qul dunyaoqan nur wə nijat boləqini bilən u adəmlərnin
nəprət-kəmsitixigə, qətkə kəqixioqan həm horluqioqan uqraydu;
birək ahirdə həttə dunyadiki padixahlarmu «közlirini eqip
körüp» kuləqə bax uridu. Əmma ularning «nemə kərgənliki»
muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlıq
okux kerək! ■ **49:8** 2Kor. 6:2

Qünki ularoqa rəhim Kiloquqi ularni yetəkləydu,
 U ularoqa bulaklarni boylitip yol baxlaydu.■

¹¹ Xuningdək Mən barlıq taqlirimni yol qilimən,
 Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu.□

¹² Mana, muxu kixilər yiraktin keliwatidu,
 Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keli-
 watidu,

Həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu.□

¹³ Huxallıqtin towlanglar, i asmanlar;

I yər-zemin, xadlan;

Nahxilarni yangritinglar, i taqlar;

Qünki Pərwərdigar Öz həlqigə təsəlli bərdi,
 Özining har boləqan pekir-məminlirigə rəhim
 qilidu.

¹⁴ Birəq Zion bolsa: —

«Pərwərdigar məndin waz kəqti,
 Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.

■ **49:10** Wəh. 7:16 □ **49:11** «... **Xuningdək Mən barlıq taqlirimni yol qilimən, Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu**» — xübhısızki, muxu bexarətlər həm jismaniy jəhətlər həm rəhiy jəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismaniy jəhəttə» kul Israil həlkini duniyaning barlıq qət-yəqiliridin öz yurtioqa qayturup, Yəqubning «mirasi boləqan» Pələstinni gülləndürüp ularoqa qaytidin beqixlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-ayətlərdə təswirlinidu. Hudaning səzigə əsasən bu ixlar «sən üqün bu zərriqilik ixtur». Uning kuli Xəytanning wə gunahning qarangoqu zindanlirida uzun yatqan barlıq məhbuslar üqün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengi, əhmiyyətlik həyatqə, jümlidin jənnətkə erixitiki pürsətni yaritip beridu. □ **49:12** «**Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keliwatidu, həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu**» — ibraniy tilidiki «Sinim» degən söz bəlkim kədimki «Qin» məmlikiti (kədimki «Qin» həzirki Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu söz üstidə baxqə qaraxlarmu məwjud.

15 Ana əzi emitivatkan bowikini untuyalamdu?
Əz qorsikidin tuqkan oqliqə rəhim kılmay
turalamdu?

Həttə ular untuqan bolsimu,
Mən seni untuyalmaymən.

16 Mana, Mən seni Əz alkanlırimoqə oyup
pütkenmən;

Harabə tamliring hərdaim kəz aldimdidur.

17 Oqlul baliliring *qaytixka* aldiriwatidu;
Əslidə seni wəyran kılqanlar, harab kılqanlar
seningdin yırax ketiwatidu;

18 Bexingni egiz kətürüp ətrapingoqə qarap bak!
Ularınq həmmisi jəm bolup qexingoqə qaytip
keliwatidu!

Əz həyatim bilən kəsəm kılımənki, — dəydu
Pərwərdigar,

Sən ularni özünggə zibu-zinnətlər kılıp kiyisən;
Toyi bolidioqan kizdək sən ularni takaysən;■

19 Qünki harabə həm qəldərək kətkən jayliring,
Wəyran kılınqan zəmining,
Həzir kelip, turmaqçı bolqanlar tüpəylidin
sanga tarqılık kılıdu;

Əslidə seni yutuwalqanlar yıraxlap kətkən
bolidu.□

20 Seningdin juda kılınqan baliliring bolsa
sanga: —

«Muxu jay turuxumoqə bək tarqılık kılıdu;
Manga turoqudək bir jayni boxitip bərsəng!» —
dəydu;

■ 49:18 Yəx. 60:4 □ 49:19 «... **harabə həm qəldərək
kətkən jayliring... həzir kelip, turmaqçı bolqanlar
tüpəylidin sanga tarqılık kılıdu**» — bu hil məsilə intayin
yahxi bir məsilə, əlwəttə. Anining yenioqə qaytip kəlgən baliliri
xunqə kəpki, yurtka patmaydu.

21 Sən kənglüngdə: —

«Mən balilirimdin ayrılıp qaloqan,
 Qerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan
 həydiwetilgən tursam,
 Kim muxularni manga tuqup bərdi?
 Kim ularni bekip qong kildi?
 Mana, mən qerib-yaloquz kaldurulqanmən;
 Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» —
 dəysən.

22 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Mana, Mən əllərgə qolumni kətürüp ixarət
 kəlimən,
 Əl-millətlərgə kərünidioqan bir tuqni tikləymən;
 Ular oqulliringni kuqıqıda elip kelixidu;
 Ular kizliringni həpax kəlip kelidu.

23 Padixahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»

Hanixlar bolsa inik'aniliring bolidu;
 Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim kəlip,
 Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;
 Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar
 ikənlikimni bilip yetisən;
 Qünki Manga ümid baqlap kütkenlər hərgiz
 yərgə qarap qalmaydu.

24 Oljini baturlardin eliwalıqili bolamdu?

Həkkaniyət jazasi səwəbidin tutkun kəlinqan
 bolsa kutulduroqili bolamdu? □ ■

□ 49:24 «**Həkkaniyət jazasi səwəbidin tutkun kəlinqan
 bolsa kutulduroqili bolamdu?**» — buning mənisi bəlkim
 Israillər yaki baxqa millətlər «həkkaniyət jazasioq uqrixi
 səwəbidin tutkun kəlinsa», undaqtə həkkaniy bolqan Huda
 ularni ərkin kəlsa bolamdu, bolamdu? Bu Əzining adillikioq
 hilaplikmu? — deməkqi. Təwəndiki ayətni həm izahətnimu
 kəring. ■ 49:24 Mat. 12:29

25 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: —
Hətta baturlardin əsirlərnimu qayturuwaloqili,
Əxəddiylərdin oljini kütquziwaloqili bolidu;
Wə sən bilən dəwalaxkanlar bilən Mənmu
dəwaliximən,
Xuning bilən baliliringni kütquzup azad
kəlimən. □

26 Seni əzgüqilərnə öz gəxi bilən özini
ozuklandurimən;
Ular yengi xarab iqqəndək öz kəni bilən məst
bolup ketidu;
Xundak kəlip barlik ət igiliri Mən
Pərwərdigarning sening Kütquzoquqing həm
Həmjəmət-Nijatkarəng,
Yakuptiki qüdrət Igisi ikənlikimni bilip yetidu. ■

50

*Hudaning qaqirikioqa kim: «Mana mən» —
dəydu?*

1 Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mən koyuwətkən ananglarning talak hetə kəni?
Manga kərz bərgüqilərnəng kəyşisiqə silərnə
setiwətkənmən?
Mana, silər öz gunəhliringlar arkilik öz-
özünqlərnə setiwətkənsilər;

□ 49:25 «Sən bilən dəwalaxkanlar bilən Mənmu
dəwaliximən» — Hudaning bu səzi bəlkim «silərnə ərkən
kəliximda birsi adillikiməqa daq qüxürgən bolsa yaki Manga:
«biadil!» dəp ərz kəlsa, Mən Əzüm igə, buni Əzüm bir tərəp
kəlimən» deməkqi. Əmdi Uning kəndək kəlip «bir tərəp kəlix»i
53-babta axkarilənidu. ■ 49:26 Wəh. 16:6

Silərlə asiylikliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi.□

² Mən silərdinmu soraymən:

Mən kəlginimdə, nemixka heq adəm qikmidi?

Mən qakirəjinimda, nemixka heqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?

Hərlikkə qikirixka qolum kişkilik kılamdu?

Qutkuzoqudək küqüm yokmidu?

Mana, Mən bir əyibləpla dengizni kurutup,

Dəryalarni qəlgə aylanduruwetimən;

Su bolmioqəqka ularning belikliri sesip ketidu,

Ussuzluktin əlidu;□ ■

□ **50:1 «Mən qoyuwətkən ananglarning talak heti keni?... Silərlə asiylikliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi»** — Huda Israilə «öz ayalım»dək karaydu.

«Qoyuwətkən ananglarning talak heti keni?» — Musa pəyoqəmbər arkilik berilgən kanunəqə əsasən, «talak hət» bolmisa, «ajraxkanlar» kaytidin əpləxsə bolidu. Demək, Israilning Hudaning yenioqə kaytix yoli oquq kərünidi. **«Manga kərz bərgüqilərlə kaysisioqə silərlə setiwətkənəm?»** Hudaqə kərz bərgüqi yok, əlwəttə. Huda «Əz mənəpəiti»ni kəzligən əməs, bəlki ularning gunahlırlı tüpəylidin düxmənlərlə ularni ayaq asti kəlip əsirgə qüxürüxigə yol qoyqan (oqurmənlərlə esidə bolsunki, Yəxaya əsasən muxu bəxarətlərlə özidin keyinki bir dəwr üçün səzləydu). □ **50:2 «Mən kəlginimdə, nemixka heq adəm qikmidi? Mən qakirəjinimda, nemixka heqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Hərlikkə qikirixka qolum kişkilik kılamdu? Qutkuzoqudək küqüm yokmidu?»** — muxu səzlər bəlkim yukiriki «Pərwədigər məndin waz kəqti, Rəb meni untup kətti!» dəgən kəqxaxlarəqə berilgən ikkinqi bir jawab. Huda Zionni untumidi; birak U ularin Əz hizmitini kəloqudək adəmnə qakırsa, Uning hizmitini kəlixka heqkim qikmaydu. Birsə qiksilə, u arkilik kutkuzidioqan küq-kudritini kərsitip bəretti. ■ **50:2** Qəl. 11:23; Yəx. 59:1

³ Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
Ularning kiyim-keqəklirini *kara* bəzdin
qilimən». □

Pərwərdigarning kuli yənə səzləydu

⁴ «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərnin
kənglini yasaxni bilixim üçün mənə təlim-
tərbiyə aləuqılarnin tilini təkdim kildi;
U mənə hər səhər oyoqıtıp turidu,
Tərbiyələngənlərnin katarida mening
kulikimni oyoqıtıdu.□
⁵ Rəb Pərwərdigar kulikimni aqti;
Mən bolsam itaətsizlik kilmidim,

□ **50:3 «Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
ularning kiyim-keqəklirini kara bəzdin qilimən»**
— İsrailning «Misirdin qikix» dəwridə muxundak ixlər
kəp yüz bərgən. «Misirdin qikix»ni kərüng. □ **50:4**
«...təlim-tərbiyə aləuqılar... tərbiyələngənlər...» —
İbraniy tilida «təlim-tərbiyə aləuqılar» wə təwəndiki
«tərbiyələngənlər» həm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir söz bilən
ipadilınıdu. **«(Pərwərdigar mənə hər səhər oyoqıtıp turidu,
tərbiyələngənlərnin katarida mening kulikimni oyoqıtıdu»**
— Hudaning sözini anlap, uning kəngligə pükkinini əməlgə
axurux üçün İsraildin həqkim qikimidi. Hudaning niyitidiki ixni
kixixkə qikidioqini həm xundakla xu ixini kilalioquqi pəkətlə
Hudaning kuli Məsih idi. Pəkət bir kətimlə əməs, u «hər
səhərdə» Hudaning sözini anlap tərbiyini qəbul kildü.

Yaki yolidin bax tartmidim. □ ■

⁶ Dümbəmni sawioquqilaroqa,
Məngzlimni tük yulöquqilaroqa tutup bərdim;
Horluk həm tükürüxlərdin yüzümni
qaqurmidim;

⁷ Birək Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;
Xunga mən yərgə qarap qalmaymən;
Xunga mən *niyitimni kət'iy kılıp* yüzümni al-
mastək qing kildim;

Hijillikə qaldurulmaydioqanlikimni bilimən. □

⁸ Meni Aqlöquqi yenimdidur;
Kim manga ərz-xikayət kılalisun?
Bar bolsa birlikdə dəwalixayli;
Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimoqa kəlsun! □ ■

⁹ Manga yardəmdə bolöquqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz kılalaydioqan kimkən?
Ularning həmmisi bir tal kiyimdək əskirəp
ketidu;

□ **50:5 «Rəb Pərwərdigar kulikimni aqti; mən bolsam itaətsizlik kilmidim, yaki yolidin bax tartmidim»** — kul bolsa hər səhər Hudaning sözini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəhiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəkqətlərnı, adəmlərnıng rəzil horlaxlirini tartix kerək dəp bilidu. Xu qaoqda u bax tartmaydu, bəlki muxu ixlarnı kəbul kılıxqə kət'iy bəl baqlaydu (6-7-ayət). ■ **50:5** Yh. 14:31; Fil. 2:8; İbr. 10:5-10 □ **50:7 «Xunga mən niyitimni kət'iy kılıp yüzümni almastək qing kildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «qakmaq texi» degən səz bilən ohxax mənıdə (əng kəttik tax). □ **50:8 «Meni Aqlöquqi yenimdidur; kim manga ərz-xikayət kılalisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldimoqa kəlsun!»** — bu ayətkə qarıoqanda, kul sot kılınıp kəttik təhmət-xikayətlərgə ugraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Pərwənilər ularni yutuwetidu».

¹⁰ — «Aranglarda Pərwərdigardin qorkidioğan, Uning qulining səzigə itaət kilidioğan kim bar? Qarangqululıqta mangidioğan, yorukluqi bolmioğan kixi bolsa, Pərwərdigarning namioğa ixinip hatirjəmlənsun, Hudasioğa yələnsun!□

¹¹ Mana, əzliri üqün ot yaqidioğan, Ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioğan həmminglar! Keni, öz otunglarning nurida, Əzünglar yaqqan məx'əllər arisida mengineqlar; Birəq silər xuni qolumdin alisilərki: — «Azab-həsərət iqidə yatisilər!». □

51

Nijat-qutulux silərgə yeqin turidu!

¹ «I həqqaniylikka intilgüqilər,

□ **50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin qorkidioğan, Uning qulining səzigə itaət kilidioğan kim bar?»** — bexarət boyiqə «Pərwərdigardin qorkux» həm «Uning qulining səzigə itaət kilix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə ohxastur. □ **50:11 «Mana, əzliri üqün ot yaqidioğan, ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioğan həmminglar!... «Azab-həsərət iqidə yatisilər!»»** — bu türküm kixilər: «Hudadin heq nur kəlmidi həm kəlməydu» dəp öz-əzigə yol kərsitix üqün əzlirining hiyalidiki «nur»ni yaqıdu. Əgər «nur» Hudan- ing Əzidin kəlgən bolmisa, sahta pəyqəmbərlərdin, insan- lardiki pəlsəpələrdin yaki həlkning əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənlirining həmmisininə nətijisi ohxax bolup, ular həman: — «azab-həsərət iqidə yatıdu».

Pərwərdigarni izdigüqilər,
Manga kulak selinglar: —
Silərnı yonup qıkarəan taxka,
Silərnı kolap qıkarəan orəkkə nəzər selinglar;
² Atanglar İbrahimə, silərnı tuəup bərgən
Sarahka nəzər selinglar;
Qünki Mən uni yaloəuz qeoqida qakirdim,
Uningə bəht ata kildim,
Həm uni awundurdum.
³ Qünki Pərwərdigar Zionə təsəlli bərməy
koymaydu;
Uning barlıq harabə yərlirigə qoəum təsəlli
beridu;
U qoəum uning jangallirini Erən baəqisidək,
Uning qəl-bayawanlirini Pərwərdigarning
beəqidək kildu;
Uningdin huxallıq həm xad-huramlıq,
Rəhmətlər həm nahxa awazlırı tepilidu.
⁴ Mening həlkim, gepimni anglanglar,
Əz elim, manga kulak selinglar;
Qünki Məndin bir qanun-təlim kelidu,
Wə Mən həküm-həqikətimni əl-yurtlar üqün bir
nur kılıp tikləymən.
⁵ Mening həqkaniylikim silərgə yəqin,
Mening nijatim yoloə qikti;
Mening biləklirim əl-yurtlarə qə həküm-
həqikətni elip kelidu;
Arallar Meni kütüp umid baəqlaydu,
Ular Mening bilikimgə tayinidu.
⁶ Bexinglarnı kətürüp asmanlarə,
Astinglarda turoəan yər-zeminəimu qarap
bəkinglar;
Qünki asmanlar is-tütəktək oəayib bolidu,

Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
Uningda turuwatқанlarmu ohxaxla əlidu;
Birak nijatim bolsa əbədil'əbədgiqidur,
Mening həkқaniylikim hərgiz yanjilmaydu.

⁷ I həkқaniylikimni bilgənlər,
Kəngligə қанun-təlimimni pүkkən həlk,
Manga қulak selinglar;
Insanlarning həқarətliridin қorқmanglar,
Ulardiki kupurluқ wə ɔalјirlaxlardin patiparak
bolup kətmənglar;■

⁸ Qўnki kўyə ularni kiyimni yəwaloқandək
yəwalidu,
Қurt yung yəwaloқandək yəwalidu;
Birak həkқaniylikim əbədil'əbədgiqidur,
Mening nijatim dəwrdin-dəwrgiqidur. ■

*Hudaning wədilirini anglioқanlarning bir du-
asi*

⁹ Oyoқan, oyoқan, kўqni əzўnggə kiyim қilip
kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
Qədimki waқitlarda,
Ətkən zamanlardiki dəwrlərdə
oyoқanoқiningdək oyoқan!
Rahabni қiyma-qiyma қilip qepiwətkən,
Əjdihani sanјip zəhimləndürgən əsli Sən

əməsmu?□

¹⁰ Dengizni, dəhxətlik ھanglardiki sularni kۈrutiwetip,

Dengizning tegilirini Sən ھəmjəmətlik kۈlip kۈtkۈzۈqanlarning ۋtۈx yoli kۈloqan ۋzۈng əməsmu?■

¹¹ Xunga Pərwərdigar bədəl tələp kۈtkۈzۈqanlar kۈytip kelidu,

Ular nahxilarni eytip Zionqə yetip kelidu;

Ularning baxlirioqə mənggۈlۈk xad-ھuramlıq kۈnidu;

Ular ھuxallıq wə xadlıqkə erixidu;

Kəyoqۈ-ھəsərət ھəm uھ-nadamətlər bədər kۈqidu.

□ 51:9 «Oyoqan, oyoqan, kۈqni ۋzۈnggə kۈyim kۈlip kۈygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... Raھabni kۈyma-qiyma kۈlip qepiwətkən, əjdihani sanjip zəھimləndۈrgən əsli sən əməsmu?» — (1) muxu ayəttə «Pərwərdigarning Biliki»gə kۈritilۈqan bir dua kۈrsitilidu. Muxu duaqə bolۈqan birinqi jawab bizningqə 12-ayəttə hatirilididu — demək, Mən ھərdaim səgək turimən, sanga təsəlli ھəm kۈq bərgۈqidurmən. Bizningqə ikkinqi jawab 53-babta axkarilididu. (2) «Raھab» — Misirning baxkə bir ismi, mənisi «ھakawurluk»tur. Babilliklarning ھəm Pələstinlikləarning əpsanilirigə اساسən, Huda dunyani yaritip tərtpkə selix ۋqۈn, awwal dengizda turoqan bəzi yaman kۈqlər ۋstidin ۋqəlibə kۈlxi kerək idi. Muxu kۈqləring birsining ismi «Raھab» idi. Ayətkə kۈrioqanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum asasi bar; muxu yərdə Huda ۋz həlkini Misirdin qikirip kۈtkۈzۈqanda, dengizni kۈrutkən, xundak kۈlip dengizdiki barlıq «yaman kۈqlirini» asanla idarə kۈlidiۈqanlikini kۈrsətkən. (3) Bizningqə muxu yərdiki «əjdihə» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin qikix» waktida, Huda uni «sanjioqan», birak tehi ۋltۈrgən əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta deyilgəndək) ahirkı zamanlarda pۈtۈnləy bir tərəp kۈlinidu.

■ 51:10 Yəx. 43:16

12 Silərgə təsəlli bərgüqi Özüm, Özümdurmən;
 Əlүх aldida turoqan bir insandin,
 Teni ot-qəplərgə aylinip ketidioqan insan bali-
 sidin qorqup kətkining nemisi?□ ■

13 Asmanlarni kərgən,
 Yər-zeminning ulini saloqan Yasioquqing
 Pərwərdigarni untup yürisən,
 Xundakla kün boyi həlakət yürügməkqi
 boloqan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup
 yürisən;

Əmdi zalimning kəhri keni?□ ■

14 Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
 U Һangoqa qüxməydu, xuning bilən ölməydu,
 Uning riskimu tügəp qalmaydu.□

□ 51:12 «**Əlүх aldida turoqan bir insan**» — ibraniy tilida «ölүwatqan bir insan» degən kizik söz bilən ipadiliniду. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumioqanlarning Һayatimu ölgən adəmgə ohxax bolidu degəndin ibarəttur. «**Silərgə təsəlli bərgüqi ... Özümdurmən; ... (sening) teni ot-qəplərgə aylinip ketidioqan insan balisidin qorqup kətkining nemisi?**» — muxu ayəttiki «silər» ibraniy tilida «əranqə rod»ta ixlitilgən bolup, bəlkim barlık həkləрни, «sən» bolsa «ayalqə rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning əzini kərsitixi mumkin. ■ 51:12 Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

□ 51:13 «**Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini saloqan Yasioquqing Pərwərdigarni untup yürisən, xundakla kün boyi həlakət yürügməkqi boloqan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup yürisən...**» — muxu ayəttiki «sən» ibraniy tilida «əranqə rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boloqanlarni (yat əlləning bozək kilixiqa uqrioqanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kəring. ■ 51:13 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24 □ 51:14 «**U Һangoqa qüxməydu, xuning bilən ölməydu**» — baxqa birhil təjmisini: «Uning ölüki (jinayətidəк) orioqa taxliwetilməydu».

15 Mən bolsam dengizni qozqap, dolqunlarni
hərkiətəküqi Pərwərdigar Hudayingdurmən;
«Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar» Mening namimdur;□

16 Wə asmanlarni tikləxkə,
Yər-zeminning ulini selixkə,
Wə Zionqa: «Sən Mening həlkimdur» deyixkə,
Mən sezümni aqzingqa kuyqanmən,
Sən *qulumni* qolumning sayisi bilən
yapqanmən. □

17 I Pərwərdigarning qolidiki kəhrlik kədəhni
iqiwətkən Yerusalem,
Oyoqan, oyoqan, ornungdin tur;
Adəmnı wəhimigə saloquqi jam-kədəhni sən iqt-
ing, birakla kətüriwəttin;■

18 Uning tuqup bərgən barlıq baliliri arisida uni
yetəkligüdək heqkim yok,
Uning bekip qong qilqan barlıq baliliridin uning
qolini tutup yeligüdək heqbirimu yok.

19 Bu ikki ix bexingqa qüxti —
(Kim sən üqün iq aqritip yioqlar?!)

□ 51:15 ««Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar» Mening namimdur» — ibraniy tilida ««Samawi
qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar» Uning namidur».

□ 51:16 «Asmanlarni tikləxkə, yər-zeminning ulini
selixkə, wə Zionqa: «Sən Mening həlkimdur» deyixkə,
Mən sezümni aqzingqa kuyqanmən, sən *qulumni*
qolumning sayisi bilən yapqanmən» — muxu ayəttiki
«Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni
«Pərwərdigarning kuli»qa eytilqan gəp boluxı kerək; xunga biz
«sən qulumni yapqanmən» dəp tərijimə kilduk. Əmdi 16-ayətkə
kariqanda Hudaning uningqa tapxuroqan wəzipiliri arisida,
yengi asman-zeminni bərpa qilixmu bolqan bolidu. ■ 51:17
Yəx. 52:1

— Bulangqilik həm wəyranqilik,
Aqarqilik həm kiliq;
Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin? □ ■
²⁰ Sening baliliring həlsizlinip həxidin kətti,
Torəa qüxkən jərəndək hərbiir koqining
dokmuxida yatidu;
Ular Pərwərdigarning kəhri bilən,
Hudayingning tənbihi bilən tolduruldi; ■
²¹ Xunga hazır buni anglap koy, i har boləqan,
— Məst boləqan, birək xarab bilən əməs: —
²² Əz həlkining dəwasini yürüzgüqi Rəbbing
Pərwərdigar,
Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —
«Mana, Mən qolungdin adəmnı wəhimigə sa-
lidioqan jam-kədəhni,
Yəni kəhrimgə toloqan kədəhni eliwaldim;
Sən ikkinqi uningdin həq iqməysən;
²³ Mən uni seni harliwatqanlarning qolioqa
tutkuzimən;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip
tur» dedi;
Xuning bilən sən teningni yər bilən təng kılıp,
Üstüngdin ətüküqilər üqün özüngni koqidiki yol
kılding».

52

¹ — Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal,

□ **51:19** «**Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?**» —
baxka birhil təjimi: — «Məndin baxka həqkim sanga təsəlli
berəlməydu». ■ **51:19** Yəx. 47:9 ■ **51:20** Yioq. 2:11,12

I Yerusalemlə, mükəddəs xəhər, gözəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;

Çünki bundin baxlap sünnət kılınmioğanlar yaki napaklar iqinggə ikkinçi kirməydu.□

² Topa-qangdin qikip özüngni silkiwət;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalemlə;
Özüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin,
i tutkun bolğan Zion kizi!□

³ Çünki Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Silər özünglarni pulsiz setiwətkənsilər;
Pulsiz qayturup setiwelinisilər».□

⁴ Çünki mundak dəydu Rəb Pərwərdigar: —
Həlkim dəsləptə Misiroqa musapir süpitidə
qüxkənikən,

□ 52:1 «— **Oyoğan, oyoğan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalemlə, mükəddəs xəhər, gözəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal**» — bu ayətkə qarışanda Hudaning qəzipti Ziöndin ötti, mehir-xəpkətlik küni kəldi. Biraq kəndək səwəbtin mundak bolğanlikini Huda pəyoqəmbərgə tehi ayan kilmioğan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan kilinidu. **«gözəl kiyim»** — ibrəniy tilidə ibadəthanidə ixləydiöğan «kurbanlıq kılöquçi» kəhənlərləning məhsus kiyim-keqəklirini kərsitidu. Dəmək, Ziöndikilərləning həmmisi kəhənlər bolup, ulərləning Hudaqə yekənləxipti, məhsus ibadət kiliş həkükü bar bolidu. □ 52:2 **«Topa-qangdin qikip özüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalemlə»** — muxu ayətni 47-bəb, 1-ayət bilən selixtursək, Yerusalemləning əhwalı Babilningkining əksişə bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak kizi, kəlip topa-qəngəqə oltur; i kəldiylərləning kizi, təhting yök yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə qarışanda Yerusalemləning olturoğan orni bir təht bolidiöğanlikü ehtimaləqə yekən. □ 52:3 **«pulsiz qayturup setiwelinisilər»** — «pulsiz» yaki «pul bilən əməs» — dəmək, muxu hərlükning bir bəhəsi bar. Kəndək bəhə tehi ayan kılınmioğan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndilə zor kimmətlik bəhə ayan kilinidu.

Xundakla yekinda Asuriyə ularni əzgən yərdə, □ ■

⁵ (Əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelingində, — dəydu Pərwərdigar)

Mening karim bolmamdikən?

Ular üstidin həkümranlik qiloquqilar ularni zar kakxatkan, — dəydu Pərwərdigar, —

Xundakla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərtləngən tursa,

Mening karim bolmamdikən?!» □ ■

⁶ Xunga Öz həlkim Mening namimni bilidu;

Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundakla ularoqa: «Kər, Meni!»

□ 52:4 «**Həlkim dəsleptə Misiroqa musapir süpitidə qüxkənikan, xundakla yekinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,...**» — mumkinçiligi barki, Misirdiki Israillaroqa zalim bolqan Pirəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Hiskos»lardin qıqkan). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnaherib qatarlik Asuriyə padixahlarını kərsitidu. ■ 52:4 Yar. 46:6 □ 52:5

«**... (əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelingində, — dəydu Pərwərdigar) Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin həkümranlik qiloquqilar ularni zar kakxatkan, — dəydu Pərwərdigar, — xundakla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərtləngən tursa, Mening karim bolmamdikən?!**» —

4- wə 5-ayətning mənisini birləxtürüp oylax kerək. Yəqubning jəməti Israil əslidə Misir padixahının təklipi bilən xu yərgə barqan; keyinki dəwrdiki Pirəwn Israiloqa asiylik qilip ularni ezixkə baxliqan. Huda ularni karamət məjizilər bilən qutquzqan. «Yekinda» (4-ayət) Asuriyə Israiloqa hujum qiloqan (bu ix Hudaning tərbiyə jazasını qismən kərsitixi üqün bolqan), birək Huda yənila ularni karamət yol bilən qutquzqan. «Əmdi hazır...» Israillar (Hudaning jazası ularning üstidə ada qilinqandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoqum tehimu karamət ixlarni kərsitip ularni qutquzidu, deməkqi. ■ 52:5

Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

dəydiqanliqimni bilidu.

Pərwərdigar Zionğa kelidu!

⁷ Taoqlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaoqliri nemidegən güzəl-hə!

U aram-hatirjəmlilikni jakarlaydu,

Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,

Nijat-kutuluxni elan qilidu,

U Zionğa: «Hudaying həmmigə həküm süridu!»■

⁸ Kəzətgiliringning awazini angla!

Ular awazini kətüridu,

Nahxılarni yangritip towlaydu;

Qünki Pərwərdigar Zionni elip qaytkanda, ular öz kəzi bilən kəridu!□

⁹ I Yerusalemling harabiliri, nahxılarni yangritip təntənə qilinglar!

Qünki Pərwərdigar Öz həlkiyə təsəlli bərgən,

U Yerusalemləni həmjəmətlilik kilip kutkuzoqlan!

¹⁰ Pərwərdigar əllərnin həmmisining aldida Öz muqəddəs Bilikini eqip ayan qiləqlan;

Xuning bilən yər-zeminning barliq qət-yaqiliri

■ 52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ 52:8 «... Pərwərdigar Zionni elip qaytkanda...» — demək, Pərwərdigar Zionni (Öz həlkini) əslidiki jayioqla qayturidu. Baxqa ikki hil təjimi: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə...», «Pərwərdigar Zionğa qaytkanda...». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kəring.

Hudayimizning nijat-kutuluxini keridu. □ ■

11 Qikip ketinglar, qikip ketinglar;

Həq napak nərsigə təgməy xu yərdin qikip ketinglar;

Uning otturisdin qikip ketinglar;

Pərwərdigarning mukəddəs qaqa-kuqilirini kətürgüqilər, özünlarni pak tutunglar; □ ■

12 Qünki silər aldirioğan peti əməs,

Patiparak qaqqan peti əməs qikip ketisilər;

Qünki Pərwərdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Hudasi arka muhəpizətqinglar bolidu.

*Pərwərdigarning kuling qurbanliqi —
ölümi, dəpnə kılınixi həm tirildürüluxi*

13 « — Kөрünlarki, Mening kulum danalix bilən ix keridu,

U *aləm aldida* kətürüldü, yukiri orunoğa qikirilidu, nəhayiti aliy orunoğa

□ **52:10 «Pərwərdigar əllərninğ həmmisining aldida Öz mukəddəs Bilikini eqip ayan kılğan»** — demək, Huda karamət ix kılıxqa təyyar turux üqün «yəngni türgən»! «Yər-zeminning barlıq qət-yakiliri Hudayimizning nijat-kutuluxini keridu» — muxu yərdə «kөрüx» bəlkim kəzi bilən kөрüxni həm öz bexidin etküzüxnimu bildüridu. ■ **52:10**

Zəb. 98:1-2; Luğa 3:6 □ **52:11 «mukəddəs qaqa-kuqılar»** — Hudaning ibadəthanisida ixlitolidu. Musa pəyoqəmbərgə berilgən qanunoğa asasen bu qaqa-kuqılarni pəkət kaqınlar wə ularning həmjəməttikiliri (pak hələttə bolsa) kətürsə bolidu; birak 1-ayətkə kəriqanda, Hudaning barlıq həlkining muxu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor. 6:17; Wəh. 18:4

erixtürüldü. □ ■

14 Lakin nuroqun kixilər seni körüp, intayın həyran kəlixidu,

— Qünki uning qirayi baxqa hərəkəndikiningkidin kəp zəhimləngən,

Qulning kiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, uningda həтта adəm siyakımu qalmioqan! □ ■

15 U xu yol bilən nuroqun əllərnin üstigə *kan* qaqudu.

Həтта xah-padixahlarmu uning karamitidin aqzini tutupla qalidu;

Qünki əzlrigə əzəldin eytilmioqanni ular kərələydu,

Ular əzəldin anglap bəkmioqanni

□ **52:13** «— **Kərünlarki, Mening kulum danalix bilən ix kəridu,..**» — «Pərwərdigarning quli» toqruluk «kul küyləngən nahxa» degən ataklık tət xeir bar. Bu «nahxılar» 42:1-9-ayət, 49:1-13-ayət, 50:4-11-ayət həm 52:13-53:12-ayətqiğə dāwam qilidu. «Kərünlarki... Mening kulum...» degən sözlər əng ahirkı «kul küyləngən nahxa»ning baxlinixidur. Muxu əng ahirkı «nahxa» ilğiriki nahxılarning sirlirini yexip beridu. ■ **52:13** Yəx. 11:2, 3; Əf. 1:20, 21; Fil. 2:9-11 □ **52:14** «**Ləkin nuroqun kixilər seni körüp, intayın həyran kəlixidu**» — «seni» xubhisizki «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. ■ **52:14** Yəx. 53:3

qüxinələydu. □ ■

53

Dawami

¹ Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən?
Həm «Pərwərdigarning Biliki» boləquqi
kingimu ayan qilinəqan? □ ■

² U bolsa *Pərwərdigarning* aldida huddi yumran
maysidək,
Yaki huddi qəşjirək tupraqta tartқан bir yil-
tizdək əsidu;
Uningda jəzbidarlıq yaki həywə yok bolidu,

□ **52:15 «U xu yol bilən nuroqun əllərnin üstigə qan qaqidu»** — Təwratta, Musa pəyoqəmbər arkilik qüxürülgən qanun boyiqə, qurbanlıq qilinəqan həywanning qeni arkilik, kixilərnin gunəhliri «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gəhida, buni ipadiləx üqün, kəşinlar (ibadəthanida həywanlarni qurbanlıq qiloquqi məhsus hadimlar) qurbanlıqning qenini kixilərnin üstigə qaqatti wə bu arkilik kixilərnin gunəhliri yuyilatti. Biz tərjimidə qüxinixlik bolsun üqün «qan» degən sözni qəxtuk. Bular ibraniy tilida bir söz bilən, yəni «qaqidu» bilən ipadilənidu. Əmdi muxu yərdə zadi qandək qurbanlıqning qenini «qaqidu»? Jawab keyinki ayətlərdə tepilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1 «Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən? Həm «Pərwərdigarning Biliki» boləquqi kingimu ayan qilinəqan?»** — muxu ayəttin kərələymizki: — (1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xəhs bolidu (2-, 3-ayətnimu kəring). Təwəndiki 2-12-ayətlərgimu qariqanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilən «Pərwərdigarning kuli» bir gəp. (2) Pərwərdigarning «ayan qilixi» yaki wəhiysi bolmisa, həqkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zəb. 98:1; Yəx. 51:5, 9, 10; Yh. 12:38; Rim. 10:16

Biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb kıləudək təki-turkimu yok bolidu. □ ■

³ U kixilər tərripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraklıxidu;

U kəp dərd-ələmlək adəm bolup,

Uningə azab-okubət yar bolidu;

Xuning bilən uningdin yüzler qəqurulidu;

U kəmsitilidu, biz uni həq nərsigə ərziməs dəp həsabliduk. □ ■

⁴ Birək əməliyəttə bolsa,

U bizning qayoqu-həsritimizni kətürdi,

Azab-okubətlirimizni öz üstigə aldı.

Biz bolsak, bu ixlarni u wabaqə uqrioqanlikidin,

Huda tərripidin jazalinip uruloqanlikidin,

Xundakla kiyin-kistakka elinoqanlikidin dəp

□ 53:2 «U ... huddi qəojirək tuprakta tartқан bir yiltizdək əsidu; uningda jəzbidarlık yaki həywə yok bolidu, biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb kıləudək təki-turkimu yok bolidu» — «Pərwədigarning kuli»ning tuquluxi həm uning əsüp yetilixi gərqə möjizə bolsimu, həqkim uning «Pərwədigarning Biliki» ikənlikini bilməy, uningə pisənt kılmaydu. Əməliyəttə maysa wə yiltizlar qandakmu qəojirək yərdin ünüp qıksun?! ■ 53:2 Ayup 8:11 □ 53:3 «U kixilər tərripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraklıxidu,...» — kixilər: — «Kelip qıqixi, turmuxi wə turki jəhəttin muxundak addiy adəm qandakmu «Pərwədigarning Biliki» bolidu?» dəp oylixı mumkin. ■ 53:3 Zəb. 22:6-8; Yəx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

qariduk! □ ■

⁵ Lekin u bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,

Bizning gunahlirimiz üqün zəhimləndi;

Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuk,

Həm kəmçidin boləqan yariliri arkilik biz xipamu taptuk. □ ■

⁶ Həmmimiz huddi qoylardək yoldin ezip,

Hərbirimiz özimiz halioqan yoloqa mangoqaniduk;

Birak Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioqip yüklidi. ■

□ 53:4 «Birak əməliyəttə bolsa, u bizning qayəu-həsritimizni kətürdi, azab-okuqətlirimizni öz üstigə aldı. Biz bolsak, bu ixlarni u ...Huda tərəpidin jazalinip uruloqanlikidin, xundakla kiyin-kistakka elinoqanlikidin dəp qariduk!» — bu bexarəttə peillar kəpingə «ətkən zaman xəklidə» yeziloqanliki okurmənlər üqün bir az qəlitə tüyuluxi mumkin. Bu bexarətlər bolsa, kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkən bolsa, nemixka «ətkən zaman xəklidə» ipadilinidu? Iximizki, Həmmigə Qadir Huda yimiz aldidə, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən ixlər huddi burunkı yaki bögünki ixlərqa ohxaxla roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoqəmbər Muxəddəs Rohning qabiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup ötkinidəklə, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip boləqan ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəkl»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridiki «Əzining quli»ning ölumi, əlmisaqtin buyanki əng əhmiyyətlik, əng muhim wə əng uluq ix, xundakla mənggülik bir pakit. ■ 53:4 Mat. 8:17 □ 53:5 «Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuk» — ibraniy tildə «bizgə aram-hatirjəmlilik yətküzgüqi jaza uning bexioqa qüxti». ■ 53:5 Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24 ■ 53:6 1Pet. 2:25

⁷ U қийнилip, azab қәккән bolsimu eqiz aqmidi;
U huddi boquzlaxқа yetilәp mengiloqan
paklandәk boquzlaxқа elip mengildi,
Xundaqла yung kirkioquqilar aldida qoy ün-
tinsiz yatқandәk, u zadila eqiz aqmidi. □ ■

⁸ U қаmap қoyulup, һәк soraktin мәһrum bolup
elip ketildi,

Әmdi uning әwladini kimmu bayan қilalisun?!
Qünki u tiriklәрning zeminidin elip ketildi,
Mening һәлкimning asiyliқi üqün u waba bilән
uruldi. □ ■

⁹ Kixilәр uni rәzillәр bilән ortak bir gөrgә bek-
itкән bolsimu,

Lekin u өlümidә bir bay bilән billә boldi,
Qünki u һeqқақан zorawanliқ қilip baқmioqan,
Uning aqzidin birәр eqizmu һiyлә-mikirlik sөz

□ **53:7 «U қийнилip, azab қәккән bolsimu eqiz aqmidi»**
— baxқа birhil tәрjimisi: «U қiynaldi, birәk өзini төwән tutup
aqzini aqmidi». **«U huddi boquzlaxқа yetilәp mengiloqan
paklandәk boquzlaxқа elip mengildi, xundaqла yung
kirkioquqilar aldida qoy ün-tinsiz yatқandәk, u zadila
eqiz aqmidi»** — muxu paқlanlar wә qoylar nemә ixning өз
aldida turidioqanliқini bilmәydu, әlwәттә; birәk қul bilidu һәм
pütүн wujudi һәм ihtiyari bilән өзini Pәrwәrdigarning haliqini
xu dәp uni qobul қilip, өзini pida қilidu. ■ **53:7** Mat.
26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32

□ **53:8 «U қаmap қoyulup, һәк soraktin мәһrum bolup elip ketildi»**
— baxқа bir-ikki hil tәрjimisi bar: — «U қаmap қoyulup, soraqқа
tartilix bilән elip ketildi» yaki «U rәһimsizliқ bilән, һeq soraqқа
tartilmayla elip ketildi», yaki «U har қilinoqanda, u (adil) sot
қilinix һoқuқidin мәһrum boldi». **«Әmdi uning әwladini
kimmu bayan қilalisun?!»** — baxқа birhil tәрjimisi: «Өzining
dәwridikilәр bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlarоqа) әtiwarliди».

■ **53:8** Zәb. 22:30; Yәx. 53:10

tepilmas. □ ■

¹⁰ Birak uni ezixni layiq kergən Pərwərdigardur;

U uni azabka qəmüldürgüzdi.

Gərqə u öz jenini gunahni yuyidiqan kurbanlik
qiloqan bolsimu,

Lekin u özining uruk-əwladlirini qokum körüp
turidu,

Xundaqla uning kəridiqan künliri uzartilidu;

Wə Pərwərdigarning kəngli səyünidiqan ixlar
uning ilkidə bolup, rawaj tepip əməlgə axu-

□ **53:9 «u ölümidə ...»** — ibraniy tilida muxu yərdiki «ölümi» degən söz, «keplük xəklidə», «ölümliri» dəp elinqan; bu söz «kul»ning ölümünün dəhxətlik bolqanlığını, xundaqla uning ölümünün əhmiyitining kəp tərəplimilik bolqanlığını kərsətsə kerək. **«U ölümidə bir bay bilən billə boldi»** — muxu bexarətnin əməlgə axuruluxi, Injil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yuh.» 19:38-ayəttin enik tepilidu. ■ **53:9** 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

rulidu. □ ■

¹¹ U əzi tartkan japaning mewisini körüp məmnun bolidu;

Həkkaniy bolotuqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yetküzidu.

Qünki u ularning kəbihliklerini əzigə yükliwalidu. □ ■

□ **53:10 «Gərqə u öz jenini gunahni uyidiqan qurbanlik qilqan bolsimu,...»** — yənə birhil təjimişi: — «Gərqə u (Huda) uning jenini gunahni uyidiqan qurbanlik qilqan bolsimu,...» Muxu ayəttiki «gunahni uyidiqan qurbanlik» (İbraniy tilidə «axam» deyilidu), Musa pəyqəmbərgə qüxürülgən Təvrat 3-kisim, yəni «qurbanliknamə» süpitidə bolqan «Lawiylar» degən kitabta, muxu hil qurbanlik «adəm bilən Huda»ni həmdə «adəm bilən adəm»ni inaklaxturidiqan, yəni «itaətsizlik qurbanliqi» dəp atalqan («Lawiylar», 5-babni körüng). **«uning kəridiqan künliri uzartilidu»** — Pərwərdigarning küli 8-ayətkə əsasən pərzəntsiz «əwladi yok» qalda əldi. Biraq muxu bayanlarəqa əsasən u hazır həyat həmdə uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalki bəbtiki 15-ayəttə «kan qeqilqan» nuroqun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- həm 12-ayəttiki əzigə ixəngən, «həkkaniylik yetküzülgən» «nuroqun kixilər» bolmay kim bolsun? U əlgən bolsa, muxu ix əlümdin tirilgəndin keyin boluxi kərək; demək, Pərwərdigarning küli əlümdin tirilidu. **«Pərwərdigarning kəngli səyünidiqan ixlər uning ilkidə bolup, ... əməlgə axurulidu»** — muxu bayanəqa əsasən, küli əlümdin tirilgəndin keyin Huda uning qolıəqa ələmdiki bərlək ixlərnə tapxuridu. ■ **53:10** Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18; Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 □ **53:11 «Həkkaniy bolotuqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yetküzidu»** — muxu yərdiki «nuroqun kixilər» uningəqa ixini diqan məmin bəndilər, yəni uning (10-ayəttiki) «uruk-əwladi» bolidu. «Nuroqun kixilər» deyilgini «həmmə adəm» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **53:11** İbr.12:2; Rim.5:18, 19

12 Bu ixliri üqün Mən xu «nuroqun kixilər»ni uningoqa hədiyyə kılıp nesiwisi kılımən, Xuning bilən u əzi küqlüklərni oqanimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu; Qünki u ta əlüxkə kədər «*xarab hədiyyə*»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərdi, Xundakla əzining asiylik kילוquqilarning qatarida sanilixioqa yol qoydi. Xuning bilən u nuroqun kixilərnin gunahini əz üstigə aldi, Əzini asiylik kילוquqilarning ornioqa koyup ular üqün dua kildi». □ ■

54

□ 53:12 «**Bu ixliri üqün Mən xu «nuroqun kixilər»ni uningoqa hədiyyə kılıp nesiwisi kılımən**» — «nuroqun kixilər» əzining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningoqa bərgən «rohıy pərzəntliri», «əzining adəmliri»dur. «**Xuning bilən u əzi küqlüklərni oqanimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu**» — muxu «küqlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xah-padixahlar» qatarliqlarni kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning kuli «Padixahlarınin Padixahı», Xahinxah bolidu. «**U ta əlüxkə kədər «xarab hədiyyə»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərdi**» — Musa pəyoqəmbər arkilik Israiloqa berilgən «qurbanliq tüzümi»də, pütünləy Hudaoqa atap kəydürüldioqan «kəydürmə qurbanliq» üstigə «xarab hədiyyə» təküldi; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dəp qarilidi. «**asiylik kילוquqilarning qatarida sanaldi**» — bəlkim ikki mənisi təng boluxi mumkin; (1) əzini asiylaroqa wəkil kılıp ular üqün jaza tartti; (2) əzi «jinayətgı» dəp qaraldi (ibraniy tilida «asiylik kילוquqılar» həm «jinayətgilər» bir söz). ■ 53:12 Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

Pərwərdigarning kùlining əjirining birinçi nətijisi ••• Zionning Hudaning ətrapioğa yioğilip uning bilən inaklixixi

¹ — Təntənə kıl, i pərzənt kərmigən tuoqmas ayal!

Nahxılarni yangrat, xadlinip towla, i toloqak tutup bəkimioqan ayal!

— Qünki qerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur! — dəydu Pərwərdigar, — □ ■

² Qediringning ornini kengəytip, Turaloquliringning etiklirini ular yaysun; Küküngni heq ayimay qedir taniliringni uzartkin,

Kozukliringni qingaytkin; □

³ Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən; Sening əwlading baxka əllərnə igələydu; Ular qerib xəhərlərnə ahalilik kildu.

⁴ Korkma, qünki sən heq hijaləttə bolmaysən, Heq uyatka qaldurulmaysən, Qünki yərgə heq qaritilip qalmaysən, Qünki yaxlıqingdiki hijilqanlikni untuysən, Tullukungning ahanitini heq esinggə kəltürəlməysən.

⁵ Qünki seni yaritip Xəkilləndürgüqing bolsa sening ering,

□ **54:1** «qerib ayalning balilir» — xübhəsiszki, ««Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi» deganlik bilən barawərdur. Qünki muxu balilarni qerib ayal əzi tuoqmioqan. Muxu babtiki barlik bərikətlər yənə xübhəsiszki, kùlning japalik əjiridin kəlgən nətijidur. Kùlning «birinçi wəzipisi» «Yakupni Hudağa yioğip kayturux»tur. Muxu babtiki tema dəl xudur.

■ **54:1** Gal. 4:27 □ **54:2** «turaloquliringning etiklirini ular yaysun» — «ular» bəlkim kaytip kəlgən «qerib ayalning baliliri» (1-ayət).

Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar Uning nomi;
Həmjəmət-Qutkuzoquqing bolsa Israildiki
Mukəddəs Boləquqi,
U barlik yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.

⁶ Qünki Pərwərdigar seni qakirdi,
— Huddi eri əzidin waz kəqkən, kəngli sunuk
bir ayaldək,
Yaxlikida yatlik bolup andin taxliwetilgən bir
ayalni qakiroqandək qakirdi» — dəydu sening
Hudaying;□

⁷ Mən bir dəqiqə səndin ayrilip kəttim,
Biraq zor keyümqanlik bilən seni yenimoqa
yioqimən;

⁸ Qəzipimning texixi bilən Mən bir dəqiqila
yüzümni səndin yoxurup qoydum;
Biraq mənggülük mehir-muhəbbitim bilən
sanga keyümqanlik kərsitimən» — dəydu
Həmjəmət-Qutkuzoquqing Pərwərdigar.

⁹ Muxu ixlar huddi Nuh *pəyoqəmbər* dəwridiki
topan suliridək bolidu —
Mən Nuh dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini
besip ötməydu dəp kəsəm iqkinimdək, —

□ 54:6 «Huda seni ... huddi eri əzidin waz kəqkən, kəngli sunuk bir ayaldək, yaxlikida yatlik bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qakiroqandək qakirdi» — degən sözlər muxu yərdə muhim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» degən tuyoquda bolidu. Əməliyəttə bolsa Huda adil boləqanliqi üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz öruxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayəttə tiləqa elinoqan. Biraq muxu yərdə Huda Öz xəpkitini kərsitip bu ixlarni tiləqa almaydu; U pəkəttə 8-, 9-ayəttə: — «Mən (səndin qəzəplinip) bir dəqiqə səndin ayrilip kəttim» — dəydu.

Mən xundak kəsəm iqlənəmənki,
Səndin ikkinqi qəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiḥ bərməymən.■

¹⁰ Qünki taqlar yökilidu,
Dənglərmu yətkilip ketidu,
Birak meḥir-muḥəbbitim səndin hərgiz
kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlək bərgən əhdəmmu
səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga kəyümqanlık kılouqi
Pərwərdigar.

Yengi Yerusalemning parlak keləqiki

¹¹ I har boləqan, boranda uyan-buyan
qayqələqan, həq təsəlli kılınmıqan qız,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən
qırlaymən,
Kək yaqutlar bilən ulungni salimən;
¹² Parkırak munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaknak yaqutlardin,
Barlık sepilliringni jawahıratlardin kılip
yasaymən.□

¹³ Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar
təripidin əgitilidu;
Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!■

¹⁴ Sən həkəkaniylik bilən tiklinisən;
Sən zulumdin yırak,

■ 54:9 Yar. 9:11 □ 54:12 «Parkırak munarliringni ləəllərdin, ... barlık sepilliringni jawahıratlardin kılip yasaymən» — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepilda munarlarə aptapning əksi qūxidiqan tax əynəklər ornitilip, «kuyaxlar» dəp atilatti. Muxu yərdə biz «parkırak munarlar» dəp tərjimə kılduk. ■ 54:13 Yḥ. 6:45

(Qünki sən heq qorkmaysən)

Wəhxəttinmu yirak turoquqi bolisən,

Qünki u sanga heq yeqinlaxmaydu.

¹⁵ Mana, birərsi haman yioqilip sanga hujum kilsa,

(Birak bu ix Mening ihtiyarimda boləqan əməs),

Kimki yioqilip sanga hujum kilsa sening səwəbingdin yikilidu.

¹⁶ Mana, kəmür otini yəlpütüp,

Əzigə muwapik bir qoralni yasioquqi təmürqini Mən yaratқанmən,

Həm har kilix üqün həlak kילוquqinimu Mən yaratқанmən;□

¹⁷ Sanga qarxi yasaloqan heqkandak qoral karəqa kəlməydu;

Sanga ərz-xikayət kילוquqi hərbiir tilni sən mat kilisən.

Mana xular Pərwərdigarning qullirining alidioqan mirasidur!

□ **54:16 «Mana, kəmür otini yəlpütüp, əzigə muwapik bir qoralni yasioquqi təmürqini Mən yaratқанmən, həm har kilix üqün həlak kילוquqinimu Mən yaratқанmən»** — demək, Mən bolmisam muxu qorallar həm ixlətməkqi boləquqilar bolmaytti; ularning həmmisi Mening qolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesablinatti? 17-ayətnimu kərüng.

Ularning həkkaniyliki bolsa məndindur! □

55

Pərwərdigarning qulining əjirining ikkinji nətijəsi ••• Uning dunyaoğa sunoqan yengi həyatğa igə boluxğa təklipi

¹ Həy! Barlıq ussap kətkənlər,

Suoğa kelinglar!

Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;
Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməylə xarab
həm sūt setiwelinglar; □ ■

□ **54:17 «Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!»** — muxu ayətkiqə Yəxaya

«Pərwərdigarning quli»ni pəkət birlik xəklidə tiloqa aldi. Birək «yengi Yerusalem»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning quli»ning uruk-əwladı, u gunahlırını kətürüp kütquzoqan «həkkaniylik yətküzgən»lırı bar. Ular hazır bəkim «Pərwərdigarning quli»oqa ohxax pəzilətlik, güzəl muhəbbətlik harakterida bolup, xundakla uningə ohxax Hudaəğa toluk ibadətlik hizmət kılıdu. □ **55:1**

«**Suoğa kelinglar!**» — ibraniy tilida «su» köplük xəklidə bolup («sularəğa kelinglar!»), suning köplükini bildüridu. «**Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməylə xarab həm sūt setiwelinglar!**» — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyaoğa söz kılıdu. Birək u həqkəndək gəp satmaydu, əlwəttə. Əmdi Hudaning muxu iltipatioğa pul bilən erixkili bolmisa, uningə qandək bahada erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyildu: — u bolsa pəkətlə adəmnıng Hudaəğa kulək selixtiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kərginimizdək, Hudaning mehir-xəpkiti bilən Pərwərdigarning quli barlık insan üqün kurban bolup bədəl tələydu. ■ **55:1** Yh. 7:37,38

² Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioğan nərsigə pul həjləysilər?

Əjiringlarni adəmni heq qanaətləndürməydioğan nərsilər üqün sərp qilisilər?

Gepimni kəngül qoyup anglanglar, yahxisidin yənglar,

Kənglünglar molqiliktin qanaətlinidu;□

³ Manga kulak selinglar, yenimoqa kelinglar;

Anglanglar, jeninglar hayatka erixidu;

Wə Mən silər üqün mənggülük bir əhdə tüzüp berimən: —

Xu əhdə — Dawutka wədə qilinoğan mehir-xəpkətlərdur!□ ■

⁴ Mana, Mən uni əl-yurtlaroqa guwahqi süpitidə, Əl-yurtlaroqa yetəkqi həm sərkərdə süpitidə

□ 55:2 «Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioğan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmni heq qanaətləndürməydioğan nərsilər üqün sərp qilisilər?»

— oqurmənlərnin esidə bolux kerəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Özini tonumioğanlar toqruluk «uning yegini küllərdur!» degənidi. «Kənglünglar molqiliktin qanaətlinidu» —

ibranıy tilida «jeninglar molqiliktin qanaətlinidu». □ 55:3

«Mən Dawutka wədə qiləğan mehir-xəpkətlər» — muxu sözlər «Zəbur» 18-küy həm 89-küydin elinoğan. Huda xu küylərdə Dawut pəyoqəmbərgə ikki wədinı bərgən: (1) Dawutning bir əvladi uning təhtidə mənggü olturidu. (2) muxu əvladi pəkət İsrailoqla əməs, bəlki jahəndiki barlıq əl-yurtlar üstidin həkümranlıq qilidu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning quli» ikənliki enik kərunidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməyla» wujudka qikidu. ■ 55:3 Ros. 13:34

təkdım kıldım —□

⁵ — «Mana, sən özünggə yat bir əlni qakirisən, Seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu; Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Mukəddəs Boluquqining Əzidur; Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalıqni yar kıldı».□

⁶ — İzdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapkuzmaqqi boləqan pəyttə;

U yeqin turoqan waktida uningoqa nida qilinglar!

⁷ Rəzil adəm öz yolini,

Nahək adəm öz oy-hiyallirini taxlisun,

Pərwərdigarning yenioqa kaytip kəlsun,

U uningoqa rəhimdillik kərsitidu;

Hudayimizning yenioqa kaytip kəlsun,

U zor kəqürüm kildu.

⁸ Qünki Mening oyliqanlirim silərninğ oyliqanliringlar əməs,

Mening yollirim bolsa silərninğ yolliringlar əməstur;

⁹ Qünki asman yərdin qanqə yukiri boləqinidək,

Mana Əz yollirim silərninğ yolliringlardin,

Mening oyliqanlirim silərninğ oyliqanliringlardin xunqə yukiridur.

□ 55:4 «**Mana, Mən uni ... yetəkqi həm sərkərdə süpitədə təkdım kıldım**» — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutka wədə kilinqan mehir-xəpətlər» boləqan «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kərüng). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» degən səzmu xübhəsizki, «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. □ 55:5 «**Mana, sən özünggə yat bir əlni qakirisən, seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu... Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalıqni yar kıldı**» — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning öz quli»ni kərsitidu, səzlər uningoqa eytilidu.

¹⁰ Yamoqur həm qar asmandin qüxüp,
Yər yüzini suqirip uni kəkərtip, qeqəklitip,
Terioquqioqa urukni, yegüqigə ax-nanni
təminligüqə qaytmaydioqandək,

¹¹ Mana Mening aqzimdin qikқан sөz-kalamim
xundaktır;

Өz kənglümdikini əməlgə axurmioquqə,
Uni əwətx məksitimgə toluk yətmigüqə,
U Özümgə bikardin-bikar qaytmaydu.□

¹² Qünki silər xad-huram həlda qikisilər;
Aram-hatirjəmliktə yetəklinip qikisilər;
Taoqlar həm dənglər silərning aldinglarda nahxa
yangritidu,
Dalalardiki barlıq dəl-dərəhlər qawak qelixip
təntənə kilidu;□ ■

¹³ Yantaklıqning ornida qarioqay,

□ **55:11 «Mening aqzimdin qikқан sөz-kalamim ... uni əwətx məksitimgə toluk yətmigüqə, ... Özümgə bikardin-bikar qaytmaydu.»** — muxu sözlər 6-10-ayətlər bilən toluk baqlinidu. Hudaning oyliri gunahkar insan-ningkidin xunqə yukiri bolsimu, Hudaning küqlük sözi towa kilöan adəmnı kətürüp Özigə həmrəhlikqə igə kilidu; xuning bilən ular Hudaning oylirini həm yollirini qüxinixkə baxlap, Hudaning sirlirida uning bilən ortaq bolux imtiyazioqa erixtürilidu. □ **55:12 «Qünki silər xad-huram həlda qikisilər...»** — ular zadi nədin qikidu? Ahırkı zamanlarda, bəlkim Hudaning yolida mangoanlar Zionqa qarap öz yurtliridin qikidioanlıqini kərsitidu; birək xu arılıqta, hər bir towa kılmakqi bolöan adəmnıng bir «qikixi» boluxı kərək; özining tallöan yolliridin, gunahlıridin, xəhsiyətqilikidin, təkəbburlukidin, barlıq ən'əniwiy kəzkaraxlıridin Hudaning yengilikioqa həm qakirikioqa qarap «qikixi» kərək. Əmdi muxu yol jəpalıq həm «hətərlik» bolöini bilən u bəribir yənıla jəhan-aləmdiki əng xad-huram həm əhmiyyətlik yoldur.

■ **55:12** 1Tar. 16:33

Jioʻanlikning ornida hadas dərīhi ʻsidu;
 Muxular bolsa Pərwərdigarʻqa bir nam
 kəltürīdu,
 Mənggügə üzūlməs karamət bolidu. □

56

*«Yəxaya» 3-qismi ••• Ahirki zamanlarni,
 təltəküs nijatlikni kütüx ••• Rəbkə təxna
 boləanlarni riojbatləndürüx*

¹ Pərwərdigar mundaq dəydu: —
 Adalət həm hīdayəttə qing turunglar,
 Həkkaniylikni yürgüziweringlar;
 Qünki Mening nijatim yeqinlaxti,
 Həkkaniylikim ayan kīlinay dəwatīdu, □

² Muxularni kīloquqi kixi,
 Muxularda qing turoquqi insan balisi —
 Xabat kūnini buləqimay pak-mukəddəs
 sakliəquqi,

□ **55:13 «Yantəklīkning ornida kəriəqay, jioʻanlikning
 ornida hadas dərīhi ʻsidu»** — demisəkmə, ikki hil dərəh
 (kəriəqay wə hadas) «daim yexil turīdioʻan» dərəhlərdur.

□ **56:1 «Adalət həm hīdayət»** — (ībraniy tilida birla səz
 bilən ipadilīnīdu) — Muxu yərdə Musa pəyʻəmbərgə berilgən
 mukəddəs qanun-pərmanlarning barlik tələplirini kərsitīdu.

Kolini hərəkəndə rəzillikdən tartqı kixi nemidegən bəhtlikdur![□]

³ Özini Pərwərdigarə bəqləyən yat yurtluk adəm: — «Pərwərdigar qokum meni öz həlkədən ayriwetidu!»,

Yaki aqlwat bolən kixi: — «Mana, kaxxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun.[□]

⁴ Qünki Pərwərdigar: — Mən Öz «xabat künlirim»ni saklaydıqan, Kənglündiki ixlarni tallıqan, Əhdəmdə qing turıdıqan aqlwatlarə mundaq dəymənki: —

⁵ Mən ularə Öz öyümdə, Yəni Öz tamlirim iqidə orun həm nam-ataq ata kəlimən;

Muxu nam-ataq oql-kizliri barlarningkidin əwzəldur;

Mən ularə üzülməs, mənggölük namni

[□] **56:2 «Xabat küni»** — ibraniy tilida həm «yəttingi» həm «tohtitix» degən mənida. Huda Musa pəyqəmbər arkilik Israilə «yəttingi küni»də, yənə xənbə künidə öz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining hərmidə dəm elixni buyruqan. Əlwəttə, mundaq kilix hərəkəndə bir millətning, bolupmu Israillərdə dəhqanqilik bilən xuqullinıdıqan millətning həkəkiy iman-ixənqi bar-yoklukini ispatlaydıqan ixtur. Məyli sodigər yaki dəhqan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm alqan paydam bəlkim altidin bir həssə kəp bolar» — dəp oylıxı mumkin.

[□] **56:3 «Yaki aqlwat bolən kixi: — «Mana, kaxxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun** — «aqlwat» piqiwetilgən adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixahlarning yaki baylarning hərəmhənilirida ayal-kənzəklirini qoqdax hizmitini kəlati. Muxu yərdə aqlwatlar bəlkim barlik meyiqlərgə, barlik orni pəslərgə, barlik kəzgə ilinmaydıqan kixilərgə wəkillik kəlixı mumkin.

berimən.□

⁶ Pərwərdigarning hizmitidə boluxka,
Uning namioğa seşinixka,
Uning kulliri boluxka Pərwərdigarğa özini
başlıoğan,
Xabat künini bulqımay pak-muqəddəs
sakiğan,
Əhdəmni qing tutqan yat yurtluğuning
pərzəntlirini bolsa,

⁷ Ularimu Əz muqəddəs teşimoğa elip kelimən,
Mening duagah bolğan öyümdə ularni huxal
kiliğan;
Ularıning köydürmə kurbanlikliri həm təxəkkür
kurnanlikliri Mening kurbangahım üstidə
qəbul kilinidu;

□ 56:5 «mən ularğa Əz öyümdə, yəni Əz tam-
lirim iqidə orun həm nam-ataq ata kiliğan» — muxu
ayəttiki «öyüm» bolsa, Hudaning muqəddəs ibadəthanisi.
Əslidə Musa pəyoğəmbərgə tapxurulğan qanunğa asasen,
aqlwatlar wə meyiqlar ibadəthanioğa kirixkə bolmaytti; birak
«Pərwərdigarning kuli» kiliğan ixlardin keyin kirixkə bolidiğan
bolğan; muxundak bolupla qalmaq, Huda ularğa «muqim
orun»ni beridu, demək halisa mənngü turidiğan bir jayni
beridu. Əsliyi ibraniyqə tekistə «qol wə nam-ataq ata kiliğan»
deyilğan. Biz uni «orun wə nam-ataq ata kiliğan» dəp tərijimə
kilduk. «Qol» bizningqə «turuxka hokukluk orun» degən
mənidə ixlitilğan boluxi mumkin. Qünki Musa pəyoğəmbərgə
quxürülğan qanun boyiqə aqlwatlarıning muqəddəs qedirğa
yaki muqəddəs ibadəthanioğa kirix hokuki yok idi («Qan.» 23:1)
«Orun həm nam-ataq ata kiliğan... » baxka birhil tərijimisi
«nam-əməl abidisi tikləymən,...». «...ularğa... nam-ataq
ata kiliğan... muxu nam-ataq oqlul-kizliri barların-
ingkidin əwzəldur; Mən ularğa üzülməs, mənngülük
namni berimən» — aqlwatning pərzənt kəruxi mumkin əməs,
əlwtə.

Qünki Mening öyüm «Barlıq əl-yurtlar üqün dua kılınıdıoqan öy» dəp atilidu.■

⁸ Israildin tarkilip kətkən qeribləri yiqip qayturıdıoqan Rəb Pərwərdigar: —

Mən yənə uningqa baxkılarnı,

Yəni yiqilip bolqanlarqa baxkılarnımu qoxup yiqimən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə bolqan bir bexarət

⁹ — I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuktin elinglar,

Ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!□

¹⁰ *Israilning* kəzətkiliri həmmisi qarıoq;

Ular heq bilməydu;

Həmmisi kəwaxni bilməydiqan gaqa itlar,

Qüxəkəp yatıdıqan, uyquqa amraklar!

¹¹ Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu,

Ular bolsa *həlqimni* «bakquqi»larmix tehi!

Ular yorutuluxni heq bilməydu,

Ularınq həmmisi halıqanqə yol tallap keyip kətkən,

■ 56:7 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ 56:9

«I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuktin elinglar, ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!» — Huda Özining jazalixidin ölgənlərinq jəsətliri bilən ozuklinixqa haywanlarni təklip kılidu.

Birsimu qalmay hər biri öz mənpəitini közləp
yürgüqilər! □

¹² Ular: «Qeni, xarab kəltürimən,
Həraqni qanoquqə iqəyli;
Ətimu bolsa bügünkidək bolidu,
Tehimu molqilik bolidu yənə!» — dəweridu.

57

Qarangoqulukta berilgən nur

¹ Həqkanıy adəm aləmdin ətıdu,
Həqkim buningoqa kəngül bəlməydu;
Məhrıban adəmlər yioqıp elip ketilidu,
Birəq həqkim oylap qüxinəlməyduki,
Həqkanıy adəmlər yaman künlərnı kərmisun
dəp yioqıp elip ketilidu. ■

² U bolsa aram-hatırjəmlıq iqıgə kiridu;
Yəni əzlırınıng durus yolıda mangoqan hər bir
kixi,
Əz ərında yetip aram alidu. □

□ **56:11 «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu, ular bolsa həlqimni «baqquqi»larmix tehi!»** — «baqquqi» yaki «kəzətqi» (yetəklıgüqi)ning ikki muhım roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sırtın kelıdıoqan həwp-hətər əhwalıdın həlqni aqaqlandurup taqabil turux qarısını tepix; (2) «baqquqilik»; əz həlqıgə köyünüp ularning əhwalını obdan qüxinıp həwər elıxtur. ■ **57:1** Zəb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2 «...durus yolıda mangoqan hər bir kixi, əz ərında yetip aram alidu»** — «əz ərında yetip aram alidu» degənning mənisı, «ərında səkratta yatqan» yaki «gərdə yatqan» degənlik bolsa kerək; məyli qaysı mənidə bolsun, əsasıy mənisı, ular əlüxi bilənlə ularning rohi Hudaning aramıoqa kiridu.

«Pahixə ayal», uning «baliliri» həm towa
qiloğan adəm

³ Birək sənlər, i jadugər ayalning baliliri,
Zinahor bilən pahixə ayalning nəslı;
Buyakqa yekın kelinglar;

⁴ Silər kimni mazak kıliwatisilər?
Yaki kimgə qarxi aqzinglarnı kalqaytip,
Tilinglarnı uzun qıkirisilər?
Silər bolsanglar asiylıktın tərəlgən balılar,
Aldamqilikning nəslı əməsmusilər?

⁵ Hər bir qong dərəh astida,
Hər bir yexil dərəh astida xəhwaniylik bilən
kəyüp kətküqi,
Kıqık balılarnı jiloqılaroqa həm hada taxlarning
yeriklirioqa elip soyquqisilər!□

□ 57:5 «**Hər bir yexil dərəh astida xəhwaniylik bilən
kəyüp kətküqi, kıqık balılarnı jiloqılaroqa həm hada
taxlarning yeriklirioqa elip soyquqisilər!**» — Qanaanda
(Pələstində) butpərəslik intayin pəskəxlıxip uqioqa qıkkanıdı:
(1) Pələstinliklər «Baal» degən məbudka «Yərnı munbət, ay-
allarnı tuqumqan kılidu» dəp qokunoqan. Muxu butnı
«hərıkətkə kəltürüx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim
yexil turıdıoqan dərəhlər astida) xu məbudka «nəzir kılınoqan»
pahixə ayallar bilən jinsiy munasiwət etküzettti; (2) ular
«ölümni baxkurıdıoqan» «Molok» degən baxka bir məbudnı
«məmnun kılix» üqün, öz balilirini otka taxlaytti yaki kıliqlaytti.
Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ixni tiloqa elixi, bularning
pajielik mahiyitini kərsətməkqi; ular bir buttin «balılarnı
sorap», andin ularnı yənə bir butka atap soyıdu. Birək
muxu yərdə butpərəslik kılidıoqanlar Pələstındikilər əməs, bəlki
«Pələstinliklərdin butpərəslikni əgəngən» Israillarning əzi. Ular
əslidə əzlrini Misirdin kutkuzoqan Hudasioqa «sadıq, wapadar
ayal»dək boluxı kerək idi; birək buning ornıda, ular «pahixə
ayal» həm uning baliliri bolup kətkənıdı.

⁶ Eriktiki siliklanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;

Xular, xularla sening təkşimatingdur;

Xundak, sən ularoqa atap «xarab hədiyyəsi»ni kuyup,

Ularoqa «axliq hədiyyə»nimu sunup bərdingotu;
Əmdi muxularoqa razi bolup Özümni besiwalsam bolamti?□

⁷ Sən yukiri, egiz bir taoq üstidə orun-kərpə selip koydung,

Sən axu yordimu qurbanliklarni kilixka qikting.□

⁸ Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip koydung,

Qünki sən Məndin ayrilding,

Sən yalingaqlinip ornungoqa qikting;

Orun-kərpəngni kengəytip *heridarliring* bilən özüng üqün əhdiləxting;

□ **57:6 «Eriktiki siliklanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur»** — muxuning mənisi bəlkim erikta yatkan taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiiy halda adəmzatning xəkligə kəlgən bolup, həlk tərpidin öz butliri boluxka tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliklanoqan taxlar» degən sözni ixlitip qaqqaq kilidu. Bu ibraniy tilida «hələk» degən birlə söz bilən ipadilinidu wə: «teyiloqak, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir məninimu bildüridu. «Nesiwəng» ibraniy tilida «halak» degən söz bilən ipadilinidu. Musa pəyoqəmbər əslidə Israiloqa: «Pərwərdigar silərnin nesiwənglardur» degən bolsimu, ular özigə tegixlik boləqan nesiwining («halak»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioqan. **«muxularoqa razi bolup Özümni besiwalsam bolamti?»** — demək, muxu ixlardin ötüp jazalimay koyuxum hərgiz mumkin əməs. □ **57:7 «Sən axu yordimu qurbanliklarni kilixka qikting»** — ular heq nomus kilmay, oquq-axkara (egiz taoq üstidə) butpərəslik kilip turatti.

Ularining orun-körpisiyə kənglünq qüxti,

Sən ularda küq-hökükni körüp qalding.□

⁹ Sən zəytun meyi hədiyisini elip,

Ətirliringni üstibexingqə boluxioqə qeqip,

Padixahning aldioqə barding;

Əlqiliringni yirakqə əwətip,

Həttə təhtisaraqə yətküqə özüngni pəs

□ **57:8 «Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip qoydung»** — Musa pəyoqəmbər Is-
raillaroqə Hudaning paklikini əslitix yolida öy ixikining sirtki ikki
yenioqə Təwrattiki birqanqə səzni oyux yaki tahta üstigə pütüp
qaplxni buyruqanidi. «Pahixə ayal» muxu «əslətmilər»ni
sirtioqə əməs, iqiğə bekitkən. Ayal uqiğə qıkkən bir butpərəs
boloqini bilən, yənili «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu»
dəp ənsirəp (baxqılardin yoxurun həlda) muxu tahtilarni bek-
itkən. Birak uning mundaq qiloqini Hudani butlarning qatarioqə
qoyqiniqə barawər. «Pahixə ayal»qə nisbətən, muxu əslətmə
tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünləy hurapiy bir ix, ular
uning üqün «tiltumar»qə ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlar
mən'i qilinon, əlwəttə). **«Sən ularda küq-hökükni körüp
qalding»** — əslidə «sən ularda bir qolni körüp qalding»
degənlik. «Bir qol» bəlkim «azqinə küq-hökük»ni bildürüxi
mumkin. «pahixə ayal» muxuni körüpla dərhal «buningdin
paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni qildi.

kilding.□

¹⁰ Sən besip mangoʻan barlik yolliringda qar-qioʻining bilən,

Yənə: «Pok yəptimən, boldi bəs!» dəp qoymiding tehi,

Ezip yürüxkə yənla küqüngni yioqding,

Heq jak toymiding.

¹¹ Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, qorkup yürisən,

Yaloʻan gəp kilip, Meni esinggə heq kəltürməy,

Kənglüngdin heq ötküzmididing.

Mən uzunoiqə süküttə turup kəldim əməsmu?

Sən yənla Məndin heq qorkup bakmididing!□ ■

¹² Sening «həkkaniyliking»ni həm «təhpiliring»ni bayan kilimən: —

Ularning sanga heq paydisi yoktur!

¹³ Qirkirioʻanliringda sən yioqip toplioʻan *butlar* kelip seni kutkuzsun!

□ **57:9 «Sən zəytun meyi hədiyisini elip,...»** — baxka birhil tərjimi: «özünggə (huxpurak) mayni sürtüp...». **«Sən... padixahning aldioʻa barding; əlqiliringni yirakka əwətip, hətta təhtisaraʻa yətküqə özüngni pəs kilding»** — Yəxaya 1-37-bablarda hudasiz dələtlər bilən heq ittipaklaxmaslikni kayta-kayta dəwət kiloʻan. Pahixə ayal «padixah»ni özigə mətpun kilmaqʻi bolup, dəl «ittipaklaxmaslik»ning əksini kilmaqʻi boləʻan. Əmdi «pahixə ayal» zadi kaysi «padixah»ning aldioʻa bardı? Əslidə Israilning öz padixahı bar idi. Birak Huda Yəxaya arkilik ularəʻa yənə kinayilik gəp kilip: Silər hudasiz əlning padixahining aldioʻa berip uningdin yardım sorisanglar, u padixah kəlgüsində silərnin padixahinglar bolidu, deməkʻi. □ **57:11 «Mən uzunoiqə süküttə turup kəldim əməsmu?»** — demək, Huda uzun waqitkiqə səwr-takət kilip Israilni jazalimay kəldi. ■ **57:11** Yəx. 42:14

Birak xamal püw kılıp ularning həmmisini uqurup ketidu,

Bir nəpəsla ularni elip ketidu;

Birak Manga tayanıquqi zeminıa miraslik kılıdu,

Mening mukəddəs teıimıa igidarqılık kılıdu.■

¹⁴ Xu qaoıda: — «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, Həlkimning yolini boxitip barlik putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu.□

¹⁵ Qünki nami «Mukəddəs» Bolıquqi, Yukiri həm Aliy Bolıquqi, Əbədil'əbədgiqə həyat Bolıquqi mundaq dəydu:

— «Mən yukiri həmdə mukəddəs jayda, Həm xundakla rohi sunuk həm kiqik peil adəm bilən billə turimənki, Kiqik peil adəmning rohini yengilaymən, Dili sunukning kənglini yengilaymən.

¹⁶ Qünki Mən hərgiz mənggügə ərz kılıp əyibliməymən,

Həm əbədil'əbədgiqə ıəzəplənməymən; Xundak kılsam insanning rohi Mening aldimda suslixip yokaydu,

Özüm yaratkan nəpəs igiliri tügixidu.■

¹⁷ Uning öz nəpsaniyyətlik kəbihlikidə Mən uningdin ıəzəplinip, uni urıqanmən;

■ 57:13 Zəb. 34:7-10 □ 57:14 «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, həlkimning yolini boxitip barlik putlikaxanglarni elip taxlanglar» — muxu ayəttiki bexarət bəlkim ahırkı zamandiki «Zionıa kıytix» toıqruluk eytilidu. ■ 57:16 Zəb. 103:8-10; İbr. 12:9

Mən uningdin yoxurun turup, uningə
 qəzəpləngənlikim bilən,
 U yənıla arkisioğa qekinginiqə öz yolini
 mengiwərđi;

18-19 Mən uning yollirini kərüp yətkən
 təkdirdimu,
 Mən uni sakaytimən;
 Mən uni yetəkləymən,
 Mən ləwlərlərlə mewisini yaritimən,
 Uningə wə uningdiki həsrət qəkküqilərgə
 yənə təsəlli berimən;
 Yırak turuwatqanoğa, yəqin turuwatqanoqimu
 mutlək aram-hatirjəmlilik bolsun!

Wə Mən uni sakaytimən!□

20 Birak rəzillər bolsa tinqilinixni heq

□ 57:18-19 «Uningə wə uningdiki həsrət
 qəkküqilərgə...» — muxu yərdə «wə» yaki «yəni». «...
 Mən uni sakaytimən; mən uni yetəkləymən, mən
 ləwlərlərlə mewisini yaritimən, ... yırak turuwatqanoğa,
 yəqin turuwatqanoqimu mutlək aram-hatirjəmlilik bolsun!»

— bu 15-18-ayətlərdiki muxu bexarət bizningqə Israilni
 kərsitidu. Birak xundak bolsimu, əməliyəttə Yəxaya kəstən
 bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən
 hərbi gunahkar, öz gunahidin towa qiloqusi bar hərbi
 adam, muxu sözləni dora süpitidə öz gunahining yariliriqə
 yakidu. «Ləwlərgə mewə yaritimən» degənni mənisi nemə?
 Hudağa nisbətən ləwlərdiki «həqiqiy mewə»ning baxlinixi
 towa qilidiqan sözlər boluxi kerək. Adəmnin Hudağa towa
 qilidiqan, gunah tüpəylidin kattik puxayminini bildüridiqan
 sözlərimu Huda yaratqan, adəmlər towa qiloqanda əzlirini
 Hudaning kuqikiqə taxlixi kerək, uning rəhim-xəpkitigə
 pütünləy ixinixi kerək, deməkqi. U bəribir ajizlərinin
 Nijatkar-Qutkuzoquqidur. «Küqlük adəmlər» bolsa bəkim
 hərgiz gunahdin kutkuzulmaydu. Qünki ular Hudağa əməs,
 bəki hərdəim öz-əzigə tayinidu.

bilməydiqan,
Dolkunliri lay-latqilarni urqutuwatqan,
Dawalquwatqan dengizdəktur.

²¹ Rəzillərgə, — dəydu Hodayim — heq aram-hatirjəmlilik bolmas. ■

58

Quruq diniy paaliyətlər adəmlərnə dozahqa elip baridu; ••• Hudaqa yaqıdiqan «rozini tutux»

¹ — Nida qilip jakarliqin,
Awazingni qoyup berip boluxiqə towla,
Awazingni kanaydək kətür,
Mening həlkimgə ularning asiylikini,
Yakupning jəmətigə gunahlırini bayan qiləqin.

² Birəq ular Meni hər künü izdəydiqan,
Həqqaniylikni yürgüzidiqan,
Mening yollirimni bilixni huxallıq dəp bilidiqan,
Hudasining həküm-pərmanlırini
taxliwətməydiqan bir əlgə ohxaydu;
Ular Məndin həqqaniylikni bekitidiqan həküm-pərmanlarni soraydu;
Ular Hudaqa yekınlıxıni hursənlik dəp bilidu.

³ *Andin ular:* — «Biz roza tuttux,
Əmdi nemixqa sən kəzünggə ilmidinq?
Biz jenimizni kiynidux,
Əmdi nemixqa buningdin həwiring yok?» — *dəp soraydu.*

— Qaranglar, roza künü öz kənglünglardikini qiliwerisilər,

Hizmətqiliringlarni kattik ixlitisilər;

⁴ Silərning roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qikirix üqünmu?

Kəbih, kolliringlar muxt bilən adəm uruxni məxsət qiloqan ohximamdu?

Həzirkı roza tutuxliringlarning məxsiti awaz-inglarni ərxlərdə anglitix əməstur!□

⁵ Mən tallioqan xu roza tutux küni —

Adəmlərning jenini kiynaydioqan künmu?

Bexini komuxtək egip,

Astioqə bəz wə küllərni yeyix kerək boləqan künmu?

Silər muxundak ixlarni «roza»,

«Pərwərdigar qəbul qiloqudək bir kün» dəwatamsilər?■

⁶ Mana, Mən tallioqan roza muxuki: —

Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,

Boyunturukning tasmilirini yexix,

Ezilgənlərni boxitip hər kilix,

Hərəkəndək boyunturukni qeqip taxlax əməsmidi?□

⁷ Ax-neningni aqlarəqə üləxtürüxüng,

Həjətmən musapirlarni himayə kilip öyünggə apirixing,

Yalingaqlarni kərginingdə, uni kiydürüxüng,

□ **58:4 «ərxlərdə»** — ibraniy tilida «yükirida» ■ **58:5**

Zək. 7:5

□ **58:6 «Hərəkəndək boyunturukni qeqip taxlax əməsmidi?»** — «boyunturuk» bəlkim insanlarəqə ulaq həywanlarning qatarida muamilə kilixni bildüridu. Hudaning yolorukning birinqi baskuqi bolsa, «boyunturukning tasmilirini yexix»; birək həqqaniylikning ahirkı məxsiti barlık boyunturuklarni paqaklap taxlaxtin ibarət bolux kerək.

Əzüngni өзüng bilən bir jan bir tən
boloqanlardin kaqurmasliqingdin ibarət
əməsmu?■

⁸ Xundak kılqanda nurung tang səhərdək wal-
lidə eqilidu,

Salamətliqing tezdin əsligə kelip yaxnaysən;

Həkkaniyliqing aldingda mangidu,

Arkangdiki muhapizəting bolsa

Pərwərdigarning xan-xəripi bolidu.

⁹ Sən qakırsang, Pərwərdigar jawab beridu;

Nida kılısən, U: «Mana Mən!» dəydu.

Əgər aranglardin boyunturukni,

Təngləydiqan barmakni,

Həm təhmət gəplirini yok kılsang,□

¹⁰ Jeningni aqlar üçün pida kılsang,

Ezilgənlərnin həjətliridin qıksang,

Xu qaqda nurung qarangoqulukta kətürüldü;

Zulmiting qüxtək bolidu;

¹¹ Həm Pərwərdigar sening daimlik
yetəkligüqing bolidu,

Jeningni kuroqakqilik boloqan waqtidimu
kamdaydu,

Ustihanliringni küqəytilidu;

Sən suqirilidiqan bir baq,

Suliri urup tügiməydiqan, adəmnin aldimay-
diqan bir bulak bolısən;□

■ **58:7** Əz. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9 «Təngləydiqan barmak»** — hiyligərlik ixarətlərni yaki ərz-xikayət kılqanlığını kərsətsə kerək. □ **58:11 «Adəmnin aldimaydiqan bir bulak»** — qəl-bayawanda yürgən yoluqlar üçün bulaklar intayin muhim, əlwəttə. Həli bar, hazır yok boloqan bulaklar, «adəmnin aldaydiqan» bulaklar deyilətti; bundak bulaklar yoluqlarning jeniqa zamin boluxi mumkin.

12 Səndin tərəlgənlər kona harabilərnəni qaytidin
qurup qıqıdu;
Nurəqun dəwrlər qaldurəqan ullarnəni qaytidin
kətürisən,
Xuning bilən «Bəsülgən tamlarnəni qaytidin
yasıoquqi,
Koqa-yol wə turaləqularnəni əsligə kəltürgüqi» dəp
atilisən.

13 Əgər sən xabat künidə kədəmliringni sanap
mangsang,
Yəni Mening muqəddəs künümdə özüngningki
kənglüngdikilərnəni qılmay,
Xabatni «huxallıq»,
Pərwərdigarning muqəddəs künini «hərmətlik
kün» dəp bilsəng,
Həm Uni hərmətləp,
Əz yolliringda mangmay,
Əz bilginingni izdiməy,
Quruk parang salmisang, □

14 Undakta Pərwərdigarni kənglüngning huxal-
lıqi dəp bilisən,
Həm Mən seni yər yüzidiki yuqiri jaylarəqə
mingüzüp mangdurimən;
Atang Yəqubning mirasi bilən seni
ozuqlandurimən —

□ 58:13 «**Həm Uni hərmətləp...**» — muxu ibaridə «Uni»
yaki Pərwərdigarning Əzini yaki uning «xabat küni»ni kərsitidu.
«**Əz yolliringda mangmay, əz bilginingni izdiməy, quruk
parang salmisang,...**» — Musa pəyoqəmbər arkilik Israiləqə
berilgən «on pərman»ning tətinqisi «xabat künini muqəddəs
küni süpitidə saqlanglar» degən. Xabatning muhim ixliri
bolsa əzining heqkəndəq hususiy ix-hizmətlirini qılmay, Hudani
seqinixtur.

Qünki Pərwərdigar Öz aqzi bilən xundak söz kildi. □

59

Hudaning sözining dawami — Gunahning özini təhlil qilix

¹ — Karanglar, Pərwərdigarning kəli kutkuzalmioqədək küqsiz bolup qəloqan əməs; Yəki Uning kəliki anglimioqədək eqir bolup qəloqan əməs;■

² Birək silərninq kəbihlikinqlar silərni Hudayinglardin yirəqləxturdi, Gunahinqlar Uning yüzini silərdin qəqurup Uningoqa tilikinglarni anglatkuzmidi.□

³ Qünki kolliringlar qan bilən, Barmakliringlar kəbihlik bilən miləngən, Ləwliringlar yəloqan gəp eytkən, Tilinglar kaldirlap qerixip səzligən;

⁴ Həqkəniylik tərəptə səzligüqi yəktur,

□ **58:14 «yukiri jaylarəqa mingüzüp mangdurimən»** — bu əjayib sirlik gəp bolup, mənişi (1) ornung nəhayiti üstün bolidu; (2) nəhayiti müxkül həm hətərlik ixlar sanga asan kelidu. Əmdi Huda Əzigə itəət qıləqlarni nemigə mindüridu? — muxu yərdə deyilmidi. Bəlkim pərixtilərninq küq-kudriti kərsitilixi mumkin. ■ **59:1** Qəl. 11:23; Yəx. 50:2 □ **59:2 «Kəranglar, Pərwərdigarning kəli kutkuzalmioqədək küqsiz bolup qəloqan əməs... birək silərninq kəbihlikinqlar silərni Hudayinglardin yirəqləxturdi, gunahinqlar Uning yüzini silərdin qəqurup Uningoqa tilikinglarni anglatkuzmidi»** — muxu -1-2-ayətlər bolsa 58-bab, 3-ayəttiki soaləqa berilgən jawəbtur.

Həqiqət tərəptə turidioğan həküm sorioquqi
yoktur;

Ular yok bir nərsigə tayinip, aldamqılıq
kılmakta,

Ularınq korsikidikisi ziyandax,

Ularınq tuquwatqini kəbihlik;■

⁵ Ular qar yılanınq tuhumlirini tərəldüridu,

Əmüqükning torini torlaydu,

Kim uning tuhumlirini yesə əlidu;

Ulardin biri qeqılsa zəhərlik yılan qıkidu.□

⁶ Ularınq torliri kiyim bolalmaydu;

Əzliri ixligənliri bilən əzlirini yapalmaydu;

Ixligənliri bolsa kəbih ixlardur;

Ularınq qolida zorawanlıq turidu;□ ■

⁷ Kədəmliri yamanlıq tərəpkə yügüridu,

Gunahsız qanni təküxkə aldiraydu,

Ularınq oyliri kəbihlik toqrisidiki oylardur;

Baroqanla yərdə wəyranqılıq wə həlakət
tepidu.■

⁸ Tinqlik-aramlıq yolini ular həq tonumaydu;

Yürüxliridə həq həqiqət-adalət yoktur;

Ular yollirini əgri-toqay kıliwalddi;

Kim bularda mangoqan bolsa tinq-aramlıqni
kərməydu.

■ 59:4 Ayup 15:35; Zəb. 7:14 □ 59:5 «**Ulardin biri qeqılsa zəhərlik yılan qıkidu**» — demək, ulardin həqkəndəq yaxxılıq qıkmaydu, ularoqə taqabil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, əlidu; «tuhumlar»ni buzsa, ulardin tehi hətərlik bir yılan qıkidu. □ 59:6 «**ulalarınq torliri kiyim bolalmaydu**» — muxu ayət wə 5-ayətə qariqanda, «torliri» degənlik ulalarınq kəstliri həm yamanlıqlirini diniy nıqab bilən yapidioğan usullarni bildüridu. ■ 59:6 Ayup 8:14,15 ■ 59:7

Pənd. 1:16; Rim. 3:15

Israil gunahini ikrar kilidu

⁹ — Xunga həqiqət-adalət bizdin yırax turidu;
Həkkaniylik yetip bizni qümkigən əməs;
Nurni kütimiz, birax yənla karangoçuluk!
Birla oçil-pal parlioqan yorukluknimu kütimiz,
Yənla zulməttə mangimiz.

¹⁰ Karioqulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
Kəzsiz bolqandək silaxturimiz;
Gugumda turqandək qüxtimu putlixip ketimiz,
Qət yaqılarda ölüklərdək yürimiz. □

¹¹ Eyiklərdək nərə tartimiz,
Pahtəklərdək kattıq aq urimiz;
Biz həküm-həqiqətni kütüp qaraymiz, birax u
yok;

Nijat-qutuluxni kütimiz, birax u bizdin yiraktur;

¹² Qünki itaətsizliklirimiz aldingda köpiyip kətti,
Gunahlirimiz bizni əyibləp guwahlik beridu;
Qünki itaətsizliklirimiz hərdaim biz bilən bil-
lidur;

Kəbihliklirimiz bolsa, bizgə roxəndur: —

¹³ Qünki Pərwərdigarqa itaətsizlik kilməktimiz,
wapasizlik kilməktimiz,
Uningdin yüz əriməktimiz,
Zulumni həm asiylikni tərəqip kilməktimiz,
Yaloqan sözlərnı oydurup, iq-iqimizdin
səzliməktimiz;

¹⁴ Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
Həkkaniylik yiraxta turidu;
Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
Durus-diyənətningmu kirgüdək yeri yoktur.

□ **59:10 «Qət yaqılarda ölüklərdək yürimiz»** — baxqa birhil
tərcimisi: «küqi barlar arisida ölüklərdək yürimiz».

15 Xuning bilən həkikət yokay dəp qaldı;
 Özümni yamanlıqtın neri qılay degən adəm
 həkning olja nixani bolup qaldı!

Pərwərdigar duani anglap ixka kiridu

16 Həm Pərwərdigar kərđi;
 Həküm-həkikətning yokluğu Uning nəziridə in-
 tayin yaman bilindi.

Wə U *amal qilojudək* birmu adəmning yokluğunu
 kərđi;

Gunahkarlarəja wəkil bolup dua qiloquqi
 heqkimning yokluğunu kərüp, azablinip kengli
 parakəndə boldi.

Xunga Uning Öz Biliki əzigə nijat kəltürđi;
 Uning Öz həkkanıyliqi Əzini kollap qıdamlıq
 kildi; ■ ■

17 U həkkanıyliqni kalkan-sawut kildi,
 Bexioja nijatlıq dubuləisini kiydi;
 Kisas libasini kiyim kildi,

□ **59:16 «Həm Pərwərdigar kərđi; həküm-həkikətning yokluğu Uning nəziridə intayin yaman bilindi»** — Pərwərdigar Əz məmin bəndilirining duasini anglap ixka kirixidu. **«xunga uning öz biliki əzigə nijat kəltürđi»** — oqurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaoja əwətidiojan Kutkuzoquqi-Məsihi, yəni «Pərwərdigarning kuli»dur. Demək, Israil əzining asiyligi, itaətsizlikini, əzlirining gunahka taqabil turalmaydioanlikini toluq ikrar qilip towa qilojan wakitta, «heq kutkuzodək adəm bolmioqanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürəx üqün, xundakla amalsiz qalojan insanni kutkuzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaoja kelidu. Kutkuzux ixlirini u yaloqaz ada kilidu; «heq adəm» uningoja yardəm bərməydu. Yənə 53-babni kəring. ■ **59:16** Yəx. 63:5

Muhəbbətlik kızıqınliqni ton kilip kiydi.■

18 Adəmlərnin qılqanliri boyiqə, u ularqə qayturidu;

Rəqiblirigə qəhr quxuridu,

Duxmənlirigə ixlirini qayturidu,

Qət arallardikilərgimu u ixlirini qayturidu.

19 Xuning bilən ular qərbətə Pərwərdigarning namidin,

Künqixixta Uning xan-xəripidin qorqidu;

Duxmən kəlkündək besip kirginidə,

Əmdi Pərwərdigarning Rohi uninqə qarxi bir tuqni kətürüp beridu;

20 Xuning bilən Həmjəmət-Qutkuzoquqi Zioqə kelidu,

U Yakup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa qılqanlarqə yeqinlixidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■

21 Mən bolsam, mana, Mening ular bilən bolqan əhdəm xuki, — dəydu Pərwərdigar —

«sening üstünggə qonup turqan Mening Rohim, xundakla Mən seninq aqzingə quyqan söz-kalamim bolsa,

Buningdin baxlap əbədil'əbədgigə öz aqzingdin, nəslingning aqzidin yaki nəslingning nəslining aqzidin hərgiz

■ 59:17 Əf. 6:17; 1Tes. 5:8 □ 59:20 «Xuning bilən Həmjəmət-Qutkuzoquqi Zioqə kelidu, u Yakup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa qılqanlarqə yeqinlixidu» — «Rim.» 11:26 kəring. ■ 59:20 Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26

qüxməydu! — dəydu Pərwərdigar. □

60

Qutkuzuloğan Zionning parlak keləqiki

¹ — Ornungdin tur, nur qaq! Qünki nurung yetip kəldi,
Pərwərdigarning xan-xəripı üstüngdə kətürüldi!

² Qünki qarangoluk yər-zeminni,
Qapqara zulmət əl-yurtlarnı basidu;
Bırak Pərwərdigar üstüngdə kətürüldü,
Uning xan-xəripı seningdə kərünüdu;

³ Həm əllər nurung bilən,
Padixahlar sening kətürülgən yoruklukung bilən mangidu.

⁴ Bexingni kətür, ətrapingoğa qarap bak;
Ularning həmmisi jəm bolup yioqilidu;
Ular yeningoğa kelidu, —
Ooqulliring yiraqın kelidu,
Qızliring yanpaxlaroğa artılıp kətürüp kelinidu.

⁵ Xu qaoqda kərisən,
Kəzliring qaknap ketidu,
Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay qəlisən;

□ **59:21 «sening üstünggə qonup turoğan Mening Rohim»** — əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yukirikı 20-ayəttə «Həmjəmət-Qutkuzoquqi Zionğa kelidu» deyilgən. «Həmjəmət-Qutkuzoquqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning qulı»dur. Xühşisizki, muxu sözlər uningoğa, yəni Məsihgə deyilidu.

Qünki dengizdiki bayliklar sən tərəpkə burulup
kelidu,

Əllərnin mal-dunyaliri yeningoqa kelidu.■

⁶ Top-top bolup kətkən təgilər,

Həm Midiyan həm Əfəhdiki taylaklar seni
qaplaydu;

Xebadikilərnin həmmisi kelidu;

Ular altun həm huxbuy elip kelidu,

Pərwərdigarning mədhəyilirini jakarlaydu.

⁷ Kedarning barlıq qoy padiliri yeningoqa
yiqilidu;

Nebayotning qoqkarlıri hizmitingdə bolidu;

Ular Mening qobul kiximoqa erixip
qurbangahimoqa qikirilidu;

Xuning bilən güzəllik-julaliximni ayan kilidioan
öyümni güzəlləxtürimən.□

⁸ Kəptərhanilirioqa kaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqur keliwatқан buluttək keliwatқан kimdu?

⁹ Qünki arallar Meni kütidu;

Xular arisidin oqulliringni yiraktin elip kelixkə,

Əz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,

Tarxixniki kemilər birinçi bolidu.

Ular Hudaying Pərwərdigarning namioqa,

■ 60:5 Zəb. 34:4-9; Wəh. 21:26 □ 60:7 «...Midiyan
həm Əfəhdiki taylaklar seni qaplaydu; Xebadikilərnin
həmmisi kelidu; ... Edarning barlıq qoy padiliri yeningoqa
yiqilidu; Nebayotning qoqkarlıri hizmitingdə bolidu» —
6-7-ayətlərdə deyilən yərlərnə həritidin kərüng. Pələstinni
nukta kılıp eytkanda, «Midiyan» yirak jənubta, «Əfəh» Pars
qoltuqının xərkiy tərəpidə, «Xeba» Misirning jənubiy tərəpidə,
«Kedar» həm «Nebayot» xərək tərəptə, yəni Ərəbistandiki
qəl-bayawanning ximalida. Xebadin sirt həmmisi bəlkim Ərəb
kəbililiri.

Israildiki Mukəddəs Boləuqining yenioğa kelidu;

Qünki U sanga güzəllik-julalik kəltürdi.□

¹⁰ Yat adəmlərnin baliliri sepilliringni quridu, Ularning padixahliri hizmitingdə bolidu;

Qünki qəzipimdə Mən seni urdum;

Birəq xapaitim bilən sanga rəhim-məhrəbanlik kərsəttim.■

¹¹ Dərwaziliring hərdaim oquq turidu;

(Ular keqə-kündüz etilməydu)

Xundəq qiloqanda əllərnin bayliqlirini sanga elip kəlgili,

Ularning padixahlirini aldingoğa yetəkləp kəlgili bolidu.

¹² Qünki sanga hizməttə boluxni rət qilidiqan əl yaki padixahlıq bolsa yokilidu;

Muxundəq əllər pütünləy bərbar bolidu.

¹³ Mening mukəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,

Liwanning xəripi,

— Arqa, qarioqay wə boksus dərəhlirining həmmisi sanga kelidu;

Xundəq qilip ayioqim turoqan yərnə xəreplik qilimən.□

¹⁴ Seni harliqanlarning baliliri bolsa aldingoğa egilginiqə kelidu;

□ **60:9 «Tarxitekti kemilər birinçi bolidu...»** — biliximizqə, qədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (həmmisi turning mustəmlilikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim İspaniyəni (Qanaandin yirəq boləqan qərbəy tərəptə) kərsitidu; deməqki, ahirki zamanda Hudaning yolini tutqanlar jəhəndiki barliq tərəplərdin Zionoğa qarap kelidu. ■ **60:10** Yəx. 49:23

□ **60:13 «Liwanning xəripi, — arqa, qarioqay wə boksus dərəhlirining həmmisi sanga kelidu»** — Liwan dēqan jaydin hərhil qirayliq dərəhlər qıqattı.

Seni kəmsitkənlərnin həmmisi ayıqlingda bax uridu;

Ular seni «Pərwərdigarning xəhəri»,
«Israildiki Muqəddəs Boluquqining Zioni» dəp
ataydu.

¹⁵ Sən taxliwetilgən həm nəprətkə
uqrıanlığın ügün,

Ҳеққим земаингдин өтмигән;

Əmdilikdə Mən seni mənggülük bir xan-xəhrət,
Əwlad-əwladlarning bir hursənliki kilimən. ■

¹⁶ Əllərning sütüni emisən,

Padixahlarning əmqikidin əmgəndək *məhix-xəpkitiqə* erixsən;

Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni özüngning
Nijatkarıng həm Həmjəmət-Kutkuzoquing,

«Yakuptiki kudrət Igisi» dəp bilisən. □ ■

¹⁷ Misning ornioqa altunni,

Təmürning ornioqa kümüxni əpkelip almax-
turimən;

Yaƣaƣnıŋ ornioƣa misni,

Taxlarning orniqqa t m rni  pkelip almax-turim n;

Sening ҳakimliringni bolsa ting-aramlik,

Bəgliringni həkkaniylik kəlimən.

■ **60:15** Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16** «Əllarning sütüni emisən, padixahlarning əmqikidin əmgəndək mehir-xəpkitigə erixsən» — demək, Zion ahırkı zamanlardiki azab-оқubətlərdin еtuxi bilən (hərқandақ kəmsitixlər, eqmənlik, nəprət һəm ziyankəхlikkə uqrioqandin keyin) ajiz bir səbiy balidək barlıq «yat əllər»ning keyünuxliri һəm qəmhорlukı bilən qongkur təsəlligə igə bolidu. «**Yaquptiki kudrət Igisi**» — muxu yərdə «Yakup» һəm Yakupning ezi һəm uning əwladliri Israilni kərsitidu. ■ **60:16** Yəx. 43:3

18 Zeminingda zorawanlikning heq sadasi bolmaydu,

Qegraliring iqida wəyranqilik wə həlakətmu yok bolidu;

Sən sepilliringni «nijat»,

Dərwaziliringni «mədhiyə» dəp ataysən.

19 Nə kuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,

Nə aynıng julasi sanga yorukluk bərməydu;

Bəlki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,

Sening Hudaying güzəl julalıqıng bolidu.

20 Sening kuyaxıng ikkinqi patmaydu,

Eying tolunlukidin yanmaydu;

Qünki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,

Həsərət-kayıquluk künliringgə hatimə berilidu.

21 Sening həlkingning həmmisi həkkaniy bolidu;

Yər-zeminoqa mənggügə igidarqilik qilidu;

Ularıning Mening güzəl julalıqimni ayan qilixi üqün,

Ular Öz qolum bilən tikkən maysa,

Öz qolum bilən ixliginim bolidu.■

22 Səbiy bala bolsa mingoqa,

Əng kiqiki bolsa uluq əlgə aylinidu,

Mənki Pərwərdigar bularni öz waqtida tezdin əməlgə axurimən.

61

Zionning parlak keləqiki — dawami

«Pərwərdigarning kuli»ning yənə bir sözi

¹ «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda,

Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən.

U meni sunuq kəngüllərnı yasap saqaytixkə,

Tutkunlarəqa azadlikni,

Quxəp koyuloqanlarəqa zindanning eqiwetlidioqanlikini jakarlaxkə əwətti; □ ■

² Pərwərdigarning xapaət kərsitidioqan yilini, Həm Hudayimizning kisaslik künini jakarlaxkə,

□ **61:1 «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən»** — «məsihligən» yaki «məsih kıloqan» — muxu yərdə biz qaytidin bu ibarigə quxəngə berimiz, xundakla «Məsih» toqruluk tohtilimiz. Hudaning yolyoruki bilən Israiləqa yengi bir padixah bekitix üqün uning bexioqa may sürtülux kerək idi. Muxu murasim «Məsih kılınix» dəp atilip, xu qaəldin baxlap muxu padixah «Hudaning məsih kıləqini» dəp atilatti. Mukəddəs ibadəthanining hizmitini kıləqan «kurbanlik kıləquqi» kahinlarmu muxu hizmətkə kirixix üqün «məsih kılınixi» kerək idi. «Məsih kılınix» bəzidə pəyoqəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraq muxu ayəttiki «məsih kılix» zəytun meyi bilən əməs, bəlki Hudaning Öz Mukəddəs Rohi bilən ətküzülidu; insan tərıpıdin ətküzülməydu, Hudaning Əzi ətküzidu. «Pərwərdigarning kuli» toqrısidiki səzlərnı yioqinqaklıoqanda, u «Padixah» (pütkül aləmningki), Pəyoqəmbər («səzümnı aəzingəqa kuyimən») həm «Kutkuzəquqi Kahin»dur (gunahkarlar üqün əzini kurbanlik kılidu, gunahkarlar üqün dua kılidu). Xu üq wəzipini ada kılix üqün u Hudaning Rohi bilən «məsih kılınixi» kerək idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning kuli»ni «Məsih» degən nam bilən qakirimiz. Israilning 60- həm 61-babta kərsitilgən bəhtining, əllərnıng (Israil arkilik boləqan) bəhtiningmu həmmisi Məsihning kıləqan ixidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20

Barlik kayoqu-həsərət qəkkənlərgə təsəlli berixkə meni əwətti.□

³ Zionsdiki həsrət-kayoqu qəkkənlərgə,
Küllərnin orniqa güzəllikni,
Həsərət-kayoqunin orniqa sürkilidiyan xad-huramlıq meyini,
Oşəlik-məyüslük rohinin orniqa,
Mədhıyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundak kılıp ular «həkkaniylikning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arkilik uning güzəllik-julaliki ayan kılınıdu.□

⁴ Ular kədimki harabzarlıqlarni qaytidin quridu,
Əslidə wəyran kılınan jaylarni qaytidin tikləydu,

□ **61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiyan yili»** — «Law.» 25-babta kərsitilgən «buroqa (qelix) yili», yəni «azadlıq yili», yaki «xadlik yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiyan yili»ni aldin'ala ayan kılınan «bexarətlik bir rəsim» bolsa kerək. Injil, «Luka» 4:18-19ni kəring. □ **61:3 «Pərwərdigar... Zionsdiki ... küllərnin orniqa güzəllikni, həsrət-kayoqunin orniqa sürkilidiyan xad-huramlıq meyini, oşəlik-məyüslük rohinin orniqa, mədhıyə tonini kiydürüxkə meni əwətti»** — kayoqu-həsərət bildürüx üqün, adəmlər küllərdə olturatti yaki ularni pexanisiya sürətətti. Məsih bolsa «küllərnin orniqa» huxallikni bildüridiyan mayni adəmnin pexanisiya sürətidu. **«mədhıyə toni»** — muxu «ton» pütün bədənni oraydiyan qong bir kiyim bolup, bəlkim həmmə oşəlik ketip, adəmnin pütkül wujudida Hudaqa mədhıyə okux pəyda bolidiyanlikini kərsitidu. **«Xundak kılıp ular «həkkaniylikning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu»** — yukiridiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpərəslik kılınıdiyan jaylar idi. Həzir ular Hudaqa ibadət kılıxni bildüridu.

Harabə xəhərlərnə, dəwrdin-dəwrgə
wəyranlıqta yatqan jaylarni yengibaxtin
quridu;■

⁵ Yəqə yurtluqlar turəquzulup, padiliringni
bakidu;

Yatlarning baliliri qoxqiliringlar,
üzümqiliringlar bolidu.

⁶ Birəq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning
kahinliri» dəp atilisilər;

Silər toqranglarda: «Ular Hudayimizning
hizmətkarliri» deyilidu;

Ozūqliringlar əllərnə baylıqliri bolidu,

Silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər.□ ■

⁷ Horlinip, xərməndilikdə qələqninglarning
ornioqə ikki həssə nesiwənglər berilidu;

Rəsua qilinoqanlıqning ornioqə ular təkəsimatida
xadlinip təntənə qilidu;

Xuning bilən ular zəminioqə ikki həssiləp igidar-
qilik qilidu;

■ **61:4** Yəx. 58:12 □ **61:6** «**Birəq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kahinliri» dəp atilisilər**» — oqurmənlərgə məlumki, «kahin»lar mükəddəs ibadəthanidiki hizmətqilər bolup, həlqlərgə wəkil bolup ularning hərhil qurbanlıqlirini Hudaqə atap otta köydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning həqiqət-həkülirini əgitix wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyoqəmbər dəwridə, Huda «Barlıq həlkimni Özümge atap kahinlar qilimən» degənidi («Mis.» 19:6). Birəq həlkning köpinqisi itətsizlik bilən muxu wədiddin məhrum boldi; pəqət «Lawiy» degən qəbilidikilər kahinlik rolni ətiyəligənidi. Birəq muxu ayət bizgə ayan qiliduki, Hudaning əslidiki nixani həman əməlgə axurulidu. **«silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər»** — yəki «Ularınə xan-xərəpliridin təntənə qilisilər».

■ **61:6** 1Pet. 2:5, 9; Wəh. 1:6; 5:10

Mənggülük xad-huramlıq ularningki bolidu. □

⁸ Qünki Mən Pərwərdigar tooqra həküm, həkikətni əzizləymən; Kəydürmə kurbanlıq kılıxta hərəkəndə bu-langqılıq wə aldəmçilikə nəprətlənimən; Mən ularoqa həkikət bilən tegixlikini qayturup berimən; Mən ular bilən mənggülük bir əhdini tüzimən. □

⁹ Xundak kılıp ularning nəslining dangki əllər arisida, Pərzəntlirining dangki həlki-ələm arisida qıkidu; Ular ni kərgənlərlənin həmmisi ularni tonup etirap kılıduki, «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata kıləlan nəsilədur». □

□ **61:7 «Horlinip, xərməndilikdə qələlənənlərlənin orniyə ikki həssə nəsiwənlər berilidu»** — «ikki həssə nəsiwənlər» toqruqluq yənə 40-bab, 2-ayətni kərləng. □ **61:8 «kəydürmə kurbanlıq»** — muxu hil kurbanlıq pütən peti Hudəyə (toluq ibadət kılıx üqün) atap kəydürölətti. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kəhin bolsun) kurbanlıqlənin gəxidən həq yemətti. Əgər muxundak kurbanlıq kıləqanda, birsi Hudədin bir zərriqini kəldürəlan bolsa, bu «bulangqılıq»kə barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Əzi insaniyətkə, Əz həlkiyə məlum bir nərsini wədə kılıp bərməkqi bolsa, undakta u Əzining «kəydürmə kurbanlıq» toqrisidiki muqəddəs kənuniyəyə Əzi boysonəlanəyə ohxax, U bərgən nərsidə kılqə bir kəmlək hərgiz bolmaydu; U insaniyətkə wədə kıləlanliridin həqnərsini kəldürmaydu. □ **61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata kıləlan nəsilədur»** — «Zəb.» 22:30-31ni kərləng. Yükiriki 59:21-ayəttə deyilgən «əhdə»gə əsasən, Zionning nəslə «Məsih»ning Rohi həm səz-kəlamiyəyə igə bolidu. Xübhisizki, muxu 8- həm 9-ayəttə xu əhdə, xundaklə uning nətijisi yənə kərsitilidu.

Məsih yənə söz qilidu

¹⁰ — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlıq dəp bilip xadlinimən, Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu; Qünki toy qilidioğan yigit özigə «kahinlik səllə» kiyiwaloğandək, Toy qilidioğan qız ləəl-yaqutlar bilən özini pərdazlioğandək, U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi, Həkkaniylik toni bilən meni pürkəndürdi. □
¹¹ Qünki zemin özining bihini qıkarəşinidək, Baq özidə teriloğanlarni ündürginidək, Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərnin aldida həkkaniylikni həm mədhəyini ündüridu». □

□ **61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlıq dəp bilip xadlinimən... U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi, həkkaniylik toni bilən meni pürkəndürdi»** — Məsih Hudaning Zion həm əl-yurtlarni kütqüzuxtiki hizmitini ada qilix üqün u təyyarlioğan kiyim-keqəkni qəbul qilidu. «Toy qilidioğan yigit» həm «toy qilidioğan qız» bolsa, əlwəttə nəhayiti diqqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəketla muxu məqsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsih «adəmnı kütqüzux üqün» huxallik bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiləyli kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutlək həkkaniyliktin həm «kahinlik səllə» (yəni insan üqün dua qilixitiki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundək «kiyim» kiyiwaloğan peti pəyda bolsa, hərbi əqli bar adəm uni Huda əwətkən Məsih dəp tonup yetixi kerək. □ **61:11 «Qünki zemin özining bihini qıkarəşinidək,... Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərnin aldida həkkaniylikni həm mədhəyini ündüridu»** — muxu ix Məsihning yənə bir huxallikning səwəbi — uning qilidioğan hizmiti qoqum muwəppəkiyətlilik bolidu; u nijatni insaniyətkə yətküzüp nuroqunlioğan kixilərnı gunahtin kütqüzidu.

62

Məsihning sözünün davami

¹ — «Taki Zionning həkkaniyliki julalinip qaknap qikkuqə,

Üning nijati lawuldawatқан məx'əldək qikkuqə,
Zion üqün heq aram almaymən,
Yerusalem üqün hərgiz süküt kilmaymən;

² Həm əllər sening həkkaniylikini,
Barlıq padixahlar xan-xəripingni kəridü;
Həm sən Pərwərdigar Öz aqzi bilən sanga
qoyidioğan yengi bir isim bilən atilisən, ■

³ Xundakla sən Pərwərdigarning qolida turoğan
güzəl bir taj,
Hudayingning qolidiki xahənə bax qəmbiriki
bolisən.

⁴ Sən ikkinqi: «Ajraxқан, taxliwetilgən» dəp
atalmaysən,

Zemining ikkinqi: «Wəyran kılıp taxliwetilgən»
dəp atalmaydu;

Bəlki sən: «Mening huxallikim dəl uningda!»,
dəp atilisən,

Həm zemining: «Nikahlanğan» dəp atilidu;

Qünki Pərwərdigar səndin huxallıq alidu,

Zemining bolsa yatlıq bolidu. □

⁵ Qünki yigit kızğa baqlanğandək,

Oqulliring sanga baqlinidu;

Toy yigiti kızdin xadlanğandək,

Hudaying seningdin xadlinidu.

⁶ Mən sepilliringda kəzətgilərnı bekitip qoydum,
i Yerusalem,

■ 62:2 Yəx. 65:15 □ 62:4 «Mening huxallikim dəl uningda!» — ibraniy tilida «Hefzibah». «Nikahlanğan» — ibraniy tilida «Biyulah».

Ular kündüzmu həm keqisimu aram almaydu;
I Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt
qılmanglar!□

⁷ U Yerusalemnı tikligüqə,

Uni yər-jahanning otturisida rəhmət-
mədhıylərnıng səwəbi qıləuqə,
Uningə qə qə aram bərmənglar!».

⁸ Pərwərdigar ong qoli həm Öz küqi boləqan
biliki bilən mundaq qəsəm iqtı: —

«Mən ziraətliringni düxmənliringgə ozuq
boluxqə ikkinqi bərməymən;

Japa tartip ixligən yeni xarabnimu yatların
pərzəntliri ikkinqi iqməydu;

⁹ Ziraətlərnı orup yiqəqanlar əzlirila uni yəp
Pərwərdigarni mədhıyləydu;

Üzümlərnı üzgənlər mükəddəs əyümning
səynalirida ulardın iqudu».

¹⁰ — Ətənglar, dərwazılardın ətənglar!

Həlkning yolını tüz qilip təyyarlanglar!

Yolnı kətürənglar, kətürənglar;

Taxlarnı elip taxliwetinglar;

Həlk-millətlər üqün *yol kərsitidiqan* bir tuqni

□ 62:6 «Mən sepilliringda kəzətkilərnı bekitip qoydum, i
Yerusalemlə, ular kündüzmu həm keqisimu aram almaydu;
i Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt qılmanglar!»
— Məsih muxu «kəzətkilər»ni, yəni «Pərwərdigarni
əslətküqilər»ni əzige ohxax Zion üqün tohtimay dua qilix
hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Əziningkigə ohxax bolidu
(1-ayətni kəring).

kötürümlər. □ ■

¹¹ Mana, Pərwərdigar jahanning qət-yakiliriqə mundaq dəp jakarlidi: —

Zion kizioqə mundaq dəp eytkin: —

«Kara, sening nijat-kutuluxung keliwatidu!

Kara, Uning Əzi aloqan mukapiti Əzi bilən billə, Uning Əzining in'ami Əzigə həmrəh bolidu. □

¹² Wə həklər ularni: «Pak-mukəddəs həlk», «Pərwərdigar həmjəmətlik kılıp kütquzoqlar» dəydu;

Sən bolsang: «Intilip izdəlgən», «Həq taxliwetilmigən xəhər» dəp atilisən. □

63

«Kəzətkilər» bir adəmnin keliwatqanlığını

□ **62:10 «Ətümlər, dərwazilərdin ətümlər! Həlkning yolini tüz kılıp təyyarlanqlar! Yolni kətürümlər, kətürümlər; taxlarni elip taxliwetinglər»** — yolni, Israildiki tarkilip kətkən, baxqa yurtlarda sürgün boləqlar, xundakla Hudani izdigən musapirlar bilən billə Zionqə kəlməkqi boləqlar üqün təyyarlanqlar, deməkqi bolsa kərək. ■ **62:10**

Yəx. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Kara, sening nijat-kutuluxung keliwatidu!... Uning Əzining in'ami Əzigə həmrəh bolidu»** — ayətnin ikkinqi kismioqə qarioqanda, munu «nijat-kutulux» **bir xəhs**, yəni Məsihnin Əzidur; «Uning aloqan mukapiti» həm «Uning Əzining in'ami» 10- həm 12-ayətkə qarioqanda dəl Əzi kütquzoqlar «həlkim» həm «həlk-millətlər»din ibarəttur.

□ **62:12 «Wə həklər ularni: «Pak-mukəddəs həlk»... dəydu»** — «ular» dəl 10-ayəttə deyilgən, Zionqə kəlməkqi boləqlar «həlk» həm «həlk-millətlər»dur. **«Sən bolsang: «Intilip izdəlgən»,... dəp atilisən»** — «sən» Zionning özini kərsitidu.

kəridu

¹ «Bozraḥ xəhīridin qıkkān, üstibexi kənək kızıl rənglik,

Kiyim-keqəkliri kəltis-karamət,
Zor küq bilən kəl selip mengiwatқан,
Edomdin muxu yərgə keliwatқuqi kim?»

«Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən,
Kutқuzuxқа küq-қudrətkə Igə
Boloқuqidurmən».

² «Üstibexingdikisi nemixқа kızıl,
Qandaksigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini
qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?».

³ «Mən yaloқuz xarab kəlqikini qəylidim;
Bar əl-yurtlardan heqkim Mən bilən billə
boləqini yok;

Mən ularni oqəzipimdə qəylidim,
Kəhrimdə ularni dəssiwəttim;
Ularning қanliri kiyim-keqəklirim üstigə
qaqridi;

Mening pütүн üstibexim boyaldi;

□ **63:1 «Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən, kutқuzuxқа küq-қudrətkə Igə Boloқuqidurmən»** — ayətning aldinqi qismidiki soaloqa jawab bərgüqi xübhısizki, 61:10-11-ayəttə «kəltis-karamət» kiyim-keqək kiylwaloqan», Əzi (62-babta) kəzətkilərni bekitkən Məsiḥdur. Biraқ uning kiyim-keqəkliri baxқiqə kərüngəqkə, u yiraқtin keliwatқан qaoqda, ular uni toniyalmioqan. «Bozraḥ» xəḥiri toqruluk yənə 34-babni wə izahətlirini kərüng. □ **63:2 «Üstibexingdikisi nemixқа kızıl, қandaksigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?»** — Məsiḥ kiylwaloqan kiyim əslidə «nijatning, həkkaniylikning» kiyimi (bəlkim ap'ak) boləqandin keyin, «Nemixқа kızıl bolup қaloqan» — dəp soraydu.

■ **63:2 Wəḥ. 19:13** □ **63:3 «Mən ularni oqəzipimdə qəylidim»** — «ular» (nijatni rət қiloqan) yat əllərnı kərsitidu (6-ayətnı kərüng).

⁴ Qünki kəlbimgə qisas küni pükülgənidi,
Xundakla Mən həmjəmətlirimni kütquzidioğan
yil kəldi; □ ■

⁵ Mən kərisam, yardım kıləudək həqkim yok
idi;

Həqkimning kollimaydioğanlikini kərüp az-
ablinip kənglüm parakəndə boldi;

Xunga Öz bilikim Özümgə nijat kəltürdi;

Öz kəhrim bolsa, Meni qollap Manga qıdam
bərđi; □ ■

⁶ Xuning bilən əl-yurtlarni qəzipimdə
dəssiwətkənmən,

Kəhrimdə ularni məst kiliwəttim,

Qanlirini yərgə təküwəttim». □

*«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə
dua kılıdu*

⁷ «Mən Pərwərdigarning xəpkətliri toqruluk
əslitip səzləymən;

Pərwərdigarning mədhıyəgə layıq kıləanliri,

Uning rəhımdilliklirioğa əsasən,

□ **63:4 «Mən həmjəmətlirimni kütquzidioğan yili»** — demək, Hudaning nijatini qəbul kıləan bəndiliri muxu dunyadiki barlıq bozək kılıxlardın, barlıq ziyankəxlərdin azad kılınip ərkin bolux waqtıdur. Rəzillərnin jazalınıxi bilən ular ərkin holidu. ■ **63:4** Yəx. 61:2 □ **63:5 «Öz kəhrim bolsa, Meni qollap Manga qıdam bərđi»** — muxu səzlərgə kəriqanda, insanlarni jazalax Huda həm Uning Məsihi üqün kəngligə intayın eoır kelidioğan təs bir ixtur. ■ **63:5** Yəx. 59:16 □ **63:6 «Kəhrimdə ularni məst kiliwəttim»** — bundak «məst kılıx»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərnı yənə kərüng. Həklərnı məst kılidioğan xarab «Pərwərdigarning kolidiki kəhrigə toloqan kədəh»tiki «xarab»tur.

Uning nuroqunliqan xəpkətlirigə اساسən,
Pərwərdigarning bizgə kılqan iltipatliri,
Israil jəmətigə iltipat kılqan zor yaxxilikliri
toqruluk əslitip səzləymən;

⁸ U ularni: — «Ular Mening həlkim,
Aldamqilik kılmaydioqan balılar» dəp,
Ularınq Kutkuzoquqisi boldi. □

⁹ Ularınq barlıq dərdlirigə Umu dərdədx idi;
«Uning yüzidiki Pərixtsisi» bolsa ularni
kutkuzoqan,
U Öz muhəbbiti həm rəhimdilliki bilən ularni
həmjəmətlik kılıp kutkuzoqan;
Axu kədimki barlıq künlərdə ularni Özigə artip
kötürgən; □ ■

¹⁰ Birəq ular asiylik kılıp Uning Mukəddəs
Rohioqə azar bərdi;
Xunga ulardin yüz ərüp U ularning duxminigə
aylinip,
Ularoqə qarxi jəng kildi. □ ■

¹¹ Birəq U: — «Musa pəyoqəmbirim! Mening
həlkim!» dəp əyni künlərnə əsləp tohtidi.

□ **63:8 «U ularni: — «Ular Mening həlkim, aldamqilik kılmaydioqan balılar» dəp, ularning Kutkuzoquqisi boldi»** — muxu ayətlər Huda Israilni Misirdin kutkuzup qıqaroqan wakitni kərsitidu. Xu qaoqni Israilning «tuquluxi», yəni «yengi bir həlk, yengi bir millət» boluxi dəp hesabliqili bolidu. □ **63:9 «Uning (Pərwərdigarning) yüzidiki Pərixtsisi»** — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtsisi» dəp atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10 «birəq ular asiylik kılıp uning Mukəddəs Rohioqə azar bərdi»** — muxu səzgə qarioqanda «Hudaning Mukəddəs Rohi» qoqum Hudaning Özidin (demək, Huda'Atidin) ayrim bir xəhsdur. ■ **63:10** Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11

Əmdi Əz *padisi bolqanlarni* padiqiliri bilən dengizdin qikiriwaluqi keni?

Əzining Mukəddəs Rohini ularning arisioqa turquzup qoyuqi keni?□

12 Uning gūzəl xərəplik biliki Musaning ong qoli arkilik ularni yetəkligūqi boldi,

Əzi ūqūn mēnggūlūk bir namni tiklöp,

Ular aldida sularni bəlūwətkūqi,

13 Ular ni dalada ərkin kezip yūridioqan attək,

Həq putlaxturmay ularni dengizning qongkur yərliridin ötküzgūqi keni?■

14 Mallar jiloqioqa otlaqxka qūxkəndək,

Pərwərdigarning Rohi ularoqa aram bərdi;

Sən Əzüng gūzəl-xərəplik bir namoqa erixix ūqūn,

Sən muxu yollar bilən həlkingni yetəkliding.

15 Ah, asmanlardin nəziringni qūxūrgin,

Sening pak-mukəddəsliking, gūzəllik-xəriping turqan makaningdin *halimizioqa* qarap baq!

Qeni otluq muhəbbiting wə kūq-kudriting!?

Iqingni aqritixliring, rəhimdillikliring qeni?

Ular manga kəlgəndə besilip qaldimu?■

16 Qūnki gərqə İbrahim bizni tonumisimu,

Yaki İsrail gərqə bizni etirap qilmisimu,

Sən həman bizning Atimiz;

Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;

Əzəldin tartip «Həmjəmət-Qutkuzoquqimiz»

□ 63:11 «Əz *padisi bolqanlar*» — İsrail həlqi. «Əz ... *padiqiliri*» — xūbhışizki, Musa pəyoqəmbər, akisi Hərun həm aqisi Məryəm, xundakla həlkim Yəxua pəyoqəmbər idi. ■ 63:13 Zəb. 105:37 ■ 63:15 Qan. 26:15

Sening namingdur.□

17 I Pərwərdigar, nemixka bizni yolliringdin azdurqansən?

Nemixka Özüngdin qorkuxtin yandurup kənglimizni tax qiloqansən?!

Qulliring üqün, Öz mirasing bolqan kəbililər üqün,

Yenimizqa yenip kəlgəysən!

18 Mukəddəs həlqinq pəkət azoqinə wəqitla *təwəlikigə* igə bolalıqan;

Düxmənlirimiz mukəddəs jayingni ayaq asti qildi;□ ■

19 Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə qilip bəqmioqan,

Sening naming bilən atilip bəqmioqan bir həlqtək bolup qaldıq!

□ **63:16 «gərqə İbrahım bizni tonumisimu, Yaki İsrail gərqə bizni etirap qilmisimu,...»** — İbrahım həm İsrail (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu sözning mənisi, nawada atimiz İbrahım yaki İsrail (yəni Yaqub) muxu aləmdə tehi turqan bolsa, bizning naqar əhwalimizni, əhləqsizlikimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla intayin bizar bolup: «Muxu həlq bizning əwladimiz bolmisa kerək» — dəp bizləni etirap qılmasliki mumkin, deməqci.

□ **63:18 «Düxmənlirimiz mukəddəs jayingni ayaq asti qildi»** — Yəxayaning ömrində Hudaning mukəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoqəmbər bu bexarəttə özidin keyinki bir dəwrni közdə tutqan boluxi kerək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilgiri 586-yili wəyran qilindi. Bexarət muxu wəqədin keyinki dəwrning bolidioqan həssiyatlırini, arzu-hiyallirini həm dualirini kərsətsə kerək. ■ **63:18** Zəb. 74:3-8

64

Duaning dawami

1-2 Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip,

Yərgə qüxkən bolsang'idi!

Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti! Mana
muxundak boloqanda tuturukka ot yakqandək,

Ot suni kaynatkandək,

Sən namingni düxmənliringgə ayan kıloan bo-
latting,

Əllər yüzüŋdinla titrəp ketətti!□

3 Sən biz kütmiğən dəhxətlik ixlarni kıloan
waktingda,

Sən qüxkəniding;

Yüzüŋdin taoqlar rastla erip kətti!□

4 Səndin baxka Əzigə təlmürüp kütkenlər üqün
ixligüqi bir Hudani,

Adəmlər əzəldin anglap bakmioan,

Kulakka yetip bakmioan,

Köz kərüp bakmioandur!■

5 Sən həkkaniylikni yürüzüxnə hursənlik dəp
bilgən adəmnin,

Yəni yolliringda mengip, Seni seqinoanlarning
hajitidin qikkuqi həmrahdursən;

Birak mana, Sən oqəzəptə boldung,

□ **64:1-2 «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən
bolsang'idi! Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!»** —
baxka birhil təjimişi: «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə
qüxsəŋ iding! Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!».

□ **64:3 «Yüzüŋdin taoqlar rastla erip kətti!»** — Israillar
Misirdin qikqandin keyin, Huda ularoqa Musa pəyoəmbər arqilik
mukəddəs qanun-pərmanlirini bərgən waktida, Sinay taoqliri
xundakla erip kətti. Yəxaya pəyoəmbər bəlkim muxu ixlarni
kəzdə tutidu. ■ **64:4** Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Biz bolsak gunahda bolduk;
Undak ixlar uzun boliwərđi;
Əmdi biz kutkuzulamduk?

⁶ Əmdi biz napak bir nərsigə ohxax bolduk,
Kiliwatkan barlik «həkkaniyətlirimiz» bolsa bir
əwrət latisioqila ohxaydu, halas;
Həmmimiz yopurmaktək hazan bolup kəttuk,
Kəbihliklirimiz xamaldək bizni uqurup
taxliwətti.■

⁷ Sening namingni qakirip nida kiloquqi,
Iltipatingni tutuxka kozqaloquqi heq yoktur;
Qunki Sən yüzüngni bizdin qaqurup yoxurdung,
Kəbihliklirimizdin bizni solaxturquzdung.

⁸ Birak hazır, i Pərwərdigar, Sən bizning Atimiz-
dursən;

Biz seviz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Həmmimiz bolsak kolungda yasaloqandurmiz;

⁹ I Pərwərdigar, bizgə karatkan qəzipingni zor
kilmioqaysən,

Kəbihlikni mənggügiqə əsləp yürmigini;
Mana, kariqin, həmmimiz Sening
həlkingdurmiz!■

¹⁰ Mukəddəs xəhərliring janggal,
Zionmu janggal bolup qaldi;
Yerusalem wəyran boldi;

¹¹ Ata-bowimiz Seni mədhiyiləgən jay,
Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklik turaloqusi
boloqan oyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldi;
Qədir-qimmətlik nəsilirimizning həmmisi

wəyran qiliwetildi.□

¹² Muxu ixlar aldida Özüngni qətkə alamsən, i
Pərwərdigar?

Süküt qilip turamsən?

Bizni boluxiqə har qilip uriwerəmsən?»

65

*Hudaning duağa bərgən jawabi ... «Yengi
ixlar», yengi asman-zemin*

¹ Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini
aqtım;

Mən Özümgə intilmigənlərgə Özümni
tapquzdum.

Mening namim bilən atalmioqan yat bir əlgə
Mən: — «Manga qara, Manga qara» — dedim.

² Birəq yaman yolda mangidioqan,
Əzining pikir-hiyalioqə əgixip mangidioqan,

□ **64:11 «...Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklıq turaloqusi
boloqan əyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldi»** — muxu
ayəttiki «əyimiz» mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Əy»
degən sözning ixtililiği bolsa, Hudaning əsli ularning arisida
(ibadəthanisida) turoqanlıqini təkitləydu. «Kədir-qimmətlik
nəsilirimiz»ning əng esili bolsa yənla ibadəthanidiki buyum-
jabduqlar boloqanidi. Babilliklarning Yerusalemini, jümlidin
mukəddəs ibadəthanini wəyran qiloqanlıqı bəlkim muxu
bexarəttin keyinki 100 yıl ətrapida boldi (miladiyədin il-
giriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoqəmbər (63:15-19-ayətlərdiki
əhwalioqə ohxax) əzi axu dəwrdə turoqandək söz qilidu; u axu
dəwrdikilərgə wəkil bolup dua qilidu.

Asiylik kiloquci bir h  kk   bolsa M  n k  n boyi
qolumni uzitip intilip k  ldim.□

³ Y  ni ba  qlarda qurbanlik kilip,
Ulni hixlik supilar   stidimu k  yd  r  p,
K  z aldimdila z  rd  mg   tegidioqan bir h  lk;□

⁴ Ular k  bril  r arisida olturidu,
M  hpiy jaylardimu t  n  p olturidu;
Ular qoxka g  xini y  ydu,
Qazan-qaqilirida h  rkandak yirginqlik
n  rsil  rning xorpisi bar.□

⁵ Ular: «  z  ng bil  n bol,
Manga yekinlaxkuqi bolma;
Q  nki m  n s  ndin pakm  n» — d  ydu;
Muxular dimioqimo  a kirg  n is-t  t  k,
K  n boyi   qm  y turidioqan ottur!

⁶⁻⁷ Mana, Mening aldimda p  t  kl  k turiduki: —
M  n s  k  t kilip turmaym  n — d  ydu
P  rw  rdigar —
B  lki h  m sil  rning k  bi  hlikliringlarni,

□ **65:2 «yaman yolda mangidioqan...»** — ibraniiy tilida «yahxi   m  s yolda mangidioqan...». □ **65:3 «(Ular)... ba  qlarda qurbanlik kilip, ulni hixlik supilar   stidimu k  yd  r  p...»** — ba  qlar pat-pat «Baal» deg  n butka qokunidioqan jaylar bolup qalatti. Qurbanlikni bolsa p  k  t ibad  thanidila qilsa bolatti; uningdin baxka «qurbangah»larni p  k  t taxlar yaki tuprak qatarlik t  biyy materiyallardinla yasioqili bolatti. **«Ulni hixlik supilar   stidimu k  yd  r  p...»** — yaki «huxbuyni hixlik supilar   stidimu k  yd  r  p...». □ **65:4 «ular k  bril  r arisida olturidu, m  hpiy jaylardimu t  n  p olturidu»** — muxu kixil  rning mazarlarda, «m  hpiy jaylar»da olturup t  n  xtiki m  ksiti, x  bh  sizki, «ata-bowilirining ro  hliri»qa dua kilip alakilixix, xundakla jin-x  ytanlar bil  n alakilixix idi.   l  kl  rning ro  hliri bil  n alak   kilixka urunux T  wratta k  t'iy m  n'i qilini  .

Xundakla taq qoqqilirida isrik yakkan,

Dənglər üstidimu Meni həkərətligən ata-bowiliringlarning kəbihliklirini birliktə kayturimən,

— Xularni öz kuqaklirioqa kayturimən;

Bərək, Mən ilgiriki kiloqlanlirini öz kuqaklirioqa olqəp kayturimən.□

⁸ Pərwərdigar mundak dəydu: —

Sapak üzümning «sarkindi xirne»si kərüngəndə,

Həklərnig: «Uni qəyliwetip wəyran kilmisun, qunki uningda bərikət turidu» deginidək,

Mən Öz kullirimning səwəbidinla xundak kilmənki,

□ 65:6-7 «silərnig kəbihlikliringlarni, xundakla taq qoqqilirida isrik yakkan, dənglər üstidimu Meni həkərətligən ata-bowiliringlarning kəbihliklirini birliktə kayturimən» — taqlarning qoqqiliri yaki dənglər pat-pat butka qoqunidioqlan jaylar bolup qalatti. Xuning bilən Musa pəyoqləmbər taq yaki dənglər üstidə kurbənlə kəlixnimu mən'i kiloqlan. Ayəttə kərsitilgən muxu kəlmixliri, xübhisizki, butpərəslik idi. «Bərək, Mən ilgiriki kiloqlanlirini öz kuqaklirioqa olqəp kayturimən» — baxka birhil təjimi: «Bərək, ularning kiloqlanlirini öz kuqaklirioqa kayturuwetix Mening birinqi iximdur».

Ularning həmmisini wəyran qılmaymən. □

⁹ Xundak qilip Mən Yəqıptin bir nəsilni,
Yəhudadinmu taoqliriməqa bir igidarni
qikirimən;

Xuning bilən Mening tallioqanlirim *zeminəqa* igə
bolidu,

Mening qullirim xu yərdə makanlixidu. □

¹⁰ Meni izdigən həlkim üqün,

Xaron bolsa yənə qoy padiliriəqa qotan,

Ahor bolsa kala padiliriəqa qonaləqu bolidu. □

□ **65:8 «Sapaq üzümning «sarkindi xirnə»si kərüngəndə, həklərləning: «Uni qəyliwetip wəyran qilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,...»** — Kanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qikқан» xirnə bolsa intayin ətiwarlinidu; səwəbi, uningdin ixlinidiəqan xarab intayin mezilik bolidu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarkindi xarab» qikқанlıqı baykalsa, u baxқа üzüm sapaqliri bilən qoxup qəyliwetilməydu, «xirnə qikқuqə» ayrim qoyulidu. Xuning bilən Huda Əzigə sadıq boləqan «qaldılar» Israilda bar bolsila, ularni yəkatmaydu. Biz yukiriki bablardin bilimizki, muxu «igidar» nəsil (9-ayət) dəl «Pərwərdigarning kuli»ningki, yəni Məsihnəng nəslidur. □

65:9 «Mən Yəqıptin bir nəsilni, Yəhudadinmu taoqliriməqa bir igidarni qikirimən» — demək, Huda «qaldisi»din, əzigə sadıq yengi bir dəwrni qikiridu, ularni «mukəddəs zemin»əqa igə qilidu. □

65:10 «Xaron bolsa yənə qoy padiliriəqa qotan, Ahor bolsa kala padiliriəqa qonaləqu bolidu» — Xaron bolsa Pələstinning qərb tərpidə, əsli intayin munbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (həm keyinki Babilliklərləning) bulangqlıkliri tüpəylidin qaqaslixip kətkən boluxi mumkin. Ahor bolsa xərkiy tərəptə bolup anqə munbət əməs idi. Israillar Ahorda Hudaəqa qattik asiylıq qiloqanidi (Təwrattiki «Yəxua» 7-babni kərüng). Birak hazır u Hudaning lənitigə uqrimay, munbət bolup ketidu. Pələstindiki bu ikki jay həm arilikidiki barlıq Pələstin zeminliri qərbtin-xərkkıqə pütünləy əsligə kəltürülidu, bəlki tehimu awat əhwəloə kəltürülidu, deməqci.

11 Birak Pərwərdigarni taxlap,
Mukəddəs teqimni untuquqi,
«Tələy» *degən but* üqün dastihan saloquqi,
«Təkdir» *degən but* üqünmu əbjəx xarabni
kuyup kaqilarni tolduroquqisilər,□

12 Mən silərnı kiliqka «təkdir» kildim,
Silərnıng həmmınglar kiroqinqilikta bax
egisilər;

Qünki Mən qakirdim, silər jawab bərmidinglar;
Mən söz kildim, silər kulak salmidinglar;
Əksiqa nəzirimdə yaman bolqanni kiliwatisilər,
Mən yaqturmaydiqanni tallioqansilər.

13 Xunga, Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —

Mana, Mening kullirim yəydu,
Silər aq qalisilər;

Mana, Mening kullirim iqudu,
Birak silər ussuz qalisilər;

Mana, Mening kullirim xadlinidu,
Silər xərməndilikdə qalisilər;

14 Mana, kənglidiki xad-huramliqtin kullirim
nahxa eytidu,

Silər kəngöldiki azabtin zar-zar yioqlaysilər,
Roh-kəlb sunuqlukidin nalə-pəryad kətürisilər.

15 Isminglarni Mening tallioqanlirimqa lənət
boluxka kaldurisilər.

Rəb Pərwərdigar seni öltüridu,
Həm uning kullirioqa baxka bir isimni qoyup
beridu.

16 Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə,

□ **65:11 «Tələy»** — (ibranıy tilida «Gad» deyliu) Suriyədiki bir
but. **«Təkdir»** — yənə bir but — əsli ibranıy tilida «məniy»;
buning mənisi «təkdir» «təksimat, sanilix» idi.

«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;

Kimki kəsəm iqməkqi bolsa,

Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqidu;

Qünki burunkı dərd-ələmlər untuloğan bolidu,

Qünki ularni közümdin yoxurdum.□

¹⁷ Qünki qaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;

İlgiriki ixlar heq əslənməydu,

Hətta əskə kəlməydu.

¹⁸ Əksiqə silər Mening yaritidioğanlıqımdin huxallininglar;

Mənggügə xad-huramlıqta bolunglar,

Qünki Mən Yerusalemnı xad-huramlıq,

Uning həlkini huxallıq bərgüqi qilip yaritimən.

¹⁹ Özümü Yerusalemdin xad-huramlıqta bolımən,

Xundakla Öz həlqımdin huxallanimən;

Uningda nə yioğa awazi,

□ **65:16 «Xuning üqün kimki özigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu»** — Hudaning Öz kullirioğa bərgən wədilirini (8-14-ayəttiki) əməlgə axuroğanlıqini kərgən həqlər Hudani bolsa «Amin» degüqi Huda (yaki «Amin»ning Igisi Huda»), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydioğan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən sözning toluq mənisi toqruluk «Təbirlər», xundakla «2Kor.» 1:20nimu kərüng. **«Kimki kəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqidu; qünki burunkı dərd-ələmlər untuloğan bolidu, qünki ularni közümdin yoxurdum»** — Hudaning səltənidadə boluqanlar burunkı (bolupmu öz gunahlırı tüpəylidin pəyda boluqan) dərd-ələmlərni esigə kəltürməydu; qünki Huda Əzi ularning gunah-səwənliklərini untuqan bolidu.

Nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu;□

²⁰ Uningda yənə birnəqqə künlük qaqrıp kətkən bowak bolmaydu,

Yaki waqti toxmay waqitsiz kətkən boway bolmaydu;

Yüz yaxka kirgən bolsa «yigit» sanilidu,

Xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip olgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp

□ **65:19 Özümму Yerusalemdin xad-huramlıqta bolimən, xundakla Öz həlkimdin huxallanimən; uningda nə yioqa awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu** — «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» toquruluk azrak tohtitayli. Injildiki «Wəhiy» degən kisimoqa اساسən bilimizki, Məsih **muxu dunyada** ming yil həkümranlik qilidu. Xu həkümranlikidiki əhwal Yəxaya pəyqəmbərning bexaritidək bolidu. U tehi ahirkı «yengi asmanlar, yengi zemin» əməs; qünki muxu ayətlərgə qarıqanda, ölüm degən ix (məyli adəmlər uzun ömürlük bolsimu) tehi məwjut; gunah tehi məwjut; **ahirkı «yengi asmanlar, yengi zemin» mənggölük bolidu; ularda ölümму yok, gunah yok.** Injildiki «Wəhiy» 21-22-bablarni kəring. Məsih **muxu dunyada** ming yil həkümranlik qilidioqan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mənggölük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning kandaq bolidioqanlikini qūxiniximizgə zor yardəm beridu; bu ikkisining ohxax yərliri kəp (məsilən, qorkunq, dərd-ələm yokitiloqanliki); Huda zamanlarning əng ahirida ming yillik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mənggölük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»qa aylanduridu. Məsihning ming yillik səltəniti toqrisida «Təbirlər»nimu kəring.

həسابlinidu.□

²¹ Ular öylərnı salıdu, ularda turıdu;
Ular üzümzarları bərpa qılıdu, ulardın mewə
yəydu;

²² Ular yasıoqan öylərdə, baxqa bırsı turmaydu;
Tıkilgən üzümzarlardın, baxqa bırsı mewə elıp
yeməydu;

Qünki həlqımning künlırı dərəhning ımıridək
bolıdu;

Mening tallıoqanlırım ızlırı ız qolı bılən
yasıoqanlırıdın ız ımıridə toluk bəhrımən
bolıdu.□

²³ Ularınq qılıoqan ımıgıqı bıkarıoqa kətməydu;
Yakı ularınq balılırı tuıquloqanda kələqıqı
toıqruluk wəhımə məwıut bolmaydu;
Qünki ular Pərwərdıgar bəht ata qılıoqan
nəsıldır,

□ **65:20 «Xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip olğan bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp hesablinidu»** — adəmlərnıng kəpinqısı naəayıtı qong yaxtıla ılıdıoqan bolıoaqqa, «yüz yaxta olğan» bolsa, pəkətlə «naəayıtı bırı yıgıt» dəp qarılıdu; həqlər unıng gunah qılıoqlıqını bılıp qalsə, unı «xunqə yax turupla olğan, qoqum Hudaning lənitigə uqrioqan bolsa kerək» dəp qaraydu. □ **65:22 «Ular yasıoqan öylərdə, baxqa bırsı turmaydu; tıkilgən üzümzarlardın, baxqa bırsı mewə elıp yeməydu»** — ıbranıy tilıda «ularınq quruluqlırıda baxqılar turıdıoqan, ularınq tıkkınıdın baxqılar yəydıoqan hələt bolmaydu». **«dərəhning ımırı»** — əlwəttə intayın uzun bolıdu; dərəhning ızı intayın muqım, puhta yaxaydu; səzlər muxu jəhətnımu ıqıgə alsə kerək. **«...ız qolı bılən yasıoqanlırıdın ız ımıridə toluk bəhrımən bolıdu»** — ıbranıy tilıda «ız qolı bılən yasıoqanlırı ızı upraydu» — demək, pütün ımıridə toluk ıxlıtıdu.

Ularning pərzəntlirimu xundak. □

²⁴ Wə xundak boliduki,
Ular nida kılıp qakırmastinla,
Mən ijabət kılımən;
Ular dua kılıp sözləwatkinidila,
Mən ularni anglaymən.

²⁵ Bərə həm paklan bilən billə ozuklinidu;
Xir bolsa kalidək saman yəydu;
Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu.
Mening mukəddəs teqimning həmmə yeridə
heq ziyankəxlik bolmaydu;
Heq buzqunqilik bolmaydu, dəydu
Pərwərdigar. □ ■

66

Hudaning jawabi — dawami

¹ «Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaqliriməyə təhtipərimdur,
Əmdi Manga kandaq öy-imarət yasimaqçisilər?»

□ **65:23 «Qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan nəsilidur»** — yaki «qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan (zat)ning nəslidur». Muxu təjimişi toqra bolsa «Pərwərdigar bəht ata kıləqan (zat)» Məsihiñi kərsətkən bolidu, əlwəttə.

□ **65:25 «Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu»** — Erən baqçisida Huda yilanoqə: «Topa-qangni yəysən» degən lənətni qüxürgənidi. Biraq hazır uning yegənliri **pəkət** topa-qang bolidu; u heq adəm yaki baxka həywanəyə ziyan yətküzəlməydu.

■ **65:25** Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3

Manga қандақ җәр арамғаһ болалайду? □ ■

² Bularning ҳамmisini Mening kolum yaratқан, ular xundақ болғаққила барлиққа кәлгән әмәsmidi? — дәйду Пәрwәrdigar, —

Lekin Mән nәzirimni xundақ bir әdәmgә salimән:

— Mәmin-kәmtәр, rоһi sunuқ,

Sәzlimni angliqanda қорқup titrәk basidioqan bir әdәmgә nәzirimni salimән.

³ Kala soyoqan kixi әdәmnimu өltüridu,

Қozini қurbanliқ қилоqan kixi itning boynini sundurup өltüridu;

Manga һәdiyә tutқuqi qoxқа қeninimu tutup бәrmәқqidur;

Duasini әslitixкә huxbuy yaққuqi мәbudқimu мәdһiyә оқuydu;

Bәrhәқ, ular өzi yaқturidioqan yollirini tallioqan,

□ **66:1 «Zemin bolsa ayaqlirimoqa tähtipәrimdur»** — «tähtipәr» padixah tähtкә olturoqanda ayaqlirini дәssәtkән kiqik orunduқ. **«Әmdi Manga қандақ өy-imarәt yasi-maқqisilәр? Manga қандақ җәр арамғаһ болалайду?»** — бирinқи әyәт бәлkim Hudaning 64-bab, 11-әyәttiki soaloqa beridioqan asasiy jawabi. Huda «ibadәthanә»ni anqә muһim дәp қarimisimu, insanlar Özigә atap saloqan ibadәthanini qoқum kәmsitidu degili bolmaydu (20- һәм 2-әyәtkә қariqanda, kәlgүsidiki «ming yillik sәltәniti»dә bir «mүқәddәs ibadәthana» bolidu; birақ Hudaning nәziri (2-әyәtkә asasән) һеққандақ өy-imarәттә әmәs, бәlki Özidin қorқidioqan mәmin бәndiliridә turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

Kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu.□

⁴ Xunga Mənmü ularning külpətlirini tallaymən;
Ular dəl kərkədiqan wəhimilərnı bexioqə
qūxūrimən;

Qūnki Mən qəkiroqinimda, ular jawab bərmidi;
Mən söz kıləqinimda, ular kılək salmidi;
Əksiqə nəzirimdə yaman boləqanni kildi,
Mən yakturmaydioqanni tallidi».■

⁵ «İ Pərwərdigarning səzi aldida kərkup
titrəydioqanlar,

Uning deginini anglanglar: —

«Silərnı namimoqə *sadiq boləqanliqinglar*
tūpəylidin qətkə kəkəqanlar bolsa,

Yəni silərdin nəprətlinidioqan kərindaxliringlar
silərgə: —

«Kəni Pərwərdigarning uluqluqi ayan kılinsun,
Xuning bilən xadliqinglarnı kərələydioqan
bolimiz!» — dedi;

Birək xərməndilikdə qələqanlar əzliri bolidu.■

⁶ Anglanglar! — xəhərdin kəlgən quqan-
sürənlər!

Anglanglar! — ibadəthanidin qikəkən awazni!

□ 66:3 «Kala soyəqan kixi adəmnimu əltüridu, ... duasini əslitixkə huxbuy yakkuqi məbudkımu mədhiyə okuydu; bərhək, ular əzi yakturidioqan yollirini tallioqan, kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu» — muxu ayəttiki kixilər kərünuxtə Hudaqə ibadət kılidu; ular kala-qəzini soyup kurbanlik kılidu, «axlik hədiyə» kılidu, huxbuynimu Hudaqə atap yakidu; birək bundak kılıxliri bilən təng ular kətillik kılidu, hurapiy ixlarnı kılidu (itning boynini sundurux), butlarqə qokunup haram kurbanliklarnimu kılidu. ■ 66:4 Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13 ■ 66:5 Yəx. 5:19

Anglanglar! — Pərwərdigar Öz düxmənligigə yamanliklirini qayturuwatidu!» □

Israilning yengidin tuquluxi

7 — Tolōiqi tutmayla u boxinidu;

Aqriki tutmayla, oqul bala tuqidu!■

8 Kimning muxundak ix tooqruluk hawiri bardu?

Kim muxundak ixlarni kōrūp bakkan?

Zemin bir hēlkni bir kün iqidila tuqidioqan ix barmu?

Dēkikē iqidila bir əlning tuquluxi mumkinmu?

Qūnki Zionning əmdila toloiqi tutuxioqa, u oqul balilirini tuqdi!□

9 Birsini boxinix hālitigə kēltürgən bolsam, Mən balini qikaroquzmay qalamtim? — dəydu Pərwərdigar,

Mən Özüm tuqduroquqi tursam, baliyatquni etiwetəmdimən? — dəydu Hudaying.

□ 66:6 «Anglanglar! — xəhərdin kəlgən quqan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qikқан awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Öz düxmənligigə yamanliklirini qayturuwatidu!» — bu bexarət Yəxayaning keyinki dəwridiki Yerusalemlə, jümlidin ibadəthanining wəyran qilinixini (miladiyədin ilqiriki 586-yili) hēm bəlkim ahirki zamanlardiki ohxap ketidioqan bir ixnimu kērsitidu. ■ 66:7 Wəh. 12:1-6

□ 66:8 «Kimning muxundak ix tooqruluk hawiri bardu? ... Zemin bir hēlkni bir kün iqidila tuqidioqan ix barmu? Dēkikē iqidila bir əlning tuquluxi mumkinmu? Qūnki Zionning əmdila toloiqi tutuxioqa, u oqul balilirini tuqdi!» — muxu 7- hēm 8-ayəttə eytiloqan iqlar birakla Yerusalemləning wəyran qilinixidin (6-ayət) ahirki zamanda «Zion-israil towa qilip yengidin tuquluxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldidə hēkikiy «Əz hēlkim» boluxioqa atlap otidu.

10 Yerusalemlə bilən birlə xad-huramlıqda bol-
unglar;

Ünə söyğüqilər, uning üqün huxallınıqlar!

Uning üqün qayqu-həsərət qəkkənlər,

Uning bilən birlə xadlıq bilən xadlıqlar!

11 Qünki silər uning təsəlli beridiqlən
əmqəkliridin emip qanaətlinislər;

Qünki silər qanquqə iqip qikislər,

Uning xan-xəripining zorluqidin kənglünqlər
hursən bolidu». □

12 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —

Mən uningqa taxqan dəryadək aram-
hatirjəmləkni,

Texip kətkən ekimdək əllərinin xan-xərəplirini
sunup berimən;

Silər emisilər,

Silər yanpaxqa elinip kətürülislər,

Etəktə əkiltilislər. ■

13 Huddi ana balisioqa təsəlli bərgəndək,

Mən xundaq silərgə təsəlli berimən;

Silər Yerusalemdə təsəlligə igə bolislər.

14 Silər bularni kərgəndə kənglünqlər xadlinidu,
Səngəklirinqlər yumran ot-qəptək yaxnap
ketidu;

Xuning bilən Pərwərdigarning qoli Əz kullirioqa
ayan kilinidu,

U düxmənlikigə kəhrini kərsitidu.

15 Qünki qəzipini kəhr bilən,

Tənbihini ot yalqunliri bilən qüxürüxi üqün,

Mana, Pərwərdigar ot bilən kelidu,

□ 66:11 «uning xan-xəripining zorluqidin kənglünqlər
hursən bolidu» — baxqa birhil təjimişi: — «uning xərəplik
bəqir-kəksidin kənglünqlər hursən bolidu». ■ 66:12 Yəx.
49:22; 60:4

U jəng hərwiliri bilən kuyundək kelidu.

¹⁶ Qünki ot bilən həm kiliq bilən Pərwərdigar barlıq ət igilirini sorax kılıp jazalaydu; Pərwərdigar öltürgənlər nuroqun bolidu.

¹⁷ «Başqılar»ğa kirix üqün pakizlinip, Özlirini ayrim tutup, Otturida turoquqining gepigə kirgənlər, Xundakla qoxqa gəxini, yirginqlik bolqanni, jümlidin qaxkanlarni yəydiqanlar bolsa jimisi təng tügixidu — dəydu Pərwərdigar.□

¹⁸ Qünki ularning kılqanliri həm oyliqanliri Mening aldimdidur;

Birax barlıq əllər, həmmə tilda səzləydiqanlarning yiqilidiqan waqti kelidu; Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu; □

¹⁹ Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;

Həm ulardin keqip kutulqanlarni əllərgə əwətimən;

Nam-xəhritimni anglimioqan, xan-xəripimni kərüp bəkmioqan Tarxixqa, Liwiyəgə, okyaqilikta dangki qikқан Ludqa, Tubal, Gretsiyəgə həm yirax qətlərdiki arallarğa ularni əwətimən;

□ **66:17 ««Başqılar»ğa kirix üqün pakizlinip,...»** — bəlkim butpərəslik hərəkətlirigə katnixix üqün, muxu «pakizlinix» ixlirini kilidu. **«Otturida turoquqi»** — bəlkim butpərəslikdə yetəkqilik «pir» rolini aloquqi. □ **66:18 «Qünki ularning kılqanliri həm oyliqanliri Mening aldimdidur»** — bu ayətning birinqi yerimini təjrimə kilix təs. Alimlar pəket uning mənisini təjrimə kılqanimizdək pərəz kilidu.

Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu.□

²⁰ Xuning bilən Israillar «axlıq hədiyyə»ni pakiz қақıларға қойуп Пәрвəрдигарнинг өйигə elip кəlgəndəк,

Xular bolsa, Пərвəрдигарға атap beқixlioqan hədiyyə süpitidə кərindaxlirlinglarning һəmmisini əllərdin elip кelidu;

Ularни атларға, jəng һərwilirioqа, sayiwənlik һərwa-zəmbillərgə, кəqirlarға һəм nar təgilərgə mindürүp муқəddəs teқimioqа, yəni Yerusalemoqа elip кelidu, — dəydu Пərвəрдигар.□

²¹ Həм Mən ulardin bəzilirini kahinlar

□ **66:19 «ulardin кeqip кutuloqanlarni əllərgə əwətimən»** — «ulardin» dегənlіk: (1) 16-ayəttə eytiloqan jazaliridin («ot һəм қiliq»tin) yaki (2) «yat əllər arisidin» dегən mənini bildüridu.

«һəм ulardin кeqip кutuloqanarni əllərgə əwətimən» — baxқа birhil tərјimisi: «һəм кeqip һayat қaloqanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». **«Tarxix»...«Lud»...«Tubal»...**

— xübhisizki, muxu yurtlarning isimliri pütүн dunyadiki yurtlaroqа wəkillik қilidu. «Tarxix» üqүн 60-bab, 9-ayəttiki izahatni kərүng; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afrikida; Tubal bəlkim һazirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyəning kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar). Nemixқа «Lud» toqruluk «okyaqilikta dangki қikқан» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərninг hizmitining һətəri bar, dəp kərsətməқqi. □ **66:20 «Xular bolsa, Пərвəрдигарға атap beқixlioqan hədiyyə süpitidə кərindaxlirlinglarning һəmmisini əllərdin elip кelidu»** — bizningqə «xular» Hudaning hux һəwirini qobul қiloqan «yat əllər»ni kərsitidu.

Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini қayturux üqүн, ziyankəxlikкə uқrioqan, tarkilip kətkən Yəһudiylarning öz yurti Yerusalemoqа қaytixioqа yadəм қiliximiz kərək dəp һərhil wasitilər bilən səpərdə ularoqа yələnқük bolidu.

həm Lawiylar boluxka tallaymən — dəydu Pərwərdigar.□

22 Qünki Mən yaritidioqan yengi asmanlar həm yengi zemin Özümning aldida daim turəandək, Sening nəsling həm isming turup saklinidu.□ ■

23 Həm xundak boliduki, yengi aymu yengi ayda, Xabat künimu xabat künidə, Barliq ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kılqili kelidu — dəydu Pərwərdigar.□

24 — Xuning bilən ular sirtka qikip, Manga asiylıq kılqan adəmlərnıng jəsətlirigə qaraydu;

Qünki ularni yəwatqan kurtlar əlməydu;

Ular ni köydürüwatqan ot əqməydu;

Ular barliq ət igilirigə yirginqlik bilinidu.

□ **66:21 «kahınlar»** — «kahınlar»ning həlqkə wəkil bolup ularning kurbanlıqlirini ibadəthanidiki qurbangah üstidə köydürüx hizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kahınlarning yardəmçiliri. Demək, muxu «Yəhudiyy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlıq orunda wə wəzipidə bolidu. □ **66:22**

«yengi asmanlar həm yengi zemin» — bu tema toqıruluk 65:17-ayəttiki izahatni körüng ■ **66:22** Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəh. 21:1 □ **66:23 «xabat küni»** — «dəm elix mukəddəs küni» yəni xənbə küni. Yukiriki 56-bab, 2-ayəttiki izahatni körüng.

«Barliq ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kılqili kelidu» — pütkül insaniyət kılqan muxu ibadət iqidə, Yerusalemda ötküzülgən ibadət bolsa bəlkim wəkil bolqanlar arkilik ötküzülüdu. Jəsətlərgə guwahqi bolqanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kerək.

Mukeddes Kalam (yāngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Pinyin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5